

Vladimír Slavík

Cezhraničná spolupráca a zahraničná partnerská spolupráca

**UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE**

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Vladimír Slavík

**CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA
A ZAHRANIČNÁ PARTNERSKÁ SPOLUPRÁCA**

2023

Univerzita Komenského v Bratislave

Príprava a vydanie tejto vysokoškolskej učebnice bolo podporené v rámci riešenia výskumných projektov VEGA č. 1/0278/20 a VEGA č. 1/0252/23

© doc. RNDr. Vladimír Slavík, CSc., 2023

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja

Recenzenti

Mgr. Ľubomír Falt'an, CSc.

doc. RNDr. Milan Jeřábek, PhD.

Fotografia na obálke

doc. RNDr. Vladimír Slavík, CSc.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons CC BY-NC 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora, len nekomerčné použitie). Viac informácií o licencií a použití diela: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

https://stella.uniba.sk/texty/PRIF_VS_zahranicie_spolupraca.pdf

Vydavateľ

Univerzita Komenského v Bratislave

ISBN 978-80-223-5768-5 (tlač)

ISBN 978-80-223-5769-2 (online)

Obsah

Zoznam tabuliek, grafov, máp, schém a obrázkov	5
Zoznam tabuliek	
Zoznam grafov	
Zoznam máp	
Zoznam schém	
Zoznam obrázkov	
Úvod	9
1 Cezhraničná spolupráca a zahraničná partnerská spolupráca v odbornej literatúre	11
1.1 Slovenská a česká literatúra a zdroje informácií	
1.2 Zahraničná literatúra a zdroje informácií	
2 Teoretická báza cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce	23
2.1 Priestorové jednotky	
2.2 Cezhraničná spolupráca	
2.3 Zahraničná partnerská spolupráca	
3 Inštitucionálna báza cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce	44
3.1 Inštitucionálna báza v Európe	
3.2 Inštitucionálna báza v Slovenskej republike	
4 Cezhraničná spolupráca v Európe	67
4.1 Programy cezhraničnej spolupráce	
4.2 Euroregióny	
4.3 Európske zoskupenia územnej spolupráce (EZÚS)	
4.4 Pohraničné regióny, pohraničie	
4.5 Pohraničné priestorové jednotky	
5 Cezhraničná spolupráca v Slovenskej republike	121
5.1 Programy cezhraničnej spolupráce	
5.2 Euroregióny	
5.3 Európske zoskupenia územnej spolupráce (EZÚS)	
5.4 Pohraničie	
5.5 Pohraničné priestorové jednotky	

6	Zahraničná partnerská spolupráca	164
6.1	Vývoj vo svete	
6.2	Vybrané svetové metropoly	
6.3	Vývoj v Európe	
6.4	Vývoj v Slovenskej republike	
	Zoznam použitej literatúry	196

Zoznam tabuliek, grafov, máp, schém a obrázkov

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1.1 Štatistický prehľad publikácií k problematike pohraničia v Česku a susedných štátoch do roku 2001	12
Tabuľka 1.2 Svetové časopisy v databáze Scopus najviac publikujúce štúdie o pohraničných regiónoch v rokoch 1996 – 2013	20
Tabuľka 1.3 Početnosť autorov podľa štátov v príspevkoch časopisu Journal of Borderlands Studies v rokoch 1986 – 2008	21
Tabuľka 1.4 Vybrané špeciálne čísla časopisu Journal of Borderlands Studies v rokoch 2000 – 2021	22
Tabuľka 2.1 Hraničné priechody na štátnych hraniciach Slovenskej republiky v roku 2023	33
Tabuľka 2.2 Algoritmus pre „dobrý“ euroregión	38
Tabuľka 3.1 Základné dokumenty týkajúce sa cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce v Európe	44
Tabuľka 3.2 Vybrané AEBR Fóra a konferencie v rokoch 2005 – 2022	57
Tabuľka 3.3 Dokumenty SR so susednými štátmi o cezhraničnej spolupráci	65
Tabuľka 4.1 Chronologický vývoj euroregiónov v Európe v rokoch 1958 – 1999	77
Tabuľka 4.2 Dimenzie a počet ukazovateľov pre SWOT analýzu použitú v ISIG	82
Tabuľka 4.3 Geografické rozloženie cezhraničných projektov o zdraví v regiónoch Európy v rokoch 1999 – 2005	86
Tabuľka 4.4 Kategórie euroregiónov podľa počtu obyvateľov, rozlohy a hustoty zaľudnenia	89
Tabuľka 4.5 Vývoj euroregiónov v Českej republike v rokoch 1991 – 2002	90
Tabuľka 4.6 Vývoj euroregiónov v Poľsku v rokoch 1991 – 2003	93
Tabuľka 4.7 Vývoj euroregiónov v Maďarsku v rokoch 1993 – 2004	95
Tabuľka 4.8 Vývoj formovania euroregiónov Nemecka v rokoch 1958 – 1995	98
Tabuľka 5.1 Programy cezhraničnej spolupráce Slovenskej republiky v rokoch 2014 – 2020	124
Tabuľka 5.2 Programy cezhraničnej spolupráce Slovenskej republiky v rokoch 2021 – 2027	124
Tabuľka 5.3 Vývoj euroregiónov v Slovenskej republike v rokoch 1993 – 2003	127
Tabuľka 5.4 Projekty slovenských častí euroregiónov v roku 2008	130
Tabuľka 5.5 Vývoj EZÚS v Slovenskej republike v rokoch 2008 – 2022	144
Tabuľka 5.6 Vývoj počtu účastníkov Medzinárodného behu Hodonín-Skalica v rokoch 1991 – 2000	159
Tabuľka 6.1 Štáty sveta s najväčším počtom partnerstiev miest a obcí v roku 1988	165
Tabuľka 6.2 Najpočetnejšie zahraničné partnerstvá miest USA podľa štátov v roku 1988	166
Tabuľka 6.3 Zahraničné partnerské metropoly vybraných svetových a európskych metropol (2021)	168
Tabuľka 6.4 Početnosť a podiel partnerstiev miest a obcí Dolnosliezkeho vojvodstva v roku 2000 a miest Poľska v roku 1998	180
Tabuľka 6.5 Zapojenosť škôl Slovenskej republiky a susedných štátov do projektu eTwinning k 31. 12. 2021	184
Tabuľka 6.6 Počet zahraničných partnerstiev miest a obcí SR podľa štátov v roku 2011	188
Tabuľka 6.7 Počty spolupracujúcich škôl SR registrovaných v systéme eTwinning podľa samosprávnych krajov v roku 2007	189
Tabuľka 6.8 Vybrané pohraničné mestá SR so zahraničnou partnerskou aj cezhraničnou spoluprácou	194

Zoznam grafov

Graf 1.1 Početnosť publikácií o cezhraničnej spolupráci v Maďarsku a susedných štátoch v rokoch 1988 – 2008	19
Graf 1.2 Územné rozdelenie počtu štúdií pohraničných regiónov v databáze Scopus vydaných v rokoch 1996 – 2013 (na základe domovských inštitúcií autorov)	20
Graf 4.1 Geografické členenie cezhraničných regiónov podľa vzťahu k EÚ v roku 1999	79

Graf 4.2 Vývoj počtu cezhraničných regiónov podľa základných typov intenzity spolupráce	80
Graf 4.3 Výsledné skóre pohraničných úsekov sledovaných európskych štátov	83
Graf 4.4 Lokalizácia stratégií pre pohraničné regióny strednej a východnej Európy	84
Graf 4.5 Počet euroregiónov participujúcich štátov zapojených do Projektu EUREGIO	85
Graf 4.6 Vývoj počtu cezhraničných zdravotníckych projektov v rokoch v rokoch 1999 – 2005	86
Graf 4.7 Vývoj počtu členov AEBR v rokoch 1971 – 2012	88
Graf 4.8 Počet členských obcí českých častí euroregiónov v roku 2007	92
Graf 4.9 Podiel zapojenosti obcí do euroregiónov v krajoch ČR v roku 2007	92
Graf 4.10 Vývoj EZÚS v rokoch 2007 – 2017	99
Graf 4.11 Obyvateľstvo v jadrových pohraničných regiónov v roku 2006	116
Graf 4.12 Dynamika rastu počtu obyvateľov v jadrových pohraničných regiónoch v rokoch 2001 – 2006	117
Graf 5.1 Návštevnosť Cyklomestu Slobody Devínska Nová Ves-Schlosshof v auguste 2014	151
Grafy 5.2 Podiel obyvateľov českej a moravskej národnosti v pohraničných okresoch (vľavo) a mestách (vpravo) s ČR v roku 1991	157
Graf 6.1 Počet partnerských zmlúv lokálnych samosprávnych jednotiek vo vybraných štátoch Európy v roku 2003	172
Graf 6.2 Miera zapojenia obcí do zahraničnej partnerskej spolupráce vo vybraných štátoch Európy v roku 2003	173
Graf 6.3 Počet partnerstiev poľských obcí v pohraničných regiónoch so susednými štátmi v roku 2002	182
Graf 6.4 Počet zahraničných partnerstiev českých miest podľa štátov v roku 2011	182
Graf 6.5 Počet zahraničných partnerstiev českých obcí podľa štátov v roku 2011	183
Graf 6.6 Zahraničné partnerstvá pohraničných miest SR podľa štátov v roku 2017	193
Graf 6.7 Zahraničné partnerstvá miest a obcí regiónu Záhorie podľa štátov v roku 2016	195

Zoznam máp

Mapa 4.1 Vývoj programu Interreg A v súvislosti s regiónmi pozdĺž vnútornej aj vonkajšej hranice v rokoch 1989 – 2020	70
Mapa 4.2 Eurookresy na francúzsko-nemeckej hranici	101
Mapa 4.3 Európske zoskupenia územnej spolupráce v Európe v roku 2019	102
Mapa 4.4 Pozemné hraničné regióny pozdĺž vnútorných hraníc EÚ v roku 2016	103
Mapa 4.5 Pohraničné námorné regióny v Európe v roku 2016	104
Mapa 4.5 Dynamika rastu obyvateľstva (a.) a miera nezamestnanosti (b.) v pohraničných obciach štátov V4 v rokoch 2001 - 2011	106
Mapa 4.6 Úroveň rozvoja pohraničných obcí Poľska v roku 2015	110
Mapa 4.7 Stupeň vzdelanosti v pohraničných mikroregiónov Českej republiky v roku 2001	111
Mapa 4.8 Pohraničné mestské regióny Francúzska v roku 2000	118
Mapa 4.9 Cezhraničná spolupráca v pohraničných regiónoch Francúzska v zdravotníctve v roku 2000	119
Mapa 5.1 Plánované euroregióny v Československu v roku 1992	126
Mapa 5.2 Euroregión Slaná-Rimava	140
Mapa 5.3 Intenzita cezhraničných väzieb obcí SR s ČR v roku 1991	146
Mapa 5.4 Združenie miest a obcí Záhoria (ZOZO) v roku 1999	151
Mapa 5.5 Školské zariadenia v pohraničných obciach Euroregiónu Trojapolok a Euroregiónu Dunaj-Váh-Ipeľ	153
Mapa 5.6 Migrácia obyvateľstva v meste Skalica podľa okresov v rokoch 1990 – 1999	157
Mapa 5.7 Migrácia obyvateľstva v meste Skalica podľa obcí v rokoch 1990 – 1999	158
Mapa 5.8 Účastníci Medzinárodného behu Hodonín-Skalica podľa okresov SR a ČR v rokoch 1991 – 2000	159
Mapa 5.9 Podiel Slovákov v pohraničných obciach Rakúska (v roku 2020, vľavo) a Maďarska (v roku 2011, vpravo) v zázemí Bratislavy	163
Mapa 6.1 Početnosť zahraničných partnerstiev miest a gmin v Dolnom Sliezsku v roku 2000 ...	180
Mapa 6.2 Počet partnerstiev poľských obcí zapojených do cezhraničnej a zahraničnej partnerskej spolupráce v roku 2002	181
Mapa 6.3 Zahraničné partnerské mestá miest Slovenska do roku 1989	185

Mapa 6.4 Zahraničné partnerské mestá miest Slovenska v roku 1994	186
Mapa 6.5 Mestá SR v pohraničných okresoch	193

Zoznam schém

Schéma 4.1 Vývoj programu Interreg v rokoch 1989 – 2020	68
Schéma 4.2 Typológia mestských pohraničných regiónov v Európe	116

Zoznam obrázkov

Obrázok 2.1 Hraničná tabuľa a medzník na slovensko-českej hranici v lokalite Veľká Javorina (priame vyznačenie hranice)	28
Obrázok 2.2 Prikklady nepriameho vyznačenia štátnej hranice SR	28
Obrázok 2.3 Štátne hranice Slovenskej republiky	29
Obrázok 2.4 Trojštátne hraničné body na štátnej hranici Slovenskej republiky	29
Obrázok 2.5 Teoretický model vymedzenia pohraničného regiónu na základe priestorového kritéria	31
Obrázok 2.6 Rozdiely v rozlohe pohraničných regiónov pri rôznom tvare štátneho útvary	32
Obrázok 2.7 Geografická poloha pohraničnej priestorovej jednotky vzhľadom ku štátnej hranici	32
Obrázok 2.8 Hraničné efekty podľa Martinezovho modelu	33
Obrázok 2.9 Model vybraných hraničných efektov	34
Obrázok 2.10 Teoretický model väzieb presahujúcich štátnu hranicu	36
Obrázok 3.1 Logo Kongresu miestnych a regionálnych samospráv a Rady Európy	53
Obrázok 3.2 Logo Európskeho výboru regiónov	55
Obrázok 3.3 Logo k 50. výročiu Asociácie európskych pohraničných regiónov	56
Obrázok 3.4 Logo CEMR	58
Obrázok 4.1 Kategórie členských štátov EÚ podľa podielu rozlohy oprávnenej na financovanie z programu Interreg v rokoch 2014 – 2020	72
Obrázok 4.2 Programy Interreg V A v rokoch 2014 – 2020	73
Obrázok 4.3 Bilaterálne programy Phare CBC na vonkajšej hranici EÚ v rokoch 1994 – 1998	74
Obrázok 4.4 Euroregióny v Európe v roku 1992	80
Obrázok 4.5 Euroregióny v Európe v roku 2004	81
Obrázok 4.6 Euroregióny v Európe v roku 2012 podľa AEBC	87
Obrázok 4.7 Euroregióny v Českej republike podľa okresov v roku 2004	91
Obrázok 4.8 Euroregióny v Českej republike podľa členských obcí v roku 2007	91
Obrázok 4.9 Euroregióny na poľských hraniciach v roku 2007	94
Obrázok 4.10 Veľkoplošné euroregióny s maďarskou účasťou v roku 2006	96
Obrázok 4.11 Euroregióny v Maďarsku na úrovni žúp (a.) a mikroregiónov (b.) v roku 2006	96
Obrázok 4.12 Euroregióny na nemeckých hraniciach v rokoch 1995 (a) a 2003 (b)	97
Obrázok 4.13 Počet EZÚS na úsekoch hraníc Maďarska a Rakúska v roku 2017	100
Obrázok 4.14 Multikultúrne regióny v Európe v roku 2003	105
Obrázok 4.15 Komplexná geografická typológia českého pohraničia	107
Obrázok 4.16 Typológia českého pohraničia na základe Martinezovho modelu fungovania cezhraničných väzieb	107
Obrázok 4.17 Pohraničné mikroregióny v Maďarsku podľa úsekov hraníc	111
Obrázok 4.18 Pohraničné funkčné mestské regióny v Európe v roku 2007	112
Obrázok 4.19 Typy pohraničných funkčných mestských regiónov	114
Obrázok 4.20 Cezhraničné metropolitné regióny v Európe v roku 2022	117
Obrázok 4.21 Potenciálne a vznikajúce pohraničné mestské regióny v Maďarsku	120
Obrázok 5.1 Euroregióny zasahujúce na územie Slovenskej republiky v roku 2002	128
Obrázok 5.2 Euroregióny na hraniciach Slovenskej republiky v roku 2000	128
Obrázok 5.3 Logo Fóra euroregiónov v Slovenskej republike (FERS)	129
Obrázok 5.4 Logo Euroregiónu Tatry	131
Obrázok 5.5 Euroregión Tatry	132
Obrázok 5.6 Cyklomost Červený Kláštor-Sromowce Niżne	133

Obrázok 5.7 Logo Euroregiónu Beskydy	134
Obrázok 5.8 Euroregión Beskydy	134
Obrázok 5.9 Logo Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty	135
Obrázok 5.10 Euroregión Bílé-Biele Karpaty	136
Obrázok 5.11 Euroregión Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie	137
Obrázok 5.12 Euroregión Váh-Dunaj-Ipeľ	138
Obrázok 5.13 Prezentácia Euroregiónu Slaná-Rimava na Veľtrhu cestovného ruchu Slovakiatour v roku 2009	140
Obrázok 5.14 Logo Karpatského euroregiónu (a.) a Združenia Karpatský euroregión Slovensko (b.)	141
Obrázok 5.15 Karpatský euroregión	142
Obrázok 5.16. Cezhraničný región CENTROPE	143
Obrázok 5.17 Sieť EZÚS s participáciou Slovenskej republiky v roku 2019	144
Obrázok 5.18 Schematický grafický model slovensko-českého pohraničia	147
Obrázok 5.19 Oblasť cezhraničnej spolupráce v slovensko-českom pohraničí	148
Obrázok 5.20 Riešené územie urbanistickej štúdie BAUM	150
Obrázok 5.21 Návrh situovania štyroch cyklomostov na rieke Morava	152
Obrázok 5.22 Lávka Veľkej Moravy (a.) a Archeopark Mikulčice-Kopčany (b.)	152
Obrázok 5.23 Dostupnosť najväčších lyžiarskych stredísk v slovensko-poľskom pohraničí v roku 2010	154
Obrázok 5.24 Účastníci na cezhraničnom behu Skalica-Holíč-Hodonín	160
Obrázok 6.1 Počet zahraničných partnerstiev miest a obcí USA podľa štátov v roku 1988	166
Obrázok 6.2 Zahraničné partnerstvá francúzskych miest a obcí podľa regiónov s Veľkou Britániou (a.) a Nemeckou spolkovou republikou (b.) v roku 1988	167
Obrázok 6.3 Vzájomné dary miest Paríž a Rím na počesť partnerstva	169
Obrázok 6.4 Partnerské mestá okresov (boroughs) Londýna v roku 2017	170
Obrázok 6.5 Najsilnejšie interkomunálne väzby medzi štátmi Európy v roku 2003	174
Obrázok 6.6 Intenzita zahraničných partnerstiev miest a obcí v štátoch Európy v rokoch 1988 a 2010	174
Obrázok 6.7 Logo Eurocities	175
Obrázok 6.8 Členské mestá Európy v spoločenstve Newcastle of the World	177
Obrázok 6.9 Partnerská spolupráca miest a obcí severného Francúzska a južného Anglicka	178
Obrázok 6.10 Partnerská spolupráca miest a obcí Malty s mestami a obcami v Európe	178
Obrázok 6.11 Intenzita partnerstva nemeckých miest a obcí podľa štátov v roku 2007	179
Obrázok 6.12 Logo eTwinning	184
Obrázok 6.13 Prezentácia partnerských miest mesta Pezinok na Veľtrhu cestovného ruchu Slovakiatour v roku 2009	192
Obrázok 6.14 Partnerské mestá mesta Pezinok v susedných štátoch	192

Úvod

Cezhraničná spolupráca a s ňou súvisiaca pohraničná problematika a zahraničná partnerská spolupráca sa v priebehu prvých dvoch dekád 21. storočia premenili na dynamickú multidisciplinárnu oblasť. Doteraz najväčšiu pozornosť venovali tejto problematike predovšetkým humánni geografi a sociológovia a ďalej ekonómovia, politológovia, právnici, demografi, historici, etnológovia a rastie záujem a aj potreba ďalších odborníkov (urbanisti, architekti, odborníci na životné prostredie, oblasť bezpečnosti, atď.). Možno konštatovať nielen neustále rastúci záujem Európskej únie o túto problematiku, ale aj jej usmerňovanie a zdokonaľovanie novými podpornými dokumentami a programami finančnej podpory, rozširovanie existencie špecializovaných inštitúcií, riešené projekty, nárast hodnotiacich a sumarizujúcich štúdií, prírastky rozsiahlych knižných publikácií, encyklopédie a atlasu cezhraničnej spolupráce.

Doterajší vývoj reformy verejnej správy v Slovenskej republike od roku 1990 jednoznačne potvrdzuje potrebu dovzdelávania súčasných pracovníkov verejnej správy ako aj prípravy nových odborníkov. Osobitne to platí pre problematiku cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce. Dostatok odborníkov patrí ku kľúčovým faktorom úspešného napredovania Slovenskej republiky v tejto sfére. Pri porovnaní situácie v štátnej správe a samospráve sa po procese decentralizácie javí táto problematika aktuálnejšou v lokálnej a regionálnej samospráve, kde je potreba takýchto špecialistov na mestských úradoch, obecných úradoch a samosprávnych krajoch zapojených do takýchto aktivít a samozrejme aj v organizačných štruktúrach existujúcich euroregiónov a európskych zoskupeniach územnej spolupráce. Priam špičkových odborníkov v tejto sfére si však vyžadujú aj dotknuté ústredné orgány štátnej správy, predovšetkým pre vytváranie čo najlepších podmienok pre takúto spoluprácu, metodické usmerňovanie a organizovanie foriem finančnej pomoci.

Vysokoškolská učebnica je určená pre magisterský študijný program Ekonomická a sociálna geografia, demografia a územný rozvoj na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, využiteľná je aj pre ďalšie geografické študijné programy na fakulte. Rovnako môže byť v ponuke aj pre geografické a príbuzné študijné odbory a programy na ďalších vysokých školách v Slovenskej republike, prípadne aj v Českej republike. Učebnica je vhodná aj pre pracovníkov samosprávy a štátnej správy, ktorí boli poverení úlohami súvisiacimi s cezhraničnou spoluprácou a zahraničnou partnerskou spoluprácou a samozrejme aj pre všetkých ďalších záujemcov o túto problematiku. Vysokoškolská učebnica je zameraná predovšetkým na geografické aspekty cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce. Pozostáva zo šiestich hlavných kapitol. Predpokladom pre preniknutie do uvedenej problematiky je získanie prehľadu v odbornej literatúre a osvojenie si teoretického základu a najfrekvencovanejších termínov. Tomuto sa venujú prvé dve kapitoly. Nasleduje inštitucionálny rámec uvedenej spolupráce, osobitne v Európe a v SR. Tretia kapitola prezentuje všetky hlavné a aj súvisiace dokumenty a inštitúcie. Cezhraničná spolupráca v Európe a v Slovenskej republike je skoncentrovaná v dvoch hlavných kapitolách. Študenti a ďalší záujemcovia sa postupne oboznámia s vývojom podporných programov, doterajších hlavných foriem spolupráce (euroregióny, európske zoskupenia územnej spolupráce) a s príkladmi konkrétnych analýz a výskumov cezhraničnej spolupráce vo vybraných štátoch, na vybraných úsekoch hraníc Slovenskej republiky ako aj v pohraničných priestorových jednotkách. Základné poznatky o zahraničnej partnerskej spolupráci sumarizuje posledná kapitola, vzhľadom na možné partnerstvá sme okrem európskej a slovenskej dimenzie zaradili aj svetovú. Množstvom projektov a štúdií aj

s bohatou dokumentáciou sme chceli ukázať široké spektrum doterajších výskumov a inšpirovať k ich pokračovaniu.

Predmet Cezhraničná spolupráca sa začal vyučovať na podnet autora učebnice na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave v rámci bakalárskeho študijného programu Geografia a verejná správa (neskôr Geografia v administratíve a Geografia v štátnej správe a samospráve) v školskom roku 2003/2004 (absolvovalo ho vtedy cca 30 interných a 300 externých študentov). Prvé roky participovali na výuke M. Halás a P. Spišiak, neskôr aj I. Hacajová. V roku 2010 sa predmet rozšíril o zahraničnú partnerskú spoluprácu z vyššie uvedených potrieb praxe (predovšetkým samosprávnych inštitúcií) a aj z dôvodu vzájomnej prepojenosti oboch foriem spolupráce. Od školského roku 2021/2022 je predmet v ponuke magisterského štúdia. Špecializácia na túto problematiku sa prejavila aj riešenými témami postupových prác ako aj náplňou praktických predmetov výuky (domáce exkurzie, zahraničné exkurzie, terénne praxe, víkendové pobyty v pohraničných regiónoch, atď.). V učebnici využívame doterajšie dlhoročné skúsenosti z výuky tohto predmetu v internej a aj v externej forme, ale aj predmetov, ktorých poznatky permanentne využívame a prelínajú sa s touto problematikou: Geografia sídiel, Sídelné systémy, Verejná správa, Geografia verejnej správy a Právo pre geografov. Výsledky výskumov boli súčasťou viacerých riešených projektov a štúdií k problematike predovšetkým cezhraničnej spolupráce a prezentované na domácich a zahraničných konferenciách. Veľmi cenné skúsenosti sme získali spolupracou s viacerými ústrednými orgánmi formou expertíznej a posudzovateľskej činnosti a tvorbou štúdií (Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, splnomocnenec vlády SR pre reformu verejnej správy, splnomocnenec vlády SR pre decentralizáciu verejnej správy, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, atď.), samosprávnymi inštitúciami (Únia miest Slovenska, Združenie miest a obcí Slovenska, Združenie občanov miest a obcí Slovenska, viaceré mestá – najviac Skalica).

1 Cezhraničná spolupráca a zahraničná partnerská spolupráca v odbornej literatúre

1.1 Slovenská a česká literatúra a zdroje informácií

Problematika cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce je v slovenskej a českej odbornej literatúre nová, o čom svedčia roky vydání publikácií a článkov o tejto problematike. Prvé publikácie a články sa objavili na konci poslednej dekády 20. storočia a väčšina až po roku 2000. Českú literatúru hodnotíme spolu so slovenskou z dôvodu spoločnej histórie, spoločných tém, príbuzného jazyka a najlepšej dostupnosti zo zahraničnej literatúry.

Doteraz najkomplexnejšou prácou v Slovenskej republike je monografia *Cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca* od M. Halása (2005) sumarizujúca teoreticko-metodologické problémy cezhraničných väzieb a cezhraničnej spolupráce a výsledky výskumu slovenskej časti slovensko-českého pohraničia. Analýza vybraných okruhov cezhraničných väzieb na úrovni obcí a cezhraničnej spolupráce vyústila do regionalizácie skúmaného pohraničia. V Českej republike boli vďaka projektom vydané viaceré publikácie o vybraných aspektoch cezhraničnej spolupráce (Jeřábek, ed., 1999, Jeřábek, ed., 2001, atď.), z nich je doteraz najvýznamnejšou monografia *České pohraničí – bariera nebo prostor sprostředkování* (Jeřábek, Dokoupil a Havlíček a kol., 2004). Autori predstavili teoretické východiská o hranici, pohraničí a cezhraničnej spolupráci a v troch kapitolách komplexne analyzovali české pohraničie (regionálny rozvoj, európska integrácia, bariéra alebo priestor sprostredkovania). Táto publikácia môže slúžiť ako vzor pre podobný doteraz absentujúci titul v Slovenskej republike. Na túto monografiu nadväzuje najnovšie dielo *České pohraničí – Od periferní národní pozice ke stabilnímu prvku evropské integrace* (Jeřábek a kol., 2021). Poznanky o českom pohraničí sú prezentované v ôsmich hlavných kapitolách. Autori analyzujú výskum, vývoj, teoreticko-metodologické prístupy, vybrané aspekty českého pohraničia. V 6. kapitole je predstavený multidisciplinárny prístup k výskumu českého pohraničia a 7. kapitola sumarizuje všetky plánovacie dokumenty (aj susedných regiónov a štátov) a operačné programy súvisiace s pohraničím a hraničnými úsekmi, ako aj prvky spolupráce (euroregióny, atď.).

Veľmi cennými sú publikácie poskytujúce bibliografický prehľad literatúry o cezhraničnej spolupráci, výrazne uľahčujú prácu s literatúrou ďalším autorom venujúcim sa tejto problematike. Prvým takýmto dielom v Českej republike bol titul *Přehled literatury k problematice pohraničí* (Dokoupil, ed., 2001). Autori konštatujú veľké množstvo literatúry v riešenej problematike, preto bolo potrebné stanoviť kritériá usporiadania titulov. Členenie literatúry je autorské, územné a tematické. Pri územnom členení sú do analýzy zahrnuté štáty Česko a susedné štáty Nemecko (osobitne Bavorsko a Sasko), Poľsko, Rakúsko a Slovensko. Tabuľka 1.1 ukazuje početnosť publikácií a dokazuje jasnú dominanciu nemeckej literatúry vyplývajúcej z dĺžky hraníc, z dlhšej tradície ako aj počtu euroregiónov.

Po vzniku siete euroregiónov v Slovenskej republike bola snaha o ich propagáciu, jedným z takýchto príkladov je aj publikácia Ministerstva vnútra SR *Slovensko a jeho susedia* (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, eds., 2000). Výsledkom zvýšeného záujmu o pohraničné územia sú viaceré knižné publikácie o pohraničných regiónoch Slovenskej republiky, k tvorbe ktorých prispeli predovšetkým geografi. Vo vydavateľstve DAJAMA v edícii *Regióny bez hraníc* vyšli tri odbornopopulárne publikácie o pohraničných úsekoch Slovenskej republiky: *Slovensko-rakúske Pomoravie* (Kollár, Ovečková a Ovečková, 1996), *Slovensko-poľské Tatry* (Kollár, Lacika a Malarz, 1998) a *Slovensko-rakúsko-maďarské*

Podunajsko (Bizubová, Kollár, Lacika a Zubriczký, 2000). Uvedené publikácie prezentujú zaujímavé lokality uvedených pohraničných regiónov tak na slovenskej ako aj na rakúskej, poľskej a maďarskej strane. Výsledkom trojročného projektu Institutu geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Poľskej akademie vied a Geografického ústavu Slovenskej akademie vied riešeného v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2007 – 2013 je knižná publikácia *Poľsko-slovenské pohraničie z hľadiska dopravnej dostupnosti a rozvoja cestovného ruchu* (Wieckowski, Michniak a kol., 2012).

Tabuľka 1.1 Štatistický prehľad publikácií k problematike pohraničia v Česku a susedných štátoch do roku 2001

členenie publikácií					
	územné	počet publikácií		tematické	počet publikácií
1.	Česko	88	1.	Euroregióny	96
2.	Nemecko	92	2.	História	39
3.	Bavorsko	97	3.	Teória	93
4.	Sasko	95			
5.	Poľsko	136			
6.	Rakúsko	53			
7.	Slovensko	57			
8.	Vonkajšie hranice EÚ	33			
9.	Vnútorne hranice EÚ	55			
10.	Ostatné hranice	27			

Zdroj: Dokoupil a Havlíček, 2004, upravené autorom

Vzhľadom na potrebu výchovy nových odborníkov pre cezhraničnú spoluprácu a zahraničnú partnerskú spoluprácu by uvedená problematika mala byť súčasťou viacerých učebníc a učebných textov týkajúcich sa humánnej geografie, regionálneho rozvoja, verejnej správy, manažmentu, ekonómie, sociológie, politológie, európskej integrácie, atď. Musíme konštatovať, že doposiaľ takto zameraná bola vydaná v Slovenskej republike len jedna vysokoškolská učebnica a vo viacerých učebniciach resp. učebných textoch boli zakomponované kapitoly buď o cezhraničnej spolupráci alebo o zahraničnej partnerskej spolupráci.

Prvá vysokoškolská učebnica s názvom *Hranica a cezhraničná spolupráca* (Duleba a kol., 2017) má slúžiť predovšetkým ako učebná pomôcka pri vyučovaní predmetov výskum hraníc, cezhraničná spolupráca a príbuzných predmetov, ktoré sa vyučujú na Inštitúte politológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Učebnica vznikla ako jeden z výstupov programu „SK08 – Cezhraničná spolupráca Slovensko – Ukrajina: spolupráca naprieč hranicou“. Učebnica ponúka prehľad teoretických prístupov k výskumu hraníc (2. a 3. kapitola) a cezhraničnej spolupráce všeobecne (4. kapitola) a špeciálne na vonkajšej hranici EÚ (5. kapitola). V rámci uvedeného programu boli okrem učebnice ďalšími výstupmi aj dva pracovné zošity využiteľné pre študentov. Sumarizujú poznatky dvoch zahraničných projektov o cezhraničnej spolupráci v Európe (Lačný, 2017) a teoretické vymedzenie cezhraničnej spolupráce a jej vzťah s verejnou správou (Cirner, 2017).

V učebnom texte E. Rajčákovej *Regionálny rozvoj a regionálna politika Európskej únie a Slovenska* (1. vyd., 2005a, 2. vyd., 2009) sú dve kapitoly zamerané na pohraničné regióny a cezhraničnú spoluprácu a euroregióny. Do učebnice *Regionálna ekonómia a politika* (Buček, Rehák a Tvrdoň, 2010) autori zakomponovali stručnú podkapitolu Cezhraničná spolupráca SR. Učebné texty z politickej geografie obsahujú kapitolu o štátnych hraniciach (Guriňák, Blažík a Lauko, 2007; Šindler, 1986). Je prekvapením, že problematika tak cezhraničnej ako aj zahraničnej partnerskej spolupráce absentuje vo viacerých súčasných učebniciach a učebných textoch o regionálnom rozvoji, regionálnej politike, verejnej správe, atď.

Cezhraničná spolupráca resp. pohraničná problematika bola v posledných dekádach aj hlavnou témou viacerých vedeckých a odborných konferencií, z ktorých boli publikované zborníky poskytujúce najnovšie poznatky (Baran, ed., 1995; Dubcová a Kramáreková, eds. 2002; Falt'an, ed., 2004; Ivanička, ed., 1998; Peková a Zapletalová, eds., 2005; Šindler, ed., 1999, atď.). Viaceré konferencie boli zorganizované priamo zainteresovanými inštitúciami resp. odborníkmi pracujúcimi v tejto sfére (ministerstvá, Združenie miest a obcí Slovenska, euroregióny, atď.).

Vedecké a odborné články z analyzovanej problematiky sú publikované pomerne často v geografických časopisoch, ale pravidelne sa objavovali aj v časopisoch zameraných na verejnú správu (Verejná správa – od roku 2010 zrušený časopis, Obecné noviny), sociológiu, medzinárodnú politiku (Medzinárodné otázky, Medzinárodná politika), atď. Aktuálnosť problematiky cezhraničnej spolupráce vyjadrujú aj špecializované časopisy. Reakciou na novú situáciu v Slovenskej republike bolo vydávanie časopisu *Euroregióny*, úrovňou patrila k populárno-odborným časopisom. Začal vychádzať v roku 2003, ale v roku 2008 tento časopis zanikol.

V niektorých geografických a príbuzných časopisoch a periodikách boli publikované celé tematické čísla venované pohraničnej problematike a cezhraničnej spolupráci, série článkov boli ďalším významným prínosom do tejto problematiky a možno ich významom porovnávať s knižnými publikáciami. Prvým takým príkladom v Česku bolo periodikum *Miscellanea Geographica* 1 (1993), v ktorom boli publikované príspevky z medzinárodnej konferencie Perspektivy rozvoje euroregionů. Na konferencii sa riešili dva okruhy problémov: spolupráca pohraničných oblastí a rozvoj euroregiónov západných Čiech a Bavorska. V časopise *Geografie – Sborník ČGS* vyšli v roku 2000 (č. 1) príspevky viacerých českých autorov (Daněk, Dokoupil, Havlíček, Chromý, Jeřábek, Novotná, Vaishar, atď.), slovenských (Halás, Kollár, Spišiak) a nemeckých autorov. V časopise *Moravian Geographical Report* v roku 2007 bolo v prvom čísle publikovaných päť príspevkov zahraničných a českých autorov o cezhraničnej spolupráci a euroregiónoch v Európe (Bufon, 2007), Poľsku (Gorzym-Wilkowski, 2007), SR (Halás, 2007), Maďarsku (Hardi, 2007) a ČR s dôrazom na Euroregión Šumava (Cetkovský, Klusáček, Martinát a Zapletalová, 2007). V periodiku *Acta Universitatis Purkynianae* 100 – *Studia geographica* 6 (2004) sú publikované príspevky z medzinárodnej konferencie v Ústí nad Labem, v 4. bloku *Pohraničí a přeshraniční spolupráce*.

Na novú situáciu zareagovali aj niektoré slovenské časopisy a periodiká. Novozaložené periodikum *Geografické štúdie* (Baran, ed., 1995) publikovalo vo svojom prvom čísle príspevky z konferencie zameranej na problematiku hraníc, periodikum vyšlo pod názvom *Hranice a ich vplyv na teritoriálnu štruktúru regiónu a štátu*. Časopis *Životné prostredie* v roku 2000 do čísla 1 zaradil príspevky o marginálnych a pohraničných regiónoch (Kušová a Bartoš, Slavík, atď.). Časopisy *EuroREPORT* a *Euroregióny* po sformovaní sa siete euroregiónov v SR prezentovali zhodne v roku 2004 v tematickom čísle charakteristiky euroregiónov. Periodikum *Acta Geographica Universitatis Comenianae* publikovalo v roku 2006 série článkov o pohraničnej problematike v čísle 48 (autormi boli napr. Ištók a Lovacká, Kaluski, Lipský, Madurowicz) a čísle 49 (Derek, Drgoňa a Sukupčáková, Dubcová, Kramáreková a Bagitová, Jeřábek, Krogman, atď.).

Od roku 1995 začali vychádzať výročné správy *Slovensko – Súhrnná správa o stave spoločnosti*. V rokoch 1996 – 1998 bola cezhraničná spolupráca pravidelne zakomponovaná do kapitol Regióny Slovenska (Krivý, 1996; Krivý, 1997) resp. územná, regionálna a lokálna problematika Slovenska (Pašiak, Gajdoš a Falt'an, 1998). Bolo to v období ešte pred vznikom siete euroregiónov v Slovenskej republike. Pri rekapitulácii ďalších rokov musíme kriticky konštatovať absenciu tejto problematiky napriek rastu jej významu. Práve v období, kedy cezhraničná spolupráca ako aj zahraničná partnerská spolupráca začali prežívať rozmach, v periodiku informujúcom každoročne o Slovenskej republike a hlavných črtách jej vývoja chýbali uvedené informácie.

Predovšetkým pre pracovníkov územnej samosprávy a tiež štátnej správy sú cennými pomôckami a zdrojom informácií metodické príručky. Prvými domácimi príručkami boli publikácie Ministerstva vnútra SR *Cezhraničná spolupráca – príručka pre miestne orgány štátnej správy a euroregióny* (1999) a Liškovej (s.a.), pracovníčky Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty), *Vademecum cezhraničnej spolupráce na Slovensku*. Súčasťou publikácie *Současné trendy partnerství měst a obcí* (Hůlková, Mertens, Veselá a Koppitz, 2012) sú aj metodické časti. Významným prínosom sú metodické publikácie pripravované európskymi inštitúciami. Európska komisia vydala rozsiahlu metodiku *AEBR – Praktický průvodce pro cezhraniční spolupráci* (2001). Rada európskych obcí a regiónov (CEMR) vydala dokument *Partnerství pro budoucnost* (2007).

V závere tejto časti sa pokúsime zosumarizovať autorov, ktorí sa doteraz najviac venovali problematike tak cezhraničnej spolupráce ako aj zahraničnej partnerskej spolupráci. O popularite a záujme o túto problematiku svedčí aj počet príspevkov slovenských autorov. Z geografov sa doteraz dlhodobejšie venovali uvedenej problematike predovšetkým Buček (1995a, 1995b, 1999, a kol., 2012, atď.), Drgoňa (1999, 2001a, 2001b, 2003, atď.), Dubcová (2002, eds., 2002, a kol., 2004, a kol., 2006, atď.), Halás (2002b, 2004, 2005, 2007, atď.), Kollár (2000, 2001, 2003a, 2003b, atď.), Madziková (Lacová)(a kol., 1995, a kol., 1998, a kol., 2000, 2010, atď.), Michniak (2008, 2010, 2011, a kol., 2012), Popjaková (1993, a kol., 1993, 1995, a kol. 1997, atď.), Rajčáková (2001, 2005b, 2009, a kol., 2013a, atď.), Slavík (a kol., 1999, 2000, 2001, a kol., 2005, atď.), Spišiak (a kol., 1996, 1998, 2004, a kol. 2004, atď.), Švecová (2002, a kol., 2013a, 2013b, atď.). Ďalšia pomerne početná skupina geografov (cca 30) sporadicky prispievala príspevkami do tejto oblasti. Okrem geografov sa doteraz problematikou cezhraničnej spolupráce zaoberali aj ďalší odborníci, predovšetkým sociológovia (Faltán, 1997a, 2004a, 2004b, a kol., 2016, 2023, atď.; Gajdoš, 2004; Malíková, 1994, atď.; Moravanská, 2004; Strussová, a kol., 2016, atď.; Šťastný, 1994, a kol., 1997, atď.), ekonómovia (Baláž, a kol., 2001; Marhulíková, a kol., 2000, 2001, 2004; Suhányová, 2010; Tej a kol., 2002, 2003, atď.; Žárska, 1993, 2005, atď.), politológovia (Duleba, 1993, ed., 2017, 2021; atď.), právnici (Blahunka a Šlahor, 1998; atď.).

Z pracovísk a inštitúcií v Slovenskej republike treba vydvihnúť dve geografické katedry na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave (Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja a Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov), Katedru geografie a regionálneho rozvoja na Fakulte prírodných vied UKF v Nitre, Katedru geografie a aplikovanej geoinformatiky na Fakulte humanitných a prírodných vied a tiež vybraných ekonómov a politológov Prešovskej univerzity v Prešove, Geografický ústav a Sociologický ústav SAV a tiež Združenie miest a obcí Slovenska.

V prvej dekáde (1990 – 1999) sa autori zaoberali problematikou hraníc, inštitucionálnych vzťahov, vzťahmi a väzbami so susednými štátmi (slovensko-české, slovensko-poľské), predpokladmi pre cezhraničnú spoluprácu, pohraničnými regiónmi, možnosťami vytvárania euroregiónov, Karpatským euroregiónom, pracovnou migráciou cez hranice, zahraničnou partnerskou spoluprácou miest, väzbami Bratislavy s Viedňou. V prvej dekáde 21. storočia (2000 – 2009) prichádza k výraznému zintenzívneniu výskumov a zapojenie širokého okruhu geografov a ďalších odborníkov. Okrem dovtedajších tém sa riešili vybrané aspekty pohraničných regiónov, najviac slovensko-českého a slovensko-maďarského pohraničia, formovanie sa siete alebo jednotlivých euroregiónov a ich aktivít, pokračoval výskum zahraničných partnerstiev slovenských miest a obcí a zintenzívnil sa výskum cezhraničnej mestskej aglomerácie Bratislava. V poslednej etape (2010 – 2023) sme svedkami zníženia intenzity predovšetkým článkov v časopisoch (pokles zrejme súvisí aj s útlmom aktivít našich euroregiónov), v pohraničných úsekoch pokračoval výskum slovensko-českého a slovensko-poľského pohraničia a pribudlo aj slovensko-ukrajinské pohraničie, prínosom je prvá celoslovenská analýza zahraničných partnerstiev miest a obcí SR. Pozitívom sú viaceré prírastky knižných publikácií ako výstupov riešených projektov (uvedené vyššie).

Z českých autorov k hlavným osobnostiam, ktoré sa doteraz venovali pohraničnej problematike a cezhraničnej spolupráci, patria predovšetkým geografi *Jeřábek* (ed., 1999, ed., 2001, a kol., 2004, a kol., 2021, atď.), *Havlíček* (2001a, 2002, 2004, a kol., 2004, atď.), *Dokoupil* (1998, 2000, 2001, 2002, atď.), *Řehák* (1998a, 1998b, 2001, 2004, atď.) a *Vaishar* (2000, a kol. 2008, ed., 2011, a kol., 2013). Významnou mierou prispeli ku skúmaniu tejto problematiky aj viacerí ďalší geografi v Českej republike. Pri výskumoch pohraničia a cezhraničnej spolupráce treba oceniť predovšetkým dlhoročnú spoluprácu viacerých geografických pracovísk, mnoho riešených pohraničných projektov, komplexné analýzy celého českého pohraničia a viac príspevkov o pohraničných mikroregiónoch.

1.2 Zahraničná literatúra a zdroje informácií

V zahraničnej a predovšetkým európskej odbornej literatúre je problematika cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce dlhšie sledovaná a rozvíjaná, ako sme to konštatovali pri slovenskej a českej literatúre. Cezhraničná spolupráca je veľmi úzko prepojená s problematikou hraníc a pohraničných regiónov, preto venujeme osobitnú pozornosť aj tejto literatúre. V tomto prehľade sa sústredíme na najvýznamnejších autorov a ich diela, pričom ďalšie budú postupne prezentované v nasledujúcich kapitolách. Intenzita aktivít v uvedenej problematike posledné desaťročia neustále narastá, adekvátne tomu sa aj zvyšuje záujem o ňu. S potešením možno konštatovať, že významnú úlohu zohrávajú humánni geografi.

Problematika hraníc sa začala diskutovať v literatúre už na začiatku 20. storočia (rôzne prístupy), začiatkom 60. rokov sa zameriavala prevažne na štúdium demarkácie hraníc (van Houtum, 2005). V tom čase vytvorili aj základné diela o geografii hraníc Minghi (1963) a Prescott (1965), na ktoré nadviazali v ďalších prácach (Prescott, 1987; Rumley a Minghi, 1991). Van Houtum (2005) pripomína aj viaceré myšlienky Minghiho. Podľa tohto autora sa hranice dotýkajú srdca politicko-geografickej disciplíny a sú možno najhmataateľnejšími politicko-geografickými fenoménmi. Po politických zmenách sa stala hranica aktuálnejšou témou aj v strednej Európe (Bachvarov, 1998; Bufon, 1998; Kaluski, 1994; Madurowicz, 2006; Rykiel, 1990; Soja a Zborowski, 1998). Zjednotenie Európy a rozširovanie Európskej únie dali impulz na skúmanie európskych hraníc (Anderson a Bort, eds., 1998; Anderson a Bort, 2001; Bauer a Darley, eds., 2007; Dimitrova, 2008; Gasparini, 1999; Gorzelak a Jalowiecki, 2002; atď.).

V priebehu vývoja sa skúmanie hraníc postupne mení na skúmanie pohraničia (Newmann, 2001). Dôkazom toho sú práce o hraniciach a pohraničných regiónoch spolu. K prvým takýmto autorom patrili Strassoldo (1973). Významnou mierou prispeli k tomuto prúdu Anderson a O'Dowd (1999), Paasi (2002, 2009), van Houtum (2000, 2005), van Houtum a van Naerssen (2002) a hodnotením tejto literatúry Brunet-Jailly (2010). Hranice a pohraničné regióny sú mimoriadne objavným miestom pre sociálny výskum, najmä v súčasnej dobe zrýchlenej globalizácie a ich meniaceho sa kontextu (Anderson a O'Dowd, 1999), napríklad ich spojitosť s euroregiónmi (Anderson, O'Dowd a Wilson, 2002; Bufon, 2005; O'Dowd, Anderson a Wilson, eds., 2003). Ďalšia skupina autorov venovala pozornosť dominantne pohraničným regiónom (Bufon, 2007; Hefner, 1998; Kantowicz, Skoczek a Walewski, 1998; Koter, 2002; Kowalczyk, 1993; Kukorelli, 2000; atď.) a ich hodnoteniu v literatúre (Makkonen a Williams, 2016). V pohraničných regiónoch niektorí autori skúmajú vybrané prvky – pohraniční ľudia (frontier people, border people) (Koter, 1995, 1998; Martinez, 1994; Rykala, 2005; atď.), pohraničné mestá (Gasparini, 1996; Waack, 1998), pohraničné mikroregióny (Bacsi a Kovács, 2007), pohraničné mestské aglomerácie (Gaubard, 2001).

V posledných rokoch registrujeme viacero prírastkov významných knižných publikácií o hraniciach a pohraničných regiónoch, dovoľme si upriamiť pozornosť na také, ktoré boli

určené aj pre študentov. Prvým titulom je publikácia *Challenged borderlands* (Pavlakovich-Kochi, Morehouse a Wastl-Walter, eds., 2004). Hranice nie sú novým fenoménom, s globalizáciou však ich význam ako laboratórií nadnárodného spoločenského rozvoja rapídne vzrástol. Skúsení znalci pohraničia zo Severnej Ameriky a Európy predstavujú zložitú mozaiku ekonomických, politických a sociokultúrnych zmien na hraniciach národného štátu a okolo nich. Doteraz najrozsiahlejším dielom (705 s.) je publikácia *The Ashgate Research Companion to Border Studies*, ktorej editorkou je geografa Wastl-Walter (2011). Editorke sa podarilo sústrediť kolektív renomovaných svetových odborníkov (Kolosov, Newmann, Paasi, Scott, Van Houtum, atď.), ktorí v 8 hlavných častiach a 32 kapitolách sumarizujú najnovšie poznatky z oblasti pohraničných štúdií a obohacujú ich o prípadové štúdie z celého sveta. Každá časť sa venuje konkrétnemu smeru výskumu (teoretický rámec, kapitoly o hraniciach, cezhraničné ekonomické režimy, príklady nových smerov).

Významným prínosom k sumarizácii poznatkov v pohraničnej problematike bolo rozhodnutie holandského časopisu *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geographie* osloviť v roku 2021 viacerých autorov „hraničiarov“, aby zrekapitulovali vývoj pohraničných štúdií za posledných 20 rokov. Van Houtum (2021) je priam nadšený, ako sa *oblasť pohraničných štúdií premenila na dynamickú a multidisciplinárnu výskumnú sféru*. Chápanie hraníc a pohraničia sa neustále vyvíja a mení, objavujú sa nové prístupy (aj populistické prúdy), ale aj ďalších 20 rokov bude stále čo skúmať. S týmto názorom sa stotožňuje aj Paasi (2021) a konštatuje, že do výskumu pohraničia sa v súčasnosti okrem politických geografov, politológov, ekonómov, sociológov, historikov, antropológov a literárnych teoretikov pridávajú aj výskumníci v oblasti bezpečnosti a estetiky. Rozšíril sa rozsah štúdia, čo rezonuje s rastom výskumnej komunity a nárastom nových tém.

Cezhraničnou spolupracou sa autori začali zaoberať až po výraznejšom rozšírení siete cezhraničných regiónov a rozvoji ich spolupráce v západnej aj vo východnej Európe. Prvými príspevkami boli práce o teoretických otázkach cezhraničnej spolupráce (Suliborski, 1995; atď.), inštitucionálnej báze a o vývoji vybraných euroregiónov (Liberda, 1996; atď.). Z metodologického hľadiska sú podnetnými viaceré práce zaoberajúce sa modelovaním a typológiou cezhraničných regiónov (Martinez, 1994a; Hardi a Uszkai, 2017; ESPON, 2007; Wróblewski, 2020; atď.). Pokračuje sa v upresňovaní inštitucionálneho rámca (Gabbe, 2004, s.a.; Gasparini, 2004) a postupne sa objavujú analýzy vývoja cezhraničnej spolupráce a formovania siete euroregiónov vo vybraných štátoch Európy (Beneluxe a Nemecku – Delmartino, 2004; Francúzsku – Gaunard, 1999; Maďarsku – Bacsí a Kovács, 2007; Hardi, 2007; Székely-Kotosz, 2005; Nemecku – Liberda, 1996; Poľsku – Gorzym-Wilkowski, 2007; Rakúsku – Heintel, 2005; atď.), regiónoch Európy, osobitne strednej a východnej Európy (Gasparini a Del Bianco, 2010; Harris, 2017; Johnson, 2009) a aj celej Európy (Kaczmarek, 2005; atď.), prípadne porovnanie situácie Európy s inými regiónmi sveta (Wastl-Walter, ed., 2011; atď.).

Prvou celoeurópskou analýzou cezhraničnej spolupráce je štúdia Perkmana *Cross-border regions in Europe* (2003). Autor načrtáva krátke pozadie histórie cezhraničných regiónov v Európe a súvisiacich politik EÚ na ich podporu, poskytuje koncepčnú definíciu cezhraničných regiónov a ich rôznych foriem a analyzuje empirické dimenzie európskych cezhraničných regiónov, vrátane ich frekvencie, geografického rozloženia a vývoja v čase (1958 – 1999). Na objednávku Rady Európy vypracoval Inštitút medzinárodnej sociológie v Gorizii (ISIG) 4 štúdie o analýze cezhraničnej spolupráce. Prvé tri sa týkali regiónov Európy – strednej Európy (Gasparini a Del Bianco, 2010a), severnej Európy (Gasparini a Del Bianco, 2010b), balkánskych a podunajských štátov (Gasparini a Del Bianco, 2011) a štvrtá Európy: *Cross-border co-operation in Europe: A Comprehensive Overview* (Gasparini, 2011) Vo všetkých analýzach bola použitá swot analýza. Cieľom poslednej analýzy bola sumarizácia stavu cezhraničnej spolupráce v štátoch analyzovaných v prvých troch dieloch a odporúčaná optimálna stratégia do budúcnosti. K najnovším analýzám vývoja euroregiónov patrí štúdia španielskych autorov Durà, Camonita, Berzi a Noferini

(2018), v ktorej sa autori pokúsili o pasportizáciu všetkých euroregionálnych štruktúr vrátane novej siete európskych zoskupení územnej spolupráce (stav k roku 2017). Dôkazom rozvinutosti tohto výskumného smeru je rozsiahla encyklopédia cezhraničnej spolupráce (Wassenberg a Reitel, eds., 2020) a Atlas cezhraničnej spolupráce (Atlas de la coopération transfrontalière, 2008).

K doteraz ojedinelým štúdiám patrí porovnanie situácie v cezhraničnej spolupráci v Európe a Severnej Amerike. Scott (1999) porovnával cezhraničný regionalizmus a Blater (2004) inštitucionálny rámec na príklade štyroch vybraných regiónov. Fenoménom cezhraničnej integrácie sa zaoberali Hardi a Uszkai (2017) a Wróbelksi (2020). Okrem regionálnej úrovne sa rieši aj cezhraničná spolupráca miest (Leistner, 2001; atď.), veľkomiest (Süli-Zakar, 2010), osobitosti cezhraničných mestských regiónov a mestských aglomerácií (ESPON, 2007; Gaunard, 2001; Hardi, Lados a Tóth, eds., 2010; Székely, 2007; atď.). Doteraz len ojedinelé príklady v literatúre sú o detailných analýzach vybraných foriem cezhraničnej spolupráce. Veľmi podnetné výsledky priniesol projekt s názvom *Evaluation of Border Regions in the European Union (EUREGIO)*, zameraný na spoluprácu v zdravotníctve (Landesinstitut für Gesundheit und Arbeit Nordrhein-Westfalen, 2008). Cieľom trojročného projektu (2004 – 2006) bolo spracovať prehľad o existujúcich cezhraničných aktivitách súvisiacich so zdravím v Európe, pretože rastie potreba lepšej informovanosti aj o tejto forme spolupráce.

Od roku 2006 sa na podnet Európskej únie zásadne zmenila situácia v Európe a začala sa tvoriť sieť európskych zoskupení územnej spolupráce (EZÚS) ako nový nástroj cezhraničnej spolupráce. Prvé štúdie k tejto problematike sa venovali inštitucionálnym otázkam (Gabbe, s.a.), špecifikám a formovaniu tejto novej siete (Zapletal, 2010) a aj porovnaniu s dovtedajšími euroregiónmi (Proto, 2008). Na rozdiel od početných publikácií o euroregiónoch, v ďalších rokoch len málo akademických štúdií skúmalo význam tohto nástroja pre cezhraničné riadenie (Evrard, 2016). Zrejme aj to bolo impulzom ku komplexnému zhodnoteniu doterajšieho vývoja k 15. výročiu EZÚS v sérii príspevkov. Viaceré aspekty vývoja boli prekvapivé a nesplnili zatiaľ také očakávania, ako sa predpokladalo. Evrard (2020) upozorňuje na viaceré doterajšie právne prekážky lepšieho fungovania cezhraničnej spolupráce. EZÚS hodnotí z pohľadu právnej geografie a berie ich ako nástroj na podporu priestorovej spravodlivosti, ako priblíženie práva geografickým špecifikám. Durand a Decoville (2020) chápu EZÚS ako nástroj európskej integrácie a Scott (2020) ako súčasť procesu europeizácie a ako príklad dozrievania cezhraničnej spolupráce. Doterajšie formovanie siete EZÚS ukázalo najvyššiu intenzitu v strednej Európe (podľa počtu EZÚS 1. Maďarsko, 4. SR) (Telle a Svenson, 2020). Svenson (2020) si osobitne všimla formovanie EZÚS na vybraných úsekoch hraníc, medzi nimi aj slovensko-maďarskú hranicu.

Zahraničná partnerská spolupráca sa začala rozvíjať predovšetkým po 2. svetovej vojne. Z priestorových jednotiek bola v začiatkoch a aj doteraz je jednoznačne *najfrekvencovanejšia spolupráca na lokálnej úrovni (mestá a obce)*, preto jej v literatúre autori venujú najviac pozornosti. Táto forma spolupráce začala v Európe a postupne sa rozšírila aj na iné svetadiely, ale počas celého doterajšieho vývoja najvyššiu intenzitu dosahovala v Európe.

Prvou geografickou analýzou siete partnerských miest, a hneď vo svete, je štúdia Zelinského (1991). Autor zhodnotil vývoj partnerskej spolupráce vo svete a stav vo vtedajších 190 krajinách v roku 1988 podľa počtu partnerstiev a počtu krajín. Osobitne analyzoval vývoj USA v rokoch 1962 – 1988 a partnerstvá vo vybraných štátoch, najviac Francúzsku. Postupne sa v literatúre stretávame s hodnotením vybraných aspektov a špecifik tejto formy spolupráce a analýzami vo vybraných štátoch resp. regiónoch sveta.

Takáto spolupráca sa považuje za veľmi významnú súčasť medzinárodných vzťahov vo všeobecnosti a pri šírení porozumenia, spolupráce a podpore rozvoja (Alger, 1999; Cremer, Bruin a Dupuis, 2001; Hobbs, 1994). Partnerstvá miest patria medzi formy decentralizovanej medzinárodnej spolupráce (Haftack, 2003) a ich nárast je súčasťou procesu posilňovania vplyvu miest v súčasnom globalizovanom svete (Ewen a Hebbert, 2007). Výskum v štátoch

strednej Európy (ČR, Poľsko, SR) poukázal na veľkú zaangažovanosť starostov v zahraničných partnerstvách miest (Baldersheim, Buček a Swianiewicz, 2002). Z mimo-európskych výskumov sa De Viliers (2009) zaoberal faktormi úspešnej spolupráce s využitím poznatkov z miest USA a Juhoafrickej republiky a autori Cremer, Bruin a Dupuis (2001) skúmali partnerskú spoluprácu miest Nového Zélandu a osobitne špecifiká spolupráce s čínskymi mestami.

Logicky najviac výskumov zahraničných partnerstiev miest a obcí prebieha v Európe. Doteraz *najkomplexnejšou štúdiou vývoja zahraničných partnerstiev miest a obcí Európy je práca Kaczmareka* (2005). Autori Brakman, Garretsen a Oumer (2016) sa okrem zhodnotenia európskej dimenzie podujali na *analýzu vývoja zahraničných lokálnych partnerstiev v Nemecku v rokoch 1976 – 2007*, ktoré je v súčasnosti na čele svetového rebríčka. Okrem Nemecka boli vyhodnotené zahraničné partnerstvá miest a obcí v Spojenom kráľovstve (Clarke, 2010, 2011; Jayne, Hubbard a Bell, 2011), Francúzsku (Cambel, 1987; Vion, 2002), severnej Európe (Joenniemi a Sergunin, 2009) a Grécku (Papagaroufali, 2006).

Výrazný nárast partnerstiev v strednej Európe sa prejavil aj zvýšeným záujmom o túto problematiku. Nedostatok databáz sa pri výskumoch nahrádzal anketovým prieskumom. Zo susedných štátov je táto problematika najviac preskúmaná v Poľsku vďaka príspevkom Furmankiewicza (2001, 2003, 2005, 2007). Okrem teoretického vkladu (Furmankiewicz, 2003) analyzoval v troch štúdiách zahraničné partnerstvá v Poľsku. V prvom výskume (Furmankiewicz, 2001) sledoval vývoj partnerstiev v poľských mestách (1945 – 1990) a obciach Dolnosliezského vojvodstva, v druhom menšiu vzorku 220 miest a obcí Poľska (Furmankiewicz, 2005). V tretej etape rozšíril výskum na všetky poľské mestá a obce a na základe ankety vyhodnotil zapojenosť nielen do zahraničnej partnerskej spolupráce, ale aj do cezhraničnej spolupráce (Furmankiewicz, 2007).

V posledných rokoch viacerí autori konštatujú neustále rastúci význam tejto formy spolupráce, o to naliehavejšou požiadavkou sa javí skvalitňovanie teoretického rámca twinningu a návrh ďalšieho výskumného programu (Joenniemi a Jańczak, 2017). Köhle (2005) identifikuje postupnú *zmenu na európskej scéne od partnerstiev zmierenia na integračné partnerstvá*. Namiesto symbolického dôrazu na spolupatričnosť sa cieľ čoraz viac posúva ku konkrétnej a funkčnej spolupráci. Zvýšený záujem je v Európe o partnerské mestá na hraniciach. Schultz (2009) práve takéto mestá označila za laboratória európskej integrácie a za významný pre ne považuje historický dátum východného rozšírenia Európskej únie (1. máj 2004). Jańczak (2017) kategorizoval rôzne schémy spolupráce európskych pohraničných partnerských miest. Trojica autorov Jayne, Hubbart a Bell (2011) prispela do problematiky partnerských miest skúmaním väzby s urbánnou teóriou. Upozorňujú na dva kľúčové rozmery partnerstva, a to pohostinnosť a vzťah, ktoré odhaľujú partnerstvo miest ako mestský proces. V ďalšej štúdii (2013) analyzujú vývoj twinningových partnerstiev mesta Manchester ako súčasť mestskej politiky.

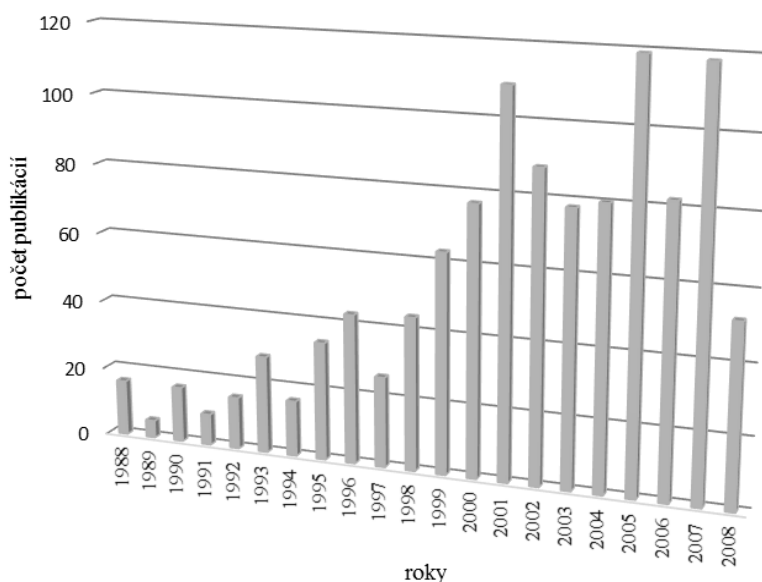
Na záver hodnotenia tematických blokov v zahraničnej literatúre si dovoľíme upozorniť na 7. kapitolu v publikácii Kaczmareka (2005) venujúcej sa priestorovým štruktúram a reformám v Európe: *Cezhraničná a zahraničná spolupráca administratívnych jednotiek*. Je to jeden z prvých príkladov v literatúre, kde je analyzovaná táto problematika spoločne. Bola jednou z prvých inšpirácií na takéto spojenie aj vo vysokoškolskej učebnici. Autor v prehľadnej podobe analyzoval inštitucionálny rámec cezhraničnej spolupráce, euro-regióny, pohraničné mestá a zahraničné partnerstvá miest a obcí. Takýchto príkladov postupne pribúda, predovšetkým pri skúmaní zahraničných partnerstiev miest a obcí (Furmankiewicz, 2007; atď.) a pohraničných mestách (Schultz, 2009; Jańczak, 2017; atď.).

Pre lepšie preniknutie do problematiky cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce ukážeme príklady doterajších hodnotení literatúry a časopisy špecializované na sledovanú problematiku.

Štúdia maďarských autorov Sikos a Tiner (2009) prezentuje prehľad literatúry o všetkých úsekoch maďarského pohraničia od maďarských autorov a autorov zo všetkých

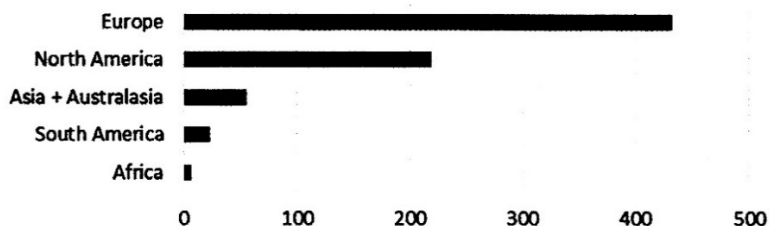
susedných štátov a o cezhraničnej spolupráci všeobecne. Autori vyhodnotili aj frekvenciu titulov o problematike cezhraničnej spolupráce v rokoch 1988 – 2008. Graf 1.1 nám potvrdzuje výrazný nárast publikácií po roku 2000.

Graf 1.1 Početnosť publikácií o cezhraničnej spolupráci v Maďarsku a susedných štátoch v rokoch 1988 – 2008

Zdroj: Sikos a Tiner, eds., 2009, spracované autorom

K doteraz ojedinelým celosvetovým analýzám literatúry súvisiacou s cezhraničnou problematikou patrí príspevok autorov Makkonena a Williamsa (2016). Štúdia hodnotí *frekvenciu článkov o pohraničných regiónoch* (border regions) v časopisoch z databázy Scopus v rokoch 1996 – 2013, pričom sledovali 5 ukazovateľov: lokalizácia podľa svetových regiónov, profilové inštitúcie, časopisy, najcitovanejší autori a kľúčové témy (podľa kľúčových slov). Analýza lokalizácie podľa svetových regiónov dokázala, že *najplodnejšie inštitúcie a autori sú v sledovanej problematike v Európe* (vyše 400 článkov) a *Severnej Amerike* (Graf 1.2). Nie je prekvapením, že inštitúcie, ktoré sa najintenzívnejšie zaoberajú štúdiom pohraničných regiónov, sa nachádzajú v pohraničných regiónoch ich domovských krajín. V rebríčku inštitúcií (aj špeciálne zameraných na pohraničnú problematiku) sú na čele univerzity v blízkosti južnej hranice USA (1. University of Texas – 43 článkov, 2. University of Arizona, 3. University of California, 7. San Diego State University) a inštitúcie v pohraničí západoeurópskych štátov (4. Centrum pre výskum hraníc v Nijmegen na holandsko-nemeckej hranici, 5. Univerzita v Oulu blízko fínsko-švédskej hranice, 6. Univerzita v južnom Dánsku na dánsko-nemeckých hraniciach, 8. Univerzita v Belfaste). Pri hodnotení časopisov autori upozorňujú, že rebríček ovplyvnili viaceré faktory (rok prijatia do databáz Scopus, zaradovanie tematických čísiel, atď.). Na čele sa umiestnili renomované časopisy *European Planning Studies*, *Journal of Borderlands Studies* a *Geopolitics*. Medzi najlepšie časopisy sa dostali aj dva české časopisy: *Acta Universitatis Carolinae Geographica* a *Moravian Geographical Reports* (Tabuľka 1.2). Vzhľadom na zameranie (detailnejšie popísané v ďalšom texte) sme očakávali jednoznačné prvenstvo časopisu *Journal of Borderlands Studies*, vysvetlením je prijatie do databázy Scopus až v roku 2012. Medzi 7 najcitovanejšími autormi sú renomovaní autori venujúci sa európskym pohraničným regiónom: Perkman (2003, 2007), Blatter (2003, 2004), Paasi (2009) a Johnson (2009).

Graf 1.2 Územné rozdelenie počtu štúdií pohraničných regiónov v databáze Scopus vydaných v rokoch 1996 – 2013 (na základe domovských inštitúcií autorov)

Zdroj: Makkonen a Williams, 2016

Tabuľka 1.2 Svetové časopisy v databáze Scopus najviac publikujúce štúdie o pohraničných regiónoch v rokoch 1996 – 2013

	Názov časopisu	Vydavateľ	Počet štúdií
1.	European Planning Studies	Routledge	13
2.	Journal of Borderlands Studies	Taylor & Francis	11
3.	Geopolitics	Routledge	9
5.	Osteuropa	C. H. Beck	8
6.	Acta Universitatis Carolinae Geographica	Carolinum	7
7.	European Urban and Regional Studies	SAGE	6
11.	Moravian Geographical Reports	Czech Academy of Sciences	5
13.	Regional Studies	Routledge	5

Zdroj: Makkonen a Williams, 2016, upravené autorom

Ako posledné boli vyhodnotené *klúčové témy štúdií*, dominovali štyri vzájomne prepojené témy:

- *spolupráca a integrácia,*
- *regionálny rozvoj,*
- *riadenie a politika,*
- *mobilita: migrácia, pracovný trh a cestovný ruch.*

Na základe získaných poznatkov z prehľadu literatúry, Makkonen a Williams (2016) odhadujú nasledovné potenciálne smery výskumu:

- úloha univerzít ako hybných síl cezhraničnej spolupráce,
- sprostredkovatelia a bariéry cezhraničných integračných procesov,
- cezhraničné inovácie ako hybná sila hospodárskeho rozvoja,
- periférne pohraničné regióny versus metropolitné pohraničné regióny,
- funkčné oblasti každodenného života v kontexte pohraničných regiónov,
- utečenci a pohraničné regióny,
- toky cezhraničnej spotreby a prenos znalostí,
- cykly migrácie a využívanie remitencií cezhraničnými migrantmi.

Prikladom európskeho periodika je *Region and Regionalism* vydávaný v Lodži (Poľsko) od roku 1993, jednotlivé čísla boli vždy tematicky zamerané, medzi nimi boli aj vybrané problémy cezhraničnej spolupráce (hranice, pohraničné regióny, euroregióny, národnostné menšiny v pohraničí, atď.) v regiónoch Európy. *ISIG Journal* je časopis Inštitútu medzinárodnej sociológie v Gorizii (ISIG), ktorý je uznávaný ako centrum excelentnosti v oblasti medzinárodných vzťahov, cezhraničnej spolupráce, atď. Vybrané čísla sú tematicky

zamerané aj na cezhraničnú problematiku. Napríklad druhé číslo z roku 2009 je venované téme hraníc a Stredozemného mora. Niekoľko špeciálnych čísiel v posledných rokoch mal aj časopis *Geopolitics* (viaceré o hraniciach, č. 3, 2019 o cezhraničnej spolupráci).

Rastúci záujem o pohraničnú problematiku dokazujú aj príklady nových časopisov. Periodikum *Eurasian Border Review* bolo založené v roku 2010 na Hokkaido University v Sappore ako prvé v ázijskom priestore zamerané na pohraničnú problematiku. Škoda, že vydržalo len do roku 2014. Priam symbolicky prvým príspevkom časopisu bola hodnotiaca štúdia o vývoji prvého špecializovaného časopisu *Journal of Borderlands Studies* (Brunet-Jaille, 2010).

Najnovším prírastkom je poľský časopis *The Border and Regional Studies* vychádzajúci pod týmto názvom od roku 2020 (predtým v rokoch 2013 – 2020 s názvom *Pogranicze. Polish Borderland Studies*). Vydáva ho Inštitút politológie a verejnej správy Univerzity v Opole. Ďalším je *Borders in Globalization Review (BIG Review)*. Založilo ho výskumné laboratórium University of Victoria v Kanade. Prvé číslo vyšlo v roku 2019. Okrem časopisu založilo aj knižnú sériu (*Borders in Globalization Book Series – BIG Books*). Šéfredaktorom časopisu je spoluzakladateľ prvého špecializovaného časopisu na pohraničnú problematiku Brunet-Jaille, detailne popísaného v ďalšej pasáži. Časopis má ambíciu poskytovať fórum pre akademické a kreatívne skúmanie hraníc v 21. storočí a umožniť publikovať skúmanie rôznych aspektov hraníc v čoraz viac globalizovanom svete.

Najvýznamnejším časopisom s celosvetovou pôsobnosťou je *Journal of Borderlands Studies*, ktorý vychádza vo vydavateľstve Routledge už od roku 1986 a vydáva ho Asociácia pohraničných štúdií (*The Association for Borderland Studies*, s centrom na Texas A&M University). Články sa venujú teoretickým základom cezhraničnej spolupráce, rozvoju cezhraničnej spolupráce v rôznych častiach sveta s uvedením konkrétnych príkladov, ako aj recenziám kníh o cezhraničnej spolupráci. Dlhoročný šéfredaktor a spoluzakladateľ časopisu Brunet-Jaille (2010) zhodnotil vývoj časopisu do roku 2008. *V dovtedajšom vývoji mali jednoznačnú dominanciu severoamerické štúdie (77 %), kým podiel európskych príspevkov bol 19 %*. Tabuľka 1.3 ukazuje poradie štátov podľa počtu autorov. Z Európy mali zastúpenie autori zo šiestich západoeurópskych štátov (najviac Holandsko a Nemecko), zo strednej Európy len Maďarsko, pričom treba oceniť iniciatívu maďarských autorov. Do roku 2008 v tomto časopise nebol publikovaný ani jeden príspevok slovenského ani českého autora.

Tabuľka 1.3 Početnosť autorov podľa štátov v príspevkoch časopisu *Journal of Borderlands Studies* v rokoch 1986 – 2008

	Štát	počet autorov
1.	USA	293
2.	Holandsko	19
3.	Mexiko	18
4.	Kanada	16
5.	Nemecko	13
6.	Maďarsko	8
7.	Dánsko	8
8.	Veľká Británia	7
9.	Švajčiarsko	7
10.	Fínsko	5
	Ostatné štáty	30
	Spolu	424

Zdroj: Brunet-Jaille, 2010, upravené autorom

Vybrané čísla časopisu sú tematicky zamerané. Z portálu časopisu sme vybrali príklady tých najzaujímavejších a inšpiratívnych – teoretických, o nových smeroch, súvisiacich s Európou, dokonca jedno špeciálne číslo sa venuje aj zahraničnej spolupráci miest (Tabuľka 1.4).

Tabuľka 1.4 Vybrané špeciálne čísla časopisu *Journal of Borderlands Studies* v rokoch 2000 – 2021

	<i>rok, číslo</i>	<i>názov špeciálneho čísla</i>
1.	2000, 1	Európske perspektívy hraníc
2.	2013, 3	Hranice a mestá: Perspektívy zo Severnej Ameriky a Európy
3.	2017, 4	Teoretizácia town twinning
4.	2018, 1	Anglicko-škótska hranica
5.	2018, 3	Cezhraničná spolupráca
6.	2019, 4	Migrácia a pohraničné procesy
7.	2021, 5	Nové smery na post-globalizačných hraniciach

Zdroj: Journal of Borderlands Studies, Special Issues

2 Teoretická báza cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce

V tejto kapitole predstavíme priestorové jednotky a základné termíny a ich vývojové tendencie, ktoré súvisia s cezhraničnou spoluprácou a zahraničnou partnerskou spoluprácou. Dobrá teoretická pripravenosť na cezhraničnú spoluprácu a zahraničnú partnerskú spoluprácu je základným predpokladom jej úspešnosti.

Cezhraničná spolupráca sa opiera predovšetkým o hlavné pojmy hranica, štátna hranica, pohraničie, pohraničný región, hraničný priechod, hraničný efekt, pohraniční obyvatelia, pohraničné priestorové jednotky, cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca, jej inštitucionálna báza, programy cezhraničnej spolupráce, euroregión, európske zoskupenie územnej spolupráce. V zahraničnej partnerskej spolupráci sú kľúčovými termínmi partnerstvo, spolupráca, zahraničná partnerská spolupráca a súvisiace termíny, partnerské mestá (Town-Twinning), eTwinning.

2.1 Priestorové jednotky

Priestorové jednotky v Európe

V Európskej únii sa stanovilo 5 úrovní priestorových jednotiek NUTS (*The Nomenclature of Territorial Units for Statistics*), najvyššou je štátna úroveň, najnižšou lokálna úroveň. Štáty, v ktorých niektorá úroveň absentovala, boli nútené ju doplniť. Ide vlastne o systém kombinácie verejnosprávnych jednotiek daného štátu a účelovo vytvorených jednotiek. V roku 2002 boli kategórie NUTS 4 a NUTS 5 nahradené kategóriami LAU 1 a LAU 2. Odvtedy rozlišujeme v Európe dve kategórie priestorových jednotiek:

- a. regionálne štatistické jednotky – NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3,
- b. lokálne štatistické jednotky – LAU 1, LAU 2.

Treba upozorniť, že kategória LAU 2 v Európe je z hľadiska veľkosti jednotiek veľmi rozdielna. Sú tam spolu veľké municipality (Dánsko, atď.) a malé obce (Francúzsko, ČR, SR, atď.) (Slavík, 2022b). Z priestorových jednotiek NUTS a LAU sa cezhraničná spolupráca realizuje predovšetkým na úrovni NUTS 3 a LAU 2 a zahraničná partnerská spolupráca na úrovni LAU 2.

V Európe je tendencia v posledných dekádach zjednotiť definovanie vybraných sídelných jednotiek. Ako príklady uvedieme kategórie miest – cities a towns a funkčných mestských regiónov. V roku 2012 bolo zverejnené nové definovanie cities podľa OECD v Európe (Dijkstra a Poelman, 2012). Definícia pozostáva z definovania sídelných jadier (podľa hustoty zaľudnenia) a spádových dochádzkových zón. Analýza vychádzala z databáz za rok 2006. Táto nová OECD definícia identifikovala 828 miest s mestským centrom nad 50 000 obyvateľov v EÚ, Švajčiarsku, Chorvátsku, Islande a Nórsku. V týchto mestách žilo asi 40 % a v urbánnych zónach (jadro, dochádzková zóna) dokonca až 60 % obyvateľov EÚ. Za Slovenskú republiku bolo zaradených do analýzy len 8 miest (sídla samosprávnych krajov), stanovené kritériá však v tom čase spĺňali aj Martin, Poprad a Prievidza. Táto nová definícia sa zaoberala len najväčšími mestami. Možno ju pokladať za začiatok snaženia o celoeurópske ujednotenie kritérií na vyčlenenie miest a možnosť vzájomného porovnávania, čo doterajšie pravidlá rešpektovania národných kritérií miest neumožňovali. Následne v roku 2014 bola zverejnená prvá klasifikácia malých a stredných miest (towns) v Európe

pod názvom *TOWN Typology 1*, ale modelovo bola vyskúšaná len v desiatich vybraných regiónoch Európy (Slavík, 2023a).

Príkladom použitia metodiky funkčných mestských regiónov na európskej úrovni je hierarchizácia funkčných mestských regiónov štátov Európskej únie (ESPON, 2007). Definované boli dva typy mestských regiónov:

1. *FUAs (Functional Urban Areas)* – funkčné mestské regióny,
2. *MEGAs (Metropolitan European Growth Areas)* – metropolitné európske rastové regióny.

FUAs pozostávajú z centra a ich zázemia ekonomicky prepojeného s centrom. V štátoch EÚ bolo identifikovaných 1 595 FUAs s viac ako 20 000 obyvateľmi. Osobitne boli vyčlenené pohraničné FUAs, ich typológiu uvádzame v podkap. 4.4 (ESPON, 2007).

Priestorové jednotky v Slovenskej republike

Štatistický úrad SR (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2004) implementoval európske štatistické jednotky do nášho systému priestorových jednotiek a klasifikoval *štatistické územné jednotky (ŠÚJ)*:

- a. *regionálne štatistické územné jednotky (RŠÚJ, angl. NUTS)*,
- b. *lokálne štatistické územné jednotky (LŠÚJ, angl. LAU)*.

V Slovenskej republike boli do úrovne NUTS 3 určené samosprávne kraje (8), LAU 1 tvoria okresy (79) a LAU 2 obce (2 890). Slovenská republika musela pre potreby Európskej únie doplniť do tohto systému vyššiu regionálnu úroveň NUTS 2 (4 regióny) (Slavík, 2022b). V doterajšom vývoji cezhraničnej spolupráce a aj zahraničnej partnerskej spolupráce sa najviac angažovali mestá a obce (LAU 2), pri formovaní sa siete EZÚS sa viac aktivizujú aj samosprávne kraje (NUTS 3). Obce sa členia na dve základné kategórie: mestá a vidiecke obce. V prípade miest prišlo k zásadnej zmene ich definovania. Do roku 1990 sa uplatňovali aktualizované klasifikácie k jednotlivým sčítaniam, od roku 1990 sa zaviedla kategória štatutárnych miest. V novembri 1990 schválila SNR 135 miest, v ďalších rokoch bolo pridaných ďalších 6 miest, takže v súčasnosti je v SR 141 miest (Slavík, 2022a). Treba ešte upozorniť, že do zahraničnej partnerskej spolupráce sa zapájajú aj mestské časti Bratislavy (17) a Košíc (22). Osobitnú kategóriu tvoria mikroregióny, ktoré v Slovenskej republike netvoria oficiálne priestorové jednotky (napr. v Maďarsku áno), ale figurovali v členskej základni niektorých euroregiónov.

2.2 Cezhraničná spolupráca

2.2.1 Hranica, štátna hranica

Hranica

Definície hranice sú v odbornej literatúre veľmi frekventované, pričom sa striedajú resp. dominujú hlavne tieto aspekty – geografický, hospodársky, sociálny, právny, politický, ekonomický, vojenský, kultúrny, atď. Nás bude zaujímať predovšetkým geografický aspekt, ale treba upozorniť, že v súvislosti s cezhraničnou spoluprácou sú dôležité aj viaceré ďalšie aspekty.

Problematika hraníc sa začala objavovať v literatúre už na začiatku 20. storočia, diskutovalo sa o rôznych témach, boli populárne rôzne prístupy a zastávali sa rôzne názory na to, ako pristupovať a študovať hranicu. Začiatkom 60. rokov sa zameriavala prevažne na štúdium demarkácie hraníc (van Houtum, 2005). V tom čase vytvorili aj základné diela o geografii hraníc Minghi (1963) a Prescott (1965), na ktoré nadviazali autori v ďalších prácach (Prescott, 1987; Rumley a Minghi, 1991). Van Houtum (2005) pripomína aj viaceré

myšlienky Minghiho. Podľa tohto autora sa hranice dotýkajú srdca politicko-geografickej disciplíny a sú možno najhmataiteľšími politicko-geografickými fenoménmi.

K základným definíciám hranice patria tie, ktoré sú založené na matematicko-geometrickom vyjadrení. Bezák (1995) definoval hranice ako línie, ktoré členia geografický priestor na dvojrozmerné ohraničené územia. Väčšina autorov sa snažila chápať hranicu nielen ako líniu, ale brala do úvahy aj priestor okolo hranice. Heigl (1978) pod hranicou rozumie právne fixovanú a/alebo v prírode stanovenú líniu, ktorá spája homogénne alebo heterogénne regióny. Podľa Paulova (1985) možno hranicu brať ako produkt a zároveň ako generátor priestorovej diferenciacie a priestorovej organizácie územia.

Kategórii a typov hraníc existuje veľké množstvo podľa celého spektra kritérií, obmedzíme sa na tie najfrekvencovanejšie. Väčšina autorov za hlavné typy vo všeobecnosti alebo ako politicko-geografické typy považuje prírodné a umelé hranice:

- a. *Prírodné hranice* (fyzickogeografické) tvoria prírodné prvky v krajine, najčastejšie sú to vodné toky a hrebene a chrbáty pohorí. Prírodné bariéry majú spravidla pozitívny efekt na zvyšovanie miery stability politických hraníc na danom území (Gurňák, 2007). Riekanami ako politickými hranicami sa zaoberal Kaluski (Kaluska a Kaluski, 1998, Kaluski, 1994), hranicami lesa a predovšetkým hornou hranicou lesa Plesník (1971, 1980, atď.),
- b. *Umelé hranice* (antropogénne) nerešpektujú prírodné prvky, dominujú prvky etnické (Siwek, 1996; Majo a Kusendová, 2007), jazykové, národnostné, religiózne, historické (Chromý, 2000), sociálne (Majo, 2008), geometrické, atď.

Výskum vývoja zastúpenia základných typov hraníc v štátoch stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy v rokoch 1250 – 2000 potvrdil ich dlhodobú stabilitu. Umelé hranice si udržiavali podiel v rozpätí 40 – 50 %, podiel riek si zachovával miernu prevahu pred horskými hranicami (Gurňák, 2007). Podľa rozsahu rozhraničenia sa rozlišujú líniové hranice (fyzicko-geografické, antropogénne) a zonálne hranice (etnické, atď.). Podľa priepustnosti možno identifikovať hranice uzavreté, čiastočne otvorené a otvorené. Podľa spôsobu určenia hraničnej línie sa v priestorovej analýze rozoznávajú dva základné typy hraníc a súbežne s tým dva typy oblastí (Bezák, 1995):

- a) *Legálne hranice* vymedzujú legálne ohraničené oblasti na základe určitých právnych noriem, ktoré presne a jednoznačne definujú priebeh hraníc. Príkladmi legálnych hraníc sú hranice štátov, spoločenstiev štátov, verejnosprávnych jednotiek rôznej úrovne, plánovacích oblastí, školské, zdravotné, daňové obvody a tiež aj volebné a cenzové obvody. Významnou vlastnosťou týchto hraníc je ich stabilita v čase. Napriek relatívnej odolnosti z času na čas sa objavuje v krajinách problém revízie členenia ich územia na legálne ohraničené oblasti. V tomto prípade sa odporúča dodržiavať tri všeobecne platné princípy: princíp priestorovej efektívnosti, princíp priestorovej spravodlivosti a princíp priestorovej stability.
- b) *Konceptuálne hranice* vymedzujú konceptuálne vymedzené oblasti. Sú to imaginárne a abstraktné línie, ktoré sa formujú vo vedomí bádateľov alebo laickej verejnosti, z časového hľadiska sú veľmi premenlivé a môžu sa navzájom prekrývať. Klasickým príkladom sú hranice Strednej Európy vnímané autormi v prvej polovici 20. storočia. Analýza 16 učebníc humánnej geografie potvrdila prekvapujúco veľké diferencie v konfigurácii hraníc stredoeurópskej oblasti (Sinnhuber, 1954). Bezák (1995) upozorňuje na dve kategórie týchto hraníc. Prvou sú hranice historických regiónov, ktoré existovali v minulosti (stolice, župy, krajiny, provincie, atď.), ale sú stále hlboko zakorenené vo vedomí obyvateľstva, čo potvrdzujú aj výskumy regionálnej identity. Druhou kategóriou sú hranice interakčných polí, vymedzených na základe priestorovej interakcie (systému tokov medzi centrom a jeho okolím). Najznámejšími príkladmi sú hranice imigračných zón miest, spádových regiónov centier dochádzky za prácou, do škôl, za službami, najlepším príkladom sú sféry vplyvu miest.

Štátna hranica

Najčastejšie ponímanie hranice v geografii sa spája so štátnym územím vymedzeným štátnou hranicou. Význam štátnych hraníc, ako aj ich geografická poloha sa môže v priestore a čase výraznejšie meniť (Anderson a O'Dowd, 1999). V histórii sa za štátnu hranicu chápalo spravidla široké neobývané teritórium medzi danými krajinami bez presnejšieho ohraničenia. V priebehu vývoja sa z takejto neurčitej zóny sformovala líniová hranica.

Šindler (1999) definoval štátnu hranicu ako konvenčne (zmluvne) stanovenú líniu na mapách a v teréne, ktorá oddeľuje územie jedného suverénneho štátu od územia iného suverénneho štátu alebo od oblasti nepodliehajúcej suverénnej moci žiadneho štátu. V súčasnosti je teritoriálny princíp základom politického členenia sveta. Hranice území jednotlivých štátov sa určujú medzinárodným právom, a to na základe medzinárodne potvrdených mierových zmlúv alebo prostredníctvom medzištátnych dohôd o hraniciach (Ottová, 2006). Proces vymedzenia štátnej hranice má tri fázy:

- Delimitácia* predstavuje právne zakotvenie hranice, zmluvné určenie smeru a charakteru hranice, ktorého výsledkom je *hraničná čiara*. Súčasťou delimitácie je zakreslenie hraničnej čiary do mapy, ktorá tvorí prílohu zmluvy (vyhlásenia, rozhodnutia).
- Demarkácia* je procesom, pri ktorom sú štátne hranice vytyčované priamo v teréne, vykonáva ju spravidla dvojstranná demarkačná komisia štátov.
- Položenie hraničných znakov* je poslednou fázou vytýčenia hraníc. Znak (tabule, kamene, stĺpy) sú vlastne zhmotnením hranice.

Štátna hranica spája v priestore *dve primárne funkcie*, deliacu alebo kontaktnú (spájajúcu) (Halás, 2005):

- Deliaca línia* je bariérou medzi dvoma rôznymi štátmi, dôvodom môžu byť funkčné, politické, ekonomické, kultúrne, spoločenské, etnické, národnostné alebo náboženské rozdiely, v prípade prepuknutia neznášanlivosti sa môže stať miestom vzniku konfliktov, ktoré môžu vyústiť až do občianskych nepokojov alebo až vojnového stavu,
- Kontaktná línia* medzi dvoma štátmi, ktoré síce môžu mať rozdielny charakter, ale tieto rozdiely sa môžu stať pri tolerantnom prístupe zdrojom obohacovania sa o poznatky a skúsenosti obyvateľstva z druhej strany hranice, poznávania iných kultúrnych či náboženských zvyklostí, čím sa výrazne podporí princíp občianskej znášanlivosti a ľudskej spolupatričnosti, v blízkosti hranice sa tým pádom môže formovať priestor zmiešanej identity a zároveň prichádza k vytváraniu vhodných predpokladov pre vzájomnú spoluprácu medzi oboma stranami.

Ďalším príkladom členenia štátnych hraníc je genetické kritérium. Autori De Blij a Muller (1988) identifikovali štyri základné typy:

- Antecedentné hranice* sú také, ktoré boli definované ešte pred rozvojom daného územia, majú väčšinou tvar rovných čiar. Typickými príkladmi sú hranice medzi USA a Kanadou a hranice štátov na neobývanej Sahare.
- Subsekvantné hranice* boli vyčlenené až po predchádzajúcom rozvoji daného územia. Spravidla rešpektujú priestorové rozmiestnenie obyvateľstva a kultúrne znaky (etnické, jazykové, atď.), preto bývajú pomerne členité. Takéto hranice sa vyskytujú v západnej Európe, príkladom sú štáty Beneluxu.
- Prekrývajúce hranice* vznikli politickými opatreniami, na základe ktorých prišlo k prekrytiu pôvodných hraníc. Takto sa zmenila situácia v Afrike po vzniku kolónií európskych štátov koncom 19. a začiatkom 20. storočia.
- Reliktne hranice* boli hranicami v minulosti, v súčasnosti už neexistujú, sú však identifikovateľné v priestore.

Od platnosti Schengenskej dohody (1985) a upresnenia v Schengenskom dohovore (1990) sa štátne hranice v Európe členia na vnútorné a vonkajšie hranice. Ich definovanie a režim boli upresnené v Kódexe schengenských hraníc (Úradný vestník Európskej únie, 2006c):

„Vnútorne hranice sú:

- a) spoločné pozemné hranice členských štátov vrátane hraníc, ktoré tvoria rieky a jazerá;
  - b) letiská členských štátov pre vnútorné linky;
  - c) námorné, riečne a jazerné prístavy členských štátov pre pravidelné trajektové spojenia.
- Vonkajšie hranice sú pozemné hranice členských štátov vrátane riečnych a jazerných hraníc, námorné hranice členských štátov a ich letiská, riečne prístavy, námorné prístavy a jazerné prístavy, ak nie sú vnútornými hranicami.“ (s. 3-4).

Vnútorne hranice sú príkladom naplňania cieľa EÚ zabezpečiť voľný pohyb osôb. Vnútorne hranice možno prekročiť v ktoromkoľvek bode bez toho, aby sa vykonala hraničná kontrola osôb bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť. Členské štáty však majú možnosť dočasne obnoviť kontrolu svojich vnútorných hraníc v prípade závažného ohrozenia verejného poriadku alebo vnútornej bezpečnosti. V posledných rokoch sme boli svedkami viacerých takýchto obmedzení (pandémia, nelegálna migrácia). Vonkajšie hranice sa môžu prekračovať len na hraničných priechodoch a počas stanovených otváracích hodín.

Dimitrovova (2008) sa zaoberá procesmi cezhraničnej spolupráce v Európe, kde prehodnocuje staré vymedzenia pojmu hranica a predstavuje nový koncept „hranice prekračujúcej“ (angl. border transcending), ktorá spočíva v otvorení hraníc. Zaoberá sa aj väčšou možnosťou otvorenia vonkajšej hranice EÚ, hlavne pohraničných oblastí do zón-regiónov príležitostnej interakcie za účelom zvýšenia mobility a spolupráce v pohraničných oblastiach EÚ. Hranice vo východnej a strednej Európe sa za posledných desať rokov stali oveľa priepustnejšie, keďže sa zjednodušili formality a otvorilo sa mnoho nových hraničných priechodov. Spolupráca v pohraničných regiónoch sa zároveň zvýšila, najmä vďaka financovaniu prostredníctvom programov EÚ Interreg (Turnock, 2002). Na dynamiku zmien štátnych hraníc v Európe upozorňuje Graziano (2018). Od pádu Berlínskeho múru v roku 1989, ktorý bol oslavovaný ako začiatok konca všetkých múrov a bariér, do roku 2007, Európa a jej euroázijské okraje zaznamenali vytvorenie približne 16 600 míľ nových politických hraníc, čo znamená, že na každú míľu jednej zrušenej hranice (Berlínskeho múru) bolo vybudovaných 107 míľ nových hraníc. Zaujímavé poznatky o štátnych hraniciach zamerané na rekordy pevninských hraníc prináša príspevok Zachara (2019). Ak spojíme všetky hranice sveta, dosiahli by sme takmer 70 % dĺžky vzdialenosti Mesiaca od Zeme, všetky svetové štátne hranice majú dĺžku cca 263,7 tisíc km. Z rekordných hodnôt sme vybrali údaje o najdlhších a najkratších hraniciach vo svete a v Európe:

- a. Čína je štátom s najväčšou dĺžkou štátnych hraníc, je to 22 147 km, hranice má so 16 štátmi. V Európe je to Rusko s dĺžkou 5 667 km, hraničí s 8 štátmi.
- b. Najkratšiu hranicu má Macao (len 340 m s Čínou), v Európe je to Vatikán (3,2 km).
- c. Najdlhšiu hranicu medzi dvomi štátmi majú Kanada a USA – 8 893 km. V Európe je to hranica medzi Švédskom a Nórskom – 1 630 km.
- d. Najdlhšou súvislou hranicou je hranica medzi Ruskom a Kazachstanom – 6 846 km.

Štátne hranice Slovenskej republiky

Štátne hranice Slovenskej republiky sú určené Zákom NR SR č. 298/1999 Z. z., ktorý nahradil dovtedy platný zákon z roku 1921 (Zákon č. 245/1921 Sb. o státných hraniciach). Zákon definuje základné pojmy (§ 2) a určenie a priebeh štátnych hraníc (§ 3).

Štátna hranica je plocha, ktorá vertikálne prechádza hraničnými čiarami po zemskom povrchu a oddeľuje územie Slovenskej republiky, jej vzdušný priestor, priestor pod zemským povrchom, nadzemné a podzemné stavby a zariadenia všetkého druhu od území susedných štátov.

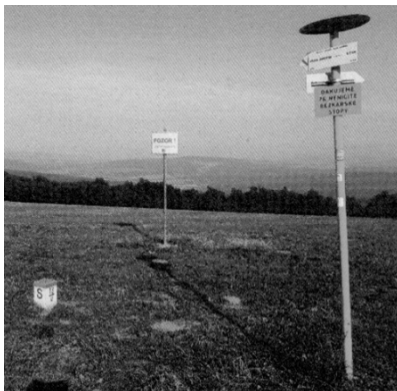
Hraničná čiara je súvislá množina hraničných bodov, ktorými je určený priebeh štátnych hraníc na zemskom povrchu.

Hraničný bod je bod hraničnej čiary, ktorého polohu možno jednoznačne určiť v geodetickom systéme súradnicami uvedenými v platnom hraničnom dokumentárnom diele.

Hraničný znak je sústava podzemnej a povrchovej meračskej značky, ktorá vyznačuje priebeh štátnych hraníc. Na štátnej hranici SR je okolo 18 500 hraničných znakov (Blahunka a Šlahor, 1998).

Hraničný pás je voľný pruh štátneho územia udržiavaný bez viacročnej vegetácie a iných prekážok, určený medzinárodnými zmluvami, široký spravidla 1 až 5 m, ležiaci po oboch stranách štátnych hraníc. Hraničný pás zabezpečuje viditeľnosť priebehu štátnych hraníc.

Štátne hranice sú určené medzinárodnými mierovými zmluvami, medzivládnyimi zmluvami so susednými štátmi a inými medzinárodnými zmluvami. Prebiehajú na suchých úsekoch a úsekoch, ktoré pretínajú stojaté a tečúce vody, na nesplavných hraničných tokoch vrátane kanálov spravidla strednicou plavebnej dráhy, na spoločných hraničných cestách, priekopách a stržiach. Správu štátnych hraníc má na starosti Ministerstvo vnútra SR. Priebeh štátnej hranice je vyznačený priamo (na hraničnej čiare) alebo nepriamo (mimo hraničnej čiary) (Obrázok 2.1, 2.2).

Obrázok 2.1 Hraničná tabuľa a medzník na slovensko-českej hranici v lokalite Veľká Javorina (priame vyznačenie štátnej hranice)

Zdroj: Foto Slavík, 2018

a. hraničná cesta

b. hraničná železnica

c. hraničný horský chrbát

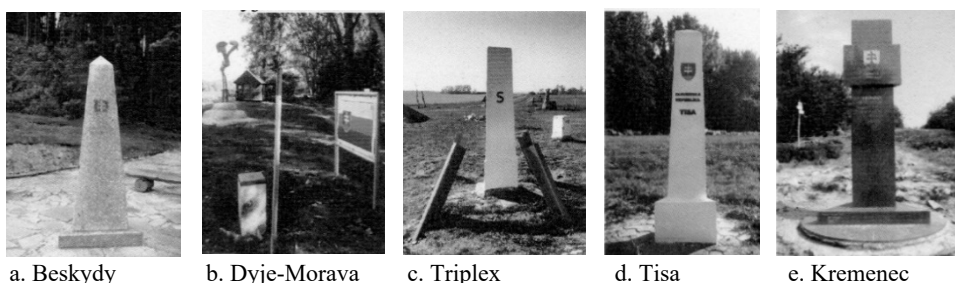
Obrázok 2.2 Príklady nepriameho vyznačenia štátnej hranice SR

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, 2023

Slovenská republika má dĺžku štátnych hraníc 1 652,1 km. Susedí s piatimi štátmi: Česká republika, Maďarsko, Poľská republika, Rakúska republika a Ukrajina. Najdlhšiu hranicu má s Maďarskom (655 km), najkratšiu s Ukrajinou (98 km). Každá štátna hranica so susedným štátom začína a končí v trojštátnych hraničných bodoch, *štátne hranice sú vymedzené piatimi trojštátnymi bodmi: Beskydy, Dyje-Morava, Triplex, Tisa a Kremenec* (Blahunka a Šlahor, 1998) (Obrázok 2.3, 2.4).

Obrázok 2.3 Štátne hranice Slovenskej republiky
Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, 2023

Obrázok 2.4 Trojštátne hraničné body na štátnej hranici Slovenskej republiky
Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, 2023

Slovensko-česká štátna hranica

Po rozdelení Česko-Slovenska a vzniku nových štátov Slovenskej republiky a Českej republiky bolo treba riešiť novú resp. staronovú hranicu. Hranica medzi Českom a Uhorskom má dlhodobú históriu a jej priebeh sa i v detailoch ustálil na konci 18. storočia (Šlachta, 1995-1996). Pre detailné riešenie novej hranice bola vymenovaná Spoločná česko-slovenská rozhraničovacia komisia. Od septembra 1993 do júna 1995 bola nová štátna hranica v teréne vytýčená, zameraná a vyznačená viac než 4 600 hraničnými znakmi, z toho bolo pridaných cca 2 000 nových (Šlachta, 1995-1996). Výsledok komisie bol predložený v *Záverečnej správe o vytýčení, vyznačení, a zameraní slovensko-českej štátnej hranice* (1996). Priebeh hranice sa zmenil na 18 miestach a dĺžka sa skrátila z 285 na 252 km. Obe republiky si vymenili územie o rozlohe 452 ha a aj dve obývané sídelné jednotky (Osada u Sabotů pripadla Slovensku, Osada Sidónia Česku). Štátna hranica bola rozdelená na deväť hraničných úsekov. Nová zmluva o spoločnej hranici začala platiť od 25. 7. 1997 (dovtedy platila zmluva platná od 1. 1. 1993, ktorá definovala hranicu totožnú s hranicou bývalých republík) (Blahunka a Šlahor, 1998).

Slovensko-rakúska štátna hranica

Rozdelenie štátnej hranice na hraničné úseky bolo ponechané z rozdelenia bývalej česko-slovensko-rakúskej štátnej hranice. Štátna hranica má dva hraničné úseky (XI, XII).

Slovensko-maďarská štátna hranica

Štátna hranica bola rozdelená na 20 hraničných úsekov. Jej priebeh určujú historické dohody a zmluvy (Trianonská dohoda z roku 1920, novšie zmluvy s Maďarskom z rokov 1947 a 1956). Blahunka a Šlahor (1998) označili platné hraničné dokumentárne dielo za zastarané a komplikované ako aj v predchádzajúcom prípade a za žiadúce považujú vypracovanie nového diela. Aktualizácia sa riešila len vo vybraných lokalitách.

Slovensko-ukrajinská štátna hranica

Štátna hranica prebieha od trojštátneho hraničného bodu Kremenec cez 375 hraničných znakov až k trojštátnemu hraničnému bodu Tisa. Táto hranica je vyznačená iným typom hraničných znakov. Na hraničnej čiare je polygónový stĺpik a 2,5 m na obe strany sú železobetónové stĺpy (2 m vysoké) natreté farbami štátnych vlajok SR a Ukrajiny.

Slovensko-poľská štátna hranica

Štátna hranica začína trojštátnym hraničným bodom Kremenec a končí trojštátnym hraničným bodom Beskydy. V roku 1994 začalo komplexné preskúšanie priebehu a vyznačenia štátnej hranice a výsledkom bola nová hraničná dokumentácia.

Slovensko-ukrajinská hranica sa 21. 12. 2007 stala vonkajšou pozemnou hranicou schengenského priestoru a ostatné úseky štátnej hranice s Poľskom, Českom, Rakúskom a Maďarskom sa stali vnútornou pozemnou hranicou EÚ. Medzinárodné letiská (Letisko M. R. Štefánika Bratislava, Letisko Poprad-Tatry, Letisko Košice) sa stali 30. 3. 2008 vonkajšou vzdušnou hranicou EÚ. V roku 2008 bola podpísaná Zmluva o malom pohraničnom styku medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou (Ministerstvo vnútra, 2023).

2.2.2 Pohraničie, pohraničný región**Terminológia**

V terminologickej rovine treba upozorniť na doterajšiu nejednotnosť. V spojitosti hranice a územia nachádzajúceho sa na jednej aj druhej strane hranice sa v odbornej literatúre doteraz používajú viaceré termíny:

- všeobecnejšie chápanie – pohraničie, pohraničné územie, pohraničný priestor,
- v regionálnom chápaní – pohraničný región, prihraničný región, cezhraničný región.

Väčšina autorov sa stotožňuje s názorom, že ide o synonymá. Podrobnú diskusiu o uvedených termínoch viedol Heffner (1998), ktorý rozoberal nielen pojmy pohraničný a prihraničný, ale aj cezhraničný a hraničný. Snažil sa nájsť rozlíšenie chápania pojmov na základe využitia termínov anglických (border, frontier), francúzskych (cisfrontaliere, transfrontaliere) a nemeckých (Grenzregion, Grenzräume, Grenzgebiet). Z hodnotenia jednoznačne vyplynula nejednoznačnosť používania termínov pohraničný a prihraničný. V učebnici používame termíny pohraničie a pohraničný región, k čomu prispela aj nová definícia pohraničných regiónov v štátoch EÚ.

Pohraničie

V odbornej literatúre doteraz neexistujú žiadne jednotiace kritériá pre vyčlenenie pohraničia. Každá vedná disciplína používa odlišné kritériá. Podstatnú úlohu však zohráva charakter hranice. Od jej priepustnosti závisí, aké územie je hraničnými efektami ovplyvňované. Leimgruber (1980) definoval pohraničie ako územie vo sfére vplyvu politickej hranice, pričom nie je jasné ohraničenie tohto územia smerom do vnútrozemia, dôležitým kritériom môžu byť funkčné väzby. Priam vzorovou krajinou v dlhodobom výskume pohraničia je Česká republika. V jednej z prvých analýz českého pohraničia je výstižná charakteristika pohraničia (Jeřábek, ed., 1999): Pohraničie je periférne územie s nižšou frekvenciou kontaktov s centrom krajiny, štátu. Vo vzťahu k susednému zahraničiu frekvencia kontaktov závisí na utváraní vzájomného medzištátneho pomeru (v období mieru a medzištátnej spolupráce kontakty pohraničných oblastí so susednou krajinou, predovšetkým s jej pohraničím sú na vysokom stupni). Pohraničné oblasti sú miestami styku rôznych etník, jazykov a kultúr. Sú priestorom, kde končí platnosť jedného právneho poriadku a jedného správneho systému.

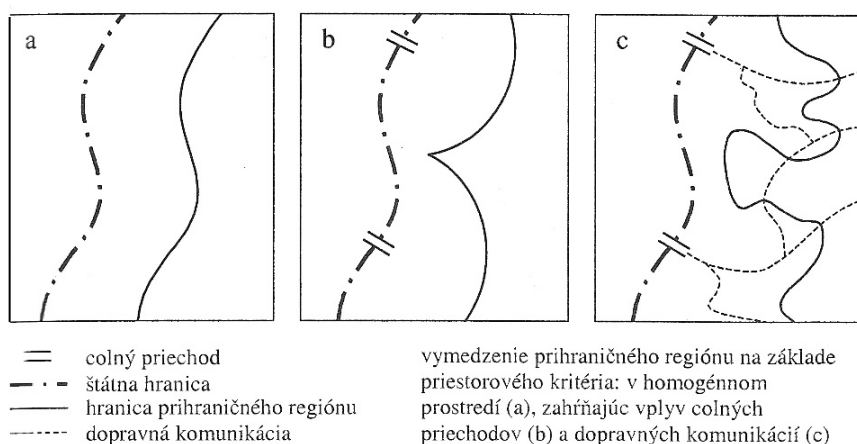
V geografických prácach sa uplatňujú viaceré spôsoby vyčlenenia pohraničia. Najčastejšie sa využívajú verejnosprávne jednotky nižšieho rangu, čiže pohraničné okresy. Výhodou tejto úrovne je dostupnosť dát. Jedným z častých kritérií je vzdialenosť od štátnej hranice (10 km, 15 km, 20 km).

Pohraničný región

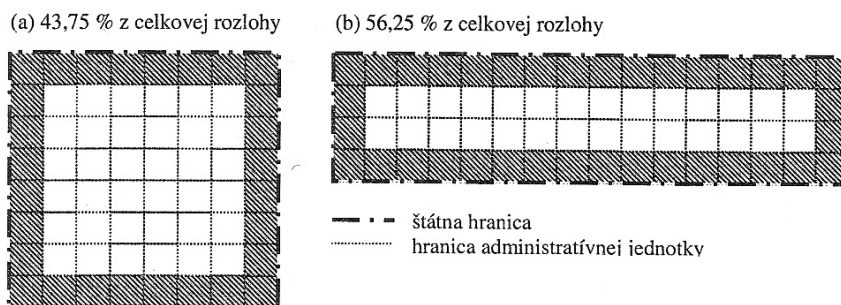
Pohraničný región je región rozprestierajúci sa po oboch stranách hranice resp. len na jednej strane hranice. Vzhľadom na prístupnosť databáz sa výskum pohraničných regiónov doteraz realizoval väčšinou len z jednej strany hranice, odkiaľ boli realizátori výskumu. Podľa Hansena (1977) sa pojem pohraničný región vzťahuje na tú časť prírodného priestoru, v ktorej je ekonomický a spoločenský život priamo a výrazne ovplyvnený existenciou medzinárodnej hranice. V tomto zmysle môžeme rozlišovať medzi otvorenými, potenciálne otvorenými a uzavretými regiónmi.

Pre definovanie pohraničného regiónu sa najčastejšie používajú dve kritériá – priestorové a funkčné. *Priestorové kritérium* vychádza zo vzdialenosti resp. časovej dostupnosti územia od hranice resp. mestských centier z druhej strany hranice. V teoretickom modeli Halás (2005) predstavuje tri typy vymedzenia pohraničného regiónu (Obrázok 2.5). Prvý model je príkladom homogénneho prostredia ohraničeného dohodnutou vzdialenosťou od hranice (a.). Druhý model berie do úvahy sieť colných priechodov (b.) a tretí model dopravnú dostupnosť hranice po cestných komunikáciách (c.).

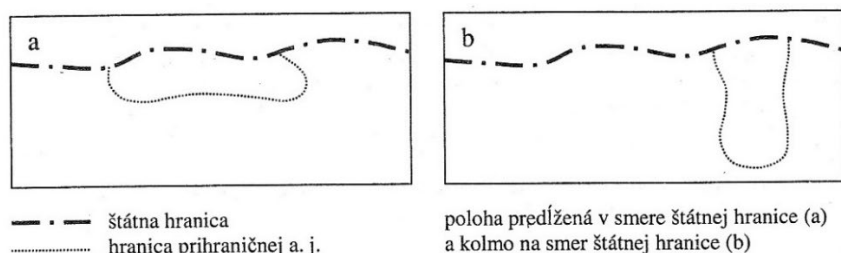
V praxi sa najčastejšie vyčleňujú pohraničné regióny podľa verejnosprávnych jednotiek. Výhodou takéhoto vyčlenenia je presné vytýčenie hraníc a dostatok dostupných štatistických dát. Pohraničný región v tomto ponímaní môže tvoriť pás okresov resp. jednotiek NUTS 3 v priamom kontakte s hranicou. V tomto prípade je nevýhodou determinovanosť veľkosti štruktúrou a tvarom vybraných jednotiek a štátu (Obrázok 2.6) a tiež geografická poloha vybraných verejnosprávnych jednotiek (Obrázok 2.7). Predĺžený tvar štátu (2.6b) zvyšuje plochu pohraničných regiónov. V prípade Slovenskej republiky je to na úrovni okresov až 60 % územia štátu a na úrovni samosprávnych krajov dokonca celé územie.

Obrázok 2.5 Teoretický model vymedzenia pohraničného regiónu na základe priestorového kritéria
Zdroj: Halás, 2005

Obrázok 2.6 Rozdiely v rozlohe pohraničných regiónov pri rôznom tvare štátneho útvaru

Zdroj: Halás, 2005

Obrázok 2.7 Geografická poloha pohraničnej priestorovej jednotky vzhľadom ku štátnej hranici

Zdroj: Halás, 2005

Funkčné kritérium uprednostňuje funkčnú spätosť pohraničného územia s územím na druhej strane hranice. Podľa tohto kritéria je pohraničný región územím, ktoré sa v dôsledku polohy pozdĺž hranice vyznačuje rozdielnymi politickými, spoločensko-ekonomickými, demografickými a inými znakmi ako ostatné územie hranicami vymedzeného štátu (Chromý, 2000).

Narastajúci záujem o tieto regióny deklarovala EÚ v dokumente Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu o podpore rastu a súdržnosti v pohraničných regiónoch EÚ (Európska komisia, 2017). Prvýkrát boli definované pozemné pohraničné regióny a námorné pohraničné regióny. *Pozemné pohraničné regióny* sú definované ako regióny úrovne NUTS 3 v 27 členských štátoch EÚ, Nórsku, Lichtenštajnsku a Švajčiarsku s pozemnou hranicou v šírke 25 km na každej strane štátnej hranice.

Geografia pohraničia

Podľa Vaishara a Zapletalové (2005) zmeny hraníc v strednej a východnej Európe dali vzniknúť smeru geografie, ktorý by sa mohol nazvať *geografia pohraničia* (Bufon, 2001; Grimm, 1995, 1998; Haase-Hudseljak, 2000; Jeřábek, 1999; Jeřábek, Dokoupil a Havlíček, a kol., 2004; Müller-Roch, 2002; Ravbar, 1999; Runge, 2003). Aktuálnosť štúdia pohraničných regiónov z hľadiska globalizačných procesov a zmien významu hraníc sa zdôrazňuje i v západnej Európe (Anderson a O'Dowd, 1999). Ďalším impulzom pre štúdium úlohy štátnych hraníc bola zmena ich charakteru v súvislosti s rozšírením Európskej únie (Gorzelak a Jałowicki, 2002).

Hraničný priechod

Hraničný priechod je bod, ktorý si zachováva vlastnosti jedného z bodov istého úseku hranice. Permeabilita hraničného bodu vyjadruje jeho priepustnosť. Od hustoty hraničných priechodov závisí dostatočná dostupnosť (vzdialenosť, časová) pohraničia za hranicou, čo je základný predpoklad pre cezhraničnú spoluprácu a tiež zahraničnú partnerskú spoluprácu s najbližšími partnermi. Základné členenie hraničných priechodov je podľa druhu dopravy

(niekedy s detailnejším členením daného druhu dopravy). V posledných rokoch pribudlo niekoľko analýz hraničných priechodov vybraných štátov (Maďarsko – Bacsí a Kovács, 2007; Poľsko – Sitek, 2016; atď.).

V najnovšom Nariadení Vlády SR č. 156/2023 sa hraničné priechody na vnútornej hranici členia na pozemné, riečne a vzdušné. Tabuľka 2.1 ukazuje početnosť pozemných a riečnych hraničných priechodov na jednotlivých úsekoch štátnej hranice Slovenskej republiky. Osobitnú kategóriu tvoria hraničné cyklomosty (nefigurujú v oficiálnom zozname). V Slovenskej republike sme práve pri cyklomostoch zaznamenali dynamický rast, stali sa významným doplnkom na úsekoch štátnych hraníc, kde je nedostatok cezhraničných mostov pre cestnú dopravu (bližšie podkap. 5.4.1). V zozname pri vzdušných hraniciach figuruje deväť letísk. Na vonkajšej pozemnej hranici je v súčasnosti päť hraničných priechodov a tri medzinárodné letiská sú súčasťou vonkajšej vzdušnej hranice.

Tabuľka 2.1 Hraničné priechody na štátnych hraniciach Slovenskej republiky v roku 2023

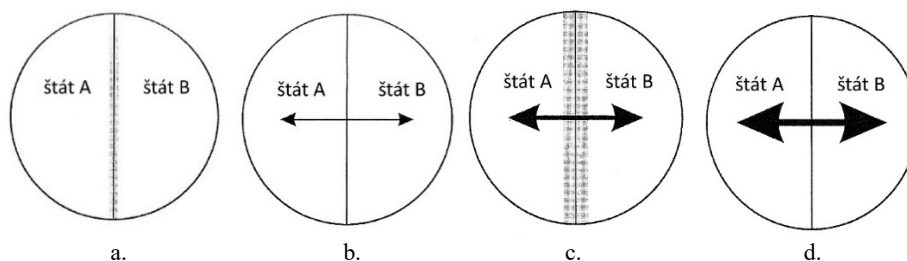
	Štátne hranice	Počet hraničných priechodov		
		Pozemné		Riečne
	Vnútorné	cestné	železničné	
1	slovensko-poľská	18	3	0
2	slovensko-česká	17	7	3
3	slovensko-rakúska	5	2	1
4	slovensko-maďarská	23	6	2
	Vonkajšie			
5	slovensko-ukrajinská	3	2	0
	Spolu	66	20	6

Zdroj: Príloha Nariadenia Vlády SR č. 156/2023 Z. z., Ministerstvo vnútra SR, 2023

Vysvetlivky: cestné hraničné priechody – na každom zo štyroch úsekoch vnútorných hraníc je jeden diaľničný hraničný priechod, niektoré z cestných priechodov sú kombináciou cestný/kompa.

Hraničný efekt

Pohraničný región sa vyznačuje charakteristickým vplyvom hranice, pôsobí tam jednoznačne hraničný efekt. Sila a charakter hraničného efektu závisí od typu hranice, jej funkcie, otvorenosti, priepustnosti hranice, charakteru susedných regiónov rozdelených hranicou. Nové prístupy k analýze pohraničných regiónov priniesol Martinez (1994a). Jeho *model hraničných efektov* patrí doteraz v cezhraničnej spolupráci k najcitovanejším. Autor rozlíšil 4 štádiá hraničných efektov (Obrázok 2.8):

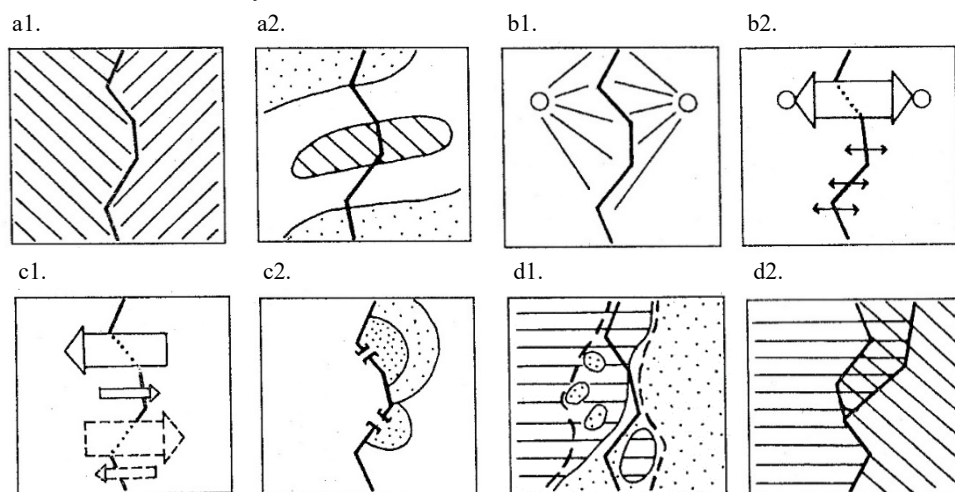
Obrázok 2.8 Hraničné efekty podľa Martinezovho modelu

Zdroj: Martinez, 1994, upravené autorom

- efekt odcudzenia pri uzavretej hranici s absenciou cezhraničných interakcií,
- koexistenčný efekt pri otvorenej hranici a uskutočňovaní obmedzených kontaktov,
- kooperačný efekt pri nastolení ekonomickej a sociálnej komplementarity medzi susednými regiónmi,
- integračný efekt pri odstránení hranice ako línie colného územia s fiškálnymi dôsledkami.

Hraničný efekt detailne analyzoval Dokoupil (2000, 2004a) a zhodnotil aj ďalšie modely a uviedol aj príklady vývoja hraničného efektu na česko-nemeckej a česko-slovenskej hranici. Model hraničných efektov Strassoldo-Graffenberga (1973) označil autor za inšpiratívny, ale súčasnými realiami už prekonaný. Autormi modelu vybraných párových protikladných kategórií hraničných efektov sú Seger a Beluszky (1993) (Obrázok 2.9):

- Efekt areálový (a1.) a kontinuálny (a2.)* – pri areálovom efekte je hranica líniou oddeľujúcou výrazne odlišné funkčné priestory. Opakom je kontinuálny efekt, pri ktorom predovšetkým pre objekty fyzickogeografického charakteru hranica nepôsobí ako deliaca línia, kontinuita zostáva zachovaná.
- Efekt periférie (b1.) a preskoku (b2.)* – periférne efekty sú príznačné pre pohraničné regióny uzavreté, slabo dostupné, vzdialené od centier. Ak toky osôb a tovaru majú vznik a cieľ v regionálnych centrách vzdialených od hranice, pohraničné regióny sú v aktivitách preskočené.
- Efekt potenciálne diferenciačný (c1.) a difúzny (c2.)* – efekt potenciálne diferenciačný podnecuje prekračovanie hranice z dôvodu rozdielnosti susedných regiónov. Pri difúznom efekte prichádza k rozvoju ovplyvňovaného susedným regiónom.
- Efekt politicko-historický (d1., d2.)* – oba modely naznačujú problém stability hraníc, zmena môže nastať v dôsledku posunu hraníc v kontexte mocenských snáh alebo riešenia národnostných otázok.

Obrázok 2.9 Model vybraných hraničných efektov

Zdroj: Seger a Beluszky, 1993, upravené autorom

Pohraniční obyvatelia

Pohraniční obyvatelia sú obyvatelia žijúci v pohraničných regiónoch. Tie sa zvyčajne považujú za multikultúrne územia obývané obyvateľmi rôzneho pôvodu a historického pozadia. Pohraniční obyvatelia sa členia na dve základné skupiny (Koter, 1998):

- pôvodní obyvatelia spútani dlhodobo so svojim regiónom, v ktorom žijú,
- prisťahovalci z iných území z dôvodov politických, sociálnych, ekonomických prípadne iných.

Vzhľadom na blízkosť štátnej hranice majú pohraniční obyvatelia častejšie cezhraničné väzby a kontakty a sú potenciálnou skupinou pre cezhraničnú spoluprácu. Vykonávajú však aj iné aktivity, častokrát špecifické, ako obyvatelia mimo pohraničného územia. Termín pohraniční ľudia (frontier people, border people) použili autori Martinez (1994b), Koter (1995, 1998) a Rykala (2005). Koter (1995) vyčlenil sedem genetických typov pohraničného obyvateľstva, ako modelové územie bral pohraničné regióny Poľska, Česka a Slovenska

v historickom priereze. V ďalšej štúdii (1998) rozšíril počet genetických typov na 12, pričom upozornil na ich možné prelínanie. Pokúsil sa aj o teoretický model multikultúrneho pohraničia, ktorý zahŕňa všetky identifikované typy.

Špecifikami pohraničných obyvateľov sa zaoberá aj Európska únia a pre vonkajšiu pozemnú hranicu vydala Nariadenie (ES) č. 1931/2006 o malom pohraničnom styku, ktorý nadobudol účinnosť 19. 1. 2007 (Úradný vestník Európskej únie, 2023d). *Malý pohraničný styk* je pravidelné prekračovanie vonkajšej pozemnej hranice členského štátu obyvateľmi pohraničnej oblasti s cieľom pobytu v pohraničnej oblasti napríklad zo sociálnych, kultúrnych alebo opodstatnených hospodárskych dôvodov, alebo z rodinných dôvodov, a to na stanovenú dobu (Článok 3), podmienkou je vystavené povolenie. *Pohraničná oblasť* bola stanovená do vzdialenosti 30 km od štátnej hranice (výnimočne do 50 km) a za *obyvateľov pohraničnej oblasti* sa berie obyvateľstvo s trvalým pobytom na jej území. EÚ má však záujem využiť aj plný potenciál svojich vnútorných pozemných pohraničných regiónov a ponúknuť rovnaké príležitosti pohraničným občanom, a tak prispieť k vytvoreniu rastu a pracovných miest v celej Únii (Európska komisia, 2017).

Pohraničné priestorové jednotky

Pohraničné mestá a obce boli doteraz predmetom výskumu viacerých autorov, menej je príkladov na celoeurópskej úrovni, častejšie sa autori zaoberajú pohraničnými mestami a obcami vybraných štátov alebo len vybraných pohraničných úsekov daného štátu. Z pohraničných miest sú v centre pozornosti predovšetkým dvojčky pohraničných miest, pri ktorých je predpoklad tak pre cezhraničnú ako aj zahraničnú partnerskú spoluprácu. Kaczmarek (2005) uvádza 13 príkladov názvov pohraničných miest podľa viacerých kritérií (viac v podkap. 4.4). Osobitnou kategóriou, ktorá je aj v centre záujmu viacerých autorov, je rozdelené mesto (divided city).

Za pohraničné mestá a obce sa môžu brať len tie, čo ležia priamo na štátnej hranici, ale účelovo možno chápať za pohraničné mestá a obce aj všetky tie, ktoré ležia v určenom pohraničnom území stanovenom počtom km od hranice (10, 20, atď.) alebo v pohraničnom regióne vyčlenenom pohraničnými okresmi.

Pohraničné mikroregióny sú zoskupenia obcí pri štátnych hraniciach vyčlenených pre účely pohraničných výskumov. V posledných rokoch sa aplikoval takýto výskum predovšetkým v susedných štátoch (ČR, Maďarsko).

Pohraničné mestské regióny, mestské aglomerácie a metropolitné regióny sú sídelnými kategóriami na regionálnej úrovni. Ak štátna hranica nie je bariérou, vyvíjajú sa na oboch stranách hranice a majú rôzne formy vzájomných väzieb s rôznou intenzitou. Od začiatku 21. storočia je v Európe snaha postupne definovať a vyčleniť sídelné kategórie, v rámci nich sa osobitná pozornosť venuje aj pohraničným sídelným kategóriám na regionálnej úrovni. V rámci Projektu ESPON (ESPON, 2007) boli vyčlenené funkčné mestské regióny (FUAs) v štátoch EÚ a v rámci toho osobitne aj pohraničné FUAs. Významným prínosom bola *typológia pohraničných FUAs* podľa priestorového aspektu. Deväť typov bolo identifikovaných podľa veľkosti miest, ich vzájomnej vzdialenosti, polohy voči štátnej hranici a ich funkčných mestských zón (zázemí). V posledných rokoch pribudli ďalšie typológie pohraničných mestských regiónov, v ktorých boli identifikované aj pohraničné mestské aglomerácie a pohraničné metropolitné regióny (Sohn a Stambolic, 2013, typológia MOT, 2022; atď.) (viac v podkap. 4.4).

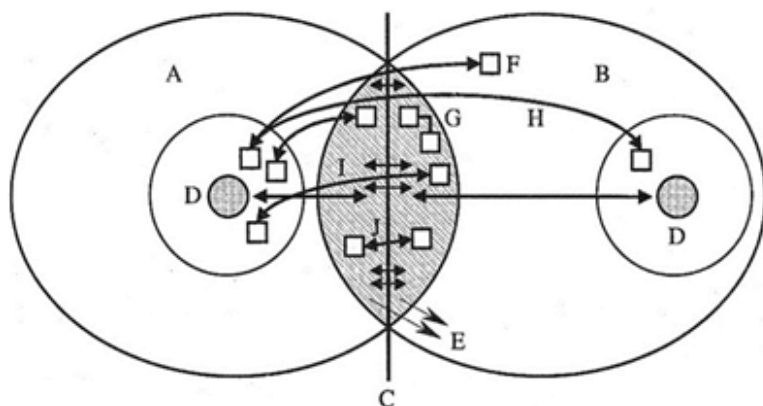
2.2.3 Cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca

Cezhraničné väzby

„Cezhraničné väzby predstavujú súhrn všetkých procesov, ktoré sú vyústením závislosti územia z jednej strany štátnej hranice od potenciálu územia druhej strany. Táto závislosť môže mať rôznu polarizáciu – od úplne jednostrannej až po úplne obojstrannú.“ (Halás,

2005, s. 74). Skladba väzieb a ich intenzita závisí od aktuálnej ponuky a dopytu a v priebehu vývoja sa mení. Najfrekvencovanejšie *typy cezhraničných väzieb* sa v podstate stotožňujú s typológiou medzisídelských väzieb (Slavík, 2022a): *migračné väzby, dopravné väzby, dochádzka za prácou, dochádzka do škôl, dochádzka za službami, dochádzka za kultúrou, dochádzka za športovými aktivitami*.

Niektorí autori členia cezhraničné väzby aj podľa hierarchie. Heffner (1998) predstavil názorný prehľadný model cezhraničných väzieb, v ktorom rozlišuje tri hierarchické úrovne väzieb presahujúcich štátnu hranicu: medzinárodné, nadregionálne a regionálne (Obrázok 2.10).

Obrázok 2.10 Teoretický model väzieb presahujúcich štátnu hranicu

Vysvetlivky: A, B – štáty, C – štátna hranica, D – metropolitný región, E – pohraničný región, F – kontaktné miesta, G – jednostranné väzby, hierarchia väzieb presahujúcich štátnu hranicu: H – medzinárodné ďalekého dosahu, I – nadregionálne, J – regionálne integrované

Zdroj: Heffner, 1998, in Halás, 2005

V odbornej literatúre sa v súvislosti s cezhraničnými väzbami vyskytujú ďalšie dva termíny, ktoré súvisia s členením väzieb podľa formy realizácie – fyzickým prekročením hranice a bez prekročenia hranice: cezhraničné aktivity a cezhraničné kontakty. Všetky typy väzieb, pri ktorých prichádza k priamemu prekročeniu štátnej hranice sa nazývajú *cezhraničné aktivity*. Pre všetky typy väzieb bez uvedenej podmienky sa používa termín *cezhraničné kontakty*. Medzi ne patria aj telefónne hovory, sledovanie médií (televízia, rozhlas, atď.).

Cezhraničná spolupráca

Cezhraničnou spoluprácou sa autori začali zaoberať až po výraznejšom rozšírení siete cezhraničných regiónov a rozvoji ich spolupráce v západnej aj vo východnej Európe. Prvými príspevkami boli práce o teoretických otázkach, upresňovaní inštitucionálneho rámca, modelovaní a typológii cezhraničných regiónov. Postupne sa začali objavovať analýzy vývoja cezhraničnej spolupráce a formovania siete euroregiónov vo vybraných štátoch Európy, regiónoch Európy a aj celej Európy. Prvou celoeurópskou analýzou cezhraničnej spolupráce bola štúdia Perkmana (2003).

V doterajšom vývoji cezhraničnej spolupráce v Európe dominovala spolupráca na regionálnej úrovni, v prvých dekádach to boli euroregióny, v posledných rokoch sa formuje sieť európskych zoskupení územnej spolupráce. Okrem týchto foriem spolupráce vyvíjajú aktivity súvisiace s cezhraničnou spoluprácou aj ďalšie pohraničné regióny a pohraničné priestorové jednotky (mestá, obce, mikroregióny, mestské regióny, mestské aglomerácie, metropolitné regióny).

Inštitucionálna báza cezhraničnej spolupráce

Vytvorenie inštitucionálnej bázy je nevyhnutnou podmienkou rozvoja cezhraničnej spolupráce v každej krajine. Jej súčasťou je prijatie potrebných dokumentov a vytvorenie inštitúcií, ktoré to budú zabezpečovať. V európskych podmienkach resp. v rámci EÚ ide o európske dokumenty súvisiace s cezhraničnou spoluprácou a iniciatíva európskych inštitúcií resp. ďalších špecializovaných inštitúcií. Začiatok rozvoja cezhraničnej spolupráce danej krajiny závisel od úspešnosti procesu prijímania a ratifikácie európskych dokumentov a súčasne vytvorenia adekvátnej národnej inštitucionálnej bázy. Inštitúcie vstupujúce do tohto procesu môžeme rozdeliť na normatívne a reálne. Normatívne inštitúcie majú na starosti celkový rámec a pravidlá (vyjadrené predovšetkým v právnych normách a smerniciach) a reálne inštitúcie, ktoré zahŕňajú existujúce subjekty, organizácie a združenia realizujúce cezhraničnú spoluprácu (Zemko a Buček, 2000). Tejto problematike venujeme celú 3. kapitolu.

Programy cezhraničnej spolupráce

Programy cezhraničnej spolupráce s finančnou podporou EÚ sa členia podľa toho, pre ktoré krajiny boli určené. Základné členenie je na *interné programy* (pre vnútorné hranice EÚ) a *externé programy* (pre vonkajšie hranice EÚ). Hlavným interným programom je Program Interreg, z externých programov je najvýznamnejším Program Phare CBC. Začiatok tejto finančnej pomoci sa datuje k roku 1989. Program Interreg realizoval za vyše 30 rokov päť programových období a v súčasnosti beží 6. programové obdobie 2021 – 2027.

Euroregióny

Euroregióny sú v doterajšom vývoji cezhraničnej spolupráce najfrekvencovanejšou formou. Sú to územia spájajúce pohraničné územné celky organického charakteru medzi dvoma alebo viacerými štátmi, sú prepojené viacerými vzťahmi rozličného charakteru a ich priestorové vymedzenie sa nestotožňuje so štátnymi hranicami.

Z hľadiska právnej formy alebo organizácie nemusia byť identické, ale mnohé charakteristické prvky majú spoločné:

- *stále organizačné štruktúry;*
- *ich identita je oddelená od ich členov;*
- *vlastná administratíva, technické a finančné zdroje;*
- *vlastné vnútorné rozhodovanie.*

Autor prvej detailnej analýzy euroregiónov za prvých 40 rokov Perkman (2003) zhodnotil aj *typy euroregiónov* z hľadiska zainteresovanosti subjektov a intenzity spolupráce (prevzaté z AEBR). Podľa zainteresovanosti subjektov rozčlenil euroregióny na:

- a. *lokálne s dominantným zastúpením miestnych orgánov,*
- b. *regionálne s prevahou členstva regionálnych inštitúcií.*

Podľa stupňa intenzity identifikoval tri typy euroregiónov:

- a. *integrované euroregióny* s vysokou intenzitou spolupráce (charakteristické pre staršie euroregióny),
- b. *formujúce sa euroregióny* s nízkou intenzitou spolupráce, ktoré pribudli a stali sa dominantnými až v posledných sledovaných rokoch,
- c. *pracovné spoločenstvá*, ako osobitný voľnejší typ spolupráce, ktorý zvyčajne zahŕňali účasť najmenej štyroch regiónov.

Gasparini (2004) postavil svoju typológiu na rozlíšení spôsobov, akými je cezhraničná spolupráca realizovaná. Vyčlenil tri typy euroregiónov:

- a. Prvý typ euroregiónu bol vybavený určitými makroštruktúrami alebo medzinárodnými politickými dohodami, ktoré zabezpečovali cezhraničnú spoluprácu. Tieto dohody mohli byť na úrovni štátu alebo regiónov.

- b. Druhý typ euroregiónu sa opiera o cezhraničné kooperácie a funkčné siete, do ktorých vstupovali jednotlivé subjekty. Tieto väzby boli základom a vytvárali euroregionálne inštitúcie vrátane kvalít, ktoré sa ponúkali „do výmeny”.
- c. Tretí typ euroregiónu bol tiež založený na kooperácii, ale bol tesne spätý s fungovaním komunity, cezhraničná spolupráca spočívala na špecializácii vo vybraných ekonomických aktivitách (zimný turizmus, spolupráca univerzít, atď.) (Gasparini, 2004; cf Falt'an, 2004).

Gasparini (2004, 2014) navrhol algoritmus „dobrého“ euroregiónu, ktorý je zložený z 11 položiek. Odporúčané operatívne dimenzie považoval za základné jadro pre vytvorenie euroregiónu a úspešné napĺňanie jeho cieľov pri cezhraničnej spolupráci (Tabuľka 2.2). Výklad jednotlivých položiek je vysvetľovaný vzhľadom na tri typy euroregiónov (uvedené vyššie).

Tabuľka 2.2 Algoritmus pre „dobrý“ euroregión

	<i>Funkcie</i>
1	typ euroregiónu a/alebo kombinácia typov euroregiónu
2	kde
3	kedy
4	plocha
5	demografická hustota
6	interné a externé siete
7	euroregionálne inštitúcie
8	ciele a elity
9	funkcie
10	časy inštitúcií a časy funkcií
11	doména prostredia

Zdroj: Gasparini, 2014

Ďalšiu typológiu navrhol funkcionár AEER Gabbe (2004). Bola viac orientovaná na konštitutívno-štrukturálnych znakoch, na ktorých stojí fungovanie cezhraničných štruktúr a nimi zabezpečovaná cezhraničná spolupráca. Autor identifikoval dva typy spolupráce:

- a. Prvý typ spolupráce sa opiera o stabilné a permanentne fungujúce inštitucionálne rámce s fungujúcou vlastnou administratívou, technickými a finančnými zdrojmi, vlastným rozhodovacím systémom, čo v konečnom dôsledku odlišuje takýto subjekt od subjektov iných a vytvára jeho vlastnú identitu voči vonkajšiemu svetu.
- b. Druhý typ spolupráce sa síce tiež opiera o pôsobenie určitých stabilných a permanentne pôsobiacich štruktúr, ale nemusela sa vytvárať samostatná zjednocujúca identita a samostatné administratívne a riadiace štruktúry. Gabbe ich nazýva „pracovnými komunitami“, ktoré majú určité dohody o spolupráci a aktivity sústredujú obvykle na špecifické projekty (Gabbe, 2004; cf Falt'an, 2004).

Z jednej z najnovších analýz vývoja euroregiónov (Durà a kol., 2018) vyplynulo, že viaceré euroregióny stále čelia značnému počtu právnych, ekonomických a administratívnych prekážok a v doterajšom vývoji príliš často podliehali a podliehajú krehkým a neustále sa meniacim riadiacim štruktúram.

Európske zoskupenie územnej spolupráce (EZÚS)

V roku 2006 začala nová etapa v cezhraničnej spolupráci v Európe, kedy novým nariadením bola zavedená nová priestorová jednotka *Európske zoskupenie územnej spolupráce (EZÚS)*. Je to európsky právny nástroj na uľahčenie a podporu územného plánovania spolupráce (cezhraničná, nadnárodná a medziregionálna). Zapletal (2010) upozornil na dôležitý fakt, že EZÚS nebolo vytvorené na nahradenie existujúcich modelov spolupráce, skôr je to alternatíva navyše. Je nielen novým právnym, ale aj riadiacim nástrojom, podstatná je možnosť viacúrovňového riadenia cezhraničnej spolupráce.

Keďže EZÚS poskytuje európskym pohraničným regiónom právnu spôsobilosť konať v ich vlastnom záujme, predstavuje zmenu paradigmy v európskej regionálnej politike. Evrard (2020) hodnotí EZÚS z pohľadu právnej geografie a berie ich ako nástroj na podporu priestorovej spravodlivosti, ako priblíženie práva geografickým špecifikám. Povaha podpory EÚ pre cezhraničné oblasti nie je len finančná a politická (napr. programy Interreg), ale aj právna. EZÚS je vlastne prvý európsky právny nástroj, ktorý zosúladzuje spôsobilosť na právne úkony (právo) s cezhraničnou oblasťou (priestorom), prispôsobuje právo „geografickým špecifikám“. EZÚS je súčasťou procesu europeizácie (Scott, 2020), chápe sa ako nástroj cezhraničnej integrácie (Durand a Decoville, 2020; Peyrony, 2020a).

2.3 Zahraničná partnerská spolupráca

Partnerstvo, spolupráca

Partnerstvo je forma spolupráce medzi sociálno-ekonomickými partnermi, ktorí zabezpečujú hospodársky rozvoj, sociálny rozvoj alebo územný rozvoj dotknutého regiónu s ohľadom na udržateľný rozvoj (Zákon NR SR č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja). Partnerstvo na európskej úrovni deklaruje aj poradný orgán EÚ Európsky výbor regiónov. Jadrom práce výboru sú tri hlavné zásady: subsidiarita, blízkosť občanom a partnerstvo. Partnerstvo by sa malo naplňať fungujúcim európskym riadením na štyroch úrovniach – spoluprácou európskych, celoštátnych, regionálnych a miestnych orgánov (Európsky výbor regiónov, 2021).

Územná spolupráca je spolupôsobenie sociálno-ekonomických partnerov pri zvyšovaní úrovne hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja v nadväznosti na územie regiónu.

V definovaní spolupráce na lokálnej a regionálnej úrovni sa obmedzíme na stanovenie pravidiel spolupráce v územnej samospráve v Slovenskej republike. Podľa Zákona o obecnom zriadení (Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, znenie platné k 1. 7. 2022) sa spolupráca obcí člení na:

- a. vnútroštátnu spoluprácu,
- b. združenie obcí,
- c. medzinárodnú spoluprácu (do zákona bola pridaná až v novelizácii z roku 2001).

V Zákone o samosprávnych krajoch (Zákon NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov) sú definované dve formy spolupráce:

- a. medzinárodná spolupráca,
- b. vnútroštátna spolupráca.

Spolupráca podľa miery zapojenia subjektov do spolupráce

Spoluprácu podľa miery zapojenia subjektov možno členiť na inštitucionalizovanú, zmluvnú a ad hoc. Pritom ide o hľadisko stupňa či miery štandardizácie zapojených subjektov do vzájomnej spolupráce.

- a. *Inštitucionalizovaná spolupráca* je najvyšším stupňom spolupráce. Táto spolupráca stojí v popredí záujmu správnych orgánov i výskumných subjektov a umožňuje pravidelnosť stretávania jednotlivých zainteresovaných subjektov a vytvorenie ich spoločných rozvojových dokumentov, na efektívne rozvíjanie spolupráce je dôležitá práve dlhodobosť a stabilita.
- b. *Zmluvná spolupráca* sa uskutočňuje na základe zmluvy o zabezpečení niektorých činností v oblasti samosprávy a prípadne na základe už spomínanej verejnoprávnej zmluvy.
- c. *Spolupráca ad hoc* býva čisto účelová, vzniká z potreby realizovať určitý zámer, niekedy býva viazaná iba na dobu realizácie daného zámeru. Táto forma je najbežnejšia v rámci spolupráce malých obcí a podnikateľov (Beresecká a kol., 2020).

Zahraničná partnerská spolupráca

Zahraničná partnerská spolupráca je spoluprácou všetkých subjektov na subnárodnej úrovni so zahraničnými partnermi. Je založená na dobrovoľnosti a rozvíjaní vzájomného porozumenia a priateľstva. Z priestorových jednotiek prichádzajú do úvahy mestá a obce, mestské časti, mikroregióny, regióny. Z týchto priestorových jednotiek je jednoznačne najfrekvencovanejšia spolupráca na lokálnej úrovni (mestá a obce). Ako ďalšie príklady možno uviesť spoluprácu škôl, zdravotníckych zariadení, kultúrnych telies, športových tímov, atď. Prvou geografickou analýzou siete partnerských miest vo svete bola štúdia Zelinského (1991). Autor upozornil na nový fenomén v sociálnej geografii koncom 20. storočia – fenomén sesterského mesta. Köhle (2005) identifikoval postupnú zmenu na európskej scéne od „*partnerstiev zmierenia*“ k „*partnerstvám integrácie*“. Namiesto len symbolického dôrazu na spolupatričnosť sa cieľ čoraz viac posúva ku konkrétnej a funkčnej spolupráci.

Zahraničná partnerská spolupráca miest a obcí je nová vzhľadom na spôsob jej vzniku prostredníctvom miestnej iniciatívy a potenciálneho zapojenia celej populácie (okrem najmenších detí) do širokej škály spoločných aktivít a výmenných pobytov. Pre takúto spoluprácu neexistuje žiadny stanovený vzorec. Každý pár sesterských miest a obcí musí neustále experimentovať, aby si uvedomil, aký súbor aktivít ideálne vyhovuje ich zdrojom a cieľom. Najfrekvencovanejšie partnerstvá majú rovnaké priestorové jednotky – mesto-mesto, obec-obec. Menej frekvencované sú partnerstvá mesto-obec, mesto-región. Zatiaľ čo regióny v cezhraničnej spolupráci hrajú významnú úlohu, v zahraničnej partnerskej spolupráci majú zriedkavé zastúpenie. Zahraničné partnerstvo miest a obcí sa označuje viacerými termínmi – *sister cities*, *town twining*, *twin cities*, len *jumelages des communes*, *Städtepartnerschaft*, *Doppelstädte*, atď.

Základné členenie zahraničnej partnerskej spolupráce

V Nemecku, ktoré je dlhodobo na čele svetového rebríčka zahraničnej partnerskej spolupráce miest a obcí a ktoré bolo spolu s Francúzskom hlavným iniciátorom celého hnutia po 2. svetovej vojne, sa doteraz uplatňovali dve formy vzťahov (Brakman, Garretsen a Oumer, 2016):

- *partnerstvá – na základe zmlúv (partnership)*,
- *priateľstvá – na základe dohôd (friendship)*.

Z týchto dvoch foriem jednoznačne dominujú partnerstvá (90 %), výskum potvrdil výrazný nárast partnerstiev za posledné dekády, v mestách a obciach zapojených do spolupráce stúpol v roku 2012 priemerný počet na 13.

Najčastejšie sa zahraničné partnerstvá členia na *oficiálne* a *neoficiálne*. Platí to aj pre naše mestá a obce. Treba upozorniť na termín, ktorý sa používal v ére socializmu do roku 1989 – *družobná spolupráca*. Niektoré mestá a obce v Slovenskej republike tento termín používali aj po roku 1990.

Town-Twinning

Twinning je prax, ktorá vytvára formálne a neformálne politické, ekonomické, sociálne a kultúrne vzťahy medzi mestami na celom svete. Napriek jeho prevalencii sa twinningu venovala relatívne malá akademická pozornosť. Autori upozorňujú na dva kľúčové rozmery partnerstva, a to pohostinnosť a vzťah, ktoré odhaľujú partnerstvo miest ako mestský proces. V posledných rokoch viacerí autori konštatujú neustále rastúci význam zahraničnej partnerskej spolupráce a potrebu skvalitňovania teoretického rámca twinningu a prípravy ďalšieho výskumného programu.

Ideu partnerských miest v rámci Európy podporuje od roku 1989 aj Európska únia. Od uvedeného roku Európska komisia vedie každoročne *Projekt Town-Twinning (Partnerské mestá)*, ktorý podporuje rôzne formy spolupráce medzi európskymi mestami s cieľom propagovať európsku integráciu a medzi obyvateľmi posilňovať pocit spolupatričnosti k Európskej únii. Town-twinning je podporou myšlienky tvorby integrovanej Európy.

Town-Twinning poskytuje možnosť dozvedieť sa viac o každodennom živote občanov európskych krajín, komunikovať s nimi, vymieňať si navzájom skúsenosti a rozvíjať spoločné projekty zamerané na problematiku všeobecného záujmu, napríklad ako: miestna integrácia, životné prostredie, ekonomický rozvoj a kultúrne odlišnosti. Town-Twinning je charakteristický širokým zapojením občanov a môže mať preto veľký prínos k rozvoju Európskeho občianstva. Za týmto účelom Európska komisia udeľuje granty Twinning podujatiam, ktoré zahŕňajú vzdelávacie programy o aktuálnych problematikách na európskej úrovni.

Veľký rozvoj zaznamenal town-twinning po páde železnej opony v roku 1989. Krajiny dlhú dobu obmedzované totalitným režimom otvorili svoje hranice a mestá a obce začali využívať možnosti slobodne vstupovať do medzinárodnej spolupráce. Začali vznikať stovky nových partnerstiev medzi mestami z európskeho spoločenstva a mestami a obcami z krajín bývalého východného bloku. Partnerská spolupráca zohrala významnú úlohu v integrácii obcí a miest z post-komunistických krajín do demokratickej Európy a tiež v naplňaní ich cesty k plnému členstvu v Európskej únii (Hůlková a kol., 2012).

eTwinning

Program partnerstvo škôl eTwinning predstavuje komunitu európskych škôl. Začal sa realizovať v roku 2005 ako hlavná aktivita Programu dištančného vzdelávania eLearning Európskej komisie. V roku 2007 bol pevne integrovaný do Programu celoživotného vzdelávania. Úrad centrálnej podpornej služby tohto programu pracuje pod vedením Sieť európskych škôl (EUN), medzinárodného partnerstva európskych ministrov školstva, úlohou ktorého je starať sa o rozvoj európskeho vzdelávania. Podľa Súhrnnej správy 2021 sa za 17 rokov činnosti eTwinning rozrástol z občianskej iniciatívy na aktívnu komunitu škôl. Programu sa postupne podarilo presadiť oficiálne prijatie systémového prístupu na štátnej úrovni. Zapojenosť škôl v Slovenskej republike dokazuje aktívny prístup slovenských škôl v tejto forme spolupráce.

Zoskupenia multilaterálnej spolupráce

Okrem bilaterálnej spolupráce európskych miest a obcí sa postupne formujú a rozvíjajú viaceré zoskupenia multilaterálnej spolupráce. V súčasnosti sú najprestížnejším a najaktívnejším multilaterálnym európskym zoskupením miest *Eurocities*. Dve organizácie majú reprezentatívnu funkciu, sú obe založené na prepojení členských štátov Európskej únie na najnižšej úrovni (sieť miest Douzelage, Charta európskych vidieckych obcí). Špecifickým príkladom partnerskej spolupráce sú zoskupenia (európske, svetové) miest a obcí založené na základe spoločného názvu. K najnovším príkladom multilaterálnej spolupráce miest sveta patrí *C40 Cities Climate Leadership Group* založená v roku 2005. Zameriava sa na boj proti klimatickým zmenám.

Faktory ovplyvňujúce spoluprácu

- Faktor vzdialenosti* – geografická blízkosť je jedným z najdôležitejších faktorov (Brakman, 2016). Z ekonomických dôvodov si mestá a obce vyberali najčastejšie bližšie lokalizované mestá a obce, pri vzdialenejších mestách je riziko minimálnych osobných stretnutí z dôvodu nákladov na dopravu.
- Osobné kontakty* – osobné kontakty zohrali významnú úlohu v začiatkoch spolupráce od roku 1990, predovšetkým išlo o kontakty primátorov a starostov, predstaviteľov inštitúcií, atď. Potvrdili to aj výskumy Bučeka (1999) a Furmankiewiczza (2005, 2007).
- Predchádzajúca spolupráca* – pri osvedčenej a dobre fungujúcej spolupráci je snaha v takejto spolupráci pokračovať, tak postupovali aj naše mestá po roku 1990.
- Jazyková blízkosť* – patrí medzi najviac obmedzujúci faktor, jazyková pripravenosť na partnerskú spoluprácu na mestských a obecných úradoch je vo väčšine prípadov na veľmi nízkej úrovni, viaceré mestá si vypomáhali učiteľkami „jazykárkami“ z gymnázií a ostatných stredných škôl.

- e. *Podobné funkcie miest* – veľmi dôležitý faktor z hľadiska záujmu občanov o partnerské mesto a možné partnerské návštevy. Z dôvodu výmeny skúseností sa vyberajú partnerské mestá s rovnakou funkciou (Kaczmarek, 2005), ale na druhej strane z pohľadu atraktivity pre potenciálne skupiny obyvateľov sú príklady hľadania protikladov.
- f. *Faktor veľkosti a kategórií obcí* – odporúča sa vyberať partnerov podobných z hľadiska počtu obyvateľov a rovnakých kategórií obcí (mesto-mesto, obec-obec), ale existujú aj výnimky.
- g. *Faktor finančných zdrojov* – patrí ku kľúčovým. Takmer vo všetkých doterajších anketových výskumoch sa nedostatok financií uvádzal ako najväčšia bariéra začiatku a aj samotnej realizácie zahraničnej partnerskej spolupráce.
- h. *Faktor ľudských zdrojov* – vyžaduje si patričné organizačné štruktúry a odbornú pripravenosť zamestnancov mestských a obecných úradov a ďalších inštitúcií. Doterajšiu úspešnosť v tomto faktore dokazuje intenzita a kvalita činnosti a početnosť realizovaných podporných projektov.

Desatoro úspešnej partnerskej spolupráce

V publikácii českých autorov *Současné trendy partnerství měst a obcí* (Hůlková, Mertens, Veselá a Koppitz, 2012) sú v desatore zosumarizované skúsenosti, ktoré autori ponúkajú ako inšpiráciu pri organizovaní zahraničného partnerstva:

1. *Vymedziť očakávania a prínosy* – úvodom si treba ujasniť, čo od spolupráce obec očakáva, vopred si vymedziť oblasti spolupráce a prínosy pro obec a občanov.
2. *Stanoviť predpoklady a nárok na zistenie partnerstva* – zistiť potenciál mesta/obce ako vklad do partnerskej spolupráce – kultúrny, historický, ekonomický, atraktivitu geografickej polohy a jazykovú vybavenosť. Naštarovanie a udržanie partnerstva si vyžaduje personálne a finančné kapacity.
3. *Starostlivý výber partnera* – výber partnerského mesta/obce je jedným zo základných kľúčov k úspechu. K tomu treba využiť prvú fázu poznávania sa počas prvých stretnutí a vyjasniť si prínos, oblasti spolupráce, jej udržiavanie (vzdialenosť, jazyková vybavenosť, finančné zabezpečenie). Niektoré mestá deklarujú najprv spoluprácu formou memoranda (časovo obmedzeného), tzv. „partnerstva na skúšku“. Ak sa spolupráca osvedčí, až potom pristúpia k podpisu partnerskej zmluvy, väčšinou časovo neobmedzenej.
4. *Zhodnotenie a určenie ďalšieho smerovania spolupráce* – po úspešnom našartovaní partnerskej spolupráce je treba aktívne ovplyvňovať jej ďalší vývoj, a to pravidelnými stretnutiami, priebežným hodnotením a pravidelným plánovaním dlhodobu udržateľnej spolupráce.
5. *Politická podpora* – úspešná spolupráca si vyžaduje podporu vedenia mesta a zastupiteľstva.
6. *Zapojenie širokého spektra subjektov pôsobiach v meste* – mesto má dôležitú úlohu nositeľa spolupráce, do realizácie však musia byť zapojené subjekty pôsobiace v meste/obci (školy, neziskové organizácie, záujmové organizácie a spolky, podnikatelia, atď.).
7. *Aktívne zapojenie verejnosti* – podstatné je čo najviac zapojiť do spolupráce občanov mesta, od detí a mládeže cez občanov v aktívnom veku rôzneho profesijného a záujmového zamerania až po seniorov.
8. *Zaistenie finančných zdrojov* – rozpočet na partnerské aktivity so zahraničnými partnermi sa medzi mestami a obcami líši podľa danej situácie. Pre viaceré mestá a väčšinu obcí je nedostatok financií zásadnou prekážkou partnerskej spolupráce. Je potrebné využívať okrem rozpočtu mesta/obce všetky ďalšie možnosti a zdroje (národné a európske dotačné programy, sponzorstvo, atď.).
9. *Personálne kapacity* – s potrebou finančných zdrojov úzko súvisí potreba existencie personálnych kapacít (najlepšie celého tímu) zaisťujúcich administratívu a organizáciu

aktivít a projektov. V mnohých českých městách existují výbory pro partnerskou spolupráci.

10. *Dobrovolníctvo a zapálenie pre vec* – jedným z najdôležitejších predpokladov je existencia nadšených ľudí ochotných vložiť svoju energiu, kreativitu, srdce a dobrovoľnú prácu, to sú vzácne motory živej partnerskej spolupráce.

Formy spolupráce

Formy spolupráce sa deklarujú v oficiálnej zmluve o spolupráci. Uvádzajú sa zvyčajne viaceré formy (4 – 6). *Najčastejšie spolupracujú mestá a obce vo sfére kultúry a športu a frekventované je aj vzdelanie a turizmus* (Hůlková a kol., 2012; Špačeková a kol., 2012; Furmankiewicz, 2005, 2007; Buček a kol., 2012; Tej, 2003). Ďalšie formy spolupráce sú sporadickejšie: samospráva, podnikateľská sféra, sociálna sféra (dôchodcovia, atď.), zdravotníctvo, regionálny rozvoj, životné prostredie, doprava, ochrana pred prírodnými živlami (povodne, požiare, atď.). Ak sa v partnerskej spolupráci darí realizovať všetky resp. väčšinu najfrekventovanejších foriem spolupráce, hovoríme o komplexnej partnerskej spolupráci. Najväčšie predpoklady má spolupráca s partnerskými mestami zo susedných štátov, ale sú aj príklady takejto spolupráce zo vzdialenejších štátov.

3 Inštitucionálna báza cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce

3.1 Inštitucionálna báza v Európe

3.1.1 Základné dokumenty

Problematiku cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce v Európe upravujú viaceré právne dokumenty (Tabuľka 3.1). Treba upozorniť, že tieto dokumenty vznikli až po istom vývojovom štádiu týchto spoluprác a väčšina z nich je zameraná na cezhraničnú spoluprácu. Prvé desaťročia sa najfrekvencovanejšie formy spolupráce (mestá a obce zahraničnú partnerskú spoluprácu začali po 2. svetovej vojne, euroregióny cezhraničnú spoluprácu v 60. rokoch) vyvíjali spontánne bez spoločných pravidiel. Po rozšírení Rady Európy o ďalších členov sa problematika cezhraničnej spolupráce dostala do jej centra pozornosti a po rozšírení Európskej únie sa podpora ešte zvýšila a zintenzívnila, o čom svedčia aj posledné dokumenty. Významnou mierou prispela k tvorbe dokumentov aj Asociácia európskych pohraničných regiónov (AEBR). Komentáre k vývoju európskych dokumentov možno najčastejšie nájsť v správach a dokumentoch uvedených troch inštitúcií a ich zložiek, prípadne aj v príspevkoch ich funkcionárov (k najiniciatívnejším patrili generálny tajomník AEBR Gabbe, 1999, atď.) resp. autorov analyzujúcich vývoj euroregiónov v Európe (Perkman, 2003; atď.) a vývoj zahraničnej partnerskej spolupráce vo svete (Zelinsky, 1991; atď.).

Tabuľka 3.1 Základné dokumenty týkajúce sa cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce v Európe

	<i>názov dokumentu</i>	<i>miesto podpisania</i>	<i>dátum podpisania</i>
1.	Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi	Madrid	21.5.1980
2.	Európska charta miestnej samosprávy	Štrasburg	15.10.1985
3.	Doplňkový protokol k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi	Štrasburg	9.11.1995
4.	Protokol č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi týkajúci sa interteritoriálnej spolupráce	Štrasburg	5.5.1998
5.	Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie č. 1080/ 2006 o európskom fonde regionálneho rozvoja	Štrasburg	5.7.2006
6.	Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie č. 1082/ 2006 o európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS)	Štrasburg	5.7.2006
7.	Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu Podpora rastu a súdržnosti v pohraničných regiónoch EÚ	Brusel	20.9.2017
8.	Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Pohraničné regióny EÚ: Živé laboratória európskej integrácie	Brusel	14.7.2021

Zdroje: Ministerstvo vnútra SR, 1996 – 2023; Úradný vestník EÚ, 2006 – 2010

Prvým dôležitým dokumentom bol Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi, podpísaný v Madride 21. mája 1980 (Ministerstvo vnútra SR, 2001a). Madridský dohovor sa stal impulzom vzniku a rozvoja ďalších

euromácií. V druhej dekáde platnosti tohto dokumentu sa ukázala potreba jeho doplnenia a korekcií, preto boli prijaté v Štrasburgu ďalšie dva dokumenty. V roku 1995 Doplnkový protokol k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (Ministerstvo vnútra SR 2001c) a v roku 1998 Protokol č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi týkajúci sa interteritoriálnej spolupráce (2001b). K uvedeným trom dokumentom treba pridať aj Európsku chartu miestnej samosprávy prijatú v roku 1985 (Kongres miestnych a regionálnych samospráv Rady Európy, 2021). Po viacerých rokoch pauzy v tvorbe dokumentov prevzala iniciatívu Európska únia. V roku 2006 pribudli dva ďalšie významné dokumenty, a to Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie č. 1080/2006 o európskom fonde regionálneho rozvoja a Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie č. 1082/2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS) (Úradný vestník Európskej únie, 2006a, 2006b). Cieľom bolo ďalšie zlepšenie podmienok územnej spolupráce pre plánovacie obdobie 2007 – 2013 a pre ďalšie obdobia. V posledných rokoch sme svedkami snahy o vylepšenie podmienok a zmiernenie doterajších bariér spolupráce. Prispel k tomu rozsiahly hodnotiaci dokument Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu o podpore rastu a súdržnosti v pohraničných regiónoch EÚ (Európska komisia, 2017) a najnovší dokument Správa Komisie Pohraničné regióny EÚ: Živé laboratória európskej integrácie (Európska komisia, 2021). Vzhľadom na závažnosť uvedených dokumentov vyberáme ich najdôležitejšie časti – najvýznamnejšie pasáže vybraných článkov súvisiacich najviac s geografickými aspektami a priestorovými celkami.

Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi (1980)

Rámcový dohovor bol zaevidovaný v dokumentoch Rady Európy v anglickom a francúzskom jazyku pod poradovým číslom ETS 106. Pozostáva z Preambuly, 12 článkov a prílohy, kde sú uvedené modelové a rámcové dohody, štatúty a kontrakty o cezhraničnej spolupráci. Keďže ide o prvý významný dokument v tejto sfére, vyberáme preambulu a viaceré časti, v článku 2 bode (1) je uvedená aj definícia cezhraničnej spolupráce.

Preambula

Členské štáty Rady Európy, signatári tohto dohovoru, majú na zreteli, že cieľom Rady Európy je prehlbovanie jednoty jej členov a vzájomnej spolupráce medzi nimi, majú na zreteli, že v súlade s článkom 1 štatútu Rady Európy bude sa tento cieľ dosahovať predovšetkým dohodami v administratívnej oblasti, majú na zreteli, že Rada Európy zabezpečí účasť územných celkov alebo orgánov v Európe pri plnení tohto cieľa, majú v tejto súvislosti na zreteli veľký význam spolupráce medzi územnými celkami alebo orgánmi v pohraničí v takých oblastiach, akými sú regionálny rozvoj, rozvoj mestských a vidieckych sídiel, ochrana životného prostredia, skvalitňovanie verejnoprospešných zariadení a služieb a poskytovanie vzájomnej pomoci v prípade katastrof, berúc do úvahy predošlé skúsenosti dokazujúce, že spolupráca medzi miestnymi a regionálnymi orgánmi v Európe im pomáha plniť úlohy efektívnejšie a najmä prispieva k rozvoju pohraničných oblastí, súc rozhodnuté podporovať takúto spoluprácu v rámci existujúcich možností a týmto spôsobom prispievať k ekonomickému a sociálnemu rozvoju pohraničných oblastí v duchu priateľstva, ktoré spája ľudí žijúcich v Európe, dohodli sa takto:

Článok 1

Každá zmluvná strana sa zaväzuje uľahčovať a podporovať cezhraničnú spoluprácu medzi územnými celkami alebo orgánmi podliehajúcimi jej jurisdikcii a územnými celkami alebo orgánmi podliehajúcimi jurisdikcii ostatných zmluvných strán. Bude podporovať uzatváranie všetkých zmlúv a dohôd, ktoré sa môžu ukázať ako vhodné na tento účel s povinnosťou dbať na rozdielne ústavné ustanovenia každej zmluvnej strany.

Článok 2

(1) Na účely tohto dohovoru sa pod cezhraničnou spoluprácou rozumie každé spoločné konanie zamerané na posilnenie a podporu susedských vzťahov medzi územnými celkami alebo orgánmi podliehajúcimi jurisdikcii dvoch alebo viacerých zmluvných strán a uzatvorenie každej zmluvy alebo

dohody potrebnej na tento účel. Cezhraničná spolupráca sa musí realizovať v rámci pôsobnosti územných celkov alebo orgánov definovanej vnútorným právnym poriadkom. Rozsah a charakter tejto pôsobnosti nesmie byť zmenený týmto dohovorom.

(2) Na účely tohto dohovoru sa pod výrazom územné celky alebo orgány rozumejú územné a správne celky, orgány alebo úrady vykonávajúce miestne a regionálne funkcie a v tomto zmysle vymedzené vnútorným právnym poriadkom každého štátu. Napriek uvedenému môže každá zmluvná strana v čase podpísania tohto dohovoru, alebo následnou notifikáciou generálnemu tajomníkovi Rady Európy, uviesť územné celky, orgány alebo úrady, na ktoré chce v určitej oblasti a určitou formou obmedziť rozsah dohovoru, alebo ktoré má v úmysle z jeho rozsahu vylúčiť.

Článok 4

Každá zo zmluvných strán sa bude snažiť riešiť všetky právne, administratívne alebo technické problémy, ktoré by mohli sťažovať rozvoj a nerušený priebeh cezhraničnej spolupráce a bude so zainteresovanou zmluvnou stranou alebo stranami konzultovať tieto problémy v požadovanom rozsahu.

Článok 5

Zmluvné strany zväžia vhodnosť ponechania rovnakých možností pre územné celky alebo orgány kooperujúce na vnútroštátnej úrovni aj v prípadoch, keď sa zapoja do cezhraničnej spolupráce v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru.

Článok 8

(1) Zmluvné strany poskytnú generálnemu tajomníkovi Rady Európy všetky súvisiace informácie o zmluvách a dohodách uzatvorených podľa článku 3.

(2) Každý návrh predložený jednou alebo viacerými zmluvnými stranami smerujúci k doplneniu alebo rozšíreniu tohto dohovoru alebo modelových dohôd bude oznámený generálnemu tajomníkovi Rady Európy. Generálny tajomník predloží návrh Výboru ministrov Rady Európy, ktorý rozhodne o ďalšom postupe.

Článok 9

(1) Tento dohovor bude predložený na podpis členským krajinám Rady Európy. Vyžaduje ratifikáciu, prijatie alebo schválenie. Listiny o ratifikácii, prijatí alebo schválení budú uložené u generálneho tajomníka Rady Európy.

(2) Dohovor nadobudne platnosť tri mesiace po uložení štvrtej listiny o ratifikácii, prijatí alebo schválení, a to za predpokladu, že najmenej dva štáty, ktoré splnili tieto náležitosti, majú spoločnú hranicu.

(3) Pre ďalšie štáty, ktoré podpíšu listiny o ratifikácii, prijatí alebo schválení, nadobudne dohovor platnosť tri mesiace po ich uložení.

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001a

Doplňkový protokol k európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1995)

Doplňkový protokol bol zaevidovaný v zozname dokumentov Rady Európy pod číslom ETS 159. Pozostáva z Preambuly a 14 článkov. V článkoch 3 a 4 je charakterizovaný orgán cezhraničnej spolupráce.

Článok 1

Každá zmluvná strana bude uznávať a rešpektovať právo územných celkov alebo orgánov, podliehajúcich jej jurisdikcii a vymedzených v článkoch 1 a 2 Rámcového dohovoru, uzatvárať dohody o cezhraničnej spolupráci s územnými celkami alebo orgánmi ostatných štátov v rovnakých oblastiach zodpovednosti, v súlade s postupmi ustanovenými v ich štatútoch, v zhode so štátnym právom a v súlade s medzištátnymi záväzkami zúčastnených strán.

Dohoda o cezhraničnej spolupráci sa týka len oprávnení tých územných celkov alebo orgánov, ktoré ju uzavreli.

Článok 2

Rozhodnutia prijaté spoločne v rámci dohody o cezhraničnej spolupráci musia územné celky alebo orgány zaviesť v súlade s vnútroštátnym právnym poriadkom, v zhode s ich štátnym právom. Takto zavedené rozhodnutia budú považované za rozhodnutia s rovnakou právnou silou a účinkami ako opatrenia prijaté týmito celkami alebo orgánmi v rámci ich vnútroštátneho právneho poriadku.

Článok 3

Dohoda o cezhraničnej spolupráci uzatvorená územnými celkami alebo orgánmi môže ustanoviť orgán cezhraničnej spolupráce, ktorý môže ale nemusí byť právnickou osobou. Dohoda určí, po predchádzajúcom prihlásení na priznané kompetencie a na ustanovenia štátneho práva, či tento orgán bude považovaný za verejnoprávny alebo súkromný subjekt v súlade s vnútroštátnym právnym poriadkom, do ktorého patria územné celky alebo orgány uzatvárajúce dohodu.

Článok 4

V prípade, že orgán cezhraničnej spolupráce bude právnickou osobou, jeho právna subjektivita bude definovaná podľa práva tej zmluvnej strany, v ktorej je jeho sídlo. Právna subjektivita tohto orgánu bude uznaná ostatnými zmluvnými stranami, ktorých územné celky alebo orgány sú stranami cezhraničnej dohody v súlade s ich vlastným štátnym právom.

Orgán cezhraničnej spolupráce bude vykonávať právomoci, ktoré mu boli priznané územnými celkami alebo orgánmi v súlade so svojim poslaním a spôsobom ustanoveným v štátnom práve, ktorým sa riadi. To znamená:

Činnosť orgánu cezhraničnej spolupráce sa bude riadiť jeho štatútom a v súlade s právom štátu v ktorom má orgán svoje sídlo,

Orgán cezhraničnej spolupráce nebude disponovať právomocami prijímať opatrenia platné vo všeobecnosti alebo také, ktoré by mohli znamenať zasahovanie do práv a slobôd jednotlivcov,

Orgán cezhraničnej spolupráce bude financovaný z rozpočtov zainteresovaných územných celkov alebo orgánov. Nebude mať právo vyberať dane a poplatky finančného charakteru. Tam, kde to bude vhodné, bude môcť poberať príjmy za služby poskytované územným celkom alebo orgánom, užívateľom tretích strán,

Orgán cezhraničnej inštitúcie bude mať ročný predbežný rozpočet a bude zostavovať ročnú uzávierku schvaľovanú audítormi nezávislými na územných celkoch alebo orgánoch zúčastnených zmluvných strán.

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001c

Protokol č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi týkajúci sa interteritoriálnej spolupráce (1998)

Protokol č. 2 (v zozname dokumentov Rady Európy pod poradovým číslom ETS 169) obsahuje Preambulu a 12 článkov. Dokument ustanovuje právny rámec pre spoluprácu medzi územnými celkami resp. orgánmi dvoch alebo viacerých zmluvných strán a osobitne definuje spoluprácu medzi nesusediacimi územnými celkami. Takýto typ spolupráce sa v dokumente (Článok 1) nazýva interteritoriálna spolupráca.

Článok 1

Na účely tohto protokolu je „interteritoriálna spolupráca“ spoločná činnosť zameriavajúca sa na vytváranie vzťahov medzi územnými celkami alebo orgánmi dvoch alebo viacerých zmluvných strán, iných ako sú vzťahy cezhraničnej spolupráce susediacich orgánov, vrátane uzatvárania dohôd o spolupráci s územnými celkami alebo orgánmi iných štátov

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001b

Európska charta miestnej samosprávy (1985)

Európska charta miestnej samosprávy je významným dokumentom, ktorý zjednocuje pravidlá fungovania lokálnej samosprávy v Európe. Bola prijatá v Štrasburgu (ETS No. 122) a pozostáva z Preambuly a 18 článkov. V Článku 10 v bodoch 2 a 3 sa deklaruje právo na združovanie miestnych orgánov a spoluprácu vrátane medzinárodnej úrovne. V tomto prípade sa teda uvedené články týkajú tak zahraničnej partnerskej spolupráce ako aj cezhraničnej spolupráce.

Článok 10 Právo miestnych orgánov na združovanie

1. Miestne orgány sú pri výkone svojich právomocí oprávnené spolupracovať a v medziach zákona sa združovať s inými miestnymi orgánmi za účelom zabezpečovania úloh spoločného záujmu.

2. V každom štáte sa uznáva právo miestnych orgánov stať sa členom združenia, ktoré chráni a rozvíja ich spoločné záujmy, a právo stať sa členom medzinárodného združenia miestnych orgánov.

3. Miestne orgány majú právo za podmienok, ktoré môžu byť vymedzené zákonom, spolupracovať s miestnymi orgánmi v iných krajinách.

Zdroj: Kongres miestnych a regionálnych samospráv Rady Európy, 2021

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie č. 1080/2006 o európskom fonde regionálneho rozvoja (2006)

Nariadenie obsahuje úvodnú deklaráciu so 16 bodmi, kde je definovaný aj Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR). Nariadenie sa člení na 4 kapitoly a tie obsahujú 25 článkov, z ktorých vyberáme Článok 1 predstavujúci tri ciele EFRR a Článok 6 o Európskej územnej spolupráci, zameraný hlavne na tematicky členené jednotlivé sféry pomoci.

Európsky fond regionálneho rozvoja bol určený na to, aby pomáhal odstraňovať najväčšie regionálne rozdiely v Spoločenstve a prispieval ku znižovaniu rozdielov v úrovni rozvoja rôznych regiónov, k regiónom, ktoré boli vytýpované pre pomoc, boli okrem iných zaradené aj pohraničné regióny.

Článok 1 Predmet úpravy

1. Týmto nariadením sa ustanovujú úlohy Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR), rozsah jeho pomoci, pokiaľ ide o ciele – Konvergencia, Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť a Európska územná spolupráca, ...

Článok 6 Európska územná spolupráca

V rámci cieľa Európska územná spolupráca zameriava EFRR svoju pomoc na tieto priority:

- rozvoj cezhraničných hospodárskych, sociálnych a environmentálnych činností prostredníctvom spoločných stratégií trvalo udržateľného územného rozvoja, a najmä prostredníctvom:

a. podpory podnikania, cestovného ruchu, kultúry a cezhraničného obchodu,

b. podpory a zlepšenia spoločnej ochrany a správy prírodných a kultúrnych zdrojov, ako aj prevencie prírodných a technických rizík,

c. podpory prepojenia medzi mestskými a vidieckymi oblasťami,

d. zníženie izolovanosti zlepšením prístupu k dopravným, informačným a komunikačným sieťam a službám, ako aj cezhraničných vodných, odpadových a energetických systémov a zariadení.

Okrem toho môže EFRR podporovať právnu a administratívnu spoluprácu, integráciu cezhraničných trhov práce, miestne iniciatívy v oblasti zamestnanosti, ...

Zdroj: Úradný vestník Európskej únie, 2006a

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie č. 1082/2006 o európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS) (2006)

Tento dokument zaviedol v oblasti spolupráce novú priestorovú jednotku Európske zoskupenie územnej spolupráce (EZÚS). Dokument obsahuje úvodnú časť a 18 článkov. V úvodnej časti sa vysvetľujú hlavné ciele tohto nariadenia. V súlade s hlavnými dokumentmi EÚ je snaha o posilnenie územnej spolupráce, zlepšenie podmienok vykonávania akcií, zníženie významných ťažkostí členských štátov pri ich vykonávaní. EZÚS je definovaný vo viacerých článkoch dokumentu, vyberáme všetky podstatné:

Článok 1 Charakter EZÚS

1. Európske zoskupenie územnej spolupráce (EZÚS) sa môže založiť na území Spoločenstva za podmienok a podľa dohovorov ustanovených v tomto nariadení.

2. Cieľom EZÚS je uľahčovať a podporovať cezhraničnú, nadnárodnú a/alebo medziregionálnu spoluprácu (ďalej len územná spolupráca) medzi svojimi členmi, ako je stanovené v článku 3 ods. 1, s výhradným cieľom posilniť hospodársku a sociálnu súdržnosť.

3. EZÚS má právnu subjektivitu.

4. EZÚS má v každom členskom štáte najširšiu právnu spôsobilosť, aká sa priznáva podľa vnútroštátneho práva členského štátu právnickým osobám. Môže najmä nadobúdať a scudzovať hnutelný aj nehnuteľný majetok a zamestnávať zamestnancov a môže mať procesnú spôsobilosť, tj. byť účastníkom konania.

Článok 2 Rozhodné právo EZÚS sa riadi:

- a) týmto nariadením,
- c) v otázkach, na ktoré sa toto nariadenie nevzťahuje alebo sa vzťahuje len čiastočne, právnymi predpismi členského štátu, v ktorom má svoje EZÚS sídlo.

Článok 3 Zloženie EZÚS

1. EZÚS tvoria členovia, ktorí v rozsahu svojich právomocí patria do jednej alebo viacerých z týchto kategórií:

- a. členské štáty,
- b. regionálne orgány,
- c. miestne orgány,
- d. subjekty, ktoré sa riadia verejným právom (v zmysle Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2004/18/ES) alebo združenia pozostávajúce zo subjektov patriacich do jednej alebo viacerých týchto kategórií.

2. EZÚS tvoria členovia, ktorí sa nachádzajú na území aspoň dvoch členských štátov.

Článok 4 Založenie EZÚS

Rozhodnutie o založení EZÚS sa prijme na podnet jeho perspektívnych členov.

Článok 5 Nadobudnutie právnej subjektivity a uverejnenie v úradnom vestníku

1. Stanovy sa ... zaregistrujú a/alebo uverejnia v súlade s rozhodným vnútroštátnym právom v členskom štáte, kde má príslušné EZÚS sídlo. EZÚS získa právnu suverenitu dňom registrácie alebo uverejnenia...

2. EZÚS zabezpečí ... zaslanie žiadosti o uverejnení oznámenia v Úradnom vestníku EÚ o založení EZÚS s podrobnými údajmi o jeho názve, cieľoch, členoch a sídle.

Článok 8 Dohovor

1. EZÚS sa riadi dohovorom, ktorý jeho členovia schválili jednomyselne

2. Dohovor uvádza názov EZÚS a jeho sídlo, rozsah územia, konkrétny cieľ a úlohy, zoznam členov.

Článok 10 Organizácia EZÚS

EZÚS má aspoň tieto orgány:

- a) zhromaždenie tvorené zo zástupcov jeho členov,
- b) riaditeľa, ktorý zastupuje EZÚS a koná v jeho mene.

Zdroj: Úradný vestník Európskej únie, 2006b

Nariadenie bolo aktualizované v rokoch 2011 – 2013. Európska komisia predložila 6. októbra 2011 a následne zrevidovala 14. marca 2012 Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES), ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie č. 1082/2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS). Cieľom aktualizácie bolo vyjasnenie, zjednodušenie a zlepšenie zakladania a fungovania takýchto zoskupení (Úradný vestník Európskej únie, 2013). Následne 25. 2. 2013 bolo členským delegáciám zaslané ďalšie upresnenie nazvané ako Kompromis predsedníctva týkajúci sa Európskeho zoskupenia územnej spolupráce (EZÚS) (Úrad vlády Slovenskej republiky, 2013).

Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu Podpora rastu a súdržnosti v pohraničných regiónoch EÚ (2017)

Komisia vo svojom oznámení navrhla súbor opatrení na zlepšenie konkurencieschopnosti a súdržnosti pohraničných regiónov, najmä odstránením niektorých právnych a administratívnych prekážok, ktoré pretrvávajú a stále bránia užšej spolupráci a interakcii. Oznámenie je pomerne rozsiahlym dokumentom, sumarizuje výsledok analýzy „cezhraničné preskúmanie“, ktoré začalo v roku 2015.

Od roku 1990 sa cielené financovanie kohéznej politiky prostredníctvom programov Interreg (známych aj ako programy európskej územnej spolupráce) snaží riešiť špecifiká pohraničných regiónov vrátane regiónov s krajinami Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO). Zatiaľ čo niektoré prekážky (najmä administratívne a právne prekážky) naďalej

bránia ďalšej územnej spolupráci a integrácii, následné hodnotenie zistilo, že existujúce hranice sa čoraz menej považujú za prekážku. Podobne, aj keď sa v následnom hodnotení zistilo, že v malom rozsahu sa znížili technologické prekážky, nenašiel sa dôkaz o znížení hospodárskych alebo právnych/inštitucionálnych prekážok. Vzhľadom na to je rozumné uvažovať o tom, že právne bariéry (najmä tie, ktoré sa týkajú zdravotných služieb, regulácie práce, daní, rozvoja podnikania) a bariéry spojené s rozdielmi v administratívnych kultúrach a vnútroštátnych právnych rámcach, bolo pre samotné programy ťažké riešiť (keďže si vyžadovali rozhodnutia nad rámec programových a projektových riadiacich štruktúr).

Hodnotenia programu aj proces cezhraničného preskúmania dospeli k záveru, že pretrvávajúce negatívne účinky administratívnych a právnych ťažkostí nemožno riešiť samotným financovaním a investíciami. Z tohto dôvodu má Komisia v úmysle vymedziť cesty, na ktorých môžu EÚ, jej členské štáty a regióny znížiť zložitost', dĺžku a náklady na cezhraničnú interakciu a v prípade potreby podporiť lepšie zosúladenie služieb pozdĺž hraníc. EÚ tak môže využiť plný potenciál svojich vnútorných pozemných hraničných regiónov a ponúknuť rovnaké príležitosti pohraničným občanom, a tak prispieť k vytvoreniu rastu a pracovných miest v celej Únii. V Oznámení boli definované dva typy pohraničných regiónov: pozemné pohraničné regióny (v členských štátoch a mimo nich) a námorné pohraničné regióny (bližšie 4.3.1) (Európska komisia, 2017).

Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov (2021)

„Keď Európska komisia prijala Oznámenie v roku 2017 ..., nikto netušil, že o tri roky neskôr si citeľne uvedomíme existenciu vnútorných hraníc, keď sa uzavreli viaceré hraničné priechody a prijali nevidané opatrenia, ktoré obmedzili našu slobodu pohybu a narušili cezhraničný život. Pandémia COVID-19 v rokoch 2020 a 2021 výrazne odhalila, ako sú členské štáty a regióny EÚ vzájomne od seba závislé. Miestami, žiaľ, ukázala aj to, ale aj aké krehké môžu byť naše vnútorné hranice a ako rýchlo môžeme prísť o výhodu otvoreného priestoru so slobodou pohybu, hoci len dočasne. ... Desaťročia dobrých susedských vzťahov a konštruktívnej cezhraničnej spolupráce však viedli aj k pozoruhodným prejavom solidarity.“ (s. 1) (v dokumente sú uvedené príklady).

Najnovší dokument Komisie je ďalším dôkazom snahy o zlepšenie súčasnej situácie v pohraničných regiónoch. Správa Komisie je štruktúrovaná do dvoch častí. V prvej sa skúma dosiahnutý pokrok vo vykonávaní opatrení prezentovaných v Oznámení Komisie z roku 2017. V druhej časti sa na základe analytickej práce a konzultácií so zainteresovanými stranami a vďaka poznatkom získaným z krízy COVID-19 reviduje akčný plán z roku 2017 s cieľom zvýšiť jeho účinnosť a prispôsobiť ho novým skutočnostiam. Nenavrhli sa žiadne nové opatrenia, ale Európska komisia skúmala, ako sa môžu využiť iniciatívy a programy v rámci viacročného finančného rámca na obdobie 2021 – 2027, aby sa stimulovala obnova pohraničných oblastí, ktorých hospodárstva sú krízou často zvlášť závažne narušené.

„Na základe poznatkov získaných od roku 2017 vrátane poznatkov z krízy COVID-19, najmä potreby lepšej a hlbšej inštitucionálnej cezhraničnej spolupráce, a na základe naliehavých výziev, ktorým Európa a svet čelia z hľadiska zmeny klímy, Komisia navrhuje zmeniť zameranie opatrení v rámci štyroch klastrov: i) Odolnosť prostredníctvom hlbšej inštitucionálnej spolupráce, ii) Viac lepších cezhraničných verejných služieb, iii) Pulzujúce cezhraničné trhy práce, iv) Pohraničné regióny pre Európsku zelenú dohodu.“ (s. 5)

Prvý klastor sa osobitne venuje inštitucionálnej spolupráci. *„Existuje veľký priestor na ďalší rozvoj spoločného riadenia našich cezhraničných regiónov, od organizovania spoločných verejných konzultácií o budúcich investíciách po zväzovanie spoločného územného plánovania a spoločných verejných služieb na základe blízkosti. Vo verejnej konzultácii z roku 2020 56 % respondentov uviedlo, že hlavné prekážky spojené s legislatívnymi procesmi sa týkali práve inštitucionálnej spolupráce.“* (s. 7)

V „Závěre“ správy sa konštatovalo, že je potrebné, aby pohraničné regióny boli v popredí európskej integrácie a aby z nej plne ťažili. *„To, čo Európa ponúka svojim pohraničným regiónom, je symbolom jej záväzku ďalšej integrácie. ... Komisia zastáva názor, že je načas zintenzívniť cezhraničnú spoluprácu na všetkých frontoch, vo všetkých sektoroch a naprieč sektormi. S týmto názorom sa stotožňujú aj zainteresované strany z pohraničných regiónov ... Cezhraničné regióny potrebujú na budovanie odolnosti podporu zo všetkých úrovní verejnej správy. Ich jedinečné postavenie si zasluhuje zvýšenú pozornosť vo forme širokej škály iniciatív, pilotných projektov či modelových prípadov, v ktorých by cieľom malo byť umožnenie pohraničným regiónom čerpať z toho, čo najlepšie funguje na ktorejkoľvek strane štátnych hraníc.“* (Európska komisia, 2021, s. 15).

V tomto prehľade základných dokumentov sme plánovali predstaviť aj ďalšie dve charty, ktoré sa v literatúre viackrát spomínali, a to Európska charta hraničných a cezhraničných regiónov (AEBR 2022; Falt'an, 2016; atď.) a Európska charta regionálnej samosprávy (Hamalová a kol., 2014; Kaczmarek, 2005; atď.). Ide však o dokumenty, ktoré boli síce pripravené, ale nepodarilo sa ich z viacerých dôvodov prijať. V histórii Asociácie hraničných a cezhraničných regiónov (AEBR) sa uvádza, že v jej druhom vývojovom období (1979 – 1983) participovala na príprave tak Európskeho rámcového dohovoru o cezhraničnej spolupráci, ako aj na Európskej charte hraničných a cezhraničných regiónov (AEBR, 2021). V chronologickom zozname dokumentov Rady Európy však takýto dokument nenájdeme. Po vzore Európskej charty miestnej samosprávy pripravil Kongres miestnych a regionálnych samospráv (CLRAE) na diskusiu a schválenie orgánom Rady Európy návrh Európskej charty regionálnej samosprávy v roku 1997. Cieľom charty bolo zabezpečiť regionálnym samosprávam potrebnú mieru správnej a finančnej nezávislosti. Reprezentanti členských štátov sa pri rokovaní o prijatí rozdelili na dve názorové skupiny. Väčšina členských štátov vrátane Slovenska presadzovala prijatie tohto dokumentu. Druhá skupina štátov (Francúzsko, Veľká Británia, Česko, škandinávské štáty s výnimkou Fínska) bola proti prijatiu. Pre neprekonateľné názorové rozdiely bola v roku 2005 prijatá len deklarácia zdôrazňujúca význam regionálnej samosprávy. V roku 2006 bol navrhnutý upravený dokument Európska charta regionálnej demokracie, ktorý bol napokon v roku 2009 Výborom ministrov RE prijatý (Hamalová a kol., 2014). Celý tento proces trval 12 rokov.

Preverovaním ďalších dokumentov sme zistili, že cezhraničná spolupráca, zahraničná partnerská spolupráca a súvisiace termíny (pohraničné regióny, štátne hranice, atď.) sú zakomponované aj v niektorých ďalších chartách a dokumentoch (Schengenská dohoda, Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov, Európska charta regionálneho /priestorového plánovania, Európska charta rovnosti žien a mužov na miestnej úrovni, Európsky dohovor o krajine, atď.).

Schengenská dohoda a Schengenský dohovor (1985, 1990)

Schengenská dohoda bola podpísaná 14. júna 1985. Prvých päť signatárov – Francúzsko, Spolková republika Nemecko a štáty Beneluxu (Belgicko, Luxembursko a Holandsko) ju uzatvorili v malej luxemburskej obci Schengen. K podpisu dokumentu prišlo na palube lode Princesse Marie-Astrid v schengenskom prístave. Na základe dohody sa medzi jej signatármi postupne rušili hraničné kontroly pri prechádzaní štátnych hraníc. Schengenským dohovorom sa dohoda doplnila a ustanovili sa ním opatrenia a záruky na vytvorenie priestoru bez kontroly vnútorných hraníc. Schengenský dohovor obsahuje 8 hláv a 136 článkov, podpísaný bol tými istými piatimi krajinami 19. júna 1990 a účinnosť nadobudol v roku 1995. Dohoda o dohovore, ako aj súvisiace dohody a pravidlá spoločne tvoria „schengenské acquis“, ktoré bolo začlenené do rámca EÚ v roku 1999 a zaradilo sa medzi právne predpisy EÚ (EUR-Lex, 1985; Euroiuris – Európske právne centrum, 2000; Ministerstvo vnútra SR, 2010). Podľa Lisabonskej zmluvy sa priestor bez vnútorných hraníc, v ktorom je zaručený voľný pohyb osôb, stal cieľom EÚ. Súčasťou schengenského priestoru bolo v roku 2023 27 európskych krajín vrátane 23 z 27 členských štátov EÚ a štyroch krajín

Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO) – Islandu, Lichtenštajnska, Nórska a Švajčiarska. Od 1. januára 2023 je súčasťou Schengenu aj Chorvátsko a čoskoro sa súčasťou stanú aj Bulharsko, Cyprus a Rumunsko (European Commission, Migration and Home Affairs, 2023).

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (1992)

Odporúčenie k tvorbe tejto charty dalo Parlamentné zhromaždenie ešte v roku 1981. Prípravu charty riešila Stála konferencia miestnych a regionálnych orgánov v Európe (CLRAE). Dokument obsahuje Preambulu a 17 článkov. V Článku 1 je definované územie regionálnych a menšinových jazykov a Článok 14 sa venuje Cezhraničnej spolupráci v pohraničných regiónoch, ktorá je založená na rovnakom jazyku.

Zmluvné strany sa zaväzujú:

a) uplatňovať platné dvojstranné a mnohostranné dohody, ktorými sú viazané aj štáty, v ktorých sa používa rovnaký jazyk v identickej alebo blízkej podobe, alebo ak je to potrebné, snaží sa o uzavretie takých dohôd, ktoré by mali podporiť kontakty medzi užívateľmi rovnakého jazyka v príslušných štátoch v oblasti kultúry, vzdelávania, informácií, odbornej prípravy a celoživotného vzdelávania,
b) umožniť a/alebo podporiť cezhraničnú spoluprácu najmä medzi regionálnymi alebo miestnymi orgánmi v prospech regionálnych alebo menšinových jazykov, na územiach ktorých sa používa rovnaký jazyk v identickej alebo blízkej podobe. (Council of Europe, 1992).

Európska charta regionálneho/priestorového plánovania (1984)

Výbor ministrov Rady Európy prijal chartu v roku 1984. Prerokovaná bola na 6. konferencii Rady Európy ministrov pre územné plánovanie (CEMAT). Dokument ustanovil základné ciele regionálneho/priestorového plánovania na európskej úrovni. V dodatku charty sú definované typy regiónov a medzi nimi aj pohraničné regióny (angl. frontier areas), ako aj ďalšie typy – rurálne, urbánne, horské, úpadkové regióny, pobrežné regióny a ostrovy.

„Pohraničné regióny, viac ako všetky ostatné, potrebujú politiku koordinácie medzi štátmi. Účelom takejto politiky je otvoriť hranice a zaviesť cezhraničné konzultácie a spoluprácu a spoločné využívanie infraštruktúrnych zariadení. Štáty by mali uľahčovať priame kontakty medzi príslušnými regiónmi a lokalitami ... s cieľom podporiť čoraz užšie kontakty medzi dotknutým obyvateľstvom.“ (Council of Europe, 1984, s. 4).

Európska charta rovnosti žien a mužov na miestnej úrovni (2006)

Charta obsahuje Úvod, Preambulu a 3 časti, III. časť pozostáva z 30 článkov a práve posledný 30. článok sa zaoberá partnerskou, európskou a medzinárodnou spoluprácou.

Partnerská a medzinárodná spolupráca

Článok 30

(1) Signatár uznáva prínos partnerskej spolupráce obcí, európskej a medzinárodnej spolupráce miestnych a regionálnych samospráv, pretože zbližuje občanov a podporuje vzájomné poznávanie a porozumenie cez hranice štátu.

Signatár sa zaväzuje v rámci aktivít v oblasti partnerskej spolupráce, európskej a medzinárodnej spolupráce:

- *do týchto aktivít zapojiť ženy a mužov s rozličným zázemím na základe rovnosti;*
- *využívať partnerskú spoluprácu miest, európske a medzinárodné partnerstvo ako platformu na výmenu skúsenosti a informácií o veciach týkajúcich sa rovnosti žien a mužov;*
- *integrvať rozmer rodovej rovnosti do aktivít decentralizovanej spolupráce. (CEMR, 2006).*

Európsky dohovor o krajine (2000)

Tento dokument bol prijatý pod poradovým číslom ETS No. 176. Pozostáva z Preambuly, 4 kapitol a 18 článkov. Na európsku spoluprácu je zameraná Kapitola III.

Kapitola III Európska spolupráca

Článok 7 Medzinárodné koncepcie a programy

Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať pri zohľadňovaní krajinskej dimenzie v medzinárodných koncepciách a programoch a v prípade potreby odporúčať, aby úvahy týkajúce sa krajiny boli do nich zapracované.

Článok 9 Cezhraničné typy krajiny

Zmluvné strany sa zaväzujú povzbudzovať cezhraničnú spoluprácu na miestnej a regionálnej úrovni a v prípade potreby vypracovať a realizovať spoločné programy zvyšovania kvality krajiny. (Enviroportal, 2023).

3.1.2 Inštitúcie

Rada Európy

Rada Európy patrí ku kľúčovým inštitúciám, ktoré zastrešujú problematiku cezhraničnej spolupráce v Európe. Štatút Rady Európy je založený na ľudských právach. Členom Rady Európy sa môže stať ktorýkoľvek európsky štát pod podmienkou, že zaručuje ľudské práva a základné slobody všetkým osobám podliehajúcim jeho právomoci. Bola založená 5. mája 1949, kedy predstavitelia desiatich európskych štátov podpísali Štatút Rady Európy. Oficiálny vznik sa však datuje až k 3. augustu, kedy vstúpil do platnosti uvedený štatút. K veľkému rozšíreniu členskej základne došlo od roku 1990 po politických zmenách a zjednotení Európy. Slovenská republika je špecifickým členom, pretože bola prijatá dvakrát, prvýkrát v rámci Česko-Slovenska v roku 1991 a v roku 1993 ako nový štát (podobne aj Česká republika a tiež Čierna Hora, 2003, 2007). V súčasnosti má Rada Európy 46 členov (vrátane štátov so štatútom pozorovateľa a po vylúčení Ruskej federácie) (Slavík 2021a; Council of Europe, 2022a).

Rada Európy sa zaoberá všetkými závažnými otázkami, ktorým čelí európska spoločnosť s výnimkou vojenskej obrany. Jej pracovný program zahŕňa celkovo 14 oblastí a medzi nimi je aj cezhraničná spolupráca: ľudské práva, médiá, právna spolupráca, sociálna súdržnosť, zdravotníctvo, školstvo, kultúra, dedičstvo, šport, mládež, miestna demokracia, cezhraničná spolupráca, životné prostredie, regionálne plánovanie. Funguje na základe dialógu medzi jej hlavnými orgánmi: Výborom ministrov (rozhodovací orgán), Parlamentným zhromaždením (poradný orgán), Kongresom miestnych a regionálnych samospráv (konzultačný orgán, ktorý zastrešuje aj problematiku cezhraničnej spolupráce), Komisárom pre ľudské práva a Konferenciou mimovládnych organizácií (Council of Europe, 2022a).

Kongres miestnych a regionálnych samospráv (CLRAE)

Kongres miestnych a regionálnych samospráv (angl. CLRAE) je inštitúciou Rady Európy, ktorá je zodpovedná za posilňovanie miestnej a regionálnej demokracie vo svojich 46 členských štátoch a hodnotenie uplatňovania Európskej charty miestnej samosprávy.

Obrázok 3.1 Logo Kongresu miestnych a regionálnych samospráv a Rady Európy
Zdroj: Council of Europe, 2021

Kongres miestnych a regionálnych samospráv mal pomerne zložitý vývoj. V roku 1953 Poradné zhromaždenie Rady Európy (v súčasnosti Parlamentné zhromaždenie) zriadilo Osobitný výbor pre komunálne a regionálne záležitosti. O dva roky neskôr zhromaždenie

požiadalo o vytvorenie európskej konferencie miestnych zástupcov. Nový orgán pod názvom Konferencia miestnych orgánov Európy prvýkrát zasadal v Štrasburgu v roku 1957. V roku 1975 zmenila svoj názov na Konferenciu miestnych a regionálnych samospráv Európy a v roku 1983 na Stálu konferenciu miestnych a regionálnych samospráv Európy. V tomto dlhom formovacom procese nastala najvýznamnejšia zmena v roku 1994, kedy prišlo k zatiaľ poslednej zmene názvu na Kongres miestnych a regionálnych samospráv a stal sa tretím hlavným orgánom Rady Európy (Congress of Local and Regional Authorities, 2022).

Kongres má dve komory: Komoru miestnych samospráv a Komoru regionálnych samospráv. Dvojkomorové zhromaždenie združuje 612 (306 riadnych členov a 306 náhradníkov) volených predstaviteľov zastupujúcich viac ako 130 000 miestnych a regionálnych samospráv. Slovenská republika má päť zástupcov (traja zástupcovia lokálnej a dvaja regionálnej samosprávy) a päť náhradníkov (Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities, 2022).

Hlavným cieľom Kongresu je zaistiť účasť miestnych a regionálnych samospráv v procese európskej integrácie a na práci Rady Európy, podpora fungovania miestnej a regionálnej demokracie a posilnenie cezhraničnej a medziregionálnej spolupráce. Jeho hlavnou úlohou je posilňovať a monitorovať rozvoj demokracie na miestnej a regionálnej úrovni. Od roku 1995 Kongres prijal už takmer 103 monitorovacích správ (Kongres miestnych a regionálnych samospráv Rady Európy, 2021).

Európska únia

Európska únia je hospodárskym a politickým integračným zoskupením, osobitnou formou spolupráce väčšiny európskych štátov. Od februára 2020 (po vystúpení Spojeného kráľovstva) má 27 členských štátov s celkovým počtom 437 miliónov obyvateľov a rozlohou územia 4 233 262 km². V roku 2016 mala Európska únia rozlohu 4 413 652 km² a 509 mil. obyv. (Európska únia, 2017).

Základy Európskej únie (EÚ) boli vytvorené po 2. svetovej vojne, kedy prišlo k politickému rozdeleniu Európy na západnú a východnú. Za predchodkyňu EÚ sa považuje Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ (ESUO) fungujúce od roku 1952 so 6 zakladajúcimi štátmi (Parížska zmluva, 1951). V roku 1958 pribudli ešte Európske hospodárske spoločenstvo (EHS) a Európske spoločenstvo atómovej energie (EURATOM) (Rímske zmluvy, 1957) (Európsky parlament, 2023).

Najväčším míľnikom v doterajšej histórii EÚ bolo prijatie Zmluvy o Európskej únii resp. Maastrichtskej zmluvy (1992) platnej od 1. novembra 1993. V roku 2004 prišlo k najväčšiemu rozšíreniu EÚ o 10 členských štátov, medzi ktorými bola aj Slovenská republika. Zásadné zmeny v EÚ nastali prijatím Lisabonskej zmluvy v roku 2007 (platná od novembra 2009). Odvtedy má EÚ sedem hlavných inštitúcií: Európsku komisiu, Európsky parlament, Európsku radu, Radu Európskej únie, Európsky súdny dvor, Európsku centrálnu banku a Dvor audítorov. Okrem hlavných orgánov má EÚ niekoľko poradných orgánov, medzi ktoré patrí aj Európsky výbor regiónov (Slavík 2020, 2021; Európska únia, 2022). Problematike cezhraničnej spolupráce sa permanentne venuje práve táto inštitúcia a z hlavných inštitúcií predovšetkým Európska komisia.

Európsky výbor regiónov

Európsky výbor regiónov (VR) je poradným orgánom Európskej únie, sídli v Bruseli v budove Jacques Delors. V súčasnosti má 329 členov zastupujúcich miestne a regionálne orgány zo všetkých 27 členských štátov EÚ. Slovenskú národnú delegáciu tvorí 9 členov a 9 náhradníkov. Piati z riadnych členov sú zástupcovia Združenia SK 8 a štyria zastupujú ZMOS alebo Úniu miest Slovenska. Členovia sa schádzajú na plenárnom zasadnutí v Bruseli 6-krát ročne s cieľom diskutovať o politických prioritách a prijímať stanoviská k právnym predpisom EÚ (Európsky výbor regiónov, 2021).

European Committee of the Regions

Obrázok 3.2 Logo Európskeho výboru regiónov
Zdroj: European Committee of the Regions, 2021b

Pre vznik a rozšírenie kompetencií inštitúcie mali kľúčový význam Maastrichtská zmluva (1992) a Amsterdamská zmluva (1997). V rámci Maastrichtskej zmluvy sa rozhodli najvyšší predstavitelia EÚ ustanoviť Európsky výbor regiónov (VR) ako konzultačné zhromaždenie, ktoré malo umožniť regiónom a mestám zúčastňovať sa na rozhodovacom procese EÚ. Prvé zasadnutie sa uskutočnilo v Bruseli v marci 1994. Vďaka Amsterdamskej zmluve sa oblasť kompetencií VR rozšírila na cca 2/3 legislatívnych návrhov EÚ.

Európska komisia, Rada ministrov a Európsky parlament konzultujú s VR pripravované legislatívne texty (smernice, nariadenia atď.) týkajúce sa oblastí, ktoré majú vplyv na miestne a regionálne samosprávy. Jadrom práce výboru sú tri hlavné zásady: subsidiarita, blízkosť občanom a partnerstvo. Subsidiarita znamená, že rozhodnutia v EÚ by sa mali prijímať na úrovni, ktorá je podľa možností čo najbližšie k občanom. Blízkosť občanom sa má dosahovať najmä transparentným konaním. Partnerstvo by sa malo naplňať fungujúcim európskym riadením na štyroch úrovniach – spoluprácou európskych, celoštátnych, regionálnych a miestnych orgánov (Európsky výbor regiónov, 2021a).

V rámci VR pracuje šesť komisií, siete a medziregionálne skupiny, v ktorých sú vytvorené špecializované útvary aj pre cezhraničnú spoluprácu. Komisia pre územnú súdržnosť a rozpočet EÚ (č. 1) rieši okrem iného územnú súdržnosť a územnú spoluprácu a Komisia pre občianstvo, riadenie, inštitucionálne a vonkajšie záležitosti (č. 4) má na starosti viaceré úrovne politiky a spolupráce. Siete umožňujú regiónom a mestám prispievať do diskusií v EÚ a vymieňať si skúsenosti a osvedčené postupy v politikách EÚ, tu je zaradené aj Európske zoskupenie územnej súdržnosti (EZÚS). Od roku 2007 figurujú aj medziregionálne skupiny ako platformy pre neformálnu diskusiu, jednou zo skupín je Cezhraničná spolupráca (Európsky výbor regiónov 2021).

Prvá iniciatíva Európskej komisie na podporu cezhraničných regiónov siaha do polovice 80. rokov 20. storočia, týkala sa vtedy troch krajín (Belgicko, Francúzsko, Luxembursko), ktoré boli vážne zasiahnuté krízou oceliarskeho a uhoľného priemyslu. Pravidelná podpora začala v roku 1989, kedy Komisia rozhodla v máji o podpore 14 pilotných programov v 5 testovacích regiónoch s rozpočtom 21 mil. ECU určených na financovanie cezhraničných projektov. Pilotné projekty boli úspešné, preto Komisia sa v roku 1990 rozhodla zaviesť Iniciatívu Spoločenstva „Interreg“ na podporu cezhraničnej spolupráce vo všetkých pohraničných regiónoch členských štátov a prideliť im úlohu pri vytváraní novej „Európy bez hraníc“. Stali sa „laboratóriami“ na jeho realizáciu. Od 90. rokov sa tak uznáva cezhraničná spolupráca ako dôležitý aktér pre hospodársky rast a územnú súdržnosť v EÚ. Od prijatia Lisabonskej zmluvy v roku 2007 rastie význam cezhraničnej spolupráce v procese európskej integrácie, zavedený bol nový cieľ v regionálnej politike: Európska územná spolupráca (ETC) (Wassenberg, 2020). Aktivita EÚ na podporu partnerstiev miest pre obdobie 2007 – 2013 boli pokryté programom Európa pre občanov, ktorý si kládol za cieľ podporu aktivít na dosiahnutie aktívneho európskeho občianstva (Partnerství pro

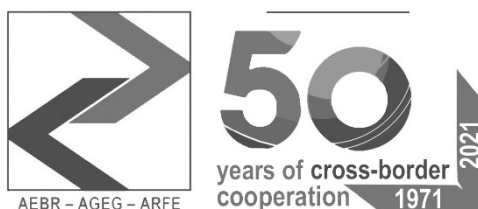
buducnosť, 2007). Po vydaní Nariadenia o EZÚS v roku 2006 neboli naplnené očakávania v prvej dekáde jeho uplatnenia, preto EÚ iniciovala aktivity a dokumenty vedúce k zlepšeniu situácie (popísané vyššie v časti 3.1.1).

ESPON

Európska pozorovacia sieť pre územný rozvoj a súdržnosť (ESPON – European Spatial Planning Observation Network) je programom financovaným EÚ v rámci cieľa „Európska územná spolupráca“ jej kohéznej politiky. Poslaním programu je podporovať rozvoj politiky vo vzťahu k cieľu územnej súdržnosti a harmonického rozvoja európskeho územia. Riadiacim orgánom je Ministerstvo udržateľného rozvoja a infraštruktúry so sídlom v Luxemburgu. História tohto programu siaha do roku 2002, doteraz sa úspešne ukončili tri programové obdobia: ESPON 2006 (2002 – 2006), ESPON 2013 (2007 – 2013), ESPON 2020 (2014 – 2020) a momentálne prebieha štvrté obdobie ESPON 2030 (2021 – 2027). Cieľom tohto programu ESPON je poskytovať informácie, analýzy, scenáre, mapy, databázy, indikátory, ktoré prispievajú k vyváženému rozvoju regiónov alebo väčších územných celkov. Tematicky sa zameriava na 5 okruhov a jedným z nich je spolupráca. Riadiaci orgán ESPON poveril jednotného príjemcu ESPON EGTC, zriadeného ako súčasť obnovy ESPON, ako špeciálny nástroj na vykonanie implementácie prioritnej osi 1 (Európska komisia, 2023).

Asociácia európskych pohraničných regiónov (AEBR)

Vývoj pohraničných regiónov výrazným spôsobom ovplyvnila Asociácia európskych pohraničných regiónov (Association of European Border Regions – AEBR). Prvýkrát sa diskutovalo o vytvorení inštitúcie pre pohraničné regióny na Medzinárodnej konferencii regionálneho plánovania v Bazileji v roku 1965. Po rozsiahlych prípravách sa v roku 1971 zišlo na zámku Anholt v Nemecku 10 pohraničných regiónov a vytvorili Stálu konferenciu európskych pohraničných regiónov. Oficiálne založenie inštitúcie bolo podpísané v Bonne, kde bol zriadený aj prvý sekretariát. Neskôr sa inštitúcia premenovala na *Asociáciu európskych pohraničných regiónov*. V roku 2021 sa konali oslavy 50. výročia tejto významnej inštitúcie, ktorej históriu v stručnosti zrekapitulujeme (AEBR, 2021).

Obrázok 3.3 Logo k 50. výročiu Asociácie európskych pohraničných regiónov
Zdroj: AEBR, 2021

Prvým prezidentom asociácie (1971 – 1975) bol Mozer. Prvé konferencie o cezhraničnej spolupráci sa uskutočnili v Štrasburgu v roku 1972 a v Innsbrucku v roku 1975. V 2. období asociácie (1975 – 1979) prebiehala implementácia organizačných štruktúr, prebiehal legislatívny proces prípravy základných dokumentov cezhraničnej spolupráce. V období rokov 1979 – 1983 počas predsedovania Schäubleho, participovala asociácia na príprave základných dokumentov, a to Európskeho rámcového dohovoru o cezhraničnej spolupráci a Európskej charty hraničných a cezhraničných regiónov. V tomto období mala asociácia už 15 členov. Doteraz najdlhšie obdobie 1984 – 1996 bol predsedom Ahrens. Pribudla funkcia generálneho sekretára, prvým sa stal Gabbe v roku 1987. Tohto funkcionára asociácie treba osobitne vyzdvihnúť, svojou aktívnou činnosťou významnou mierou prispel k napredovaniu asociácie (z funkcionárov AEBR je aj najcitovanejší v odbornej literatúre). Hneď v roku 1984 sa uskutočnila v poradí 3. európska konferencia pohraničných regiónov v Borkene

(Euregio). Asociácia zintenzívnila kooperáciu s Európskou komisiou v oblasti priestorového plánovania, dopravy, regionálneho rozvoja a životného prostredia. V tomto období sa začal realizovať projekt Interreg a Projekt LACE (1990 – 1995). Uskutočnili sa ďalšie tri európske konferencie (4. v Zaragoze v roku 1987, 5. v Rovaniemi v roku 1991, 6. v Lubľane v roku 1994). Asociácia napomáhala vytváraniu euroregiónov v Severnej, Južnej, Strednej a Východnej Európe, aj vďaka tomu sa počet členov zvýšil na 50. V roku 1992 vyšla prvá príručka cezhraničnej spolupráce – *Practical Guide to Cross-border Co-operation* (1992).

V rokoch 1996 – 2004 bol prezidentom Vallve, minister regiónu Katalánsko. Projekt LACE pokračoval v asociovaných krajinách LACE PHARE CBC (1999 – 2000 a LACE TACIS CBC (2000 – 2001) v krajinách Rusko, Ukrajina, Bielorusko a Moldavsko. 7. európska konferencia sa uskutočnila v Temešvári (1997). K 30. výročiu asociácie vyšla brožúra s názvom *30 Years to Working Together* (2001) a počet členov sa zvýšil na 82. V rokoch 2004 – 2009 bol prezidentom humánnym geografom van Nistelroy. Spoluzakladatelia asociácie Gabbe a von Malchus (2008) vydali publikáciu, v ktorej zhodnotili 40-ročný vývoj cezhraničnej spolupráce a úspechy AEBR na európskej úrovni, v rôznych častiach Európy a kľúčové prvky úspešnej cezhraničnej spolupráce a jej prínos k európskej integrácii. V rokoch 2009 – 2017 bol predsedom Lambertz a opäť zvolený bol aj v roku 2020. V roku 2021 sa konali oslavy 50. výročia tejto významnej inštitúcie, symbolicky opäť na hrade Anholt v Isselburgu v Nemecku. Zorganizovali sa dva verejné okrúhle stoly a stretnutie výkonného výboru AEBR. Podľa predsedu asociácie Lambertza „50 rokov je pre organizáciu založenú na dobrovoľnej účasti jej členov dlhá doba. V týchto rokoch sa z nepriateľov stali priatelia a na našom kontinente prebehlo mnoho transformácií. ... Hranice všade musia byť uznávané, spoznávané a prekonávané a ich prekonávanie znamená zmenu paradigiem a perspektív.“ (AEBR, 2021).

Nová etapa asociácie začala v roku 2005, odkedy sa začali organizovať pravidelné fóra – AEBR Forum resp. tematické konferencie, ktoré pokračujú doteraz. Ich špecifikom je tematické zameranie na vybranú formu cezhraničnej spolupráce. V Tabuľke 3.2 uvádzame vybrané príklady foriem spolupráce riešených na jednotlivých fórach a konferenciách (mestské a vidiecke regióny, rozvoj vidieka, pracovná mobilita, vonkajšie hranice EÚ, dopravné siete, univerzity a výskumné centrá, výskum, vývoj a inovácie, zdravotníctvo a pandémie, mládež, životné prostredie, atď.).

Tabuľka 3.2 Vybrané AEBR Fóra a konferencie v rokoch 2005 – 2022

Rok	AEBR Forum, konferencia	Miesto konania
2005	Cezhraničné zdravie	Bazilej
2007	Aktuálne otázky hraničných oblastí na nových vonkajších hraniciach EÚ	Nyiregyháza
	Rozvoj vidieka a pohraničné regióny	Seeon (Nemecko)
2008	Cezhraničná spolupráca univerzít a výskumných centier	Terst
	Cezhraničné dopravné siete	Zaragoza
2011	Výskum, vývoj a inovácie v európskych pohraničných oblastiach	Vigo (Španielsko)
2012	Cezhraničná mobilita trhu práce – skúsenosti, problémy, výzvy	Berlín
2013	Cezhraničné mestské a vidiecke integrované oblasti – výzvy a šance	Liege, Maastricht
2014	Inovácie a výskum – Cezhraničný regionálny rozvoj prostredníctvom verejno-súkromného partnerstva	Rzeszów
2020	Covid-19 v pohraničných regiónoch: CBC v časoch pandémie – Nové hranice vs. nové príležitosti	Online
2022	14. Fórum mládeže: Zelené inovácie v pohraničných regiónoch	Drama (Grécko)

Zdroj: AEBR, 2022, 2023

Rada európskych obcí a regiónov (CEMR)

Rada európskych samospráv a regiónov (CEMR) je najširším európskym združením miestnych a regionálnych samospráv. Od svojho založenia v roku 1951 podporuje budovanie zjednotenej, mierovej a demokratickej Európy založenej na miestnej samospráve, rešpektovaní princípu subsidiarity a účasti občanov. CEMR je tiež európskou sekciou svetovej organizácie United Cities and Local Governments (UCLG).

Hlavnými cieľmi Rady je ovplyvňovanie európskej politiky a práva vo všetkých oblastiach s dosahom na obce a regióny a poskytovanie fóra na diskusiu medzi miestnymi a regionálnymi samosprávami prostredníctvom ich národných zastupiteľských združení. Zameriava sa predovšetkým na päť tematických oblastí, ktoré ovplyvňujú všetky aspekty života európskych občanov, ako aj miestnych a regionálnych samospráv. Z toho dve sa týkajú aj cezhraničnej spolupráce, treťou oblasťou je medzinárodná angažovanosť a spolupráca a štvrtou oblasťou hospodárska, sociálna a územná súdržnosť (CEMR, 2022). Z európskych dokumentov Rada pripravila Európsku chartu rovnosti žien a mužov na miestnej úrovni. Členskú základňu tvorí v súčasnosti 60 národných asociácií zastupujúcich 100 000 miestnych a regionálnych orgánov v 40 európskych štátoch a všetkých 27 členských štátoch EÚ. Slovenskú republiku zastupuje ZMOS od 90. rokov.

Obrázok 3.4 Logo CEMR
Zdroj: CEMR, 2021

Národné a bilaterálne inštitúcie

Okrem európskych inštitúcií prispievajú svojimi aktivitami k rozvoju cezhraničnej spolupráce alebo zahraničnej partnerskej spolupráce aj niekoľko národných alebo bilaterálnych inštitúcií. Vznikali postupne v posledných dekádach, sú navzájom partnermi a spolupracujú s AEER a EÚ, boli doteraz spolutvorcami niektorých európskych dokumentov alebo významných publikácií a štúdií a vyvíjajú celý rad činností týkajúcich sa cezhraničnej spolupráce.

Mission opérationnelle transfrontalière (MOT)

Začiatkom 90. rokov, po spustení iniciatívy Interreg, počiatočné skúsenosti ukázali viaceré problémy, ktorým čelili miestni hráči pri realizácii cezhraničných projektov vo Francúzsku. Francúzska vláda preto zriadila v roku 1997 MOT (Mission opérationnelle transfrontalière; angl. Transfrontier Operational Mission) s cieľom poskytovať technickú pomoc miestnym orgánom a štátu. Sieť MOT má v súčasnosti viac ako 70 členov, aktérov z pohraničných území desiatich európskych krajín, sú to priestorové jednotky (10 regiónov, 6 departementov, 23 zoskupení obcí a samostatných obcí, 13 cezhraničných zoskupení) a viaceré rezortné inštitúcie (agentúry, komory, združenia, atď.). V poslednom období vykonáva funkciu riaditeľa Peyrony, autor významných publikácií v tejto sfére. AEER pôsobí ako strešná organizácia zastupujúca hranice a cezhraničné MOT sa zameriava na viacúrovňový prístup zahŕňajúci miestnu, národnú a európsku úroveň. Tieto organizácie podporujú cezhraničnú spoluprácu a ich cieľom je spoločne vybudovať európsku politickú platformu (Peyrony, 2020b; MOT, 2023).

Euro-Institut

Euro-Institut je francúzsko-nemecká nezisková organizácia so sídlom v Kehli (Nemecko), ktorej úlohou je uľahčovať cezhraničnú spoluprácu vo francúzsko-nemecko-švajčiarskom regióne Horný Rýn. Bola vytvorená v roku 1993 viacerými pohraničnými subjektami (spolková krajina Bádensko-Württembersko, región Alsasko (dnes Grand Est), departement Dolný Rýn, mestské spoločenstvo (teraz Eurometropolis) v Štrasburgu, mesto Kehl, univerzity v Štrasburgu a Kehli, okres Ortenau pribudol v roku 1996). Medzi aktivity Euro-Institutu patrí školenie, poradenstvo, podpora, výskum a vytváranie sietí, predovšetkým vo francúzštine (Mariotti, 2020).

Transfortier Euro-Institut Network (TEIN)

TEIN vedená Euro-Institutom, vznikla v roku 2010. V roku 2019 spájala 14 členov z 9 pohraničných regiónov v Európe, členmi sú univerzity, výskumné ústavy, združenia obcí a školiace strediská, pracujúce buď ako cezhraničné subjekty alebo ako partneri za hranicami. Ich práca zahŕňa cezhraničné vzdelávanie, riadenie cezhraničných projektov, poskytovanie mentoringu a poradenstva pre aktérov, ako aj štúdií a výskumu o cezhraničných otázkach. TEIN sa tiež aktívne podieľal na cezhraničnom hodnotení, ktoré začala Európska komisia v roku 2015 a viedla k Oznámeniu Komisie v roku 2017 (Thevenet, 2020).

Inštitút medzinárodnej sociológie Gorizia (ISIG)

ISIG je nezisková kultúrna inštitúcia, jej sídlo je v Gorizii v Taliansku. Vznikla už v roku 1968 ako združenie medzi štyrmi subjektmi v Gorizii (obec, provincia, banka, obchodná komora), právnu subjektivitu získala v roku 1985. Práca ISIG sa rozvíja prostredníctvom výskumu, plánovania, poradenstva, implementácie projektov, školení, organizovania konferencií a seminárov. Inštitút je zakorenený v regionálnom kontexte, ale pôsobí v medzinárodnom rámci a je uznávaný ako centrum excelentnosti v štúdiu medzinárodných vzťahov a cezhraničnej spolupráce. Inštitút má v portfóliu 6 oblastí výskumu, jednou z nich je problematika hraníc a cezhraničnej spolupráce. Vykonáva monitorovanie a hodnotenie cezhraničnej spolupráce, školenia, štúdium pohraničných a partnerských miest a tiež EZÚS, vplyv EÚ na túto sféru (ISIG, 2023). V rokoch 1989 – 2011 bol riaditeľom ISIG Gasparini, ktorý je prezidentom a zakladateľom Medzinárodného univerzitného inštitútu pre európske štúdiá (IUIES) (členmi je od roku 2000 9 univerzít strednej a východnej Európy vrátane Univerzity Komenského v Bratislave), ktorý organizuje magisterské a doktorandské štúdium, doktorandské z výskumu v odbore „Cezhraničné politiky pre každodenný život“ (Club of Rome, 2023).

Federálny inštitút pre výskum výstavby, mestských záležitostí a územného rozvoja (BBSR)

BBSR so sídlom v Bonne vznikol v roku 2009, ide o rezortnú inštitúciu. Medzi hlavné úlohy BBSR patrí tvorba koncepcií, prístupov a nástrojov pre politiku výstavby a rozvoja miest a regiónov vrátane pohraničných. K tomu je potrebné vytváranie a zabezpečovanie informačnej základne, zostavovanie správ, vytváranie odborných posudkov a hodnotení, riadenie a odborná starostlivosť o výskumné a podporné programy (BBSR, 2023).

Central European Service for Cross-Border Initiatives (CESCI)

CESCI bolo založené v roku 2009 podľa vzoru MOT súkromnými osobami s cieľom znižovať separačné účinky na hraniciach Maďarska a v stredoeurópskom priestore a podnietiť a odborne podporiť cezhraničnú spoluprácu. Členskú základňu tvoria maďarské subjekty: 6 žúp, 15 obcí, 13 EZÚS a euroregiónov a súkromné osoby (CESCI, 2023).

3.2 Inštitucionálna báza v Slovenskej republike

Inštitucionálna báza je dôležitým predpokladom pre úspešné fungovanie cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce aj v Slovenskej republike. V tejto časti predstavíme postupne dokumenty, ktoré sa priebežne prijímali a stanovovali základné pravidlá oboch foriem spolupráce a inštitúcie, ktoré boli do tohto procesu najviac zaangažované.

Podľa Popjakovej (1995) je inštitucionalizácia cezhraničnej spolupráce procesom vytvárania podporných mechanizmov spolupráce – organizačných štruktúr s koordinačnou, konzultačnou resp. poradnou funkciou. Inštitúcie vstupujúce do tohto procesu môžeme rozdeliť na normatívne a reálne. *Normatívne inštitúcie* majú na starosti celkový rámec a pravidlá, vyjadrené predovšetkým v právnych normách a smerniciach, ktoré podstatnou mierou definujú podmienky a formy realizácie. *Reálne inštitúcie* zahŕňajú existujúce subjekty, organizácie a združenia priamo realizujúce cezhraničnú spoluprácu (Zemko a Buček, 2000). Systém ani jedného typu inštitúcií nebol u nás na začiatku formovania cezhraničnej spolupráce dostatočne rozvinutý. Na národnej úrovni sa pomerne často menili zodpovedné inštitúcie, prvé roky absentovala regionálna samospráva a na nižších úrovniach boli nedostatočné personálne kapacity, situáciu sťažovalo aj nedostatočné informačno-komunikačné zabezpečenie a nepostačujúca finančná podpora (Zemko a Buček, 2000). Napriek viacerým problémom v začiatkoch cezhraničnej spolupráce hodnotil generálny tajomník AEER Gabbe situáciu v Slovenskej republike pozitívne: „*V podstate ani v jednej z asociovaných krajín nenájdete príklad toho, že by niektorá z nich urobila v priebehu štyroch-piatich rokov taký obrovský pokrok, aký ste urobili na Slovensku.*“ (Holub, 2002).

V začiatkoch sa priamo alebo nepriamo na cezhraničnej spolupráci podieľal Úrad vlády SR a osem ďalších ministerstiev. Euroregióny a ich evidencia prebiehala paralelne na Ministerstve vnútra SR, Ministerstve výstavby a regionálneho rozvoja SR a Ministerstve zahraničných vecí SR, pričom neexistovali jednotné určujúce kritériá pre ich vznik, a tým bol tento proces značne neprehľadný. V ďalších rokoch plnilo túto úlohu Ministerstvo vnútra SR a Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. V poslednom období je riadiacim orgánom Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky.

Dokumenty súvisiace s cezhraničnou spoluprácou a zahraničnou partnerskou spoluprácou v Slovenskej republike možno rozdeliť do troch skupín:

- a. zákony a dokumenty SR,
- b. európske dokumenty prijaté a ratifikované v SR,
- c. bilaterálne dokumenty SR so susednými štátmi.

3.2.1 Zákony a dokumenty SR

Zákon o obecnom zriadení (1990, 2001, 2022)

Medzinárodná spolupráca v pôvodnej verzii zákona z roku 1990 úplne absentovala. V zákone bola veľmi stručná (4 body) Tretia časť Združovanie obcí, ktorá obsahovala § 20 Konferencie obcí a § 21 Regionálne a záujmové združenie obcí. V novelizácii zákona z roku 2001 už je zmenená Tretia časť s názvom Spolupráca obcí tak, že sa člení na Vnútroštátnu spoluprácu (§ 20 – 20a), Združenie obcí (§ 20b – 20f) a Medzinárodnú spoluprácu (§ 21). V takejto podobe zostala tretia časť doteraz, len obvodný úrad bol (body 4, 5, 6) nahradený okresným úradom (Zákon SNR č. 369/1990 Zb., posledný stav textu k 1. 7. 2022).

§ 21 Medzinárodná spolupráca

(1) Obec môže v rozsahu svojej pôsobnosti spolupracovať s územnými a správnymi celkami alebo s úradmi iných štátov vykonávajúcimi miestne funkcie. Má právo stať sa členom medzinárodného združenia územných celkov alebo územných orgánov.

(2) Dohoda alebo členstvo v medzinárodnom združení nesmie byť v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, so zákonmi a s medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná, alebo s verejným záujmom.

(3) Ak je nevyhnutné zriadiť dohodou osobitný orgán, ten môže mať len súkromnoprávnú povahu.

(4) Ak o to obec požiada, okresný úrad v sídle kraja posúdi návrh dohody alebo členstvo v medzinárodnom združení. Na požiadanie okresného úradu v sídle kraja sú príslušné orgány štátnej správy povinné bezodkladne poskytnúť súčinnosť pri vypracúvaní stanoviska.

(5) Obec zasiela rovnopis uzatvorenej dohody alebo dokladu o členstve v medzinárodnom združení okresnému úradu v sídle kraja, ktorý vedie ich evidenciu.

(6) Okresný úrad v sídle kraja podá na príslušný súd návrh na určenie povinnosti obce vypovedať dohodu alebo členstvo v medzinárodnom združení z dôvodu ich rozporu s odsekom 2.

Vyhláška Ministerstva zahraničných vecí SR o medzinárodnej spolupráci krajských a okresných úradov (1999)

Stručná vyhláška obsahovala päť paragrafov a upravovala postup krajských a okresných úradov pri medzinárodnej spolupráci. V tom čase ešte neexistovala regionálna úroveň samosprávy, preto sa takáto možnosť ponúkala krajským a okresným úradom. Odporúčané formy spolupráce sú uvedené v § 2 v bode 2 (Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky, 1999).

(2) Medzinárodná spolupráca sa uskutočňuje v oblasti pôsobnosti krajských úradov a okresných úradov najmä

a) vzájomnou výmenou písomných materiálov, informácií a skúseností týkajúcich sa úloh miestnej štátnej správy,

b) vzájomnou výmennou praxou zamestnancov,

c) organizovaním spoločných seminárov, sympózií, výstav, kultúrnych, športových a iných spoločenských podujatí,

d) cezhraničnou spoluprácou.

Zákon o správe štátnych hraníc (1999)

Zákon bol prijatý až v roku 1999, pretože sa niekoľko rokov riešili sporné úseky novej štátnej hranice Slovenskej republiky. Zákon obsahuje 11 §. S cezhraničnou spoluprácou a so zahraničnou partnerskou spoluprácou v pohraničí súvisia najviac § 2 a 3. § 2 definuje v 13 bodoch základné termíny, medzi nimi hlavne štátnu hranicu (1) a jej vytýčenie (7), vyznačenie (8), zameranie (9) a § 3 rieši určenie a priebeh štátnych hraníc. Prekvapením je, že až týmto zákonom skončila platnosť 78 rokov platného Zákona č. 245/Sb. z roku 1921 o štátnych hraniciach (§ 10).

§ 2 Vymedzenie základných pojmov

(1) Štátna hranica je plocha, ktorá vertikálne prechádza hraničnými čiarami po zemskom povrchu a oddeľuje územie Slovenskej republiky, jej vzdušný priestor, priestor pod zemským povrchom, nadzemné a podzemné stavby a zariadenia všetkého druhu od území susedných štátov.

(7) Vytýčenie hraničnej čiary je určenie polohy lomových bodov a ostatných bodov hraničnej čiary v teréne.

(8) Vyznačenie štátnych hraníc je viditeľné vyznačenie priebehu štátnych hraníc v teréne hraničnými znakmi.

(9) Zameranie štátnych hraníc je polohové a výškové zameranie bodov hraničnej čiary v teréne a polohové, prípadne aj výškové zameranie situácie do vopred dohodnutej vzdialenosti od hraničnej čiary na území oboch štátov.

§ 3 Určenie a priebeh štátnych hraníc

(1) Štátne hranice Slovenskej republiky sú určené

a) medzinárodnými mierovými zmluvami a na ne nadväzujúcimi medzinárodnými dokumentmi,

- b) medzinárodnými zmluvami uzatvorenými medzi Slovenskou republikou a susednými štátmi,*
- c) inými medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná.*
- (2) Priebeh štátnych hraníc musí byť jednoznačný, zreteľný a vyznačený hraničnými znakmi. Ich polohu, tvar, rozmery, materiál a popis určujú medzinárodné zmluvy.*
- (3) Ak medzinárodná zmluva neustanovuje podrobnosti, štátne hranice prebiehajú*
  - a) na suchých úsekoch a na úsekoch, kde pretínajú stojaté alebo tečúce vody a prechádzajú z jedného brehu na druhý breh, po priamej spojnici od jedného hraničného znaku k najbližšiemu nasledujúcemu hraničnému znaku,*
  - b) na nesplavných hraničných tokoch vrátane kanálov spravidla stredom ich koryta alebo ich hlavného ramena; hraničné znaky sú spravidla osadené striedavo alebo v pároch na ich oboch brehoch,*
  - c) na splavných hraničných tokoch vrátane kanálov spravidla strednicou plavebnej dráhy; hraničné znaky sú spravidla osadené striedavo alebo v pároch na ich oboch brehoch,*
  - d) na spoločných hraničných cestách, priekopách a stržiach spravidla ich osou; hraničné znaky sú spravidla osadené striedavo alebo v pároch po ich oboch stranách.*

Zákon o samosprávnych krajoch (2001)

V Zákone NR SR č. 302/2001 Z. z. o samosprávnych krajoch bola medzinárodná spolupráca zapracovaná hneď od začiatku. Zákon sa člení na 3 články (II. článok nie je označený) a 23 §. Medzinárodná spolupráca je súčasťou Časti I. v § 5 a pozostáva zo 7 bodov, vnútroštátna spolupráca je popísaná v § 6 a § 7.

§ 5 Medzinárodná spolupráca

- (1) Samosprávny kraj môže v rozsahu svojej pôsobnosti spolupracovať s územnými a správnymi celkami alebo s úradmi iných štátov vykonávajúcimi regionálne funkcie. Má právo stať sa členom medzinárodného združenia územných celkov alebo územných orgánov.*
- (2) Spolupráca sa uskutočňuje len na základe dohody o spolupráci, ktorá musí obsahovať*
  - a) názvy a sídla účastníkov zmluvy,*
  - b) predmet zmluvy (spolupráca),*
  - c) určenie času, na ktorý sa uzatvára.*
- (3) Ak je nevyhnutné zriadiť dohodou o spolupráci osobitný orgán, musí byť uvedený v dohode, rovnako aj spôsob jeho zriadenia. Tento orgán môže mať len súkromnoprávnú povahu.*
- (4) Dohoda o spolupráci musí byť uzatvorená písomne a musí byť vopred schválená nadpolovičnou väčšinou všetkých poslancov zastupiteľstva a vopred schválená územným celkom alebo orgánom iného štátu.*

Vnútroštátna spolupráca popisuje v § 6 možnosť prenesenia kompetencií na samosprávny kraj z miestnej štátnej správy a § 7 vzťah k štátnym orgánom, obciam a v Bode 4 o podpore štátnych orgánov pri spolupráci s regionálnymi úradmi iných štátov.

§ 7 Vzťah k štátnym orgánom, obciam a iným právnickým osobám

- (4) Štátne orgány podporujú spoluprácu samosprávneho kraja s územnými a správnymi celkami alebo s orgánmi, alebo s úradmi iných štátov vykonávajúcimi regionálne funkcie; dbajú na to, aby samosprávny kraj bol informovaný o možnostiach tejto spolupráce.*

3.2.2 Európske dokumenty prijaté a ratifikované v SR

Proces prijímania európskych dokumentov súvisiacich s cezhraničnou spoluprácou a zahraničnou partnerskou spoluprácou v Slovenskej republike súvisel s celkovou politickou a spoločenskou situáciou, pripravovanými krokmi reformy verejnej správy ako aj postupným začleňovaním Slovenskej republiky do európskych štruktúr.

Prípravné etapy na prijatie viacerých dokumentov prebiehali už od prvých rokov existencie Slovenskej republiky. Proces vyvrcholil v rokoch 2000 a 2001, kedy boli prijaté viaceré významné európske dokumenty súvisiace s medzinárodnou spoluprácou. Keďže obsah týchto dokumentov bol prezentovaný v podkapitole 3.1.1, v tejto časti sa obmedzíme len na prípravný proces a proces prijímania dokumentov.

Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (2000)

Doplňkový protokol k európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (2000)

Ministerstvo vnútra SR už v roku 1995 predložilo na rokovanie Vlády SR návrh kritérií pre vládnu, regionálnu a miestnu spoluprácu pri vstupe do cezhraničnej spolupráce a v roku 1996 návrh na posúdenie podmienok na pristúpenie k Európskemu rámcovému dohovoru a Doplnkovému protokolu. Vláda k obom návrhom prijala uznesenia a poverila ministerstvá súvisiacimi legislatívnymi úlohami. V roku 1997 vláda schválila harmonogram legislatívnych prác na implementáciu dvoch dokumentov. Ako príklady uvádzame nevyhnutnú novelizáciu Zákona o obecnom zriadení a úpravu pripravovaného Zákona o regionálnej samospráve. V roku 1998 bola v Štrasburgu podpísaná rámcová dohoda k obom dokumentom, čím sa zavŕšil prípravný proces pred ratifikáciou (Petrík, 2008). Slovensko ratifikovalo Európsky rámcový dohovor a Doplnkový protokol v Štrasburgu 1. februára 2000 a do platnosti vstúpili oba dokumenty v Slovenskej republike 2. mája 2000 (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001a, 2001c). Európsky rámcový dohovor bol v roku 2000 v platnosti v 24 štátoch a podpísalo ho ďalších osem štátov. Menej štátov pristúpilo k Doplnkovému protokolu, v platnosti bol v siedmich štátoch a podpísalo ho šesť štátov (Marhulíková, 2000).

Protokol č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi týkajúci sa interteritoriálnej spolupráce (2001)

V rozbehnutom prijímacom procese sa Slovenskej republike pomerne rýchlo podarilo zrealizovať prijatie tohto dokumentu, napriek tomu, že išlo o nový dokument z roku 1998. Ratifikačná listina bola zaevidovaná v Štrasburgu 31. októbra 2000 a v Slovenskej republike vstúpil dokument do platnosti 1. 2. 2001 (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001b). Slovenská republika bola v poradí len štvrtým európskym štátom s ratifikáciou a protokol podpísalo 8 krajín (Marhulíková, 2001).

Európska charta miestnej samosprávy (2000)

Proces pristúpenia SR k Európskej charte miestnej samosprávy detailne popísali Hamalová a kol. (2014) a Marhulíková (2001). Najväčšie aktivity v tejto sfére vyvíjali od začiatku organizácie zastupujúce mestá a obce SR, a to Združenie miest a obcí Slovenska (ZMOS) a Únia miest Slovenska (ÚMS). Chartu možno podpísať bez výhrad alebo s výhradami, ale podmienkou pristúpenia k nej je ratifikácia 12 zo 14 povinných ustanovení. Právna analýza ukázala, že právny poriadok SR už vtedy umožňoval prijať 20 ustanovení a z toho 12 z povinného súboru. Oficiálne pristúpenie urýchlila pripravovaná reforma verejnej správy a pripravovaný vstup do EÚ (Hamalová a kol., 2014). Charta bola podpísaná už 23. 2. 1999 a platnosť nadobudla 1. 6. 2000. V tom čase bola charta v platnosti vo vyše 30 európskych štátoch. Významnosť aktu prijatia charty dokumentovala aj aktivita Ministerstva vnútra SR, ktoré spolu s Radou Európy a ďalšími spoluorganizátormi usporiadalo Konferenciu o problémoch implementácie Európskej charty miestnej samosprávy. Slovenská republika v tomto štádiu prijala z článku 10 týkajúceho sa medzinárodnej spolupráce miestnych orgánov len odsek 1 (v plnom znení v podkapitole 3.1.1). Vykompenzovalo sa to prijatím Európskeho rámcového dohovoru a Doplnkového protokolu (Marhulíková, 2001). V roku 2007 Slovenská republika doplnila a rozšírila chartu o štyri chýbajúce články vrátane odsekov 2 a 3 v článku 10 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2007), čím sa zaradila do skupiny členských štátov Rady Európy, ktoré medzi prvými pristúpili ku všetkým ustanoveniam charty (Verejná správa, 2008).

Zákon o podpore regionálneho rozvoja (2008)

Po dvoch Nariadeniach Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie o európskom fonde regionálneho rozvoja a európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS) v roku 2006 hneď o dva roky Slovenská republika schválila dva nové zákony. Jedným z nich bol Zákon NR SR č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja. Zákon sa člení na päť častí, 20 paragrafov a dve prílohy. V 1. časti v § 2 sú definované základné pojmy, viaceré z nich súvisia s cezhraničnou spoluprácou: *partnerstvo*, *územná spolupráca*, *euroregión* (prvýkrát v zákone SR) a *slovenská časť euroregiónu*. Slovenská časť euroregiónu je detailnejšie charakterizovaná v 4. časti zákona, ďalšie subjekty územnej spolupráce v § 13 Euroregión (bližšie v kapitole 5).

Partnerstvo je spolupráca sociálno-ekonomických partnerov na príprave, uskutočňovaní, financovaní, monitorovaní a hodnotení realizácie priorít a cieľov podpory regionálneho rozvoja.

Územná spolupráca je spolupôsobenie sociálno-ekonomických partnerov pri zvyšovaní úrovne hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja v nadväznosti na územie regiónu.

Euroregión je subjekt územnej spolupráce ... zložený zo zástupcov sociálno-ekonomických partnerov, ktorí pôsobia na regionálnej a miestnej úrovni susediacich štátov, založený na účely cezhraničnej spolupráce.

Slovenská časť euroregiónu je záujmové združenie právnických osôb založené podľa osobitného predpisu na účely cezhraničnej spolupráce so sídlom v Slovenskej republike.

Zákon o európskom zoskupení územnej spolupráce (2008)

Zákon NR SR č. 90/2008 Z. z. o európskom zoskupení územnej spolupráce a o doplnení Zákona NR SR č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov pozostáva z dvoch článkov a 35 paragrafov. Zákon upravuje založenie, vznik, postavenie, hospodárenie, zrušenie a zánik európskeho zoskupenia územnej spolupráce so sídlom na území Slovenskej republiky a dohľad nad jeho činnosťou v súlade s osobitným predpisom (§ 1). Zo zákona vyberáme najpodstatnejšie časti.

Čl. 1 Úvodné ustanovenia

§ 1 *Tento zákon upravuje založenie, vznik, postavenie, hospodárenie, zrušenie a zánik európskeho zoskupenia územnej spolupráce so sídlom na území Slovenskej republiky (ďalej len „zoskupenie“) a dohľad nad jeho činnosťou v súlade s osobitným predpisom.*

§ 2 Názov zoskupenia

Názvom zoskupenia sa rozumie názov, pod ktorým je zoskupenie zapísané v Registri európskych zoskupení územnej spolupráce Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR. Názov zoskupenia musí obsahovať označenie „európske zoskupenie územnej spolupráce“ alebo skratku e.z.u.s.

Členstvo v zoskupení § 3

(1) Medzi členmi zoskupenia musí byť aspoň jeden slovenský subjekt a aspoň jeden zahraničný subjekt.

(2) Slovenským subjektom, ktorý môže byť členom zoskupenia, je

- a) Slovenská republika zastúpená ministerstvom,*
- b) vyšší územný celok,*
- c) obec,*
- d) právnická osoba podľa osobitného predpisu, ktorá má sídlo na území Slovenskej republiky,*
- e) združenie právnických osôb, ktorého členmi sú subjekty uvedené pod písmenami a) až d).*

§ 15 Orgány zoskupenia

Orgány zoskupenia sú

- a) zhromaždenie,*
- b) riaditeľ,*
- c) dozorná rada alebo revízor,*
- d) ďalšie orgány podľa stanov.*

3.2.3 Bilaterálne dokumenty SR so susednými štátmi

Ministerstvo vnútra SR vytvára prípravou medzinárodných zmlúv a dohôd všeobecný rámec potrebný na uskutočňovanie cezhraničnej spolupráce. Na vládnej úrovni boli v súlade s Európskym rámcovým dohovorom o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi postupne podpísané dokumenty (4 dohovory a jedna rámcová zmluva) o cezhraničnej spolupráci so všetkými susednými štátmi, a to v rozpätí rokov 1995 – 2003 (Tabuľka 3.3). Pre porovnanie uvádzame informáciu o susednom Poľsku. Podobnú rekapituláciu o bilaterálnych dokumentoch Poľska urobil aj Kaczmarek (2005). Poľsko podpísalo dohody o cezhraničnej spolupráci so šiestimi susednými štátmi už v rokoch 1991 – 1994 a až posledným štátom bolo práve Slovensko. Pre Slovensko bolo Poľsko prvým štátom s takouto dohodou a až po šiestich rokoch pribudli ďalšie tri susedné štáty a po ôsmich rokoch posledné Rakúsko. Tabuľka 3.3 približuje dokumenty SR so susednými štátmi o cezhraničnej spolupráci.

Tabuľka 3.3 Dokumenty SR so susednými štátmi o cezhraničnej spolupráci

	Názov dokumentu	Miesto podpísania	Platnosť od	Články
1	Dohoda medzi vládou SR a Poľskou republikou	Varšava	19.1.1995	11
2	Dohoda medzi vládou SR a ČR o CS	Bratislava	19.1.2001	10
3	Dohoda medzi vládou SR a Kabinetom ministrov Ukrajiny o CS	Bratislava	29.1.2001	12
4	Dohoda medzi vládou SR a Maďarskej republiky o CS medzi ÚC a O	Budapešť	23.4.2001	11
5	Rámcová zmluva medzi vládou SR a Rakúskej republiky o CS medzi ÚC a O	Bratislava	25.10.2003	8

Vysvetlivky skratiek: CS – cezhraničná spolupráca, ÚC – územný celok, O – orgán

Zdroje: Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR 1995, 2001d, 2001e, 2002, 2004

Dohoda medzi Vládou SR a Poľskej republiky o cezhraničnej spolupráci bol podpísaná ako prvá vo Varšave 18. 8. 1994 a nadobudla platnosť 19. 1. 1995. K tomuto skorému termínu prispeli aktivity súvisiace s vytváraním dvoch prvých euroregiónov na slovensko-poľských hraniciach, predovšetkým však formujúci sa Euroregión Tatry (Karpatský euroregión bol špecifický, lebo sa týkal 5 štátov).

Ministerstvo vnútra SR pod záštitou Rady Európy uskutočnilo k cezhraničnej spolupráci, metodologickej pomoci, na výmenu skúseností a propagáciu dovtedajších výsledkov sériu úvodných medzinárodných konferencií o cezhraničnej spolupráci:

- slovensko-českej v Skalici a Strážnici v júni 1999,
- slovensko-maďarskej v Lučenci a Salgótarjáne v septembri 1999,
- slovensko-poľskej v Dolnom Kubíne a Szczawnici v máji 2000.

Dobré skúsenosti s uplatňovaním prvej dohody a priaznivý vývoj smerujúci k ratifikácii Európskeho dohovoru a Doplnkového protokolu nielen u nás, ale aj v susedných štátoch logicky vyústili do prípravy ďalších dohôd. V priebehu roku 2001 vstúpili do platnosti až tri ďalšie dohody o cezhraničnej spolupráci: s Českou republikou, Ukrajinou a Maďarskou republikou.

Ako je uvedené v dohodách, boli postupne vytvorené aj medzivládne komisie ako koordinačné orgány všetkých aktivít. Každá komisia na prvom zasadnutí schválila štatút (Ministerstvo vnútra SR, 1996, 2002, 2004, 2011; s Poľskom aj pracovný poriadok, s ČR aj hlavné smery) a stretáva sa striedavo podľa potreby v oboch štátoch (spravidla v pohraničných lokalitách).

V zmysle dohody bola ako prvá vytvorená *Slovensko-poľská medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu*, v rámci komisie bolo vytvorených 11 pracovných skupín (Marhučíková, 2001). V rokoch 1996 – 2022 sa uskutočnilo 24 zasadnutí komisie (Ministerstvo vnútra SR, 2023c). Po podpísaní troch ďalších dohôd boli vytvorené komisie:

Slovensko-česká medzivládna komisia o cezhraničnej spolupráci,

Medzivládna Slovensko-maďarská zmiešaná komisia o cezhraničnej spolupráci,

Slovensko-ukrajinská medzivládna komisia o cezhraničnej spolupráci.

Slovensko-česká medzivládna komisia mala 20 zasadnutí v rokoch 2002 – 2019. Zasadnutia sa striedali v pohraničných lokalitách, najčastejšie v českej obci Modrá (4x) a slovenskom meste Skalica (3x) (Ministerstvo vnútra SR, 2023a). Medzivládna Slovensko-maďarská zmiešaná komisia zasadala zatiaľ na 17 zasadnutiach, a to v rokoch 2004 – 2013, posledné roky činnosť ustala (Ministerstvo vnútra SR, 2023b). Slovensko-ukrajinská medzivládna komisia mala 14 zasadnutí v rokoch 2014 – 2018 (Ministerstvo vnútra SR, 2023d). Na zasadnutiach v roku 2007 musela riešiť novú situáciu súvisiacu s prípravou vstupu Slovenska do Schengenu a s tým súvisiace zmeny (Ministerstvo vnútra SR, 2007). Zo susedných štátov napriek podpísanej dohode v roku 2003 s Rakúskom doteraz nebola vytvorená medzivládna komisia o cezhraničnej spolupráci.

Okrem hlavných všeobecných dohôd sa v ďalších rokoch postupne podpisovali so susednými štátmi dohody a zmluvy úzko špecializované na jednotlivé sféry života: hraničné priechody, cezhraničná turistika, predchádzanie cezhraničnej trestnej činnosti, údržba a oprava cestných mostov, územné plánovanie a stavebný poriadok (ČR), atď.

4 Cezhraničná spolupráca v Európe

„Cezhraničnou spoluprácou sa rozumie každé spoločné konanie zamerané na posilnenie a podporu susedských vzťahov medzi územnými celkami alebo orgánmi podliehajúcimi jurisdikcii dvoch alebo viacerých zmluvných strán a uzatvorenie každej zmluvy alebo dohody potrebnej na tento účel. Cezhraničná spolupráca sa musí realizovať v rámci pôsobnosti územných celkov alebo orgánov definovaných vnútorným právnym poriadkom.“ (Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi. Článok 2; Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001a).

Európska komisia sa v roku 1990 rozhodla zaviesť iniciatívu Spoločenstva „Interreg“ na podporu cezhraničnej spolupráce vo všetkých pohraničných regiónoch členských štátov a prideliť im úlohu pri vytváraní novej „Európy bez hraníc“. Stali sa „laboratóriami“ na jeho realizáciu. Od 90. rokov sa tak uznáva cezhraničná spolupráca ako dôležitý aktér pre hospodársky rast a územnú súdržnosť v EÚ. Od prijatia Lisabonskej zmluvy v roku 2007 rastie význam cezhraničnej spolupráce v procese európskej integrácie, zavedený bol nový cieľ v regionálnej politike: Európska územná spolupráca (ETC) (Wassenberg, 2020).

V Závere Správy Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov (2021) sa konštatovalo, že je potrebné, aby pohraničné regióny boli v popredí európskej integrácie a aby z nej plne ťažili. To, čo Európa ponúka svojim pohraničným regiónom, je symbolom jej záväzku ďalšej integrácie. *Komisia zastáva názor, že je načase zintenzívniť cezhraničnú spoluprácu na všetkých frontoch, vo všetkých sektoroch a naprieč sektormi.* S týmto názorom sa stotožňujú aj zainteresované strany z pohraničných regiónov. Cezhraničné regióny potrebujú na budovanie odolnosti podporu zo všetkých úrovní verejnej správy. Ich jedinečné postavenie si zasluhuje zvýšenú pozornosť vo forme širokej škály iniciatív, pilotných projektov či modelových prípadov, v ktorých by cieľom malo byť umožnenie pohraničným regiónom čerpať z toho, čo najlepšie funguje na ktorejkoľvek strane štátnych hraníc (Európska komisia, 2021).

Kapitola začína prehľadom projektov cezhraničnej spolupráce podporovaných vyše 30 rokov Európskou úniou. V doterajšom vývoji cezhraničnej spolupráce v Európe dominovala spolupráca na regionálnej úrovni, v prvých dekádach to boli euroregióny, okrem vývoja v Európe prezentujeme aj ich vývoj vo vybraných štátoch (predovšetkým susedných). V posledných rokoch sa formuje sieť európskych zoskupení územnej spolupráce. Okrem týchto foriem spolupráce predstavujeme aj príklady analýz a aktivít pohraničných regiónov a ďalších pohraničných priestorových jednotiek (mestá, obce, mikroregióny, mestské regióny, mestské, aglomerácie, metropolitné regióny), ktoré sú súčasťou cezhraničnej spolupráce.

4.1 Programy cezhraničnej spolupráce

Programy cezhraničnej spolupráce s finančnou podporou EÚ sa postupne začali realizovať od roku 1989. Členia sa podľa toho, pre ktoré krajiny boli určené. Základné členenie je na interné (pre vnútorné hranice EÚ) a externé (pre vonkajšie hranice EÚ) programy. Hlavným interným projektom je Program Interreg, z externých programov je najvýznamnejším Program Phare CBC.

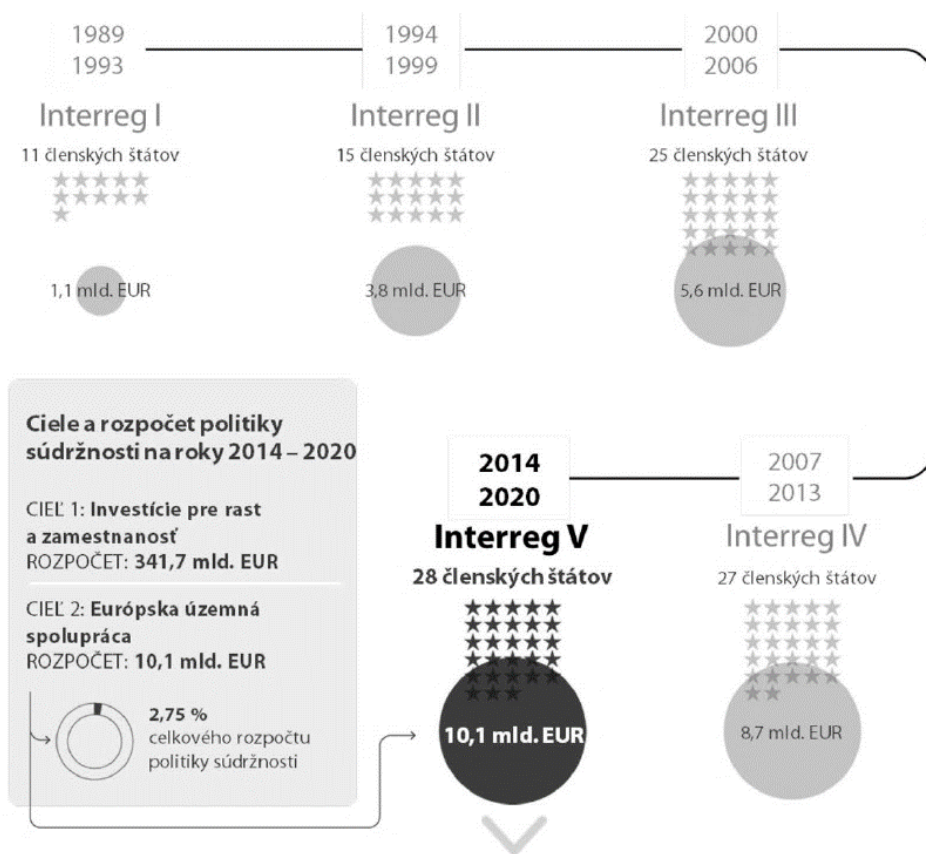
4.1.1 Program Interreg

Podľa Zmluvy o fungovaní Európskej únie sa EÚ zameriava na znižovanie rozdielov v oblasti bohatstva a rozvoja jej regiónov, s osobitným odkazom aj na cezhraničné regióny. EÚ v tejto súvislosti prostredníctvom politiky súdržnosti poskytuje finančné prostriedky

z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR) na podporu programov Európskej územej spolupráce (EÚS), tzv. programov Interreg. Z programu Interreg sa už vyše 30 rokov podporujú spoločné opatrenia členských štátov a krajín mimo EÚ.

Cieľom cezhraničnej spolupráce je riešiť spoločné výzvy, ktoré boli spoločne identifikované v pohraničných regiónoch, a využiť nevyužitý potenciál rastu. Najdôležitejšími výzvami sú okrem iného: „zlá dostupnosť, najmä čo sa týka prepojitelnosti informačných a komunikačných technológií (ďalej len „IKT“) a dopravnej infraštruktúry, upadajúce miestne priemyselné odvetvia, nevhodné podnikateľské prostredie, nedostatočné prepojenie medzi miestnymi a regionálnymi orgánmi, nízke úrovne výskumu a inovácie a zavádzanie IKT, znečistenie životného prostredia, predchádzanie rizikám, negatívne postoje voči občanom susednej krajiny.“ (Spolupráca v rámci programu Interreg; Európsky dvor audítorov, 2021).

Vývojové etapy programu Interreg znázorňuje Schéma 4.1. Za vyše 30 rokov sa realizovalo 5 etáp programu (Interreg I – Interreg V) s postupným narastaním počtu členských štátov ako aj rozpočtu. Slovenská republika ako aj ďalšie nové prijaté štáty sa do tejto iniciatívy cezhraničnej spolupráce zapojili po vstupe do EÚ v roku 2004, a to v skrátenej etape Interreg III a v plnej miere od etapy Interreg IV (2007 – 2013). Dovtedy využívali tieto štáty ďalšie iniciatívy a programy (Phare CBC, atď.). Rozpočet sa za sledované obdobie zvýšil desaťnásobne.

Schéma 4.1 Vývoj programu Interreg v rokoch 1989 – 2020
Zdroj: Európsky dvor audítorov, 2021; upravené autorom

Operačné programy schvaľuje Európska komisia, pre každý program spolupráce je určený riadiaci orgán, certifikačný orgán a orgán auditu. Osobitne pre program Interreg sa zriaďuje spoločný sekretariát, ktorý pôsobí ako informačné centrum, pomáha uchádzačom pri podávaní žiadostí a posudzuje projektové žiadosti. Spoločný sekretariát a riadiaci orgán predstavujú hlavné orgány zodpovedné za programy spolupráce. Monitorovací výbor programu napokon vyberá operácie, ktoré sa majú spolufinancovať. Ako takmer všetky opatrenia kohéznej politiky, aj projekty Interreg si vyžadujú spolufinancovanie zo strany členských štátov, regionálnych orgánov alebo samotných vedúcich projektov. Výška spolufinancovania je v rozsahu od 50 % až po 0 % v najchudobnejších regiónoch. V procese tvorby programov spolupráce sa dôsledne dodržiavajú schémy zavedené pre hlavné programy. Konečným cieľom je účinné a efektívne vykonávanie fondov. Programovanie by sa malo týkať *11 vymedzených tematických cieľov* a najmenej 80 % finančných prostriedkov by sa malo zameriavať maximálne na štyri tematické ciele, prioritná os by mala prednostne zodpovedať jednému tematickému cieľu. Najviac finančných prostriedkov bolo do konca roka 2020 pridelených na ciele Zachovanie a ochrana životného prostredia a podpora efektívneho využívania zdrojov a Posilnenie výskumu, technologického rozvoja a inovácií (Európsky dvor audítorov, 2021).

Od druhej až po piatu etapu sa aplikovali tri zložky programu:

Interreg A – Cezhraničná spolupráca,

Interreg B – Nadnárodná spolupráca,

Interreg C – Medziregionálna spolupráca.

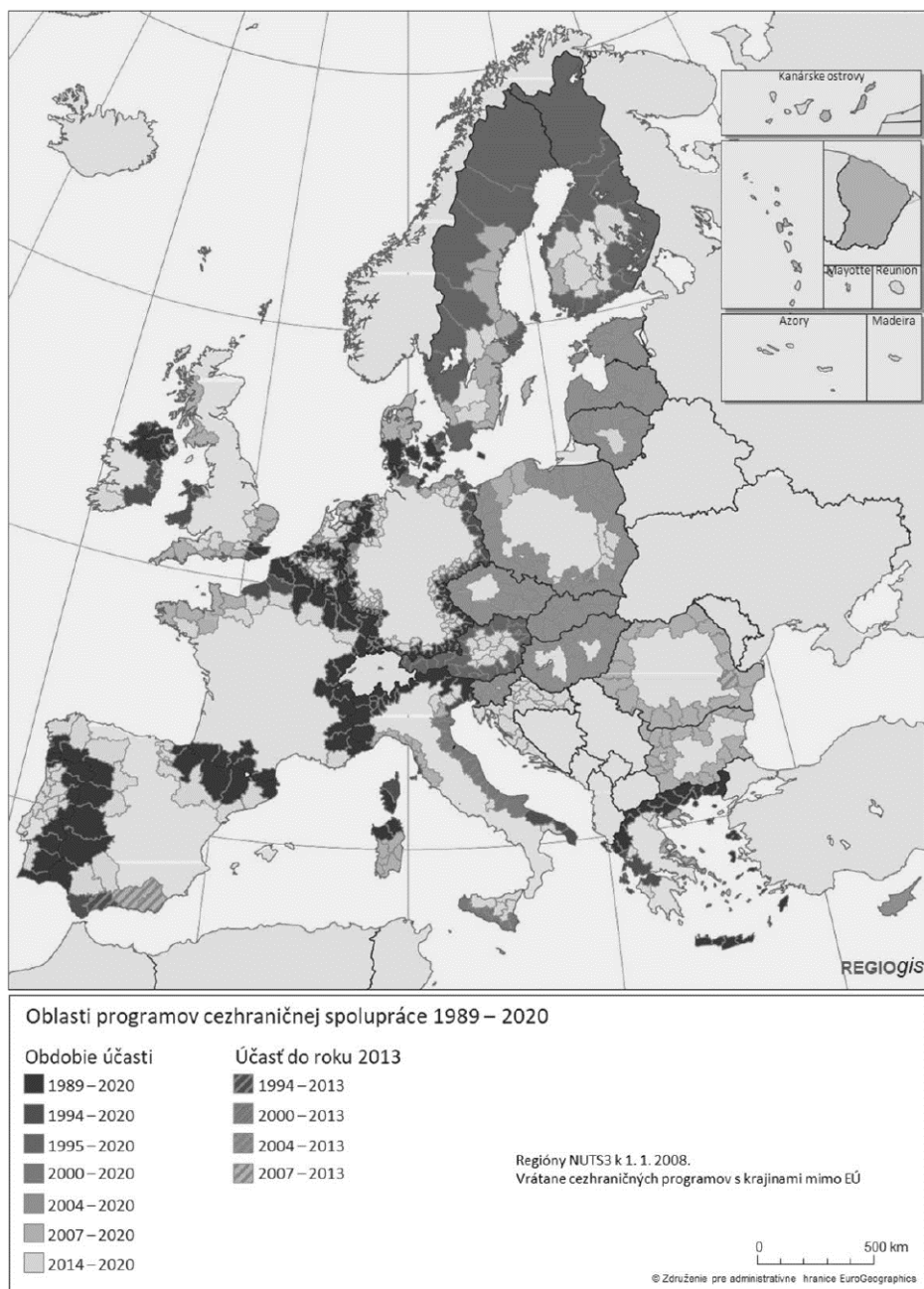
Z troch zložiek sa pri charakteristike etáp budeme orientovať hlavne na Interreg A – Cezhraničnú spoluprácu, ktorá v každej etape dostávala najväčší podiel dotácií. Mapa 4.1 ukazuje priestorovú difúziu tohto programu pozdĺž vnútornej a vonkajšej hranice EÚ.

Interreg I 1989 – 1993

Vytvorenie programu Interreg prispelo k zintenzívneniu cezhraničnej spolupráce. Prostredníctvom tohto finančného nástroja EÚ uznala úlohu cezhraničnej spolupráce pri prehľbovaní integračných procesov. S celkovým príspevkom 1,1 mld. eur bolo financovaných 31 schválených operačných programov. Hlavnými oblasťami podpory bola doprava a komunikácie, životné prostredie, podnikanie, rozvoj vidieka a vzdelávanie v oblasti cestovného ruchu.

Interreg II 1994 – 1999

Po úspechu Interreg I sa pre druhé programové obdobie Interreg II navýšil rozpočet EÚ na 3,8 mld. eur a program sa prvýkrát rozdelil na tri zložky (popísané vyššie), pričom prvá zložka Interreg II A sa brala ako hlavná s najvyššou dotáciou 2,6 mld. eur. Aj keď program Interreg II A predstavoval len 1,5 % celkového rozpočtu EÚ, v systéme podpory cezhraničnej spolupráce mal veľký význam. Program sa výrazne rozšíril o ďalšie oblasti podpory: zdravotná starostlivosť, výučba jazykov, kultúra, rozvoj infraštruktúry, verejné služby, cezhraničné územné plánovanie. Interreg II A bola prvou iniciatívou, ktorá začlenila všetky pohraničné regióny pozdĺž vnútornej a vonkajšej strany hranice EÚ. Počet vnútorných a vonkajších hraníc EÚ sa výrazne zvýšil (po vstupe Rakúska, Švédska a Fínska). Rozdelenie operačných programov dokazuje rastúci význam vonkajšej hranice EÚ: z celkového počtu 59 programov sa 35 týkalo vnútorných hraníc EÚ a 24 vonkajších hraníc (stredoeurópske štáty, Rusko, Nórsko, Švajčiarsko, Cyprus a Maroko) (Czimre, 2013).

Mapa 4.1 Vývoj programu Interreg A v súvislosti s regiónmi pozdĺž vnútornej aj vonkajšej hranice v rokoch 1989 – 2020

Zdroj: Európsky dvor audítorov, 2021

Interreg III 2000 – 2006

Pre tretie programové obdobie bol rozpočet navýšený na 5,6 mld. eur (2,2 % štrukturálnych fondov EÚ). Pridelené finančné prostriedky boli definované pre všetky členské štáty na základe počtu obyvateľov.

Priority programu Interreg III A boli v porovnaní s predchádzajúcimi dvomi obdobiami rozšírené a stali sa konkrétnejšími: rozvoj miest, vidieka a pobrežia, rozvoj malých a stredných podnikov, zamestnanosť a trh práce, výskum a vývoj, vzdelávanie, ochrana životného prostredia, dopravné, informačné a komunikačné siete, atď.

V rámci Interreg II A bolo schválených spolu 53 programov. Európska komisia si stanovila za cieľ na toto obdobie pomôcť koordinácii všetkých ďalších nástrojov s Interreg III A s cieľom podporiť zrkadlové projekty v (kandidátskych) krajinách susediacich s EÚ. Pre nové členské štáty vrátane Slovenska hneď po vstupe do EÚ platilo skrátené programové obdobie 2004 – 2006.

Interreg IV 2007 – 2013

Pre štvrté programové obdobie navýšila EÚ rozpočet oproti predchádzajúcemu obdobiu o 3 mld. eur na celkovú sumu 8,7 mld. eur. Prvá zložka programu Interreg A pokrývala 52 programov cezhraničnej spolupráce s viac ako 6 800 projektami, ktoré využili až 74 % všetkých zdrojov (5,6 mld. eur), v pohraničných regiónoch žilo 37,5 % obyvateľov EÚ. Programy mali osobitné zameranie na inovácie a podnikanie, životné prostredie, dopravu, cestovný ruch a kultúru. Následné hodnotenie programu Interreg odhalilo, že programy prispeli aj k širším účinkom, najmä pokiaľ ide o zmiernenie špecifických prekážok spolupráce (hlavne kultúrne prekážky a bariéry na diaľku) a lepšiu sociálnu integráciu. Projekty Interreg pomohli znížiť fyzickú vzdialenosť, kultúrne a duševné bariéry či jazykové bariéry (Euractiv Slovensko, 2016).

Interreg V 2014 – 2020

Programové obdobie 2014 – 2020 bolo v poradí piate s rozpočtom 10,1 mld. eur. Do programu Interreg V bolo zapojených všetkých 28 členských štátov EÚ, krajiny EZVO (Nórsko, Švajčiarsko, Island, Lichtenštajnsko), šesť prístupujúcich krajín a 18 susedných krajín. Zložka programu Interreg V A pokrývala 66 % územia a 51 % obyvateľstva EÚ. Najväčšia časť pridelených prostriedkov vo výške 6,3 mld. EUR sa týkala regiónov vnútorných hraníc, celkovo sa financovalo približne 24 000 projektov. Výrazne sa zvýšila pozemná rozloha členských štátov oprávnená na financovanie z programu Interreg pre programy vnútornej aj vonkajšej spolupráce (Obrázok 4.1). Až pri 17 členských štátoch bolo na cezhraničné financovanie oprávnených viac ako 80 % pozemnej rozlohy (severské štáty, štáty strednej Európy, atď.), v prípade troch členských štátov to bolo viac ako 60 % územia a u zostávajúcich 7 členských štátov (z toho 4 rozlohou veľké štáty) to bolo viac ako 40 % územia (Európsky dvor audítorov, 2021).

V prípade cezhraničnej spolupráce boli podporovanými regiónmi regióny Únie na úrovni NUTS 3 pozdĺž všetkých vnútorných a vonkajších pozemných hraníc okrem regiónov, na ktoré sa vzťahujú programy v rámci vonkajších finančných nástrojov Únie a všetky regióny Únie na úrovni NUTS 3 pozdĺž námorných hraníc, vzdialené od seba najviac 150 km (Spolupráca v rámci programu Interreg, 2021). Na základe skúseností z predchádzajúcich programových období sa mala venovať väčšia pozornosť problémovým cezhraničným regiónom, ktorým sa odporúčala pomoc v rámci cezhraničných programov spolupráce poskytovať jednoduchším spôsobom.

V rámci vnútornej cezhraničnej spolupráce zložky Interreg V A sa realizovalo 53 programov (Obrázok 4.2), šrafované plochy boli súčasťou dvoch alebo viacerých programových oblastí súčasne. EÚ prispela na ne čiastkou 6,3 mld. eur. Štáty strednej Európy patrili k najaktívnejším, Slovenská republika mala 4 programy. Podľa Komisie boli regióny programu Interreg V A cieľom takmer dvoch miliónov cezhranične dochádzajúcich osôb, z čoho 1,3 milióna dochádzalo cez hranice do zamestnania a zvyšok z dôvodu štúdiá. V susednej krajine pracovalo napríklad 450 000 osôb žijúcich vo Francúzsku, v prípade Nemecka to bolo 270 000 a v prípade Poľska 140 000 obyvateľov (Európsky dvor audítorov, 2021).

Obrázok 4.1 Kategórie členských štátov EÚ podľa podielu rozlohy oprávnenej na financovanie z programu Interreg v rokoch 2014 – 2020

Zdroj: Európsky dvor audítorov, 2021

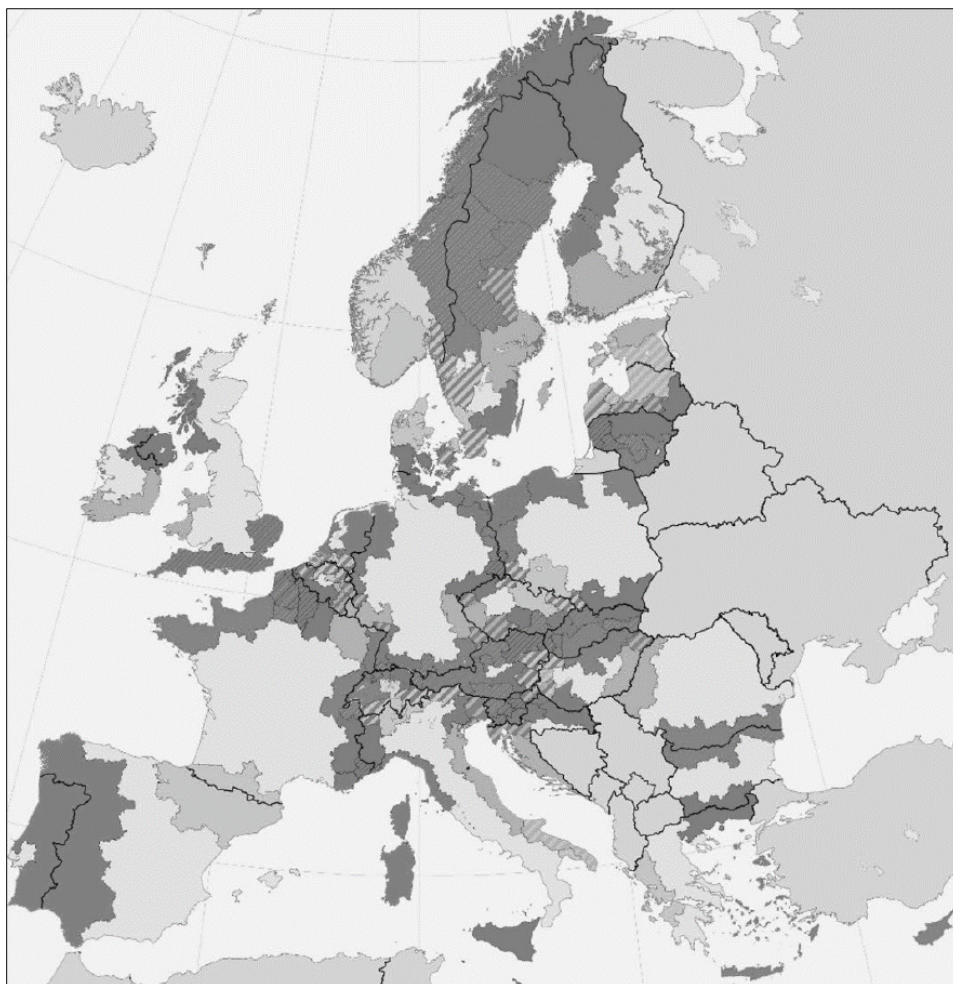
Na konci tohto programového obdobia skomplikovala plnenie programov pandémie COVID-19. Orgány zodpovedné za cezhraničné programy využívali možnosti zjednodušenia, ktoré boli ponúknuté. Do konca februára 2021 sa uskutočnilo 241 zmien v 186 programoch z 24 členských štátov, vrátane programov Interreg. Z týchto zmien si 202 vyžadovalo schválenie Komisiou. Najviac využívaným opatrením bola možnosť odložiť predloženie výročnej správy o vykonávaní (Spolupráca v rámci programu Interreg, 2021).

V roku 2021 vykonal Európsky dvor audítorov audit programu Interreg V. Zistený stav vystihuje podnázov výslednej správy: „Potenciál cezhraničných regiónov Európskej únie zatiaľ nebol naplno využitý“. Audit bol zameraný na to, či Komisia a členské štáty účinne riešili výzvy cezhraničných regiónov v rámci programov vnútornej cezhraničnej spolupráce Interreg V. Výsledkom auditu bolo veľmi vysoké pokrytie programov spolupráce, na úrovni členských štátov bolo preskúmaných 23 programov spolupráce, do ktorých bolo všetkých 28 členských štátov zapojených aspoň raz. Týchto 23 programov predstavovalo 43 % finančných prostriedkov EÚ programu Interreg V A. Výsledkom zistenia auditu bolo, že programy spolupráce, ktoré boli preskúmané, mali jasné stratégie na riešenie výziev v cezhraničných regiónoch, pre ktoré boli určené. Potenciál programov na uvoľnenie kapacity týchto regiónov však bol obmedzovaný nedostatkami vo vykonávaní a neefektívnymi informáciami z monitorovania. Boli formulované tri odporúčania:

Odporúčanie 1 – Lepšie zamerať programy spolupráce.

Odporúčanie 2 – Určovať priority a udeľovať podporu na projekty na základe prínosu s využitím bodového hodnotenia.

Odporúčanie 3 – Používať ukazovatele, ktorých cieľom je zachytenie účinku cezhraničných projektov (Spolupráca v rámci programu Interreg, 2021).

Obrázok 4.2 Programy Interreg V A v rokoch 2014 – 2020

Zdroj: Európsky dvor audítorov, 2021

Interreg VI (2021 – 2027)

Pravidlá týkajúce sa nástroja Interreg, ktorým sa podporuje Európska územná spolupráca, boli stanovené Nariadením EÚ č. 1059/2021 s finančnou podporou EFRR. Európska územná spolupráca sa v tomto období podporuje prostredníctvom spoločných programov, projektov a sietí medzi národnými, regionálnymi a miestnymi aktérmi z členských štátov EÚ a susediacimi a ďalšími štátmi a úzermi.

V územnej spolupráci k existujúcim trom zložkám pribudla v tomto programovom období štvrtá zložka: *Interreg D* – spolupráca najvzdialenejších regiónov.

Z celkovej sumy 8,05 miliárd eur na uvedené plánovacie obdobie bude až 72,2 % pridelených prvej zložke Interregu VI A (5,8 miliárd eur) (Úradný vestník EÚ, 2021). V doterajšom vývoji programu Interreg prišlo prvýkrát ku zníženiu rozpočtu oproti predchádzajúcemu obdobiu. Po znížení celkového rozpočtu politiky súdržnosti klesol podiel pridelený na program Interreg z 2,75 % na 2,4 %.

4.1.2 Program Phare CBC

Hlavnou zahraničnopolitickou prioritou Európskej únie sú dobré vzťahy s jej susedmi. „V rámci Európskej únie je Európska komisia zodpovedná za zabezpečenie finančných nástrojov na nadviazanie a udržiavanie cezhraničnej spolupráce s krajinami mimo jej oblasti. Cezhraničná spolupráca je určená v prospech tých regiónov, ktoré priamo zdieľajú pozemnú alebo námornú hranicu s Európskou úniou...“ (Czimre, 2013, s. 60). Program Phare CBC bol zavedený v roku 1994 v rámci predvstupových fondov. Pôvodne bol určený na podporu cezhraničnej spolupráce medzi regiónmi EÚ a stredoeurópskymi kandidátskymi krajinami, v priebehu vývoja sa podpora rozširovala na ďalšie krajiny.

Phare CBC 1994 – 1998

Programy Phare CBC v tomto období dostali dotáciu 820 mil. eur (pôvodný plán bol 959 mil. eur), čo predstavovalo približne 18 % celkových finančných prostriedkov Phare. Najväčší podiel išiel do sféry dopravy (49 %) a životného prostredia (24 %). Na vonkajšej hranici EÚ sa v tomto období realizovalo 13 bilaterálnych programov (Obrázok 4.3). Jednoznačne najintenzívnejšie podporovanou hranicou bola poľsko-nemecká a vyššiu podporu oproti ostatným hraniciam dostali aj česko-nemecká a bulharsko-grécka hranica (Czimre, 2013).

Obrázok 4.3 Bilaterálne programy Phare CBC na vonkajšej hranici EÚ v rokoch 1994 – 1998

Vysvetlivky:

1. Baltic Sea region
2. Poland/Baltic Sea region
3. Poland/Germany
4. Czech Republic/Germany
5. Czech Republic/Austria
6. Slovakia/Austria
7. Hungary/Austria
8. Slovenia/Austria
9. Slovenia/Italy
10. Bulgaria/Greece
11. FYROM/Greece
12. Albania/Greece
13. Albania/Italy

Zdroj: Official Journal of the European Communities, 2000; Czimre, 2013

Phare CBC 1998 – 2000

V roku 1998 predstavila Európska komisia nové nariadenie pre Phare CBC s cieľom podporovať spoluprácu pohraničných regiónov v krajinách strednej a východnej Európy s priľahlými regiónmi a tiež prístupujúcich krajín, a tým pomôcť pohraničným regiónom prekonať špecifické rozvojové problémy. Nové nariadenie stanovilo viaceré kľúčové parametre uľahčujúce realizáciu programov cezhraničnej spolupráce, napríklad rozšírila geografickú

oprávnenosť, predefinovala oprávnené akcie v rámci Phare CBC, zmiernila administratívne a inštitucionálne prekážky voľného pohybu osôb, produktov alebo služieb cez hranice, opatrenia v oblasti energetiky, dopravy, vzdelávania, kultúry, cestovného ruchu, atď.

Phare CBC 2000 – 2006

V treťom období bolo pre programy Phare CBC k dispozícii 1,14 mld. eur. V roku 1999 Európsky dvor audítorov zistil nedostatočnú kompatibilitu programov Phare CBC a Interreg, čo bránilo realizácii spoločných projektov. Z toho dôvodu prichádza k významnej zmene v histórii Phare CBC, a to k harmonizácii s programom Interreg III A (metodická koordinácia, zosúladenie činností, atď.). Vzhľadom na nové členstvo v EÚ ôsmich krajín Phare v roku 2004 bolo Nariadenie CBC zmenené, doplnené s cieľom aktualizovať zoznam krajín oprávnených na spoluprácu s EÚ. Rozsah programu Phare CBC bol rozšírený na bulharskú hranicu, Turecko, a rumunské hranice so susednými krajinami TACIS a CARDS (Czimre, 2013).

Ďalšie externé programy

Ďalšie externé programy boli určené buď pre kandidátske krajiny alebo krajiny na vonkajších hraniciach EÚ.

Projekt LACE Phare bol založený už v roku 1990 a od začiatku úzko súvisel s Programom Interreg. Za výraznej pomoci AEBR sa zamerával na špecifické problémy tzv. stredo európskych krajín a ich pohraničných regiónov. V strednej Európe bolo zorganizovaných 20 regionálnych workshopov v pohraničných regiónoch a celkovo bolo zriadených 18 pracovných skupín v 7 pohraničných regiónoch, bola zostavená praktická príručka LACE na podporu cezhraničnej spolupráce.

Program Phare CREDO bol spustený v roku 1996 a jeho cieľom bolo podporovať cezhraničnú spoluprácu v rokoch 1997 – 2000 v regiónoch kandidátskych krajín a prispieť k ich hospodárskemu a komunitnému rozvoju a decentralizácii. Program bol prípravou na Program Interreg.

Ďalšie programy boli príkladom výrazného priestorového rozšírenia pomoci EÚ (Stredomorie, Balkán, africké a ázijské štáty). *Program TACIS* poskytoval od roku 1991 technickú pomoc 13 krajinám východnej Európy a strednej Ázie, finančná podpora *Programu TACIS CBC* začala v roku 1996. *Program MEDA* bol finančným nástrojom EÚ pre nečlenské štáty južného Stredozemia (Cyprus, ázijské a africké štáty) od roku 1996. *Program CARD* bol prijatý v roku 2000 za účelom pomoci krajinám západného Balkánu. *Program IPA* (podobne ako CREDO) bol nástrojom predvstupovej pomoci. Bol zameraný na finančnú pomoc pre nové kandidátske a potenciálne krajiny po roku 2007. *Program ENPI* bol súčasťou novej Európskej susedskej politiky po rozšírení EÚ v roku 2004 a bol určený na pomoc tým krajinám, ktoré v blízkej budúcnosti nevstúpia do EÚ. Týkalo sa to 16 krajín (8 krajín ENPI Juh a 8 krajín ENPI Východ), v roku 2014 bol nahradený Programom ENI so zvýšenou finančnou podporou (Czimre, 2013).

4.2 Euroregióny

4.2.1 Vývoj euroregiónov v Európe

V doterajšom vývoji cezhraničnej spolupráce sú najfrekvencovanejšou formou euroregióny. Právne základy a názvy euroregiónov charakterizoval Kaczmarek (2005). Ich právny status je rozdielny, majú viacero foriem a rozdielne organizačné štruktúry. Hlavným orgánom je buď zhromaždenie, kongres, rada alebo parlament, výkonným orgánom je úrad, prezídium alebo komitét. Názvy euroregiónov majú najčastejšie geografický alebo historický základ a často odpovedajú charakteru hraníc: horské pásma (Tatry, Krušnohoří, Pyreneje, Karpaty, atď.), rieky (Niemen, Elbe, Rhine, Váh-Dunaj-Ipeľ, atď.), vrchy (Zugspitze, Pradziad, atď.),

vodné plochy (Bodensee, Baltyk, Oresund, Wattermeer, atď.). Pre neutralizáciu viaceré použili latinskú verziu (Egrentis, Insubrica, Pannonia, Pomerania, Neogradiensis, Silesia, Taetia Nova, Viadrina). Veľmi frekventované boli názvy v jazykoch zúčastnených regiónov (Bílé-Biele Karpaty, Erzgebirge-Krušnohoří, Pradéd-Pradziad, atď.), len to viacerí autori v publikáciách nedodržovali, po dohode sa používali aj spoločné názvy po oboch stranách hranice (Karelia, atď.). V prípade euroregiónov zložených z viacerých regiónov sa využívala kombinácia názvov pohraničných regiónov (Sar-Lor-Lux-Rhein, Danube-Kriş-Mureş-Tisa, atď.).

V šesťdesiatych rokoch sa začína cezhranične s riešením mnohých problémov regionálneho rozvoja, vzdelávania vrátane jazykového, otázok pohybu za prácou, dopravnej a technickej infraštruktúry, či životného prostredia. Tieto aktivity priviedli dovtedy izolovane pôsobiace regióny k inštitucionalizovanej výmene skúseností prostredníctvom Združenia európskych pohraničných regiónov – AEHR (Jeřábek, 2000). Prudký rozvoj cezhraničnej spolupráce nastal hlavne na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov, masovo vznikali euroregióny hlavne na vnútorných hraniciach EÚ – najviac Benelux, Nemecko, Rakúsko, Francúzsko. Po demokratických zmenách sa v deväťdesiatych rokoch k týmto procesom začali pripájať aj štáty strednej a východnej Európy.

Euroregióny nemôžeme považovať za akúsi novú úroveň miestnej a regionálnej správy, ale za miesto stretnutia existujúcich orgánov verejného a súkromného sektora a vyvážením nerovnakých kompetencií existujúcich na rôznych stranách hranice. Z hľadiska právnej formy alebo organizácie nemusia byť identické, ale *mnohé charakteristické prvky majú spoločné*:

- *stále organizačné štruktúry;*
- *ich identita je oddelená od ich členov;*
- *vlastná administratíva, technické a finančné zdroje;*
- *vlastné vnútorné rozhodovanie.*

Iným typom cezhraničných štruktúr ako euroregióny je skupina známa ako *“pracovné spoločenstvá”*, pri ktorých miestne alebo regionálne orgány súhlasili so spoluprácou podpisom protokolu o spolupráci alebo právne nezáväznou dohodou. Na rozdiel od euroregiónov si často ponechávajú identitu svojich členov, málokedy majú svoje vlastné oddelené kapacity, väčšinou sú bez podstatných vlastných finančných a personálnych zdrojov a spravidla nemajú možnosť rozhodovať oddelene od svojich členov. Najznámejšie pracovné spoločenstvá zahŕňajú veľké zoskupenia (napr. aj Karpatský euroregión), ale môžu reprezentovať i bilaterálnu spoluprácu na regionálnej úrovni (v EÚ hlavne na španielsko-portugalskej alebo španielsko-francúzskej hranici). Môžu si uchovávať svoj charakter počas dlhšej doby, no viaceré z nich smerovali k postupnej transformácii na formu euroregiónov.

Doterajšiemu vývoju euroregiónov v celej Európe sa venovalo len niekoľko autorov (Czimre, 2013; Durà a kol. 2018; Kaczmarek, 2005; Perkman, 2003; Landesinstitut für Gesundheit und Arbeit Nordrhein-Westfalen, 2008; atď.), viacerými skupinami štátov sa zaoberal Inštitút medzinárodnej sociológie (ISIG) pod vedením Gaspariniho v rokoch 2010 – 2011 (Council of Europe a Institute for International Sociology, 2010a, 2010b; Gasparini a Del Bianco, 2011; Gasparini, 2011). Základné vývojové tendencie euroregiónov v Európe boli zhodnotené viacerými autormi – aj v československej literatúre začiatkom 90. rokov (Bradnová, 1992-1993; Buček, 1992) a neskôr ďalšími českými a slovenskými autormi (napr. Dokoupil a Jeřábek, 2004; Faltán, 2016; Havlíček, 2009).

Najdetailnejšiu analýzu euroregiónov (autor použil termín cezhraničné regióny) v Európe za prvých vyše 40 rokov spracoval M. Perkman (2003). Analýza pozostáva z chronologického vývoja euroregiónov, koncepcnej definície cezhraničnej spolupráce a cezhraničných regiónov, ich typológie, evidencie a ich úloh na národnej úrovni a úrovni EÚ. Chronologický vývoj podľa Perkmana prezentujeme v plnom znení v Tabuľke 4.1.

Tabuľka 4.1 Chronologický vývoj euroregiónov v Európe v rokoch 1958 – 1999

	Rok	Názov	Participujúce štáty	Typ	Stupeň
1	1958	EUREGIO	DE, NL	iC	loc
2	1964	Öresundskomitén	DK, SE	Sc	reg
3	1971	Nordkalottkommittén	NO, SE, FI	Sc	reg
4	1972	Kvarken Council	SE, FI	Sc	reg
5	1972	Arge Alp	AT, CH, DE, IT	WC	reg
6	1973	Euregio Rhein-Waal	DE, NL	iC	loc
7	1974	The Franco-Genevan Regional Committee	CH, FR	WC	reg
8	1975	Internationale Bodenseekonferenz (Regio Bodensee)	AT, CH, DE	WC	reg
9	1976	Euregio Maas-Rhein	BE, DE, NL	iC	reg
10	1977	Ems Dollart Region	DE, NL	iC	loc
11	1977	Mittnorden Committee, Nordens Gröna Bälte	NO, SE, FI	Sc	reg
12	1978	Euregio Rhein-Maas-Nord	DE, NL	iC	loc
13	1978	Arko Co-operation	SE, NO	Sc	reg
14	1978	Skärgårdssamarbetet ('Archipelago')	SE, FI	Sc	reg
15	1978	Alpes-Adria	AT, CH, DE, IT, HR, SL, HU	WC	reg
16	1980	Four Corners Co-operation	DK, SE	Sc	loc
17	1980	Gränskommittén Østfold/Bohuslän	NO, SE	Sc	loc
18	1980	Nordatlantiska Samarbetet	IS, DK	Sc	reg
19	1980	Benego	BE, NL	eC	loc
20	1982	COTRAO (Communauté de Travail des Alpes Occidentales)	CH, FR, IT	WC	reg
21	1982	Comité de Travail des Pyrenees	ES, FR	WC	reg
22	1984	Benelux Middengebied	BE, NL	iC	reg
23	1985	Working Community of the Jura	CH, FR	WC	reg
24	1987	Transmanche Region (Kent/Nord-Pas de Calais)	FR, GB	eC	reg
25	1987	Conseil du Léman	CH, FR	eC	reg
26	1988	PAMINA	DE, FR	eC	reg
27	1989	Scheldemond	BE, FR, NL	iC	reg
28	1989	Arc Atlantique	ES, FR, PT, GB, IE	WC	reg
29	1989	PACTE (Hainaut-Pas-de-Calais)	BE, FR	WC	reg
30	1990	Working Communities of the Riparian States of the Danube	AT, DE, HU	eC	reg
31	1990	Rat Wallis-Valle d'Aosta	CH, IT	eC	reg
32	1990	Storstrøms Amt/Ostholstein Interreg	DE, DK	eC	loc
33	1991	Transmanche Euroregion	BE, FR, GB	WC	reg
34	1991	Mont-Blanc Conference	CH, IT	WC	reg
35	1991	Comunidade de Trabalho Região Norte de Portugal-Galicia	ES, PT	WC	reg
36	1991	Euroregion Midi-Pyrénées-Languedoc-Roussillon-Catalunya	ES, FR	eC	reg
37	1991	Nieuwe Hanze Interregio/Neue Hanse Interregion	DE, NL	eC	reg
38	1991	Euroregion Neisse-Nisa-Nysa	DE, CZ, PL	eC	loc
39	1992	Erzgebirge-Krušnohoří	DE, CZ	iC	loc
40	1992	Euroregion Elbe/Labe	DE, CZ	iC	loc
41	1992	Euroregion Pro Europa Viadrina	DE, PL	iC	loc
42	1992	Euroregion Pro Europa Viadrina	DE, PL	iC	loc
43	1992	Euroregion Euskadi-Navarre-Aquitaine	ES, FR	eC	reg

44	1992	Comunidad de Trabajo Extremadure-Alentejo	ES, PT	eC	reg
45	1993	Egrentis	DE, CZ	iC	loc
46	1993	Euroregion Spree-Neise-Bober	DE, PL	iC	loc
47	1993	Carpathian Euroregion	PL, HU, SK, RO, UA	WC	reg
48	1993	Rives-Manche region	FR, GB	eC	reg
49	1994	Inn-Salzach-Euregio	AT, DE	iC	loc
50	1994	Euroregion POMERANIA	DE, PL	iC	loc
51	1994	Euregio Bayerischer Wald-Bohmerwald-Sumava	AT, CZ, DE	eC	loc
52	1994, 1996	Euroregion Tatry	PL, SK	eC	loc
53	1995	Euregio Salzburg-Berchtesgadener Land-Traunstein	AT, DE	iC	loc
54	1995	Euregio Saar-Lor-Lux-Rhein (predtým COMREGIO)	DE, FR, LU	iC	loc
55	1995	Euregio TriRhena	CH, DE, FR	iC	reg
56	1995	Arc Manche	FR, GB	WC	reg
57	1995	Euroregion Oberrhein (TriRhena plus Pamina)	CH, DE, FR	eC	reg
58	1995	Region Insubrica	CH, IT	eC	reg
59	1996	Euroregion Glacensis	CZ, PL	eC	loc
60	1996	Regio Sempione	CH, IT	eC	loc
61	1996	Danube-Tisza-Koros-Maros Euroregion	HU, RO	eC	loc
62	1996	Euregio Via Salina	AT, DE	iC	loc
63	1997	Sonderjylland-Slesvig	DE, DK	iC	loc
64	1997	Nestos-Mesta	BL, GR	iC	loc
65	1997	Baltic Sea Islands B7	EE, DE, DK, SE, FI	eC	loc
66	1997	Euregio Zugspitze-Wetterstein-Karwendel	AT, DE	iC	loc
67	1998	Euregio Baltyk	PL, LV, LT, SE, DK, RO	WC	reg
68	1998	Euroregion Tirol	AT, IT	eC	reg
69	1998	Danube-Dráva-Sáva Euro-Regional Initiative	HU, HR, BA	eC	reg
70	1998	Euregio Inntal	AT, DE	eC	loc
71	1999	Euroregion Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie	AT, CZ, SK	eC	loc

Vysvetlivky: AT – Rakúsko, BA – Bosna a Hercegovina, BE – Belgicko, BL – Bulharsko, CZ – Česká republika, DE – Nemecko, DK – Dánsko, EE – Estónsko, ES – Španielsko, FI – Fínsko, FR – Francúzsko, GB – Spojené kráľovstvo, GR – Grécko, HR – Chorvátsko, HU – Maďarsko, CH – Švajčiarsko, IE – Írsko, IS – Island, IT – Taliansko, LT – Litva, LU – Luxembursko, LV – Lotyšsko, NL – Holandsko, NO – Nórsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SE – Švédsko, SK – Slovensko, SI – Slovinsko, UA – Ukrajina (pri piatich krajinách sme opravili kódové označenie uvedené podľa Perkmanna – vyznačené kurzívou), iC – integrovaný euroregión, eC – formujúci sa euroregión, Sc – škandinávske zoskupenie, WC – pracovné zoskupenie, loc – lokálne, reg – regionálne. Opravy v tabuľke (rok založenia, názov, poradie členských štátov) týkajúce sa euroregiónov so slovenskou účasťou a tiež pri dvoch euroregiónoch (Euregio Saar-Lor-Lux-Rhein, Danube-Kriş-Mureş-Tisa Euroregion) sme vyznačili kurzívou, do skúmaného intervalu do roku 1999 bol nesprávne zaradený aj Ipeľ-Ipoly Euroregion (vznikol až v roku 2002), preto do tabuľky nebol zaradený a vyradené boli aj dva euroregióny, ktoré nefigurovali v databázach AEBr a susedných štátov.

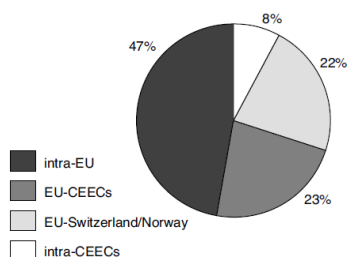
Zdroje: Perkmann, 2003; Regions List AEBr, 2012; Dvojpísmenové kódové označenia krajín a medzinárodných organizácií (Štandard WIPO ST. 3)

Za vyše 40 rokov postupne vzniklo a fungovalo 71 euroregiónov, a to najčastejšie s názvami *Euregio*, *euroregióny* a *pracovné spoločenstvá*. Hlavným zdrojom databázy bol zoznam publikovaný AEBr a ďalšie informácie boli dopĺňané prostredníctvom webovej stránky AEBr, dokumentov AEBr a EÚ, rozsiahlym internetovým výskumom a rozhovormi

s odborníkmi v tejto oblasti, čo je dostatočným dôkazom autorom garantovaného presného obrazu v čase výskumu v rokoch 1998 – 2000.

Vývoj siete euroregiónov sa rozbiehal pomaly. Prvý vznikol na holandsko-nemeckej hranici v roku 1958 a druhý na dánsko-švédskej hranici až v roku 1964. Pre prvý euroregión bol použitý pojem *Euregio*, niektoré ďalšie euroregióny sa inšpirovali týmto názvom, v ďalšom vývoji bol tento termín nahradený všeobecne používaným označením euroregión. Členskú základňu tvorí 129 miest a obcí (104 nemeckých a 25 holandských), na nemeckej strane sú to časti spolkovej krajiny Dolné Sasko a Severné Porýnie-Vestfálsko a na holandskej strane okresy Twente a Achterhoek (Hiepel, 2020). Špecifikom je, že Euregio sa nachádza medzi prvými megalopolisami v Európe: Zwischenstadt (bývalá konurbácia Porýrie-Porýnie) a Randstadt (prstenec holandských miest) (Slavík, 2023a). Euregio bolo založené v nemeckom meste Gronau ako spoločná iniciatíva komún, miest a obcí na oboch stranách hranice. Organizačná štruktúra sa formovala postupne (1971 prvá cezhraničná komisia, tzv. Mozerova komisia, tematické výbory, 1978 cezhraničný parlament, 1985 Rada a spoločná obchodná kancelária). V roku 1971 Euroregio patrilo medzi zakladajúcich členov AEBR a od začiatku bolo zapojené do programu Interreg. Stalo sa vzorovým modelom pre cezhraničnú spoluprácu a ďalšie potenciálne euroregióny (Hiepel, 2020).

V ďalších dvoch dekádach začal pravidelný nárast euroregiónov, v 70. rokoch pribudlo 13 a v 80. rokoch 15 euroregiónov. Doslova boom zažil vývoj euroregiónov v 90-tych rokoch po opätovnom spojení rozdelenej Európy. 43 nových euroregiónov vzniklo nielen v západnej, ale aj v strednej a východnej Európe (Tabuľka 4.1). Výraznou mierou sa tak rozšírilo zapojenie štátov do tohto procesu. V roku 1980 fungovali euroregióny na hraniciach 14 štátov a z toho len 9 malo dva a viac euroregiónov (najviac Nemecko – 7). V prvej polovici roka 1999 boli euroregióny už na hraniciach 30 štátov. Graf 4.1 ukazuje zastúpenie štátov v euroregiónoch podľa vtedajšieho vzťahu k EÚ. Takmer polovicu tvorili euroregióny v štátoch EÚ (najviac Nemecko 30 a Francúzsko 17) a vyše 20 % zastúpenie mali euroregióny na hraniciach štátoch EÚ a strednej a východnej Európy a štátov EÚ a Švajčiarska a Nórska. Z hľadiska participácie počtu štátov jednoznačne prevažovali bilaterálne euroregióny (52 – 71 %), 15 bolo s účasťou troch štátov a 6 s účasťou štyroch a viac. Najväčšiu spoluúčasť 7 štátov mal Alpes Adria.

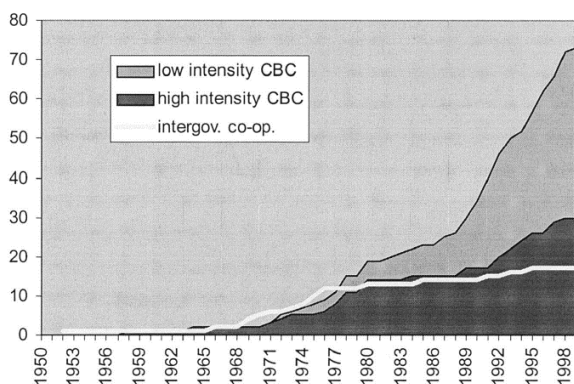
Graf 4.1 Geografické členenie euroregiónov podľa vzťahu štátov k EÚ v roku 1999

Výsvetlivky: CEECS – štáty strednej a východnej Európy

Zdroj: Perkmann, 2003

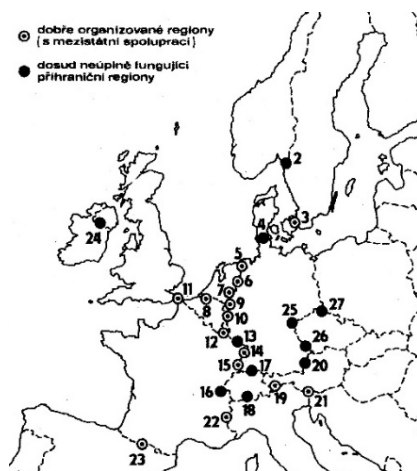
Perkman zhodnotil aj *typy euroregiónov* z hľadiska zainteresovanosti subjektov a intenzity spolupráce (prevzaté z AEBR). Podľa zainteresovanosti subjektov členil euroregióny na *lokálne s dominantným zastúpením miestnych orgánov* (31) a *regionálne s prevahou členstva regionálnych inštitúcií* (41). Podľa stupňa intenzity rozlíšil 22 integrovaných euroregiónov a 8 škandinávskych zoskupení (priestorovo väčšie celky), ktoré vykazovali vysokú intenzitu spolupráce (charakteristické pre staršie euroregióny). Druhým typom bolo 27 formujúcich sa euroregiónov s nízkou intenzitou spolupráce, ktoré pribudli a stali sa dominantnými až v posledných sledovaných rokoch (Graf 4.2). Osobitnú skupinu tvorilo 15 pracovných spoločenstiev, ktoré zvyčajne zahŕňali účasť najmenej štyroch regiónov. Autor

už v tom čase konštatoval, že v pohraničných oblastiach prakticky neexistovali žiadne miestne alebo regionálne orgány, ktoré by sa nejakým spôsobom nezapájali do iniciatív cezhraničnej spolupráce.

Graf 4.2 Vývoj počtu euroregiónov podľa základných typov intenzity spolupráce
Zdroj: Perkmann, 2003

V československej literatúre upozornili na problematiku euroregiónov na začiatku 90. rokov Bradnová (1992-1993) a Buček (1992). Bradnová (1992-1993) okrem stručného vývoja euroregiónov popísala aj aktuálnu situáciu na začiatku 90. rokov. V roku 1991 bola podpísaná dohoda o vytvorení belgicko-francúzsko-britského euroregiónu v priestore prielivu La Manche, v ktorom sa pripravovalo výrazné rozšírenie aktivít súvisiace so zahájením prevádzky Eurotunela v roku 1993. Autorka predstavila sieť 27 euroregiónov aj kartograficky a v tabuľke. Obrázok 4.4 dokazuje koncentráciu euroregiónov v západnej Európe a začiatky formovania v strednej Európe (tri nové české euroregióny). Porovnanie s chronologickou tabuľkou Perkmana (2003) však dokazuje, že zoznam autorky bol neúplný (zdroj nebol uvedený), do konca roku 1992 uvádzal Perkman 45 euroregiónov.

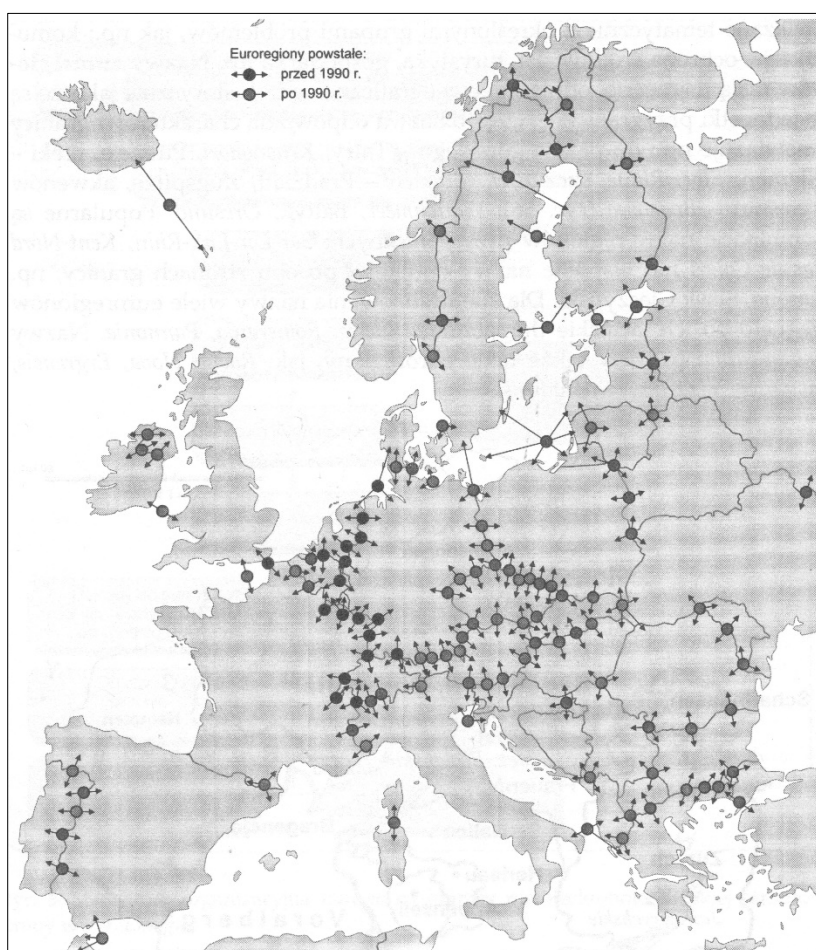

Obrázok 4.4 Euroregióny v Európe v roku 1992
Zdroj: Bradnová, 1992-1993

Buček (1992) sa venoval environmentálnemu rozmeru euroregiónov. V štúdiu popísal aj vznik a podstatu euroregiónov. Ako hlavné dôvody vzniku euroregiónov uviedol odstránenie niektorých vážnych problémov, rozvinutie aktívnej spolupráce, riešenie sociálno-ekonomických problémov, riešenie spoločných environmentálnych problémov a snahu o zmierenie a budovanie vzájomného porozumenia. Zo základných predpokladov spolupráce a rozvoja sú podstatné predovšetkým bezbariérová štátna hranica, infraštruktúrne

prepojenie, väčšie centrá na oboch stranách, fyzická blízkosť a historická, kultúrna a politická príbuznosť. Autor charakterizoval aj prvky euroregiónov a ich špecifiká (centrá, periférie, hranice). Vtedajšiu sieť tvorilo podľa autora niekoľko desiatok euroregiónov v pohraničných územiach západoeurópskych štátov, hlavne na hraniciach s Nemeckom.

Kaczmarek (2005) analyzoval vývoj euroregiónov a stav k roku 2004 (predovšetkým podľa dát AEER). Autor upozornil, že do chronologického zoznamu euroregiónov (1958 – 2003) zaradil len vybrané euroregióny (58). Kartografickú interpretáciu k roku 2004 (Obrázok 4.5) však možno označiť ako doteraz najprehľadnejšiu interpretáciu geografického rozmiestnenia euroregiónov (117) v Európe. Podľa databáz AEER bolo v roku 2004 registrovaných až 130 euroregiónov a 14 veľkoplošných pracovných zoskupení. Z európskych štátov malo najviac euroregiónov Nemecko (30), na ďalšie miesta sa prepracovali tri štáty strednej Európy vrátane Slovenska (Poľsko 17, Slovensko 12, Česko 12) a Francúzsko (11). Autor upozornil na skutočnosť, že v sledovanom roku početnosť euroregiónov na hraniciach Poľska, Česka a Slovenska (38) dokonca prevýšila početnosť euroregiónov na hraniciach tradičných štátov Nemecka, Francúzska a Holandska (36), kde tieto aktivity v Európe začínali.

Obrázok 4.5 Euroregióny v Európe v roku 2004

Vysvetlivky: autor v legende uvádza dve skupiny euroregiónov (do roku 1990, od roku 1990), značky sú však ťažko odlišiteľné

Zdroj: Kaczmarek, 2005

Významnou mierou prispela k poznaniu stavu cezhraničnej spolupráce Rada Európy. Na jej žiadosť bola spracovaná séria štúdií Inštitútom medzinárodnej sociológie (ISIG) v talianskej Gorizii v rokoch 2010 – 2011, ktorý patrí v Európe k hlavným centráм výskumu v tejto oblasti. Účelom bolo poskytnúť prehľad o vedeckom hodnotení stavu cezhraničnej spolupráce medzi európskymi štátmi v geografickom priestore troch regiónov (strednej, severnej a juhovýchodnej Európy). Výsledky boli predložené v prvých troch zväzkoch, štvrtý zväzok sumarizoval výsledky výskumu. Aplikovaná bola metodika SWOT analýzy podľa špecifických parametrov vyvinutých v ISIG na posúdenie rozsahu a hĺbky cezhraničnej spolupráce, čo umožnilo kvantitatívne aj kvalitatívne hodnotenie:

1. *SWOT 1 Analýza a plánovanie pre cezhraničnú spoluprácu v krajinách strednej Európy* (Council of Europe, Institute for International Sociology, 2010a).
2. *SWOT 2 Analýza a plánovanie pre cezhraničnú spoluprácu v severnej Európe* (Council of Europe, Institute for International Sociology, 2010b).
3. *Stratégie a euroregióny pre cezhraničnú spoluprácu v balkánskych a podunajských európskych krajinách* (Gasparini a Del Bianco, 2011).
4. *SWOT 3 Cezhraničná spolupráca v Európe: komplexný prehľad* (Gasparini, 2011).

Pre SWOT analýzu bolo vybraných 10 dimenzií komplexne charakterizujúcich cezhraničnú spoluprácu. V každej dimenzii boli vybrané ukazovatele v rozpätí 3 – 9, najviac pre 4. dimenziu týkajúcu sa inštitucionálnych prekážok. Celkový počet ukazovateľov bol 53 (Tabuľka 4.2).

Tabuľka 4.2 Dimenzie a počet ukazovateľov pre SWOT analýzu použitú v ISIG

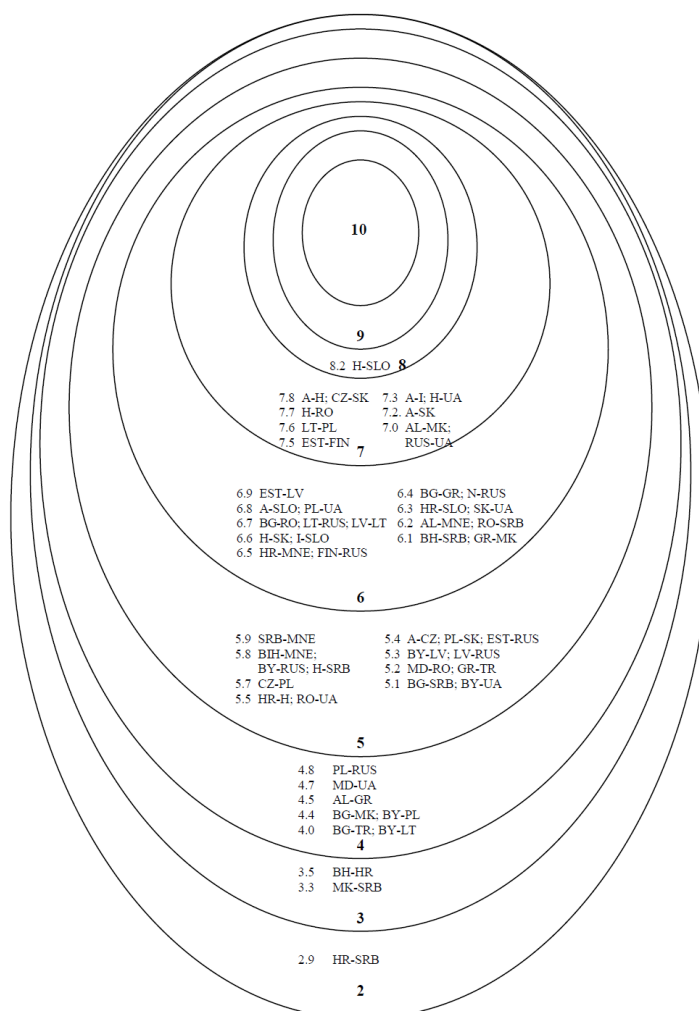
	<i>Dimenzie</i>	<i>Počet ukazovateľov</i>
1	Sklon k CS	4
2	Úroveň prípravy a koordinácie	4
3	Cezhraničné vzťahy v každom sektore činnosti	7
4	Inštitucionálne prekážky CS	9
5	Ekonomické prekážky CS	6
6	Sociálno-kultúrne prekážky CS	3
7	Inštitucionálne faktory efektívnej CS	5
8	Administratívne faktory efektívnej CS	5
9	Ekonomické faktory efektívnej CS	5
10	Jazykové, historické a kultúrne faktory efektívnej CS	5

Vysvetlivky: CS – cezhraničná spolupráca

Zdroj: Gasparini, 2011, upravené autorom

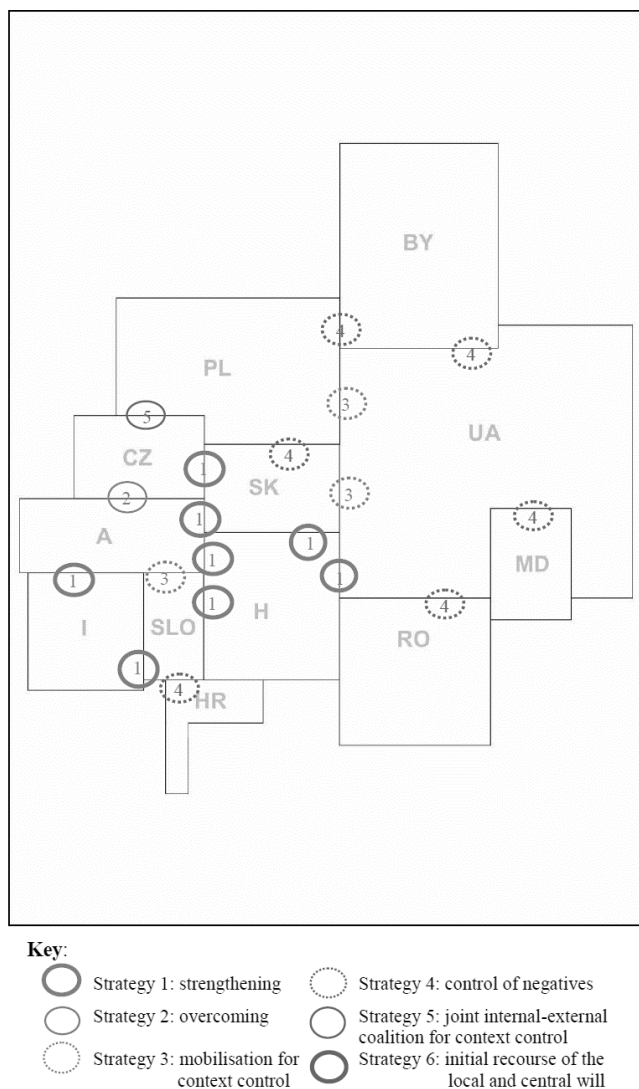
Typickou črtou všetkých troch štúdií bolo, že analýza cezhraničných väzieb sa týkala štátov na rozhraní EÚ, v každom vybranom regióne boli členské aj nečlenské štáty EÚ. V každej štúdii boli analyzované jednotlivé pohraničné úseky daných štátov, v rámci detailných charakteristík boli predstavené aj jednotlivé euroregióny. Prvá štúdia bola zameraná na strednú Európu, jej chápanie bolo v tomto prípade výrazne rozšírené. Analyzovaných bolo 19 pohraničných úsekov v strednej Európe medzi 12 krajinami, z toho boli 4 mimo EÚ: Bielorusko, Česká republika, Chorvátsko, Maďarsko, Moldavsko, Poľsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Taliansko, Ukrajina. Do druhej štúdie bolo zaradených 14 pohraničných úsekov 9 štátov severnej Európy, z toho len 5 z EÚ: Bielorusko, Estónsko, Fínsko, Litva, Lotyšsko, Nórsko, Poľsko, Rusko, Ukrajina. Tretia štúdia sa zaoberala balkánsko-dunajskými štátmi. Gasparini a Del Bianco (2011) upozornili, že išlo o aktualizovanú verziu staršej štúdie uverejnenej v roku 2003 (tiež spracovaná na žiadosť Rady Európy). V štúdii bola prezentovaná SWOT analýza 22 pohraničných úsekov medzi 11 štátmi, v tomto prípade prevažovali nečlenské štáty EÚ (7): Albánsko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Čierna Hora, Grécko, Chorvátsko, Macedónsko, Maďarsko, Moldavsko, Rumunsko, Srbsko. Niektoré štáty boli zaradené do dvoch štúdií (Chorvátsko, Moldavsko, Poľsko, Ukrajina).

Graf 4.3 Výsledné skóre pohraničných úsekov sledovaných európskych štátov
Zdroj: Gasparini, 2011

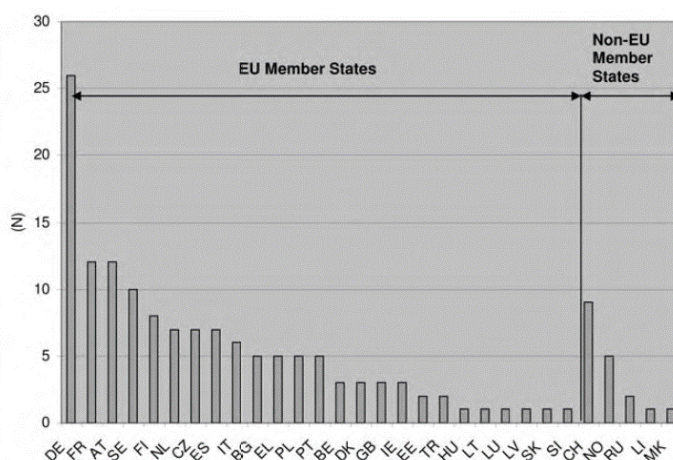
Sumárne hodnotenie spracoval hlavný koordinátor projektu Gasparini (2011) v štvrtej štúdii. Ústrednou témou bola cezhraničná spolupráca všetkých 55 pohraničných úsekov, ktoré boli analyzované v predchádzajúcich troch zväzkoch a vytypovanie najlepších stratégií na prekonanie existujúcich prekážok a podporu väčšej územnej súdržnosti. Všetky výsledky analýz boli prezentované v tabuľkách a prehľadných grafoch, kartografická interpretácia absentovala. Graf 4.3 ukazuje rebríček pohraničných úsekov hodnotených dvojíc štátov podľa sumárneho skóre vyjadrujúceho stupeň rozvinutosti cezhraničnej spolupráce. Z možnej škály 1 – 10 dosiahli jednotlivé pohraničné úseky hodnoty v rozpätí 2,9 – 8,2. Z hodnotených štátov bolo jednoznačne najlepšie Maďarsko, ktoré malo na prvých štyroch miestach tri pohraničné úseky: so Slovenskom (8,2), Rakúskom (7,8) a Rumunskom (7,7). Veľmi dobre bol hodnotený aj pohraničný úsek Slovenskej republiky a Českej republiky (7,8). Najhoršie hodnotenie dosiahli pohraničné úseky Srbska s Chorvátskom (2,9) a Macedónskom (3,3). Z ďalších slovenských úsekov bol najslabšie hodnotený pohraničný úsek s Poľskom (5,4).

Graf 4.4 Lokalizácia stratégií pre pohraničné regióny strednej a východnej Európy
Zdroj: Gasparini, 2011

SWOT analýza umožnila pohraničné úseky vyhodnotiť aj podľa typov stratégií. Podľa aktuálnej situácie bolo treba zvoliť vhodnú stratégiu v rámci scenára do budúcnosti, aby sa mohla naplňovať efektívna cezhraničná spolupráca. Bolo navrhnutých celkovo 6 stratégií na zlepšenie situácie, pričom posledné tri boli kombináciou predchádzajúcich stratégií. Ako ukazuje Graf 4.4, v strednej Európe bolo navrhnutých 5 prvých stratégií. Najlepšia situácia v rozvinutosti cezhraničnej spolupráce bola na pohraničných úsekoch Maďarska (4), Rakúska (3), Slovenskej republiky (3) a Slovinska (3), kde sa odporúčalo naplňovať prvú stratégiu – *stratégiu posilňovania*. Táto stratégia je založená na posilňovaní pozitív, významnú a stabilnú pozíciu majú silné stránky a príležitosti a treba postupne zmierňovať zostávajúce slabé stránky a hrozby. Autor odporúča venovať najväčšiu pozornosť pohraničným úsekom, ktoré boli na tom najhoršie a mali početnejšie zastúpenie, navrhnuté boli stratégie 3 a 4 – *mobilizačná stratégia a stratégia kontroly negatív*. Zo štátov strednej Európy malo tri takéto pohraničné úseky Poľsko, Slovenská republika dva (s Poľskom 4, Ukrajinou 3).

Projekt EUREGIO (Landesinstitut für Gesundheit und Arbeit Nordrhein-Westfalen, 2008) bol zameraný na cezhraničnú spoluprácu v zdravotníctve. Pohraničné regióny si vyžadujú spoločný postup pri riešení existujúcich problémov. Mobilita pacientov ako aj využívanie cezhraničných zdravotníckych služieb je už dávno realitou vo viacerých úspešných euroregiónoch. V Európe sa doteraz realizovalo množstvo cezhraničných projektov v zdravotníctve. O zvýšení pozornosti tejto problematiky svedčí viacero konferencií v rokoch 2001 – 2003, čo vyústilo do iniciatívy Európskej komisie, ktorá zriadila v roku 2004 pracovnú skupinu pre Zdravotné služby a lekársku starostlivosť. V tom istom roku sa začal realizovať trojročný *Projekt EUREGIO – Hodnotenie cezhraničných regiónov v Európskej únii* financovaný Európskou uniou. Cieľom projektu bolo poskytnúť prehľad o cezhraničných aktivitách v oblasti zdravia v Európe, zhodnotiť existujúce cezhraničné projekty súvisiace so zdravím a identifikovať modely osvedčených postupov úspešných projektov. Do projektu sa zapojilo 9 inštitúcií a organizácií (vrátane AEHR). V rámci projektu sa uskutočnil písomný prieskum v 53 Interreg III A sekretariátoch a v 67 euroregiónoch a pracovných združeniach pozdĺž vnútorných a vonkajších hraníc 15 starých členských štátov EÚ. Graf 4.5 ukazuje participáciu štátov podľa počtu zapojených euroregiónov do projektu. Z celkového počtu 67 euroregiónov bolo 27 v rámci starých členských štátov, 19 na hraniciach s novými členskými štátmi a 21 s nečlenskými štátmi. Zo starých štátov najviac zapojených euroregiónov malo Nemecko (26), Francúzsko a Rakúsko (po 12), z nových členských štátov Česká republika a Estónsko (po 7) a z nečlenských štátov Švajčiarsko (9) a Nórsko (5).

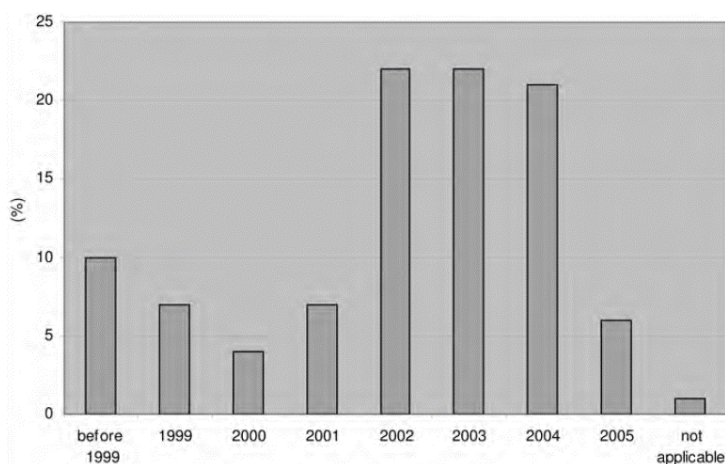
Graf 4.5 Počet euroregiónov participujúcich štátov zapojených do Projektu EUREGIO
Zdroj: Landesinstitut für Gesundheit und Arbeit Nordrhein-Westfalen, 2008

V rámci projektu bol pripravený Euro-dotazník so 45 otázkami. Tento prieskum (prvý november 2004 – marec 2005, doplnkový marec 2005) mal získať komplexný prehľad o zdravotníckych aktivitách v pohraničných regiónoch a o vyše 300 cezhraničných projektoch súvisiacich so zdravím. Úvodnú otázku v prieskume o význame zdravia považovalo až 76 % vo svojom euroregióne za veľmi dôležitú a dôležitú (odpovedalo 46 euroregiónov). Tabuľka 4.3 prehľadne informuje o počte projektov v regiónoch Európy a o úspešnosti návratnosti dotazníka. V počte projektov jednoznačne vynikali štáty severozápadnej Európy (130), odpovede prišli z takmer polovice riešených projektov. Vývoj projektov so začiatkom v etape pred rokom 1999 – 2005 (Graf 4.6) dokazuje dominanciu rokov 2002 – 2004, v ktorých v každom z nich začalo vyše 20 % celkového počtu projektov. Záverečná konferencia projektu EUREGIO sa uskutočnila v Düsseldorfe v roku 2007 pod názvom *Európska zdravotná politika*.

Tabuľka 4.3 Geografické rozloženie cezhraničných projektov o zdraví v regiónoch Európy v rokoch 1999 – 2005

Región Európy	Počet projektov	
	oslovených	odpovedalo
Severná Európa a región Baltského mora	72	30
Stredná a Východná Európa	38	23
Severozápadná Európa	130	61
Región Alp a Dunaja	59	31
Juhozápadná Európa a Západné Stredomorie	19	6
Juhovýchodná Európa a Východné Stredomorie	1	0
<i>Spolu</i>	<i>319</i>	<i>151</i>

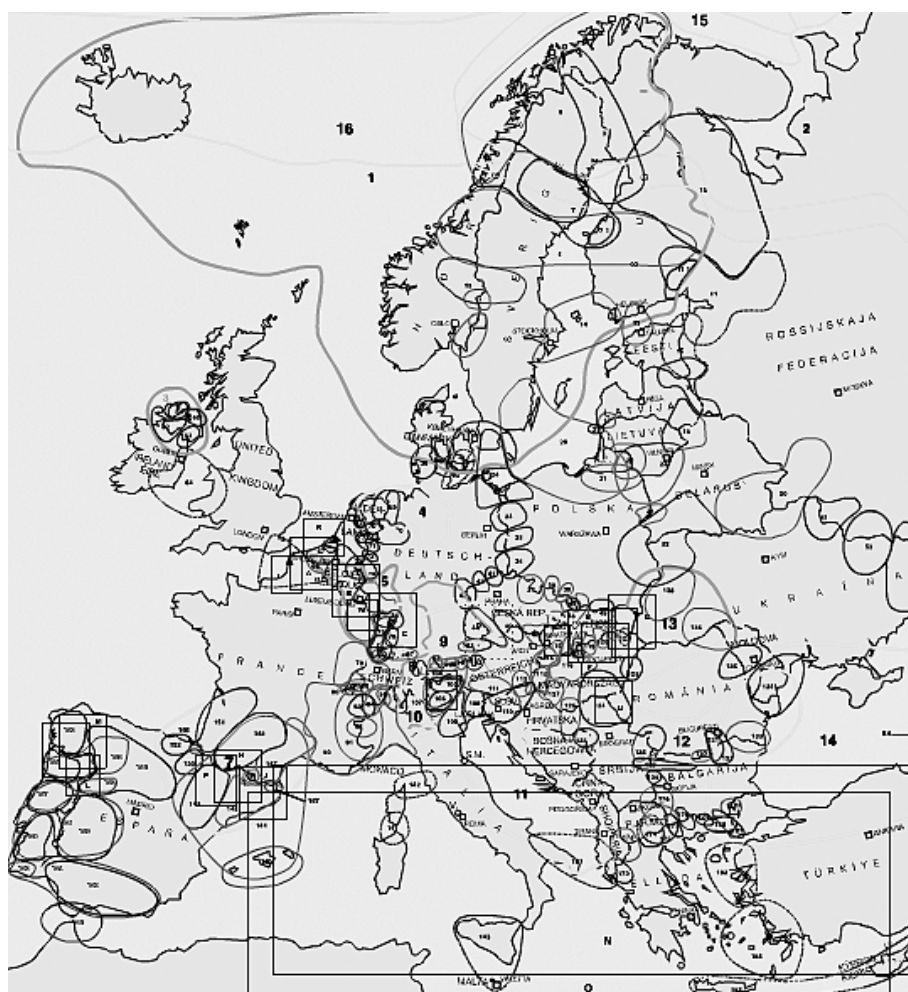
Zdroj: Landesinstitut für Gesundheit und Arbeit Nordrhein-Westfalen, 2008

Graf 4.6 Vývoj počtu cezhraničných zdravotníckych projektov v rokoch 1999 – 2005

Zdroj: Landesinstitut für Gesundheit und Arbeit Nordrhein-Westfalen, 2008

V rámci Projektu EUREGIO boli identifikované aj „modely dobrej praxe“, doteraz najaktívnejšie euroregióny v sektore zdravotníctva, ktoré by sa do určitej miery mohli preniesť aj do iných pohraničných regiónov. V severozápadnej Európe to boli Euroregióny Rhein-Waal a Maase-Rhein a EUREGIO nachádzajúce sa na nemecko-holandských a/alebo na nemecko-holandsko-belgických hraniciach s dlhoročnými skúsenosťami v cezhraničnej oblasti spolupráce. Na hranici medzi Írskom a Severným Írskom vznikla organizácia „Cooperation and Working Together“, ktorá iniciuje a realizuje veľké množstvo projektov týkajúcich sa zdravia. V severnej Európe fínsko-ruský Euregio Karelia, dánsko-švédsky Öresund Committee, ako aj fínsko-švédsko-nórsky North Calotte Council sú aktívne cezhraničné štruktúry. V južnej Európe možno uviesť ako pozitívny príklad cezhraničných aktivít súvisiacich so zdravím na hraniciach medzi Španielskom a Portugalskom.

Zoznamy euroregiónov v Európe doteraz poskytovalo viacero zdrojov, ktoré sa líšili tak množstvom ako aj serióznosťou informácií. Najväčším nedostatkom zoznamov bolo, že vo viacerých prípadoch udávali len najzákladnejšie informácie, detailnejšie charakteristiky boli len vo výnimočných prípadoch. V marci 2009 pri preverovaní aktuálnej situácie jednotlivé internetové portály uvádzali nasledovné počty euroregiónov: Infopedia 61 euroregiónov, NationMaster Encyclopedia 64 euroregiónov, Wikipedia 74 euroregiónov (chýbali niektoré euroregióny SR) a Euroregions.htm až 109 euroregiónov usporiadaných podľa 6 regiónov Európy (aj s mailovými adresami) (Internetové portály Infopedia, NationMaster Encyclopedia, Wikipedia, Euroregions.htm).

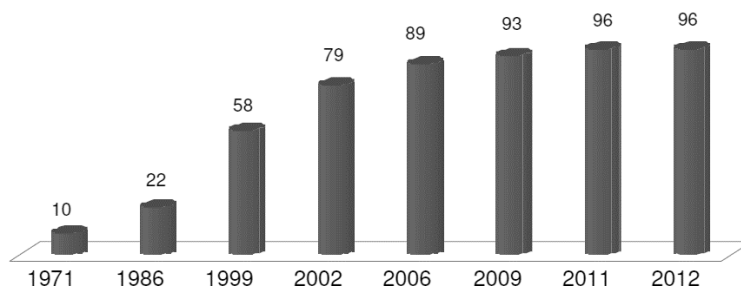

Obrázok 4.6 Euroregióny v Európe v roku 2012 podľa AEBR

Zdroj: AE BR, 2013

Najspoľahlivejšie zoznamy euroregiónov pravidelne aktualizoval internetový portál AEBR. Uvádzal osobitne zoznam členov AEBR (Members List) a zoznam všetkých euroregiónov (Regions List) aj s kartografickou interpretáciou (Obrázok 4.6). V roku 2009 bolo v Regions List uvedených 17 veľkoplošných pracovných zoskupení (z toho 5 členov AEBR) a 185 euroregiónov (61 členov, 15 čiastočných členov, 9 plánovaných členov AEBR, 100 nečlenov). Z našich euroregiónov bolo v tomto zozname 11, z toho 10 ako nečlenovia, čiastočným členom bol AEBR Karpatský euroregión a Košice-Miskolc ako plánovaný euroregión (AEBR, 2013, 2023).

Graf 4.7 ukazuje vývoj členov AEBC od založenia v roku 1971 do roku 2012. K desiatim zakladajúcim členom sa do roku 1986 pridalo ďalších 12 členov. Veľké prírastky v členskej základni nastali v ďalších dvoch dekádach, v každej dekáde sa počet členov zvýšil o vyše 30.

Graf 4.7 Vývoj počtu členov AEER v rokoch 1971 – 2012

Zdroj: AEER, 2013

V posledných sledovaných rokoch nastalo nasýtenie, stagnácia a aj úbytky v členskej základni (vplyvom tvoriacej sa novej siete EZÚS). V marci 2023 bolo v AEER už len 60 členov, 7 pozorovateľov a 14 pridružených členov. Portál AEER uvádza už len názvy, internetovú stránku a logo euroregionov (AEER, 2023).

K najnovším analýzám vývoja euroregionov patrí štúdia španielskych autorov Durà, Camonita, Berzi a Noferini (2018). V prvej časti predstavili autori aktuálne teoretické prístupy k problematike euroregionov a v druhej časti prezentovali výskum 80 vybraných euroregionálnych štruktúr. Mnohé euroregiony ešte aj v súčasnosti stále čelia značnému počtu právnych, ekonomických a administratívnych prekážok a v doterajšom vývoji príliš často podliehali podliehajú krehkým a neustále sa meniacim riadiacim štruktúram.

Autori sa pokúsili o pasportizáciu všetkých euroregionálnych štruktúr (stav k roku 2017). Celkovo bolo identifikovaných 343 štruktúr euroregionálnej spolupráce, z nich 267 spĺňalo operačnú definíciu euroregionu (základné členenie na aktívne a neaktívne). Treba upozorniť, že do tejto databázy boli zahrnuté aj nové jednotky EZÚS formujúce sa od roku 2008. V druhej časti analýzy predstavili autori vybraných 80 euroregionálnych štruktúr s cieľom ukázať najlepšie príklady praxe v pohraničí EÚ. Informačnými listami boli prezentované tri kategórie: euroregiony (61) (v rámci nich odlíšené EZÚS), cezhraničné parky (9) a cezhraničné zariadenia (10). Autori identifikovali 6 európskych geografických regiónov, pričom za jadro pohraničných euroregionálnych aktivít označili strednú Európu (22) a západnú Európu (21).

Autori zhodnotili aj veľkú variabilitu euroregionov (vrátane EZÚS) podľa základných veľkostných parametrov. Podľa počtu obyvateľov rozdelili euroregiony na 4 veľkostné kategórie a tie ďalej členili na sídelné podkategórie (Tabuľka 4.4). Pre lepšiu ilustráciu uvedieme príklady euroregionov z každej kategórie, viaceré z nich sa transformovali na EZÚS. Do prvej kategórie bol zaradený mestský euroregion (1.1) Kerkrade Herzogenrath „Eurode“ (najmenšia rozloha 55 km² a počet obyv. okolo 100 000), zmiešaný (1.2) Gorizia-Nova Gorica a vidiecke – horské (1.3) Pyrenees-Cerdanya a MontBlanc Space. Do druhej kategórie patrili mestské euroregiony (2.1) Greater Geneva a Strasbourg-Ortenau Eurodistrict. Príkladmi tretej kategórie boli mestský (metropolitný) euroregion (3.1) Lille-Kortrijk-Tournai Eurometropolis často uvádzaný ako vzor cezhraničnej mestskej aglomerácie. Najviac príkladov uviedli autori pri podkategórii 3.2 zmiešané (mestské) euroregiony, medzi nimi boli aj Karpatský euroregion a Euroregion Tatry a tiež tri české euroregiony. Príkladmi najväčších euroregionov v podkategórii 4.2 boli Baltic euroregion a Pyrenees-Mediterranean euroregion.

Autori identifikovali aj 6 typov euroregionov podľa geografického profilu (mestské; vidiecke; horské; riečne, jazerné;orské, pobrežné, ostrovné; heterogénne). Podľa očakávania najfrekvencovanejšími typmi boli vidiecke euroregiony (43, z nich 15 malo dominantný vidiecky profil) a mestské/metropolitné euroregiony (41, z toho 27 s dominantným mestským profilom).

Tabuľka 4.4 Kategórie euroregiónov podľa počtu obyvateľov, rozlohy a hustoty zaľudnenia

Typy euroregiónov		Kritériá
1	Euroregióny s menej ako 150 tis. obyv.	
1.1	Mestské	územie < 150 km ² , hustota > 500 obyv./km ²
1.2	Zmiešané	územie < 1 tis. km ² , hustota 50 – 300 obyv./km ²
1.3	Vidiecke – Horské	územie 900 – 10 tis. km ² , hustota < 50 obyv./km ²
2	Euroregióny so 150 tis. – 1 mil. obyv.	
2.1	Mestské	územie 500 – 5 tis. km ² , hustota > 300 obyv./km ²
2.2	Zmiešané	územie 1 – 40 tis. km ² , hustota 49 – 300 obyv./km ²
2.3	Vidiecke	územie > 40 tis. km ² , hustota < 50 obyv./km ²
3	Euroregióny s 1 – 5 mil. obyv.	
3.1	Mestské (metropolitné)	územie 1 – 40 tis. km ² , hustota > 300 obyv./km ²
3.2	Zmiešané (mestské)	územie 1 – 40 tis. km ² , hustota 50 – 300 obyv./km ²
3.3	Zmiešané (prevažne vidiecke)	územie > 40 tis. km ² , hustota < 50 obyv./km ²
4	Euroregióny s viac ako 5 mil. obyv.	
4.1	Zmiešané (mestské – metropolitné)	územie 5 – 40 tis. km ² , hustota 50 – 300 obyv./km ²
4.2	Zmiešané (mestské a významné metropolitné oblasti)	územie > 40 tis. km ² , hustota 50 – 300 obyv./km ²

Zdroj: Durà, Camonita, Berzi a Noferini, 2018, upravené autorom

4.2.2 Vývoj euroregiónov vo vybraných štátoch Európy

V tejto časti predstavíme vývoj euroregiónov v troch susedných štátoch – Českej republike, Poľsku, Maďarsku a ešte v Nemecku, ako štáty s najhustejšou a stabilnou sieťou euroregiónov. Vývoj prezentujeme pri každom štáte v chronologických tabuľkách a príkladmi kartografických interpretácií. Vo vybraných susedných štátoch mal vývoj podobné črty, sieť euroregiónov sa sformovala v priebehu 12 – 13 rokov, pričom členskú základňu tvorili buď mestá a obce, prípadne mikroregióny alebo regióny. Vo viacerých publikáciách sa opakovali chyby v názvoch euroregiónov, v zoznamoch sa objavili aj plánované euroregióny (napokon nevznikli), v rokoch vzniku (v niektorých prípadoch dátum schválenia nebol rovnaký pre participujúce štáty). Snažili sme sa v uvedených štátoch zoznamy navzájom zosúladiť (pri opakujúcich sa euroregiónoch) a chyby opraviť.

Česká republika

V literatúre sa autori venovali najčastejšie vybraným euroregiónom, menej už analýze vývoja euroregiónov v Českej republike (Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010; Bradnová, 1992-1993; Branda, 2009; Jeřábek 2000-2001, 2002, 2021; Valášková 2005). Bradnová (1992-1993) hodnotila situáciu v končiacom Československu a predpokladala, že tak Česká republika ako aj Slovenská republika sa budú aktívne podieľať na vzniku nových euroregiónov. Upozornila aj na skutočnosť, že bude musieť prísť k prehodnoteniu niektorých negatívnych postojov k národom, s ktorými budú tvoriť pohraničné regióny. V Česku napriek nedoriešenému právnemu rámcu boli do marca 1992 vytvorené už tri prvé euroregióny.

Vývoj euroregiónov v Českej republike predstavíme predovšetkým na základe poznatkov zo štúdie Brandu (2009) a Benchmarkingovej analýzy Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa a ostatných euroregionů v ČR s dôrazom na česko-poľskú hranicu (Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010). Obe štúdie sú porovnávacou analýzou procesu vzniku, právneho postavenia, členskej základne, základnej geografickej charakteristiky (rozloha, počet obyvateľov, počet členských obcí), organizačnej štruktúry, zamerania činnosti a financovania euroregiónov.

Tabuľka 4.5 Vývoj euroregiónov v Českej republike v rokoch 1991 – 2002

	Názov euroregiónu	Dátum vzniku	Participujúce štáty
1	Euroregion Neisse-Nisa-Nysa	21.12.1991	DE, CZ, PL
2	Euroregion Elbe/Labe	24.6.1992	DE, CZ
3	Euroregion Erzgebirge-Krušnohoří	18.12.1992	DE, CZ
4	Euregion Egrensis	3.2.1993	DE, CZ
5	Euregion Bayerischer Wald-Šumava-Mühlviertel	20.9.1993	DE, CZ, AT
6	Euroregion Glacensis	5.12.1996	CZ, PL
7	Euroregion Praděd-Pradziad	2.7.1997	CZ, PL
8	Euroregion Těšínské Slezsko-Slask Cieszynski	22.4.1998	CZ, PL
9	Euroregion Silesia	20.9.1998	CZ, PL
10	Euroregion Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie	23.6.1999	AT, CZ, SK
11	Euroregion Beskidy-Beskydy	18.2.2000 ČR 9.6.2000	PL, SK, CZ
12	Euroregion Bílé-Biele Karpaty	30.7.2000	CZ, SK
13	Euroregion Silva Nortica	28.5.2002	AT, CZ

Vysvetlivky: AT – Rakúsko, CZ – Česká republika, DE – Nemecko, PL – Poľsko, SK – Slovenská republika, názvy sú upravené podľa databázy AEBC, Euroregion vznikol ešte v ére Československej federatívnej republiky, kurzívou označené opravy dátumov vzniku

Zdroje: Branda, 2009; Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010; AEBC, 2013, 2023; Dvojpísmenové kódové označenia krajín a medzinárodných organizácií (Štandard WIPO ST. 3)

Proces formovania sa euroregiónov v Českej republike trval vyše 10 rokov, a to od konca roku 1991 do polovice roku 2002 (Tabuľka 4.5). Prebiehal postupne po jednotlivých úsekoch hraníc. Prvé euroregióny vznikli v rokoch 1991 – 1993 na česko-nemeckej hranici. Podľa vzoru euroregiónov na nemecko-holandskej hranici bol v roku 1991 založený Euroregión Neisse-Nisa-Nysa, ktorý bol prvým euroregiónom v strednej Európe. V roku 1992 vznikli susedné Euroregióny Elbe/Labe a Erzgebirge-Krušnohoří a v ďalšom roku Euroregióny Egrensis a Bayerischer Wald-Šumava-Mühlviertel. V ďalšej vlne v rokoch 1996 – 1998 sa sformovali štyri euroregióny na česko-poľskej hranici: Glacensis, Praděd-Pradziad, Těšínské Slezsko-Slask Cieszynski a Silesia. Poslednou etapou boli roky 1999 – 2002, kedy boli doplnené euroregióny na česko-slovenskej a česko-rakúskej hranici: Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie, Beskidy-Beskydy, Bílé-Biele Karpaty a ako posledný bol založený Silva Nortica. Z celkového počtu 13 euroregiónov bolo 9 bilaterálnych a 4 tri-laterálne. V roku 2002 bola založená *Asociácia euroregiónov v Českej republike* (AEČR) so sídlom v Liberci.

Sieť euroregiónov pokryla celé české pohraničie. Kartografické interpretácie českých euroregiónov sú najčastejšie vo verzii len s českými časťami euroregiónov. Obrázok 4.7 ukazuje zjednodušený kompaktný variant na úrovni okresov (s členskými obcami), reálnu situáciu so sieťou členských miest a obcí ukazuje Obrázok 4.8. Základné charakteristiky českých častí euroregiónov podľa rozlohy, počtu obyvateľov a počtu členských obcí svedčia o veľkej variabilite. Podľa rozlohy bol najväčším Šumava (3 678 km²), najmenším Těšínské Slezsko. Najviac obyvateľov žilo vďaka Brnu v časti Jižní Morava (672 019 obyv.), najmenej obyvateľov žilo v časti Praděd.

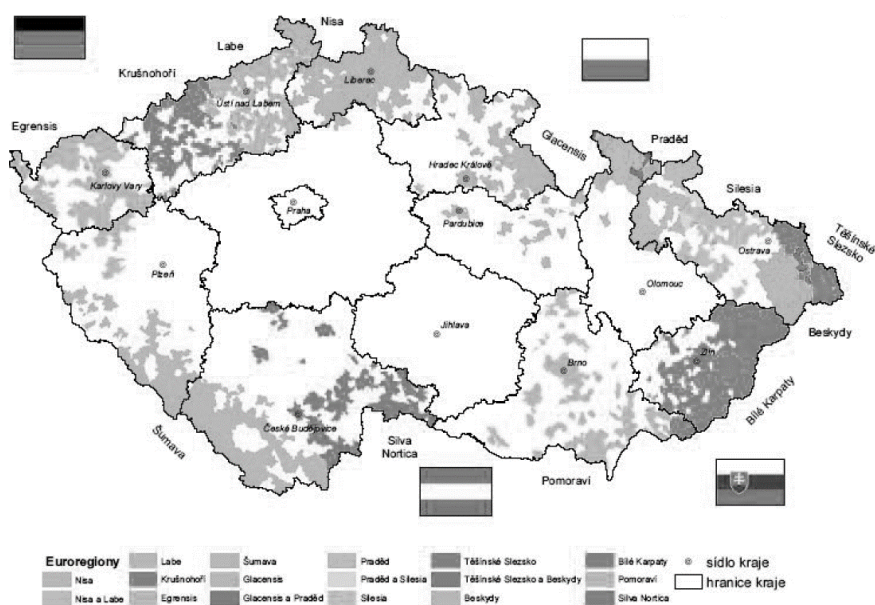

Obrázok 4.7 Euroregióny v Českej republike podľa okresov v roku 2004

Vysvetlivky: do územia daného euroregiónu boli zaradené všetky okresy, v ktorých boli členské mestá a obce

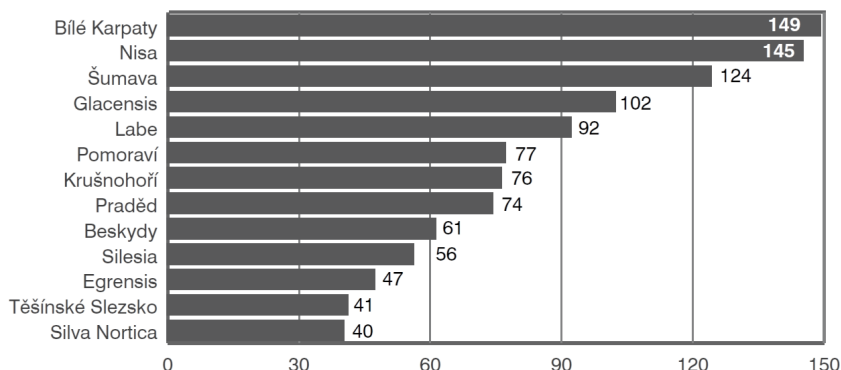
Zdroj: Český statistický úřad, 2005

Obrázok 4.8 Euroregióny v Českej republike podľa členských obcí v roku 2007

Zdroj: Popková, 2007

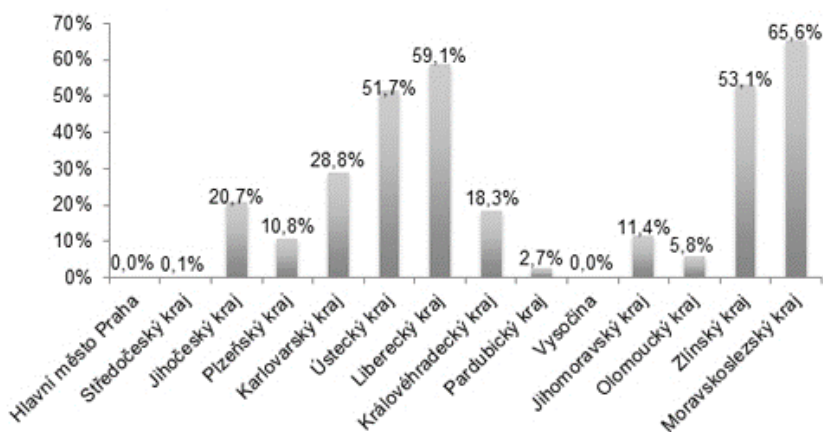
Ďalším dôležitým ukazovateľom je členská základňa euroregiónov. České časti euroregiónov tvorili dominantne mestá a obce (samostatne alebo mikroregióny), okrem nich boli členmi aj hospodárske komory, vysoké školy, kraje, firmy, ochrannárske subjekty a občianske združenia. Členská základňa odráža do istej miery aj atraktivitu euroregiónu. Graf 4.8 dokazuje veľkú variabilitu v počte členských obcí. Najviac členských obcí mal prvý euroregión v ČR Nisa a úspešný euroregión Bílé Karpaty. Priemerný počet členských obcí na jeden euroregión bol 83.

Graf 4.8 Počet členských obcí českých částí euroregionů v roce 2007

Zdroj: Branda, 2009

Stupeň kompaktnosti analyzovaných euroregionů ukázal podiel zapojenia obcí podľa krajov (Graf 4.9). Najväčšiu intenzitu dosahoval Moravskoslezský kraj (65,6 %), kde bolo niekoľko euroregionů a Liberecký kraj (Nisa).

Graf 4.9 Podiel zapojenosti obcí do euroregionů v krajích ČR v roce 2007

Zdroj: Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010

Každý euroregion si v priebehu svojej existencie vyvinul svoju vlastnú organizačnú štruktúru. Jej forma je ovplyvnená predovšetkým právnym postavením jednotlivých národných častí, ale tiež rozsahom činností euroregionu. Každý euroregion má tri organizačné úrovne: členskú základňu, národnú časť a samotný euroregion. Špecifikom sú nezjednotené názvy jednotlivých orgánov. V národnej časti je najvyšším a najväčším orgánom valné zhromaždenie (Bílé Karpaty, Beskydy) alebo snem (Labe), ďalšími orgánmi sú rada, predsedníctvo a sekretariát. Na základe dohody má euroregion spoločné orgány radu, prezídium, sekretariát a pracovné skupiny zložené z expertov zúčastnených štátov. Najfrekvencovanejšie pracovné skupiny boli v nasledovných oblastiach: cestovný ruch (10), doprava, životné prostredie, kultúra (po 6), hospodárstvo, šport (po 5). Benchmarkingová analýza ... (Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010) venovala osobitnú pozornosť českým častiam česko-poľských euroregionů. Počty pracovníkov na sekretariátoch oscilovali od 11 (Nisa), po jedného (Beskydy), počet realizovaných malých projektů bol v rozpätí od 10 (Nisa) po jeden (Beskydy, Silesia).

Komplexný pohľad na problematiku euroregiónov v Českej republike prezentoval aj zborník príspevkov z konferencie (Peková a Zapletalová, eds., 2005) venujúci sa viacerým aspektom formovania sa euroregiónov (inštitucionálny – Valášková, 2005, historický – Kadeřábková, 2005, integračný – Heřmanová, 2005, atď.) a geografickej analýze územia euroregiónov (na úrovni okresov) zameranej na poľnohospodárstvo, priemysel, cestovný ruch a ochranu životného prostredia (Zapletalová a kol., 2005).

Frekventovanejšie sa v literatúre vyskytujú príspevky o euroregiónoch na vybraných úsekoch českých hraníc (na česko-nemeckej Jeřábek, 2002, 2006; Jurczek, 2004; Zich, 2004; na hraniciach Česka, Sasko a Poľska Johnson, 2009; na česko-poľskej hranici Kladivo, Toušek, Szcyrba a Fňukal, 2009; Wahla, Šindler a Lednický, 2001) alebo o vybraných aspektoch jednotlivých euroregiónov alebo len ich českých častí (odlíšené v názvoch): Elbe-Labe (Jeřábek, 2002b, 2002c, 2004, 2005; Jeřábek, ed., 2000; Jeřábek, Kowalke, Oršulák a kol., 2005), Neisse-Nisa-Nysa (Popková, 2007; Poštolka a Branda, 2009), Krušnohoří (Koutský, 2005), Egrensis (Červený, 1999; Matoušková, 1999), Šumava (Cetkovský, Klusáček, Martinát a Zapletalová, 2007; Husák, 2005; Dokoupil a kol., 2012), Silva Nortica (Havlíček a Klečková, 2013-2014; Krbová, 2005), Beskydy (Havrlant, 2001).

Poľsko

Pre formovanie sa siete euroregiónov v Strednej Európe sa vyvíjala najpriaznivejšie situácia v Poľsku. Vďaka podpore vlády Poľsko hneď v prvých rokoch prijalo európske dokumenty súvisiace s cezhraničnou spolupracou (Európsku chartu miestnej samosprávy, Rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci) a podpísalo dohody o cezhraničnej spolupráci so všetkými susednými štátmi (1991 – 1994). Výhodou Poľska bolo susedstvo s Nemeckom, ktoré bolo v tomto procese už dovtedy európskym lídrom.

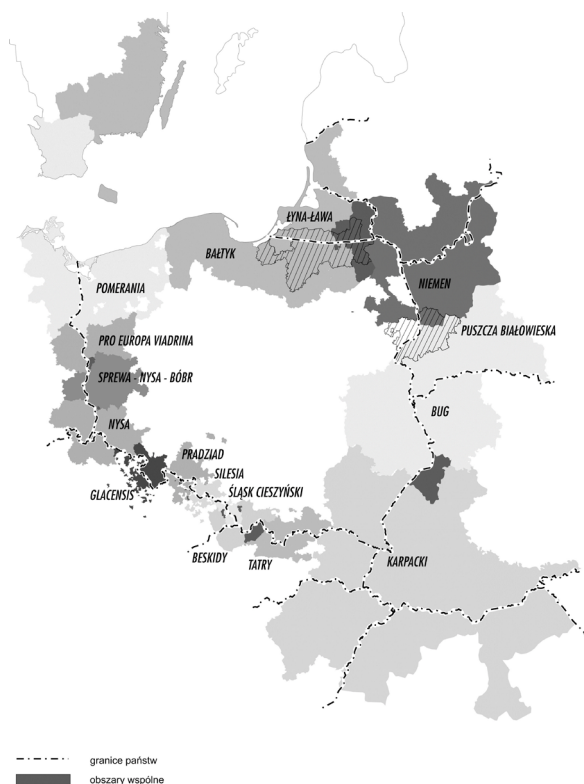
Tabuľka 4.6 Vývoj euroregiónov v Poľsku v rokoch 1991 – 2003

	<i>Názov euroregiónu</i>	<i>Dátum vzniku</i>	<i>Participujúce štáty</i>
1	Euroregion Neisse-Nisa-Nysa	21.12.1991	DE, CZ, PL
2	Carpathian Euroregion	14.2.1993	PL, UA, HU, RO, SK
3	Euroregion Spree-Neisse-Bóbr	21.9.1993	DE, PL
4	Pro Europa Viadrina	21.12.1993	DE, PL
5	Euroregion Tatry	26.8.1994	PL, SK
6	Euroregion Bug	29.9.1995	BY, PL, UA
7	Euroregion Pomerania	15.12.1995	DE, PL, SE
8	Euroregion Glacensis	5.12.1996	CZ, PL
9	Euroregion Nemunas-Niemen-Nemen	6.6.1997	BY, LT, PL, RU
10	Euroregion Pradęd-Pradziad	2.7.1997	CZ, PL
11	Euroregion Bałtyk	22.2.1998	DK, LT, LV, PL, RU, SE
12	Euroregion Těšínské Slezsko-Slask Cieszyński	22.4.1998	CZ, PL
13	Euroregion Silesia	20.9.1998	PL, CZ
14	Euroregion Beskidy-Beskydy	9.6.2000	PL, SK, CZ
15	Euroregion Puszcza Bielowiecka	25.5.2002	PL, BY
16	Euroregion Lyna-Lawa	4.9.2003	PL, RU

Vysvetlivky: AT – Rakúsko, BY – Bielorusko, CZ – Česká republika, DE – Nemecko, DK – Dánsko, LT – Litva, LV – Lotyšsko, PL – Poľsko, RO – Rumunsko, RU – Rusko, SE – Švédsko, SK – Slovenská republika, UA – Ukrajina, Euroregion Dobrawa nebol do zoznamu zaradený – chyba v zozname ČR Dvojpísmenové kódové označenia krajín a medzinárodných organizácií (Štandard WIPO ST. 3) Zdroje: Gorzym-Wilkowski, 2007; AEBR, 2013; upravené autorom

Začiatky formovania euroregiónov v Poľsku popísal Greszczak (1993). Na rozdiel od vlády boli názory politických strán a odbornej verejnosti na vznik a rozvoj euroregiónov rozdielne. Prvými dvomi euroregiónmi boli Euroregión Neisse-Nysa-Nisa (1991) a Euroregión Karpaty (1993), autor upozornil na ich obmedzené možnosti riešiť samostatne problémy. Vzhľadom na priaznivý vývoj aj v ďalších regiónoch boli počiatočné ambície, že do roku 1993 vznikne ďalších 6 euroregiónov.

Najdetailnejšie analyzoval celý proces vzniku euroregiónov v Poľsku Gorzym-Wilkowski (2007). Autor upozornil na pretrvávajúci problém nejednoznačnej definície euroregiónu a cezhraničného euroregiónu, týka sa to aj základného európskeho dokumentu Európskeho rámcového dohovoru o cezhraničnej spolupráci (1980). Poľsko má mimoriadne silné historické motivácie k rozvoju cezhraničnej spolupráce, väčšina zo súčasnej 3 050 km dlhej štátnej hranice vznikla v 20. storočí. Tabuľka 4.6 ukazuje chronologický vývoj euroregiónov. Kľúčovou etapou vzniku euroregiónov boli roky 1993 – 1998, kedy vzniklo 12 euroregiónov. Do roku 2003 pribudli ešte tri euroregióny (Mapa 4.9). Z celkového počtu 16 euroregiónov prevažovali bilaterálne (8) a trilaterálne (5) euroregióny. Posledné tri patria k veľkoplošným celkom (Karpaty, Niemen, Baltyk), pričom Euroregión Baltyk tvorí až šesť členských štátov. Najdôležitejšími orgánmi euroregiónov sú spravidla rady, ďalšími zložkami sú odborné komisie a sekretariáty.

Obrázok 4.9 Euroregióny na poľských hraniciach v roku 2007
Zdroj: Gorzym-Wilkowski, 2007

Priestorové aspekty euroregiónov v Poľsku zhodnotil Kaczmarek (2005). V prípade poľských euroregiónov nemôžeme hovoriť o jednotnom, všeobecne akceptovanom modeli. Jednotlivé euroregióny sa vyznačujú rôznou veľkosťou, genézou ich vzniku, rôznorodou administratívnou štruktúrou. V západnom a južnom pohraničí bol prvým krokom k vytvoreniu euroregiónu vznik osobitného združenia obcí. Potom bola uzavretá dohoda

s podobným združením (združeniami) so susedným štátom (štátmi), čo vyústilo do vzniku euroregionálnej štruktúry. Dohoda slúžila na realizáciu konkrétnych úloh najmä v oblasti dopravnej infraštruktúry, cestovného ruchu a ekológie. Tento typ euroregiónov vznikol zdola nahor z miestnej iniciatívy a spravidla nepokrýval kompaktné územie a vyskytli sa aj prípady dvojitého členstva. V roku 2004 bolo do spolupráce 15 euroregiónov zapojených viac ako 600 poľských obcí (Furmankiewicz, 2007). Za zmienku stojí, že partneri poľských miest a gmin na západe sa stali nielen nemecké samosprávne jednotky, ale aj spoločenské organizácie, podniky a aj jednotlivci. Na východnej hranici s Ruskom, Litvou, Bieloruskom a Ukrajinou bola iniciátorom vzniku cezhraničných štruktúr vládna správa za účasti ústredných orgánov. Euroregióny tak vznikali zhora nadol (administratívny typ). Hlavnými jednotkami spolupráce sa stali vojvodstvá, pričom situáciu skomplikovala reforma verejnej správy v roku 1999, po ktorej sa ich počet zmenšil a veľkosť zväčšila. V priebehu vývoja sa do spolupráce pridávali aj zväzky obcí. Jednotlivé euroregióny, ich vznik a priebeh vývoja popísali aj Wiczorek a Szewczak (2018). Vyjadrili sa aj k úlohám cezhraničnej spolupráce na jednotlivých úsekoch poľských hraníc v etape 2014 – 2020.

Aj v poľskej odbornej literatúre nájdeme príklady analýz formovania sa euroregiónov na vybraných úsekoch hraníc alebo analýz konkrétnych euroregiónov. Pohraničným regiónom na východnej hranici sa venoval Eberhardt (1966), z jednotlivých euroregiónov autori najviac analyzovali Karpatský euroregión (Kaluski, 2006; Klima, 1998; atď.).

Maďarsko

Maďarsko má centrálnu polohu v Karpatskej kotline a susedí so siedmimi štátmi, pričom najdlhšiu hranicu má so Slovenskou republikou (679 km). Významný podiel obyvateľstva žije v pohraničných regiónoch, až štrnásť z devätnástich žúp má spoločné hranice s niektorými štátmi (Enyedi a Horváth, eds., 2003) a väčšina veľkých miest (nasledujúcich za Budapešťou) sa nachádza v blízkosti štátnych hraníc (Bacsi a Kovács, 2007), čo vytvára dobré predpoklady pre cezhraničnú a tiež pre zahraničnú partnerskú spoluprácu.

Tabuľka 4.7 Vývoj euroregiónov v Maďarsku v rokoch 1993 – 2004

	Názov euroregiónu	Dátum vzniku	Participujúce štáty
1	Carpathian Euroregion	14.2.1993	HU, PL, RO, SK, UA
2	Euroregion DKMT	21.11.1997	HU, RO, SRB
3	EuRegio West/Nyugat Pannonia	7.10.1998	AT, HU
4	Danube-Drava-Sava Euroregional Cooperation	28.11.1998	BA, HR, HU
5	Euroregion Váh-Danube-Ipel	3.7.1999	HU, SK
6	Euroregion Slaná-Rimava	10.9.1999	HU, SK
7	Euroregion Drava-Mura	2000	HR, HU
8	Euroregion Neogradensis	29.9.2000	HU, SK
9	Interregio	6.10.2000	HU, RO, UA
10	Euroregion Podunajský trojpolok	25.1.2001	HU, SK
11	Euroregion Kras	1.3.2001	SK, HU
12	Ipel-Ipoly Euroregion	2.10.2002	SK, HU
13	Bihar-Bihor Euroregion	11.7.2002	HU-RO
14	Hajdú-Bihar Bihor Euroregion	11.10.2002	HU, RO
15	Euroregion Ister-Granum	17.11.2003	HU, SK
16	Euroregion Mura-Drava	2.10.2004	HR, HU

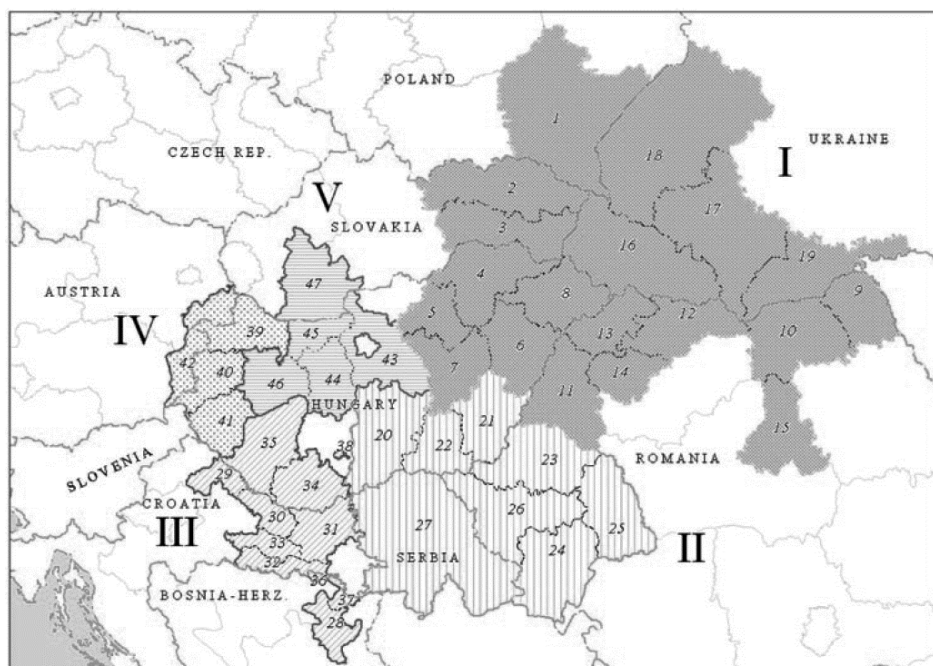
Vysvetlivky: AT – Rakúsko, BA – Bosna a Hercegovina, HR – Chorvátsko, RO – Rumunsko, SRB – Srbsko, SK – Slovenská republika, UA – Ukrajina (opravy označené kurzívou); názvy euroregiónov upravené podľa Regions List AEHR (vyznačené kurzívou); zo zoznamu vyradené Euroregióny Košice-Miškolc a Zemplén (v našich databázach MV SR neboli zaregistrované) a zaradený chýbajúci Euroregion Kras, dátumy doplnené podľa autorov Soós a Fejes, 2008

Dvojpísmenové kódové označenia krajín a medzinárodných organizácií (Štandard WIPO ST. 3)

Zdroje: Hardi, 2007; Soós a Fejes, 2008; Czímre, 2013; AEHR, 2013, upravené autorom

Vývoj formovania euroregiónov bol oproti Českej republike a Poľsku časovo posunutý, sieť 17 euroregiónov sa síce vytvorila za 12 rokov (1993 – 2004), ale väčšina z nich vznikla až v roku 2000 a neskôr (Tabuľka 4.7). Na heterogenitu euroregiónov v Maďarsku upozornili Hardi (2007) a Soós a Fejes (2008). Podľa veľkosti a členskej základne rozčlenil Hardi (2007) euroregióny na tri skupiny a aj ich osobitne kartograficky prezentoval (Obrázky 4.10 a 4.11):

- a. veľkoplošné euroregióny,
- b. euroregióny na úrovni žúp,
- c. euroregióny na úrovni obcí a mikroregiónov.

Obrázok 4.10 Veľkoplošné euroregióny s maďarskou účasťou v roku 2006

Zdroj: Hardi, 2007

Obrázok 4.11 Euroregióny v Maďarsku na úrovni žúp (a.) a mikroregiónov (b.) v roku 2006

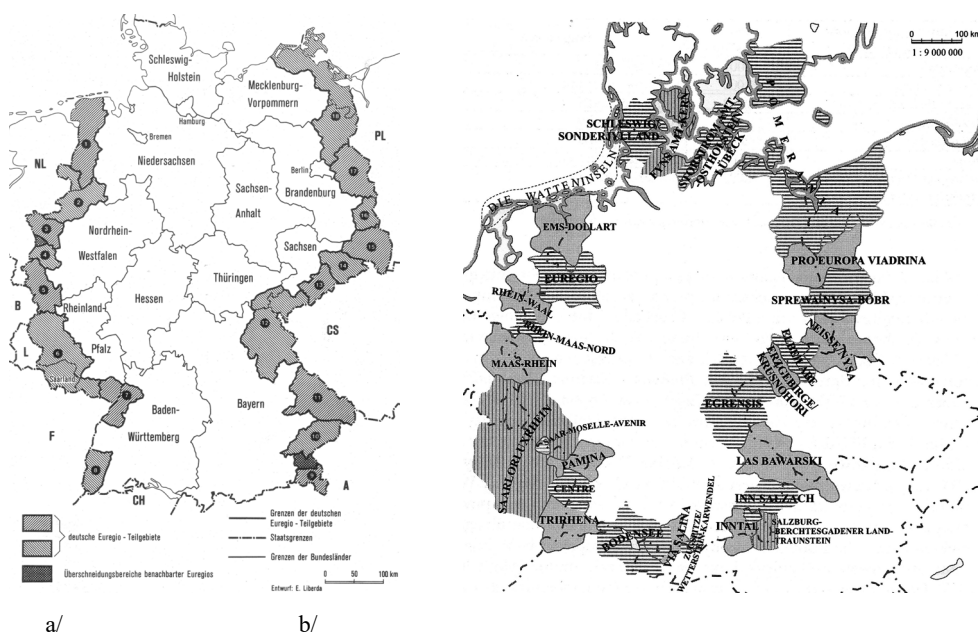
Vysvetlivky: a. III – Euroregión Miskolc-Košice sme z tabuľky 4.7 vyradili, ale oficiálne nevznikol, b. I – Zemľen euroregion, V – Duna euroregion – tiež vyradené, v databázach SR nefigurovali

Zdroj: Hardi, 2007

Veľkoplošné euroregióny vznikli hneď na začiatku procesu v rokoch 1993 – 1999. Členmi piatich veľkoplošných euroregiónov sa stalo až 18 maďarských žúp (celkove 19). Prvým a najväčším bol Karpatský euroregión, plošne dokonca väčším ako Maďarsko, v odbornej literatúre mu autori venovali najviac pozornosti (Czimre, 2013; Hardi, 2007; Suli-Zakar, 1997; atď.). Členmi euroregiónov na úrovni žúp (5) sa stali maďarské župy na juhozápade, severe a východe. Väčšina euroregiónov na úrovni obcí a mikroregiónov (5) vznikla v maďarsko-slovenskom pohraničí. Hardi (2007) upozornil aj na viaceré problémy fungovania euroregiónov v Maďarsku. Po počiatkovej eufórii na začiatku procesu len málo z nich fungovalo v súlade so svojimi deklarovanými cieľmi, namiesto toho vo väčšine prípadov nastalo spomalenie aktivít, spoločnou črtou bola nekompatibilná členská základňa a finančné a administratívne problémy.

Nemecko

Nemecko patrí k štátom Európy s najhustejšou a najstabilnejšou sieťou euroregiónov. Do roku 1989 vzniklo len niekoľko euroregiónov, ktoré sa koncentrovali na západnej hranici, najviac na nemecko-holandskej hranici. Vďaka prvému euroregiónu v Európe patrí Nemecko (spolu s Holandskom) k hlavným iniciátorom tohto procesu. Jednou z prvých analýz formovania euroregiónov v Nemecku do roku 1995 je publikácia Liberdy (1996). Výraznejší nárast euroregiónov nastal v 90. rokoch, kedy sa po zjednotení Nemecka vytvorila sieť euroregiónov na východnej hranici s Poľskom, s Českou republikou (tri euroregióny vznikli ešte počas Československa) a Rakúskom (Obrázok 4.12a). Proces tvorby euroregiónov pokračoval v ďalšej etape na severnej a južnej hranici (Obrázok 4.12b). Nemecko bolo v roku 2004 na čele rebríčka s počtom 30 euroregiónov v roku 2004.

Obrázok 4.12 Euroregióny na nemeckých hraniciach v rokoch 1995 (a) a 2003 (b)
Zdroje: a. Liberda, 1996, b. Kaczmarek, 2005

Tabuľka 4.8 Vývoj formovania euroregiónov Nemecka v rokoch 1958 – 1995

	Názov euroregiónu	Dátum vzniku	Participujúce štáty
1	EUROREGIO	1958	DE, NL
2	Regio	1963	DE, FR, CH
3	Euregio Mass-Rhein	1976	DE, NL, BE
4	Ems Dollart Region	1977	DE, NL
5	Euregio Rhein-Mass-Nord	1978	DE, NL
6	PAMINA	1991	DE, FR
7	Euroregion Neisse-Nisa-Nysa	21.12.1991	DE, CZ, PL
8	Euroregion Elbe/Labe	24.6.1992	DE, CZ
9	Euroregion Erzgebirge-Krušnohoří	18.12.1992	DE, CZ
10	Euroregion Pomerania	15.12.1995	DE, PL
11	Euregio Egrensis	3.2.1993	DE, CZ
12	Euregio Bayerischer Wald-Šumava-Bohmerwald	20.9.1993	DE, CZ, AT
13	Euroregion Spree-Neisse-Bóbr	21.9.1993	DE, PL
14	Euroregion Pro Europa Viadrina	21.12.1993	DE, PL
15	Inn-Salzach Euregio	1994	AT, DE
16	Euregio Salzburg-Berchtesgadener Land-Traunstein	1995	AT, DE
17	Euregio Sar-Lor-Lux-Rhein	1995	DE, FR, LU

Vysvetlivky: AT – Rakúsko, BE – Belgicko, CZ – Česká republika, DE – Nemecko, FR – Francúzsko, CH – Švajčiarsko, LU – Luxembursko, NL – Holandsko, PL – Poľsko, upravené autorom do chronologického zoznamu, názvy upravené podľa Regions List AEBR, doplnené a opravené údaje sú vyznačené kurzívou

Dvojísmenné kódové označenia krajín a medzinárodných organizácií (Štandard WIPO ST. 3)

Zdroje: Liberda, 1996; AEBR, 2013

4.3 Európske zoskupenia územnej spolupráce (EZÚS)

Nová etapa v cezhraničnej spolupráci v Európe začala v roku 2006, kedy bola zavedená nová priestorová jednotka *Európske zoskupenie územnej spolupráce (EZÚS, angl. EGTC)*. Definovaná bola v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady Európskej komisie č. 1082/2006 (Úradný vestník Európskej únie, 2006b). Nariadenie ustanovilo, že do 1. augusta 2011 Komisia predloží Európskemu parlamentu a Rade správu o uplatňovaní nariadenia a návrhy prípadných zmien a doplnení. Aktuálny stav po štyroch rokoch bol analyzovaný na základe ankety iniciovanej v Konzultácii Revízia nariadenia EZÚS (2010). Na základe výsledkov ankety bolo nariadenie aktualizované v rokoch 2011 – 2013 (bližšie v podkapitole 3.1.1), cieľom aktualizácie bolo vyjasnenie, zjednodušenie a zlepšenie zakladania a fungovania takýchto zoskupení (Úradný vestník Európskej únie, 2013).

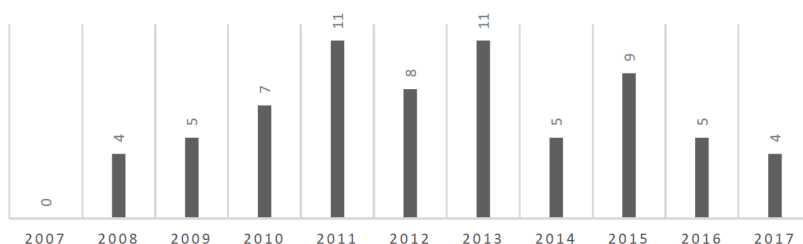
Výsledky ankety usporiadanej v rámci Konzultácie – Revízia nariadenia o EZÚS (Európsky výbor regiónov, 2010) priniesli veľmi cenné poznatky. Konzultácia bola spoločnou iniciatívou Výboru regiónov, trojice predsedníctiev Rady Európskej únie (Španielska, Belgická a Maďarska), Európskej komisie a programu INTERACT. Jej cieľom bolo v rámci revízie nariadenia zozbierať názory všetkých subjektov zainteresovaných v EZÚS. Z 91 získaných príspevkov prišlo 15 od existujúcich EZÚS (z toho tri maďarsko-slovenské), 15 od pripravovaných EZÚS (zo SR EZÚS Tritia), 13 euroregiónov a podobných štruktúr, 26 miestnych a regionálnych orgánov, 7 vlád členských štátov (zo strednej Európy Maďarsko, Poľsko a Česká republika) a Švajčiarska, 7 združení (AEBR, atď.) a 7 expertov a zainteresovaných subjektov. Z geografického hľadiska zahŕňali príspevky priamo alebo nepriamo 23 členských štátov, najviac sa angažovali subjekty Francúzska (14), Španielska (11) a Talianska (8).

V ankete boli tri zisťované okruhy otázok: základné informácie, právne aspekty a skúsenosti s EZÚS, celkovo bolo 32 otázok, pričom dominovali právne aspekty. Všetky odpovede boli vyhodnotené graficky a textovo. Pokúsime sa ich stručne zosumarizovať. Takmer všetci respondenti sa zhodli na potrebe zmien nariadenia (menšie 64 %, väčšie 35 %). Všetky nahlásené EZÚS sa zakladajú na cezhraničnej spolupráci. Podľa väčšiny respondentov je EZÚS hlavným právnym nástrojom a vynikajúcim nástrojom EÚ pre územnú súdržnosť. Hlavný problém z právneho hľadiska sa týka rozdielov v právnych predpisoch jednotlivých členských štátov, respondenti vyjadrili potrebu zosúladiť vnútroštátne predpisy. V dovtedajšej praxi existovali odlišné právne štatúty existujúcich EZÚS. Väčšina respondentov upozornila na to, že EZÚS potrebujú mať svojich vlastných zamestnancov. EZÚS vo všeobecnosti podporuje viacúrovňové riadenie, pretože ide o spoločnú štruktúru, ktorá umožňuje účasť odlišných úrovní správy za rovnakých podmienok a zaisťuje kontakt s potrebami občanov a územných celkov. Na rozdiel od doterajších foriem EZÚS môže prispieť k tomu, aby mali makroregióny pevnejšiu štruktúru.

S výnimkou Konzultácia – Revízia nariadenia EZÚS (2010) sa v prvých rokoch autori skôr vyhýbali tejto problematike. K prvým autorom, ktorí analyzovali začiatky procesu tvorby EZÚS, patrili Zapletal (2010). Zaoberal sa aktivitami EÚ v súvislosti s EZÚS (aj Konzultáciou ...), organizáciou EZÚS, vyjadril sa k novým priestorovým jednotkám Eurookresy a k stavu implementácie EZÚS členskými štátmi EÚ. Autor upozornil na dôležitý fakt, že EZÚS nebolo vytvorené na nahradenie existujúcich modelov spolupráce, skôr je to alternatíva navyše. Je nielen novým právnym, ale aj riadiacim nástrojom, podstatná je možnosť viacúrovňového riadenia cezhraničnej spolupráce. V čase realizácie ankety v Revízii nariadenia EZÚS bolo vytvorených 16 EZÚS a približne podobný počet bol v príprave. Novým trendom bolo premenovanie niektorých euroregiónov na *eurookresy* (eurodistricts), pričom autor upozornil, že takéto jednotky neboli dovtedy definované v žiadnom dokumente EÚ. Eurookresy sa spravidla sformovali v prípade cezhraničnej spolupráce miest, pre niektoré to bola prechodná etapa k premene na EZÚS. Prvým príkladom bol Eurookres Strasbourg-Ortenau v roku 2005, ďalšími príkladmi boli Eurookres Freiburg (2006) a Eurookres Pamina (2008).

Iniciatíva sa výraznou mierou zvýšila pri 15. výročí EZÚS, kedy boli požiadaní viacerí renomovaní autori zhodnotiť viaceré aspekty ich dovtedajšieho fungovania (Ocskay, ed., 2020). Otázku rozsahu územia, na ktoré sa vzťahuje EZÚS, riešili Durand a Decoville (2020). Zo 72 skúmaných prípadov bolo 51 EZÚS súvislými regiónmi spolupráce na oboch stranách hranice, zatiaľ čo 21 zahŕňalo nesúvislé územia, ktoré preto spájalo fyzicky vzdialených aktérov. Telle a Svensson (2020) analyzovali vývojový a priestorový aspekt s dôrazom na strednú Európu. Graf 4.10 ukazuje prírastky EZÚS v rokoch 2008 – 2017. Autori poukázali na výrazné rozdiely vo vytváraní EZÚS v rámci EÚ.

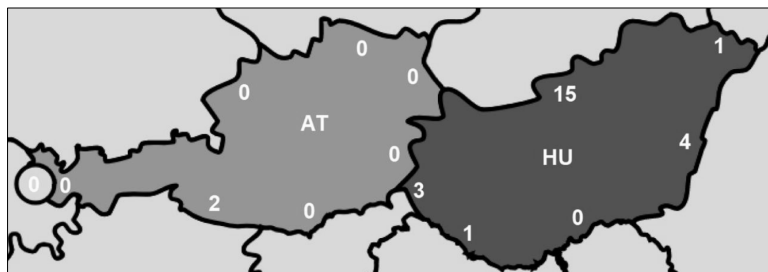

Graf 4.10 Vývoj EZÚS v rokoch 2007 – 2017

Zdroj: Telle a Svensson, 2020

Stredná Európa bola svedkom mimoriadne rýchleho, no nerovnomerného nárastu počtu EZÚS. V čase písania príspevku existovalo celkovo 69 EZÚS, z toho 70 cezhraničných, štyri nadnárodné a päť sietí EZÚS, ktoré nie sú obmedzené na konkrétny pohraničný región.

Kým polovica zo všetkých cezhraničných EZÚS bola sústredená v strednej Európe, prakticky absentovali v severnej Európe. Najaktívnejšími členskými štátmi boli Maďarsko (24), Francúzsko (19), Slovensko (17) a Španielsko (14). Rozdiely vo vytváraní EZÚS boli obzvlášť veľké v strednej Európe. Zatiaľ čo maďarsko-slovenská hranica mala najvyšší počet EZÚS zo všetkých hraníc EÚ, ani jedno EZÚS nebolo v susednom maďarsko-rakúskom a slovensko-rakúskom pohraničí (Obrázok 4.12). Rakúsko malo jeden z najnižších počtov cezhraničných EZÚS v EÚ, susedné Maďarsko malo najvyšší počet.

Obrázok 4.13 Počet EZÚS na úsekoch hraníc Maďarska a Rakúska v roku 2017

Zdroj: Telle a Svensson, 2020

Svensson (2020) odporúča venovať väčšiu pozornosť kritickým momentom vytvárania EZÚS, aby sme pochopili, do akej miery bol nástroj EZÚS úspešný alebo nie, prečo nedošlo k ešte väčšiemu využívaniu nástroja EZÚS. Pre analýzu boli vybrané tri regióny, pri ktorých formovaní nastali problémy. Jedným z nich bol slovensko-maďarský Euroregión Ister-Granum, ktorý sa transformoval na jedno z prvých európskych EZÚS. Po úspešnom vzniku kritický bod nastal po opustení spolupráce zo strany viacerých miestnych samospráv. V druhom prípade namiesto logického nahradenia Euroregiónu DKMT (Danube-Kriş-Mureş-Tisa) na maďarsko-rumunsko-srbských hraniciach sa paralelne vytvorilo EZÚS. Tretím príkladom bol dánsko-švédsky región Oresund (druhý euroregión v Európe), bol analyzovaný s cieľom pochopiť, prečo sa neuskutočnila transformácia na EZÚS napriek tomu, že inštitucionálna štruktúra cezhraničnej spolupráce prešla v roku 2016 významnou transformáciou.

Evrard (2020) upozornila na viaceré doterajšie právne prekážky lepšieho fungovania cezhraničnej spolupráce. Keďže EZÚS poskytuje európskym pohraničným krajinám právnu spôsobilosť konať v ich vlastnom záujme, predstavuje zmenu paradigmy v európskej regionálnej politike. Autorka hodnotí EZÚS z pohľadu právnej geografie a berie ich ako nástroj na podporu priestorovej spravodlivosti, ako priblíženie práva geografickým špecifikám. Povaha podpory EÚ pre cezhraničné oblasti nie je len finančná a politická (napr. programy Interreg), ale aj právna. EZÚS je vlastne prvý európsky právny nástroj, ktorý zosúladuje spôsobilosť na právne úkony (právo) s cezhraničnou oblasťou (priestorom), prispôbuje právo „geografickým špecifikám“. Keď sú právo a priestor zosúladené – rozhodnutia sa môžu stať spravodlivejšími, keďže sa prijímajú v súlade s priestorom a pre priestor.

EZÚS je súčasťou procesu europeizácie, na základe skúseností s EZÚS sa Scott (2020) odvažuje interpretovať europeizáciu ako postupný proces spoluvytvárania. EZÚS sa zároveň chápe ako nástroj cezhraničnej integrácie (Durand a Decoville, 2020; Peyrony, 2020), mal by ju robiť hmatateľnejšou pre ľudí žijúcich v pohraničných regiónoch. Medeiros (2020) vyzdvihuje potenciálne výhody EZÚS ako nástroja na podporu cezhraničného viacúrovňového riadenia na základe analýzy implementovaných stratégií EZÚS.

Peyrony (2020a) ilustroval vývoj cezhraničnej integrácie na príklade francúzsko-nemeckej hranice. Napriek najdlhšiemu vývoju cezhraničnej spolupráce v Európe už od 60. rokov aj tu pretrvávajú problémy v inštitucionálnom vývoji cezhraničných orgánov. Francúzsko a Nemecko podpísalo v roku 1963 Elyzejskú zmluvu (Zmluvu o spolupráci),

ktorá sa postupne stala hnacím motorom európskej integrácie. Autor vysvetľuje aj hlavný podnet vzniku eurookresov, bolo to 40. výročie Elyzejskej zmluvy. V roku 2019 bola podpísaná nová Zmluva o spolupráci a integrácii (Aachenská zmluva). Aachenská zmluva predstavuje skutočné uznanie cezhraničnej spolupráce ako ústredného prvku, jej hlavným cieľom je odstránenie cezhraničných prekážok na uľahčenie implementácie projektov a zjednodušiť každodenný život obyvateľov prihraničného regiónu. „Na tento účel oba štáty rešpektujú svoje ústavné pravidlá oboch štátov, ako aj v rámci práva s Európskou úniou aj miestnymi orgánmi pohraničných regiónov zabezpečia pre cezhraničné subjekty, ako sú eurookresy s príslušnými právomocami, účelné prostriedky a urýchléné postupy na prekonávanie prekážok v realizácii cezhraničných projektov...“ (Federal Foreign Office, 2019). Uvedená zmluva je prvým príkladom, že sa eurookresy ako produkt francúzsko-nemeckej spolupráce, uvádzajú v oficiálnom (bilaterálnom) dokumente (Mapa 4.2).

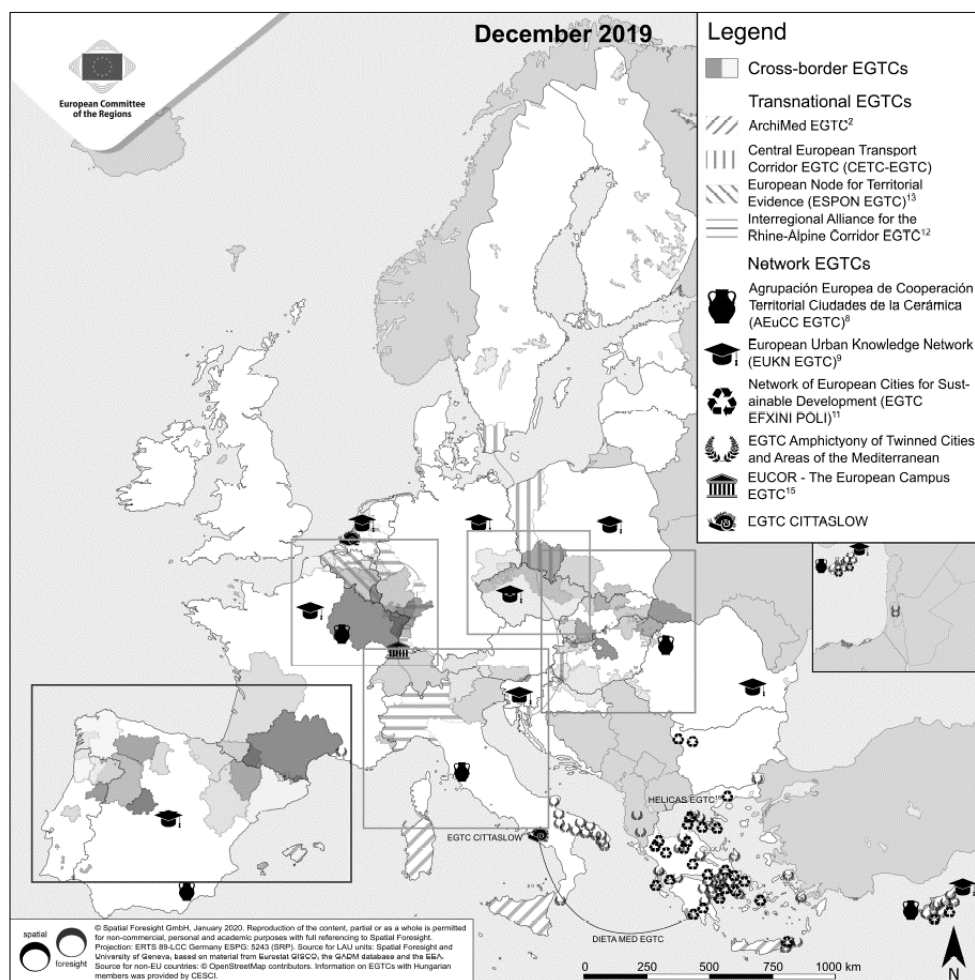

Mapa 4.2 Eurookresy na francúzsko-nemeckej hranici
Zdroj: Peyrony, Sielker a Perrin, 2022

Eurookresy na francúzsko-nemeckej hranici sú súčasťou regiónu Horný Rýn (Upper Rhine Region). Tento región sa nachádza pozdĺž Rýna a pokrýva hraničné územia troch štátov: Francúzska, Nemecka a Švajčiarska. Ide o typ polycentrického metropolitného regiónu bez dominantného centra, jedného z najbohatších regiónov v Európe. Horný Rýn predstavuje originálny „model“ cezhraničného regiónu vďaka niekoľkým faktorom: trojnárodný charakter, prítomnosť Švajčiarska, nečlena EÚ, francúzsko-nemecká spolupráca, ktorá sa začala procesom zmierenia a následne bola rozšírená o ďalšie aspekty, dĺžka spolupráce a zapojenie všetkých inštitucionálnych aktérov na rôznych úrovniach. Wassenberg (2020) identifikovala v tomto regióne 4 fázy vývoja cezhraničnej spolupráce:

- fázu inštitucionalizácie (70. roky 20. storočia),
- fázu regionalizácie (80. roky 20. storočia),
- fázu europeizácie (90. roky 20. storočia – program Interreg),
- fázu metropolizácie (od roku 2000 – vytvorenie eurookresov, prvý Štrasburg-Ortenau v roku 2005, ich premena na EZÚS, vytvorenie „Trojnárodného metropolitného regiónu“ (RMT/TMO) v roku 2010).

Aj takýto región však musí riešiť problémy. Dochádza dokonca k prepúšťaniu vo viacerých radiaciach štruktúrach odrážajúcich ťažkosti v koordinácii. Cezhraničná integrácia je zatiaľ len čiastočná, pretože nie celá populácia zdieľa myšlienku spoločnej identity Horného Rýna a pretože spolupráca zostáva v podstate záležitosťou inštitucionálnych aktérov (Wasserberg, 2020). Dve verzie kartografickej interpretácie európskej siete EZÚS sú k roku 2019, vybrali sme prehľadnejšiu (Mapa 4.3). Stav siete EZÚS je z roku 2019, mapa znázorňuje *tri* kategórie EZÚS: *cezhraničné, nadnárodné a sieťové*.

Mapa 4.3 Európske zoskupenia územnej spolupráce v Európe v roku 2019

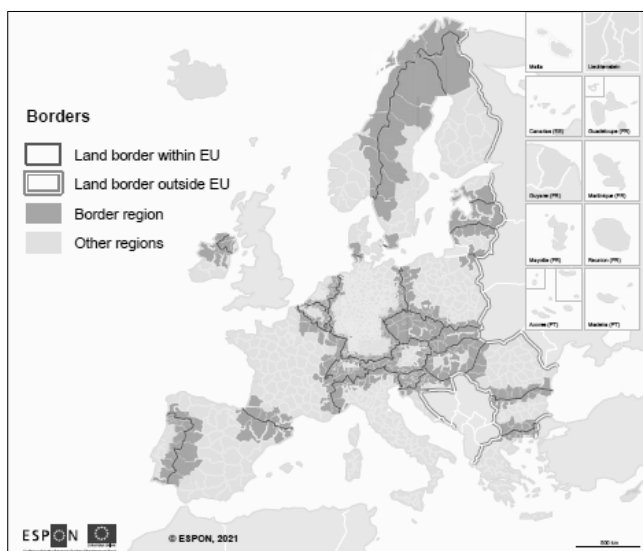
Zdroj: EGTC, 2019

Zoznam existujúcich EZÚS priebežne aktualizuje Európsky výbor regiónov na svojom portáli (European Committee of Regions, 2023), najnovšia verzia je k 10. 3. 2023. Názvy nie sú v jednotnej verzii, buď sú uvedené len v anglickej verzii alebo jazyku jedného zúčastneného štátu alebo v jazykoch zúčastnených štátov vrátane angličtiny. Okrem názvov je v databáze sídlo EZÚS, štáty členov, dátum registrácie. Aktuálny zoznam obsahuje 87 EZÚS, z ktorých však tri už boli zrušené. Jedným z nich bol slovensko-maďarský EZÚS Kras-Bodva a dva francúzsko-španielske v Pyrenejach. V Grafe 4.10 boli znázornené ročné prírastky EZÚS v rokoch 2008 – 2017. V posledných rokoch 2018 – 2022 sa prírastky spomalili a pohybovali sa v rozpätí 2 – 4 za rok.

4.4 Pohraničné regióny, pohraničie

Pohraničné regióny v Európe

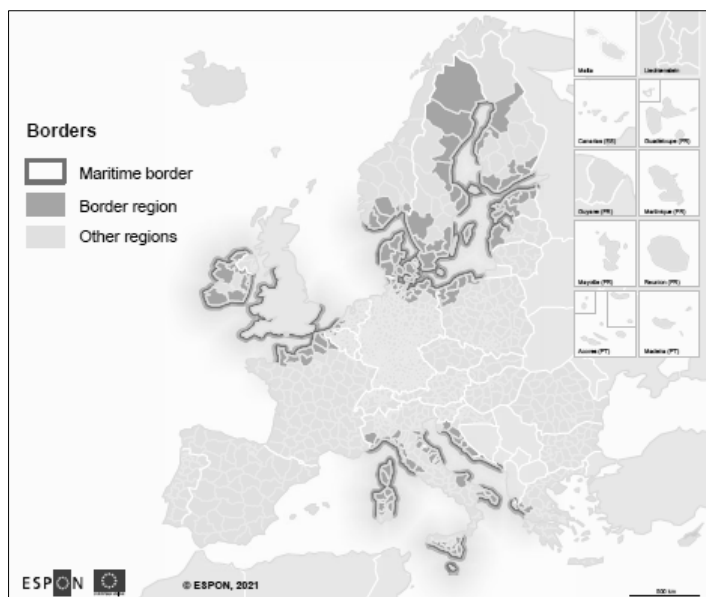
Pohraničné regióny v Európe nadobudli význam vďaka tomu, že sú plavidlami na implementáciu regionálnych politík EÚ, ktoré vytvárajú príležitosti pre cezhraničné organizácie na prilákanie zdrojov a financovania. Avšak aj v rámci EÚ je ešte príliš skoro vnímať pohraničné regióny ako nové typy koherentných územných celkov (Johnson, 2009; Perkmann, 2003, 2007). Podľa Článku 174 Zmluvy o fungovaní Európskej únie by sa pri rozvoji a uskutočňovaní opatrení vedúcich k posilneniu hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti Únie mala venovať osobitná pozornosť viacerým typom zaostávajúcich regiónov (vidiecke, ostrovné, horské, atď.), patria medzi ne aj pohraničné regióny (Úradný vestník EÚ, 2016). Narastajúci záujem o tieto regióny deklarovala EÚ v dokumente Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu o podpore rastu a súdržnosti v pohraničných regiónoch EÚ (2017). Prvýkrát boli definované pozemné pohraničné regióny a námorné pohraničné regióny.

Mapa 4.4 Pozemné pohraničné regióny pozdĺž vnútorných hraníc EÚ v roku 2016
Vysvetlivky: NUTS 3 v roku 2016 (hranice NUTS – biele čiary), 1 pohraničný región – pohraničný pás z oboch strán hranice

Zdroj: Szydarowski, Rossignol, China a Pierek, eds. 2021

Pozemné pohraničné regióny sú definované ako regióny úrovne NUTS 3 v 28 členských štátoch EÚ, Nórsku, Lichtenštajnsku a Švajčiarsku s pozemnou hranicou v šírke 25 km na každej strane štátnej hranice. *Námorné pohraničné regióny* ako prirodzené (námorné) bariéry vytvárajú územné oddelenie pohraničného regiónu, a tak bránia častejším výmenám. Pre územie, na ktoré sa vzťahujú členské štáty EÚ, Andorra, Lichtenštajnsko, Nórsko, Švajčiarsko a Spojené kráľovstvo, bolo celkovo identifikovaných 62 pohraničných regiónov, z ktorých 45 bolo na pozemných hraniciach a 17 na námorných hraniciach (Szydarowski, Rossignol, China a Pierek, eds., 2021). Pozemné pohraničné regióny znázornené na Mape 4.4 tvorili v čase ich definovania 40 % územia EÚ, na ktorom žilo takmer 30 % obyvateľov, vyprodukovalo sa 30 % HDP a 2 milióny obyvateľov realizovalo pravidelne cezhraničnú dochádzku za prácou a školou. Špecifické postavenie má Slovenská republika, ktorej regióny NUTS 3 pokrývajú celé územie štátu, čiže sú všetky pozemnými pohraničnými regiónmi.

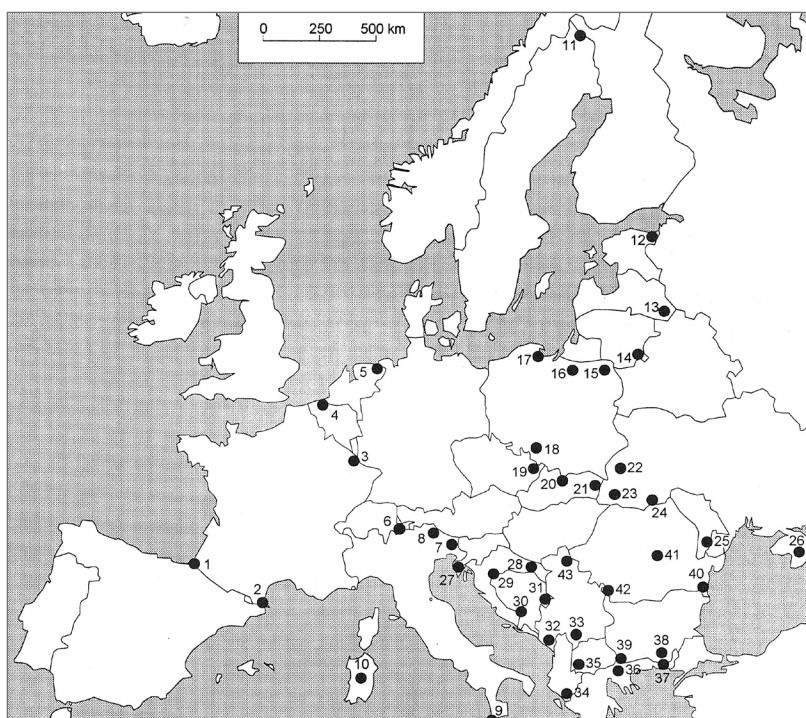
Mapa 4.5 Pohraničné námorné regióny v Európe v roku 2016
Zdroj: Szydarowski, Rossignol, China a Pierek, eds. 2021

Pohraničné regióny si vo všeobecnosti vedú ekonomicky horšie ako iné regióny v rámci členského štátu. Prístup k verejným službám, ako sú nemocnice a univerzity, je vo všeobecnosti v pohraničných regiónoch nižší. Jednotlivci, podniky a verejné orgány v pohraničných regiónoch čelia špecifickým ťažkostiam pri orientácii medzi rôznymi administratívnymi a právnymi systémami. Komisia preto v uvedenom oznámení navrhuje súbor opatrení na zlepšenie konkurencieschopnosti a súdržnosti pohraničných regiónov, najmä odstránením niektorých právnych a administratívnych prekážok, ktoré v súčasnosti bránia užšej spolupráci a interakcii. Proces cezhraničného hodnotenia odhalil pomerne veľký počet ťažkostí a prekážok, ktoré bránia rozvoju a interakcii medzi pozemnými pohraničnými regiónmi. Zatiaľ čo niektoré prekážky (najmä administratívne a právne prekážky) naďalej bránia ďalšej územnej spolupráci a integrácii, následné hodnotenie zistilo, že existujúce hranice sa čoraz menej považujú za prekážku. Hodnotenia programu aj proces cezhraničného preskúmania dospeli k záveru, že pretrvávajúce negatívne účinky administratívnych a právnych ťažkostí nemožno riešiť samotným financovaním a investíciami. Z tohto dôvodu má Komisia v úmysle vymedziť cesty, na ktorých môžu EÚ, jej členské štáty a regióny znížiť zložitosť, dĺžku a náklady na cezhraničnú interakciu a v prípade potreby podporiť lepšie zosúladenie služieb pozdĺž hraníc. EÚ tak môže využiť plný potenciál svojich vnútorných pozemných pohraničných regiónov a ponúknuť rovnaké príležitosti pohraničným občanom, a tak prispieť k vytvoreniu rastu a pracovných miest v celej Únii. Výsledok skúmania ukázal, že približne 64 % všetkých prekážok (alebo 152 prípadov) ovplyvňuje celú dĺžku pozemných hraníc. Najčastejšie ide o právne prekážky členských štátov (67 prípadov) a tiež o administratívne prekážky (58 prípadov) (Európska komisia, 2017).

Koter (2003) identifikoval v Európe (bez Ruskej federácie) 43 multikultúrnych pohraničných regiónov (Obrázok 4.14), pričom upozornil, že zoznam nebol ešte úplný. Väčšina z nich bola lokalizovaná v stredoeurópskych a balkánskych štátoch. Hlavnými rozlišovacími charakteristikami týchto regiónov boli podľa autora regionálne odlišnosti, periférna poloha, slabá prístupnosť, podrozvinutosť a nízky stupeň urbanizácie, multikulturalizmus, národnostná príslušnosť, politická nestabilita, militarizácia. Pre ilustráciu uvádzame príklady z jednotlivých regiónov Európy (Obrázok 4.14): Západná Európa – Západné

Pyreneje (1), Východné Pyreneje (2), Sardínia (10); Stredná a východná Európa – Poľské Sliezsko (18), České Sliezsko (19), Východné Slovensko (21); Balkán – Banát (42), Kosovo (33), Vojvodina (43).

Obrázok 4.14 Multikultúrne regióny v Európe v roku 2003

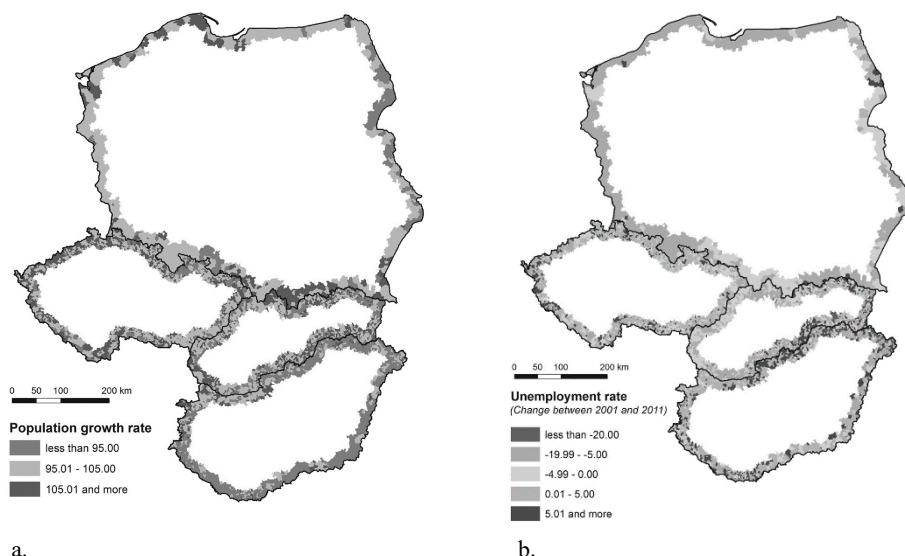
Zdroj: Koter, 2003

Doterajší výskum pohraničných regiónov dokázal pretrvávajúce problémy v dostupnosti cezhraničných databáz. Európska komisia deklarovala v posledných dokumentoch (Európska komisia, 2017, 2021) potrebu vytvorenia neformálnej siete cezhraničných štatistických úradov, ktoré by zabezpečovali efektívny systém pre cezhraničné pozorovanie a monitorovanie. ESPON zosumarizovala doterajší vývoj aktivít v tejto sfére (Szydarowski, Rossignol, China a Pierek, eds. 2021). Prvým krokom riešenia tohto problému bolo zriadenie *Európskej cezhraničnej monitorovacej siete*, ktorej členmi sa stalo zatiaľ šesť štátov (Francúzsko, Nemecko, Holandsko, Rakúsko, Poľsko a Švajčiarsko).

Pohraničné regióny štátov V4

Kolektívom slovenských autorov (Máliková a kol., 2015) boli analyzované pohraničné regióny štátov V4. Štáty V4 (Česká republika, Slovenská republika, Poľsko, Maďarsko) sú susednými krajinami v centrálnej časti Európy a spája ich historický vývoj a podobná sociálno-ekonomická situácia. V rámci rozširovania EÚ sa stali členskými štátmi v roku 2004, pričom východné hranice troch z nich sa stali vonkajšími hranicami EÚ. Pre analýzu pohraničia bolo vybraných sedem sociálno-ekonomických ukazovateľov so zameraním na zmeny v rokoch 2001 – 2011. Pri výbere šírky pohraničného územia bola použitá osvedčená vzdialenosť 20 km a pre získanie konečného výberu obcí zvolili autori polohu ťažiska priestorovej jednotky. Výsledný súbor obcí zaradených do výskumu pokrýval 24 % z celkovej rozlohy všetkých obcí skúmaných štátov a žilo v nich 22 % obyvateľov. Obce vybrané do výskumu predstavovali 29 % z celkového počtu obcí v týchto štátoch.

Z použitých ukazovateľov popíšeme výsledky dvoch vybraných, a to dynamiku rastu obyvateľov a mieru nezamestnanosti (Mapa 4.5). Pri dynamike rastu obyvateľov nastala najvýznamnejšia zmena pozdĺž maďarského pohraničia, kde prišlo k poklesu obyvateľov (s výnimkou severozápadnej časti – maďarsko-slovenského pohraničia). Výrazne regresívny vývoj prebehol aj pozdĺž východného poľského a severovýchodného slovenského pohraničia. Na druhej strane významný zhluk progresívnych obcí bol pozdĺž slovensko-poľského pohraničia. Pri miere nezamestnanosti nastala najpozitívnejšia zmena takmer v celom poľskom a slovenskom pohraničí (okrem juhovýchodnej časti). Najvýraznejší nárast miery nezamestnanosti bol v centrálnych častiach maďarsko-slovenského pohraničia.

Mapa 4.5 Dynamika rastu obyvateľstva (a) a miery nezamestnanosti (b) v pohraničných obciach štátov V4 v rokoch 2001 – 2011

Zdroj: Málíková, Klobučník, Bačík a Spišiak, 2015

Výsledky výskumu ukázali výrazne diferencovaný vývoj pohraničia z hľadiska jednotlivých hodnôt sledovaných ukazovateľov, a to tak v rámci hraníc členských štátov EÚ ako aj pozdĺž vonkajšej hranice EÚ. Priestorové charakteristiky pohraničia EÚ sa zmenili natoľko, že viaceré sledované úseky pohraničia sa stali periférnymi. Týka sa to najmä východnej (vonkajšej) hranice EÚ, zatiaľ čo západné pohraničie z dôvodu zmiernenia jeho hraníc sú skôr otvoreným priestorom pre spoluprácu na oboch stranách hranice. Negatívne zmeny hodnôt takmer všetkých sledovaných ukazovateľov sa vyskytovali v severovýchodnom česko-poľskom pohraničí (na českej strane), centrálnej časti slovensko-maďarského pohraničia (na maďarskej strane), južnej časti maďarského pohraničia a severnej časti východného poľského pohraničia. Vo všeobecnosti najpriaznivejšie zmeny v sledovaných ukazovateľoch boli zaznamenané pozdĺž poľsko-slovenského pohraničia.

Pohraničie Českej republiky

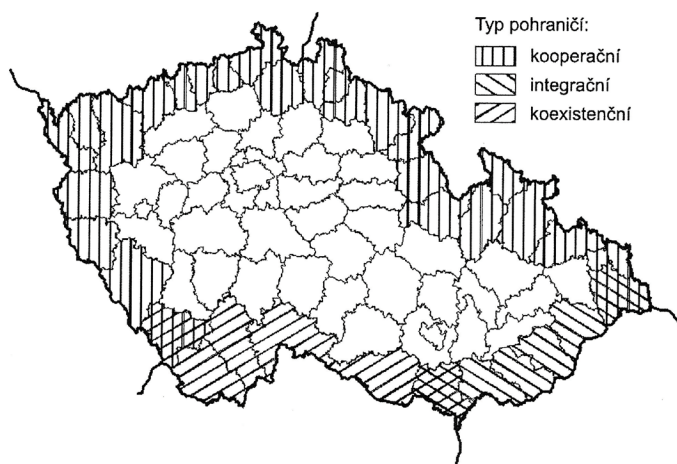
Vzorovým príkladom analýzy celého pohraničia štátu je publikácia kolektívu českých autorov (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol., 2004). Je to výsledok 4-ročného „geografu pohraničia“, na ktorom participovalo viacero geografických pracovísk Českej republiky. Pohraničie bolo v tomto prípade chápané ako územie všetkých pohraničných okresov ČR, ktorých bolo 35 (z celkového počtu 76). Pohraničné okresy tvorili takmer polovicu plochy a bývalo v nich viac ako tretina obyvateľov ČR. Pri detailnej analýze jednotlivých sociálno-ekonomických ukazovateľov dospeli autori k viacerým typológiám pohraničia. Obrázok

4.15 je príkladom komplexnej geografickej typológie (vychádzajúcej z typológie Hampla, 2000). Typickou črtou českého pohraničia je relatívne veľmi vysoká súhlasnosť aspektov jeho typologického hodnotenia. Jednotlivými aspektami môžu byť existencia silných regionálnych centier, vyššia intenzita osídlenia, industrializácia a urbanizácia. V českom pohraničí bolo vyčlenených 5 regiónov funkčného typu s centrami mezoregionálneho stupňa a súčasne centier nových krajov. Zvyšok pohraničia tvoria regióny homogénneho typu, ktoré majú charakter periférnej zóny so spádom k vnútrozemským centrom a s podpriemernou hustotou zaľudnenia. V čase výskumu pozitívnu dynamiku rozvoja mal len región Šumava. Obrázok 4.16 ukazuje uplatnenie Martinezovho modelu fungovania cezhraničných vzťahov. Podľa tohto modelu existujú tri typy českého pohraničia: česko-slovenské ako jediné zaradené do integračného typu, väčšina pohraničia (česko-nemecké, česko-poľské) do kooperačného typu a česko-rakúske pohraničie do koexistenčného typu (Dokoupil, 2004).

Obrázok 4.15 Komplexná geografická typológia českého pohraničia
Zdroj: Dokoupil, 2004

Obrázok 4.16 Typológia českého pohraničia na základe Martinezovho modelu fungovania cezhraničných väzieb
Zdroj: Dokoupil, 2004

4.5 Pohraničné priestorové jednotky

Pohraničné mestá a obce

Pohraničné mestá a obce sú v centre pozornosti tak cezhraničnej spolupráce ako aj zahraničnej partnerskej spolupráce. V poslednom období pribúda autorov, ktorí si všimajú práve tento aspekt prelínania spolupráce (upozorňujeme na to aj v 1. a 6. kapitole). Ku vzorovým príkladom takéhoto trendu v literatúre patrí 7. kapitola v publikácii Kaczmareka (2005) *Cezhraničná a zahraničná spolupráca administratívnych jednotiek*, kde je venovaná pozornosť aj pohraničným mestám.

Pohraničné mestá a obce boli doteraz predmetom výskumu viacerých autorov, menej je príkladov na celoeurópskej úrovni, častejšie sa autori zaoberajú pohraničnými mestami a obcami vybraných štátov alebo len vybraných pohraničných úsekov. Z pohraničných miest sú v centre pozornosti predovšetkým dvojčky pohraničných miest, pri ktorých je predpoklad tak pre cezhraničnú ako aj zahraničnú partnerskú spoluprácu.

K prvým analýzám pohraničných miest v Európe patria príspevky Gaspariniho (1996) a Waacka (1998). Waack skúmal rozdelené pohraničné mestá v Európe s osobitným dôrazom na baltické štáty. Identifikoval 11 rozdelených miest, z ktorých vyše polovica bola v strednej Európe (4 na hraniciach Poľska a 2 na slovensko-maďarskej hranici). Autor venoval osobitnú pozornosť dvom dvojčkám miest na estónskych hraniciach (Valga-Valka, Narva-Ivangorod). Jańczak (2017) kategorizoval rôzne schémy spolupráce európskych pohraničných partnerských miest. Schultz (2009) skúmala v Európe 30 mestských pohraničných párov, z toho až 24 oddeľujú rieky. Autorka vysvetľuje frekvenciu riek obľúbenosťou nových štátov 19. a 20. storočia aplikovať prirodzené hranice (horstvá, rieky). Rozdelené pohraničné mestá vznikali predovšetkým po vojnách po vytýčení nových hraníc. V Európe boli štyri vlny vzniku rozdelených pohraničných miest: po napoleonských vojnách (napr. Herzogenrath-Kerkrade), po 1. svetovej vojne (Komárno-Komárom, Český Těšín-Cieszyn, atď.), po 2. svetovej vojne (Guben-Gubin, Görlitz-Zgorzelec, Frankfurt nad Odrou-Słubice, atď.) a po studenej vojne (Narva-Ivangorod, atď.) (Schultz, Jajesniak a Stokłosa, 2002).

Kaczmarek (2005) uvádza, že v Európe je cca 50 pohraničných dvojčiek miest. Považuje ich za subjekty osobitnej kategórie cezhraničnej spolupráce. Autor uvádza 13 príkladov názvov pohraničných miest podľa geografických, historických, hospodárskych a kultúrnych kritérií: *susedné, prihraničné, pohraničné, rozdelené, bipolárne, spojené (most, tunel), partnerské (twin-cities), dvojnárodné, dvojkultúrne, dvojazykové, integrované, bez hraníc, európske (Eurocities)* (s. 298).

Leistner (2001) analyzoval cezhraničnú spoluprácu pohraničných poľských, nemeckých a jedného českého mesta v Euroregióne Neisse-Nisa-Nysa: Guben-Gubin, Görlitz-Zgorzelec, Zittau-Bogatynia-Hrádek nad Nisou. Pri každej spolupráci analyzoval doterajší vývoj, hlavné formy spolupráce, vybrané projekty, silné a slabé stránky.

Spolupráca prvej dvojice miest Guben-Gubin začala v roku 1991. Za prvú dekádu sa realizovalo 15 projektov. Vrcholom dovtedajšej spolupráce bol spoločný *Projekt pre EXPO 2000 Eurocity Guben-Gubin* so 6 prezentáciami (výstavami). Druhá dvojica miest Görlitz-Zgorzelec sa v začiatkoch spolupráce orientovala na dopravné prepojenie a zaviedla cezhraničnú autobusovú linku (v roku 1992 ako prvú na nemecko-poľskej hranici) a cezhraničnú taxi službu (Intertaxi od roku 1993). Od roku 1998 sa riešil spoločný *Koncept Europe-City Görlitz-Zgorzelec* pozostávajúci z 20 čiastkových projektov. Trojica miest Zittau-Bogatynia-Hrádek nad Nisou rieši spoločný *Projekt Malý triangel*. Dlhodobejším cieľom euroregiónu je vybudovať *cezhraničnú sieť miest*.

Na hraničnej rieke Dunaj je príkladom bulharsko-rumunskej cezhraničnej spolupráce dvojica miest Ruse-Giurgiu. Lemované hranice predstavujú os diskontinuity medzi dvoma oblasťami, a to rovinatým Rumunskom na severe a balkánskymi horami na juhu. Výsledkom toho sú rôzne sociálne a ekonomické charakteristiky. Napriek tomu, že Dunaj prispel ku

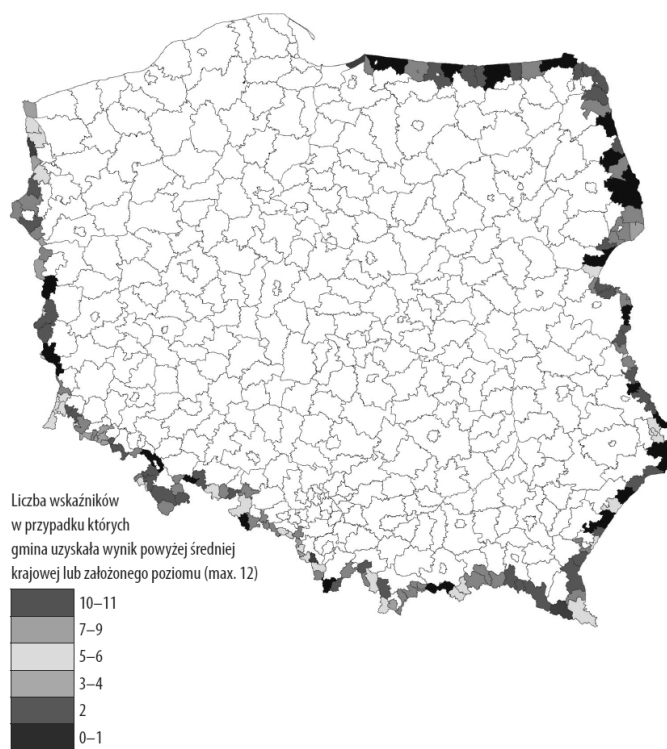
vzniku nových mestských regiónov uvedených miest, tie doteraz netvorí ucelený systém a sú viac vidieckeho charakteru (Sageata, Dumitrescu a Damian, 2010).

Analýzy vybraných pohraničných obcí sú v odbornej literatúre menej frekvencované. Zajac (2010) identifikoval trendy, formy a výsledky cezhraničnej spolupráce poľskej obce Dukla. Dukla je mestsko-vidiecka obec (v Poľsku sú tri kategórie obcí: mestá, mestsko-vidiecke obce, vidiecke obce) v Podkarpatskom vojvodstve a pohraničnom okrese Krosno. Obec nadviazala cezhraničnú spoluprácu so slovenskou obcou Ladomírová a okresom Svidník. Spolupráca začala začiatkom 90. rokov ako neformálna, dohody boli podpísané v rokoch 2001 (s obcou Ladomírová) a 2007 (s okresom Svidník), kde boli upresnené formy spolupráce. Cezhraničná spolupráca obce je impulzom rozvoja a jednou z možností lepšieho prekonávania ekonomickej stagnácie pohraničného regiónu.

Príkladmi analýz pohraničných obcí po celom poľskom pohraničí sú dve práce poľských autorov Derek (2006) a Siteka (2016). Derek (2006) skúmala 159 pohraničných obcí podľa finančnej situácie v roku 2002, a to po použití syntetického ukazovateľa. V hodnotení dopadli najlepšie pohraničné obce na hraniciach s Nemeckom a najhoršie na hraniciach s Ukrajinou, Litvou a Ruskom. 17 obcí bolo zaradených do kategórie s najlepšou finančnou situáciou, medzi ktorými podľa očakávania prevažovali mestá (Bogatynia, Cieszyn, Slubice, Swinoujście, Zakopane, atď.). Sitek (2016) sa zameriaval na identifikáciu determinantov miestneho rozvoja poľských pohraničných regiónov s osobitným zameraním na úlohu a funkciu hranice ako faktora modelujúceho tento proces. Špecifickosť podmienok miestneho rozvoja v pohraničných regiónoch bola testovaná v troch typoch susedstva:

- *pohraničný región typu A*: medzi štátmi takzvanej „starej“ EÚ a Poľskom, v tomto prípade reprezentovaným nemecko-poľskou hranicou,
- *pohraničný región typu B*: medzi štátmi tzv. „novej“ EÚ, reprezentovaný pohraničnými regióňmi na hraniciach s ČR, SR a Litvou,
- *pohraničný región typu C*: tvorí vonkajšiu hranicu EÚ, reprezentovanú pohraničnými regióňmi na hraniciach s Bieloruskom, Ukrajinou a Ruskom.

Posúdenie determinantov v jednotlivých pohraničných regiónoch umožnilo zistiť, kde sú podmienky pre rozvoj najpriaznivejšie. Účasť pohraničných regiónov na demografickom, funkčnom a ekonomickom potenciáli krajiny bola diagnostikovaná spolu s dynamikou zmien v tejto oblasti v rokoch 1995 – 2015. Do výskumu bolo zahrnutých 164 pohraničných obcí, niektoré ukazovatele sa skúmali na úrovni 56 pohraničných okresov. Zistilo sa, že podmienky pre rozvoj poľských pohraničných obcí sú rôznorodé, čo vyplýva zo samotného charakteru hranice. Aktivity štátu a EÚ zamerané na integráciu sú podporované mnohými opatreniami zameranými na cezhraničnú spoluprácu a obyvateľstvo z týchto regiónov začína vnímať hranicu ako príležitosť pre rozvoj, nie ako jeho bariéru. Pohraničný región typu A bol najlepšie rozvinutý. Najpriaznivejšie podmienky pre miestny rozvoj z hľadiska ekonomiky prevládali v pohraničných obciach na hraniciach s Nemeckom a Ukrajinou, v sociálnej oblasti na hraniciach so SR a ČR, najhoršia situácia v oboch uvedených oblastiach bola na hraniciach s Ruskom a Bieloruskom. Na základe skupiny premenných mohla každá z pohraničných obcí získať maximálne skóre 12 bodov. Iba 15 obcí (zo 164) dosiahlo skóre nad 6 bodov, z toho bolo sedem obcí na hranici s ČR a štyri na hraniciach s Nemeckom. Päť najslabších obcí ne získalo ani bod a až 29 obcí získalo iba 1 bod, dominovali pritom obce na hraniciach s Bieloruskom, Ukrajinou a Ruskom (Mapa 4.6). Poľsko-slovenské pohraničie zaberá hornaté územie so silnou turistickou funkciou. Medzi susedmi je najmenší kultúrny rozdiel zaznamenaný v celom pohraničí, ktorý sa spája s jazykovou podobnosťou. Je to jeden z mála fragmentov hranice, ktorej priebeh zostal prakticky rovnaký ako pred 2. svetovou vojnou. Vyznačuje sa stabilitou komunity, ktorá tam žije po generáciách (Sitek, 2016).

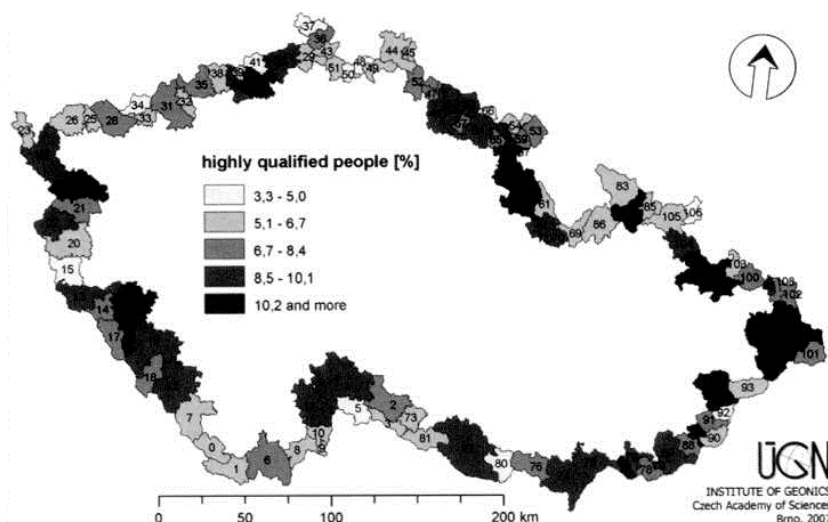

Mapa 4.6 Úroveň rozvoja pohraničných obcí Poľska v roku 2015
Zdroj: Sitek, 2016

Pohraničné mikroregióny

Mikroregionálna úroveň umožňuje ešte detailnejšie preniknúť do pohraničnej problematiky. V posledných rokoch sa na tejto úrovni realizovalo v susedných štátoch viacero výskumných projektov. Vaishar s kolegami prispeli významnou mierou do výskumu českého pohraničia. Vo viacerých štúdiách publikovali výsledky analýz pohraničných mikroregiónov Česka (Vaishar, 2008; Vaishar, Dvořák, Nováková a Zapletalová, 2008; Vaishar, ed., 2011; Vaishar, Zapletalová a Dvořák, 2008). Základnou výskumnou jednotkou boli pohraničné nodálne mikroregióny, ktoré sú tvorené centrom (spravidla malým alebo stredným mestom) a vidieckym zázemím. „České pohraničie bolo vymedzené prostredníctvom 110 mikroregiónov poverených obecných úradov, nachádzajúcich sa v bezprostrednej blízkosti štátnej hranice.“ (s. 46). Ako hlavný indikátor marginality pohraničia bola identifikovaná kvalifikačná štruktúra podľa podielu obyvateľov nad 15 rokov s pomaturitným vzdelaním (Mapa 4.7). Všetky pohraničné mikroregióny dosahovali podpriemernú úroveň. Jednotlivé úseky hranice sa analyzovali z hľadiska fyzického charakteru, historického dedičstva a predpokladov spolupráce. Pre lepšiu pripravenosť na cezhraničnú spoluprácu je kľúčovou úlohou zlepšenie kvalifikačnej štruktúry obyvateľstva (Vaishar, Zapletalová a Dvořák, 2008).

Sídelná charakteristika českého pohraničia (Vaishar, Dvořák, Nováková a Zapletalová, 2008) ukázala, že v roku 2001 žilo v tomto území 2 484 000 obyvateľov, čo tvorilo 24,8 % českej populácie. Autori identifikovali urbánne a rurálne mikroregióny. V rámci urbánnych mikroregiónov boli aj tri s regionálnymi metropolami Ostrava, Liberec a Ústí nad Labem. Prekvapením bola horšia situácia v nezamestnanosti v urbánnych mikroregiónoch (Ostravsko, severné Čechy). Z pohraničných mikroregiónov sa za najproblematickejšie považujú rurálne mikroregióny so slabými centrami a tie, v ktorých majú prevahu malé a veľmi malé obce.

Mapa 4.7 Stupeň vzdelanosti v pohraničných mikroregiónov Českej republiky v roku 2001
Zdroj: Vaishar, Zapletalová a Dvořák, 2008

V ďalšom výskume sa analyzovala infraštruktúra pohraničia (domový fond, školské, zdravotnícke a kultúrne zariadenia, dopravná obslužnosť) a komplexne sa skúmalo vybraných 5 periférnych pohraničných mikroregiónov (Vaishar, ed., 2011). Zo všetkých pohraničných úsekov dosahovalo najlepšie výsledky ako celok jednoznačne česko-slovenské pohraničie a ďalej urbanizovaný úsek česko-poľského pohraničia od Jablunkova po Krnov. Charakter infraštruktúry pohraničných obcí ovplyvňuje ich populačná veľkosť, geografická poloha a funkcie v sídelnom systéme.

V Maďarsku sa mikroregióny stali dokonca oficiálnymi štatistickými jednotkami (Szörényiné, 2005) pre potreby regionálneho rozvoja. Z celkového počtu 163 mikroregiónov je 49 pohraničných. Pohraničnými mikroregiónmi v Maďarsku sa najviac zaoberali autori Bácsi a Kovács (2007). Pohraničné regióny tvorili 32,2 % územia a žilo v nich 28,2 % obyvateľov. Obrázok 4.17 ukazuje pohraničné mikroregióny podľa úsekov hraníc.

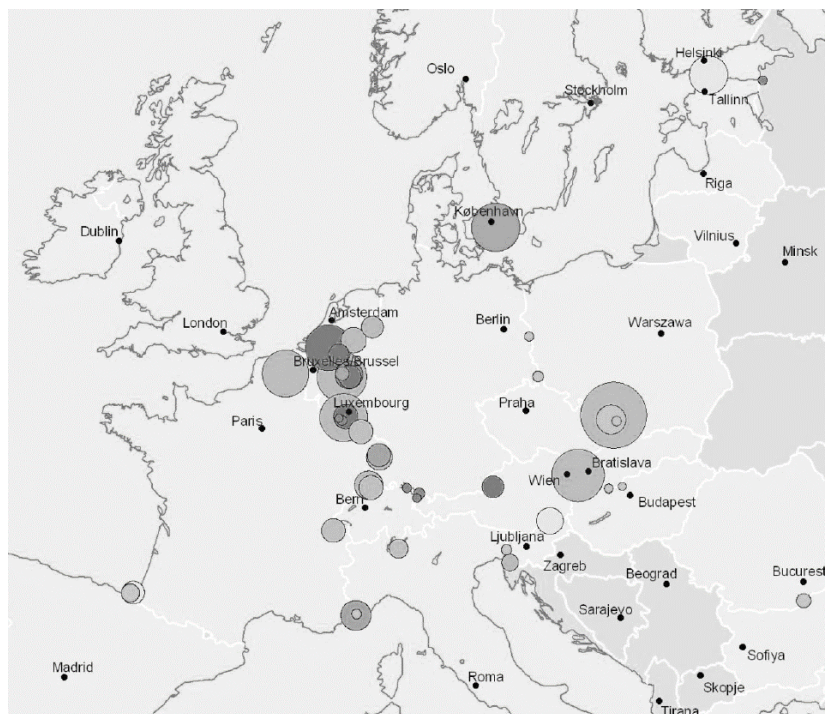
Obrázok 4.17 Pohraničné mikroregióny v Maďarsku podľa úsekov hraníc
Zdroj: Bácsi a Kovács, 2007

Najdlhší pohraničný úsek je maďarsko-slovenský (655 km), kde bolo vyčlenených 16 mikroregiónov. V rámci tohto úseku autori upozornili na výrazné rozdiely medzi progresívne sa vyvíjajúcim západným Podunajsko a stagnujúcim regiónom východnej časti tohto pohraničia. Autori analyzovali aj hustotu hraničných priechodov (cestných a železničných). Špecifikom je hustá sieť priechodov na krátkych úsekoch so Slovenskom, Rakúskom a Ukrajinou, dlhšie úseky majú redšiu sieť. Bujdosó a Péntes (2012) analyzovali pohraničné mikroregióny Maďarska z hľadiska ich konkurencieschopnosti v cestovnom ruchu. Na základe vybraných ukazovateľov dospeli k typológii pohraničných mikroregiónov k roku 2008, pričom vychádzali z relatívnych hodnôt mikroregiónov v porovnaní s celoštátnym priemerom. Len šesť bolo zaradených do typu *konkurencieschopné mikroregióny*, z toho päť bolo v severozápadnej časti. Väčšina pohraničných mikroregiónov (43) boli označené ako nevýhodné z hľadiska konkurencieschopnosti, z toho 14 viacfaktorovo a 29 komplexne nevýhodné. Porovnanie zmien v rokoch 2000 a 2008 prinieslo pozitívnejšie výsledky. Viac ako polovica pohraničných mikroregiónov (27) malo lepšiu dynamiku ako je celoštátny priemer, takže ich možno považovať za konkurenčné.

Pohraničné mestské regióny, mestské aglomerácie, metropolitné regióny

Pohraničné mestské regióny, mestské aglomerácie a aj metropolitné regióny sú špecifickými sídelnými kategóriami na regionálnej úrovni. Ak štátna hranica nie je bariérou, vyvíjajú sa na oboch stranách hranice a majú rôzne formy vzájomných väzieb s rôznou intenzitou.

V sídelnej literatúre sú veľmi frekventovanou témou funkčné mestské regióny. Sú to mestské regióny pozostávajúce z jadra a zázemia, ktoré sú prepojené vzájomnými väzbami. Tento výskumný smer sa začal rozvíjať na konci 60. rokov 20. storočia. Konceptu mestského regiónu najviac rozpracovali Berry (1973) a Hall a Hay (1980). Podľa týchto autorov hranice mestských regiónov treba vymedzovať na základe intenzívnych denných tokov medzi miestami práce a bývania.

Obrázok 4.18 Pohraničné funkčné mestské regióny v Európe v roku 2007

Zdroj: ESPON, 2007, výrez mapy

Od začiatku 21. storočia je v Európe snaha postupne definovať a vyčleniť sídelné kategórie, preto boli okrem iných kategórií (cities, towns) definované a vyčlenené aj funkčné mestské regióny (functional urban areas – FUAs) (Slavík, 2023a). V štátoch EÚ bolo identifikovaných 1 595 FUAs (FUA min. 50 000 a centrum min. 15 000 obyv.), z toho v SR 28 FUAs. Samotní autori projektu ESPON za najväčší problém typológie označili nedostatok a nejednotnosť údajov (ESPON, 2007).

Osobitná časť Projektu ESPON sa venovala *pohraničným FUAs*. Bolo vyčlenených 28 pohraničných FUAs, ktoré boli podľa veľkosti rozdelené na 4 kategórie, vyše polovicu (15) tvorili najväčšie – metropolitné regióny (Obrázok 4.19). Najväčšími FUAs v Európe boli metropolitný polyfunkčný FUA Miláno (6 mil. obyv.), Silesian Moravian metropolitný polycentrický FUA (5,3 mil. obyv.) a metropolitný FUA Viedeň-Bratislava-Mosonmagyaróvár (3,4 mil. obyv.), k štyrom najmenším v kategórii malé mestá patrili aj Komárno-Komárom (98 tis. obyv.) a Ostrihom-Štúrovo (78 tis. obyv.).

Projekt ESPON uskutočnil aj typológiu pohraničných FUAs podľa priestorového aspektu. Deväť typov bolo identifikovaných podľa veľkosti miest, ich vzájomnej vzdialenosti, polohy voči štátnej hranici a ich funkčných mestských zón (zázemí). Niektoré pohraničné FUAs boli zaradené ako prechodné typy (napr. 1/4). V Projekte ESPON sú v prehľadnej tabuľke všetky základné dáta za pohraničné FUAs, ale aj ich jednotlivé časti (aj pri nich sú prechodné typy alebo dokonca iný typ ako celkový FUA). Okrem krátkeho popisu každého typu uvádzame aj príklady a grafické znázornenie typu (Obrázok 4.19).

Typ 1: Mestá dvojčky (twin-cities)

Pravidla ide o menšie mestá, v niektorých prípadoch to bolo v minulosti jedno mesto, neskôr rozdelené hranicou, každé má svoje vlastné FUA, existujú však aj cezhraničné dochádzkové väzby (Obrázok 4.19 – 1). Tento typ patrí v Európe k najpočetnejším. Príkladmi z kategórie veľkých miest sú Donostia-San Sebastian-Henaye (ES-FR), Ruse-Giurgiu (BG-RO), z kategórie stredných miest Görlitz-Zgorzelec (DE-PL), Frankfurt nad Odrou-Slubice (DE-PL) a prechodný typ 1/4 Gorizia-Nova Gorica (IT-SI) a z kategórie malých miest Komárno-Komárom (SK-HU) a Ostrihom-Štúrovo (HU-SK).

Typ 2: Metropola alebo veľké mesto

Metropola alebo veľké mesto, súčasťou jeho FUA je menšie mesto (alebo mestá) v susednom štáte aj so zázemím (Obrázok 4.19 – 2). Tento typ je málo frekventovaný, ojedinelým príkladom sú metropolitné FUAs Ženeva-Anemasse (CH-FR) a prechodný typ 2/5 Saarbrücken-Forbach (DE-FR).

Typ 3: Metropola alebo veľké mesto

Metropola alebo veľké mesto, menšie mesto v susednom štáte, každé má vlastné FUA, existujú menšie dochádzkové väzby do metropoly alebo veľkého mesta (Obrázok 4.19 – 3). Aj tento typ je menej frekventovaný, príkladom je metropolitný FUA Nice-Côte d'Azur-San Remo (FR-IT-MC).

Typ 4: Menšie mestá

Menšie pohraničné mestá tvoria jedno FUA s intenzívnymi obojstrannými dochádzkovými väzbami (Obrázok 4.19 – 4). Príkladmi tohto typu sú v kategórii stredných miest Bregenz-Lindau (AT-DE), Dornbirn-Heerbrugg (AT-CH) a Konstanz (DE-CH), v kategórii malých miest Narva-Ivangorod (EE-RU).

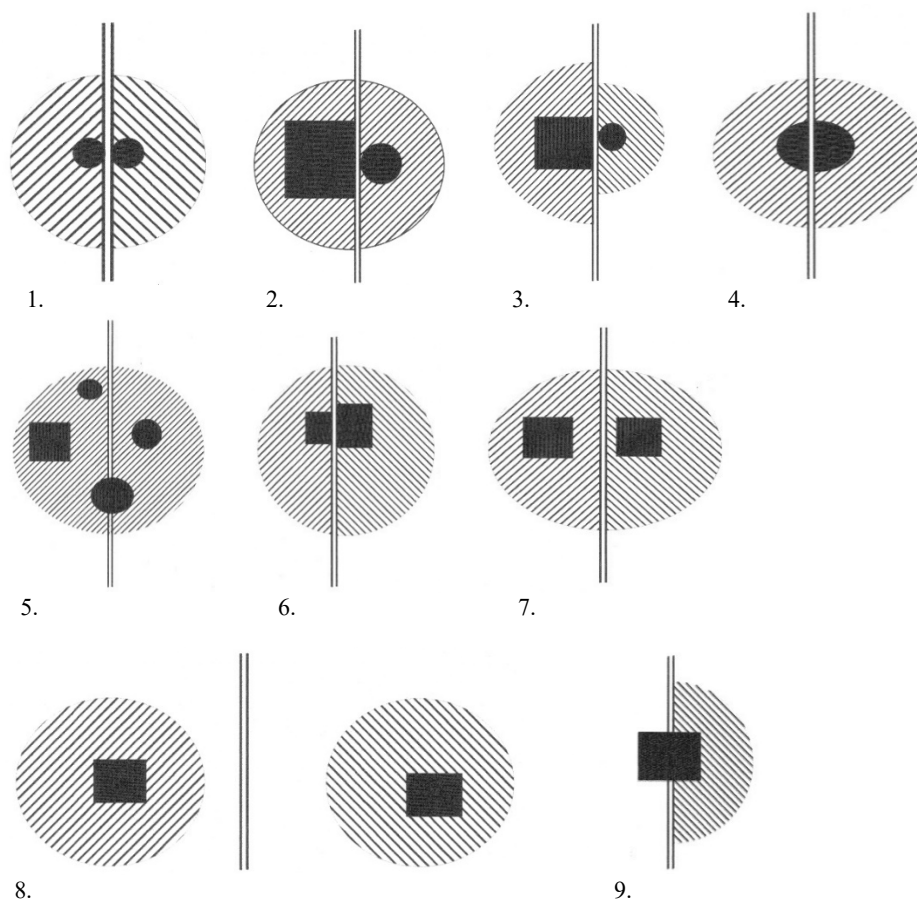
Typ 5: Metropola alebo veľké mesto

Metropola alebo veľké mesto, jeho FUA presahuje do susedného štátu, súčasťou je sieť menších miest (Obrázok 4.19 – 5). Tento typ reprezentuje najväčší pohraničný FUA v Európe, metropolitný polyfunkčný FUA Miláno (IT-CH). Švajčiarska zložka FUA tvorí len minimálnu časť, talianska sa skladá z 8 častí, z ktorých mestská aglomerácia Miláno je najväčšou (4,1 mil. obyv.). V kategórii veľkých miest je príkladom Salzburg (AT-DE) a do

tohto typu bolo zaradených aj niekoľko častí FUAs patriacich do iných typov (Luxemburg, Eindhoven).

Typ 6: Dve metropoly alebo veľké mestá

Dve metropoly alebo veľké mestá stavebne zrastené, ale s vlastnými FUAs (Obrázok 4.19 – 6). Aj tento typ patrí medzi málo frekventované, príkladom je metropolitný FUA Öresund (DK-SE), aj to ako prechodný typ 6/7 (takto boli zaradené aj niektoré časti FUAs v type 7).

Obrázok 4.19 Typy pohraničných funkčných mestských regiónov

Vysvetlivky: štvorec – metropoly a veľké mestá, kruh – stredné a malé mestá, šrafované plochy – FUAs, dvojitá čiara – štátna hranica; 1. Typ 1 Mestá-dvojičky (twin cities), spravidla menšie mestá, každé má vlastný FUA; 2. Typ 2 Metropola alebo veľké mesto, súčasťou jeho FUA je menšie mesto v susednom štáte aj so zázemím; 3. Typ 3 Metropola alebo veľké mesto, menšie mesto v susednom štáte, každé má vlastné FUA; 4. Typ 4 Menšie pohraničné mestá tvoria jedno FUA; 5. Typ 5 Metropola alebo veľké mesto, jeho FUA presahuje do susedného štátu, súčasťou je sieť menších miest; 6. Typ 6 Dve metropoly alebo veľké mestá stavebne zrastené, ale s vlastnými FUAs; 7. Typ 7 Dve alebo viac metropol alebo veľkých miest s vlastnými FUAs; 8. Špecifický typ dve metropoly alebo veľké mestá spolupracujúce, ale ich FUAs nesusedia; 9. Špecifický typ Mesto rozdelené hranicou na dve jednotky
Zdroj: ESPON, 2007

Typ 7: Dve alebo viac metropol alebo veľkých miest

Dve alebo viac metropol alebo veľkých miest ležiace relatívne blízko seba (cca 50 km), ale ich FUAs nesusedia (Obrázok 4.19 – 7). Tento typ je najfrekvencovanejší v Európe, patrí sem až 9 metropolitných FUAs (zoradené podľa veľkosti): Silesian-Moravian (PL-CZ), Viedeň-Bratislava (AT-SK-HU), Lille (FR-BE), Euregio MAHL (Liege) (BE-DE-NL), Gelderland (NL-DE), Luxembourg (LU-DE-FR-BE), Bazilej-Mulhouse (CH-FR-DE), Štrasburg-Offenburg (FR-DE), Twente-Nordhorn (NL-DE).

Ďalšie dva typy nie sú súčasťou typológie, autori ich označili ako špecifické.

Špecifický typ dve alebo viac metropol alebo veľkých miest

Dve alebo viac metropol alebo veľkých miest sú spolupracujúce, ale ich FUAs nesusedia (Obrázok 4.19 – 8).

Špecifický typ mesto rozdelené hranicou

Mesto rozdelené hranicou na dve jednotky (Obrázok 4.19 – 9). Bol to prípad Berlína v rokoch 1961 – 1989 a od roku 1974 až do súčasnosti Nikózia, ktorá je v súčasnosti formálne aj fyzicky jediným rozdeleným hlavným mestom (Casaglia, 2020).

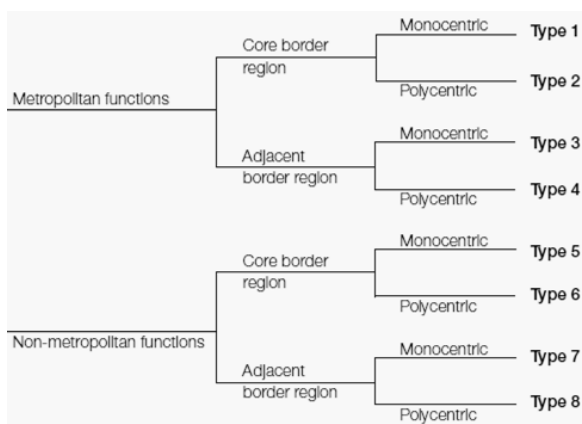
Typológiu pohraničných FUAs analyzovali hneď v tom roku niektorí autori a upozornili na vybrané problémy a špecifiká (Hardi a Uszkai, 2007; Székely, 2007). Stotožňujeme sa s názorom Székely (2007), že optimálnejším variantom FUA Viedeň-Bratislava-Mosonmagyaróvár by bol osvedčený trojuholník miest Viedeň-Bratislava-Győr aplikovaný aj v CENTROPE alebo starších štúdiách. Prekvapením je, že v zozname najmenších FUAs sa nenachádza trojmestie Hodonín-Holíč-Skalica (porovnateľné veľkosťou s FUA Ostrihom-Štúrovo). Székely (2007) uvádza príklady ďalších dvoch typológií pohraničných mestských regiónov. Typológia podľa MOT (Mission Opérationelle Transfortalière) vyčlenila tri typy: cezhraničné mestské aglomerácie (Lille), cezhraničné mestské siete (Maastricht-Aachen-Liége-Heerlen-Hasselt) a cezhraničné mestské regióny – typ euroregión (Kodaň-Malmö). Dövényi (2002) rozlíšil tri kategórie pohraničných miest: rozdelené mestá (Komárno-Komárom), dvojice miest (Ostrihom-Štúrovo), nezávisle sa rozvíjajúce mestá (relatívne vzdialené od seba) (Bekéška Čaba-Arad). Pri porovnaní uvedených troch typológií možno konštatovať rozdielnosť kritérií. ESPON sa zamerail na priestorovú štruktúru, kľúčovou otázkou pre MOT bol vývoj štruktúry spolupráce, kým Dövényi sa sústredil na historické aspekty.

Podobne ako pri typológii ESPON, autori Sohn a Stambolic (2013) zvolili priestorový aspekt ako hlavný pri typológii pohraničných mestských regiónov v Európe, pričom ich cieľom bolo skúmať vplyv urbanizácie na tieto regióny. Pohraničné regióny sa dlho považovali za ekonomicky znevýhodnené oblasti, ktoré neprispievajú k rozvoju miest. Rozširovanie a integrácia EÚ, otvorenie hraníc a cezhraničná spolupráca a jej podpora sa prejavuje aj na dynamike rozvoja pohraničných mestských regiónov. Pre identifikáciu pohraničných mestských regiónov použili veľkostné kritérium minimálne 100 tis. obyvateľov. Výsledkom analýzy bolo 8 typov regiónov (Schéma 4.2), z nich najvýznamnejšími boli prvé dva typy:

Typ 1 Metropolitné jadrové monocentrické pohraničné regióny,

Typ 2 Metropolitné jadrové polycentrické pohraničné regióny.

Väčšina týchto regiónov sa nachádza na severozápade Európy, najmä pozdĺž hraníc Beneluxu, Francúzska, Nemecka a Švajčiarska. Najvýraznejšími príkladmi sú Lille, Luxemburg, Štrasburg, Bazilej a Ženeva, z iných regiónov Európy sem patria polycentrické regióny Kodaň-Malmö a Viedeň-Bratislava. Všetky tieto regióny vykazujú cezhraničný metropolitný potenciál.

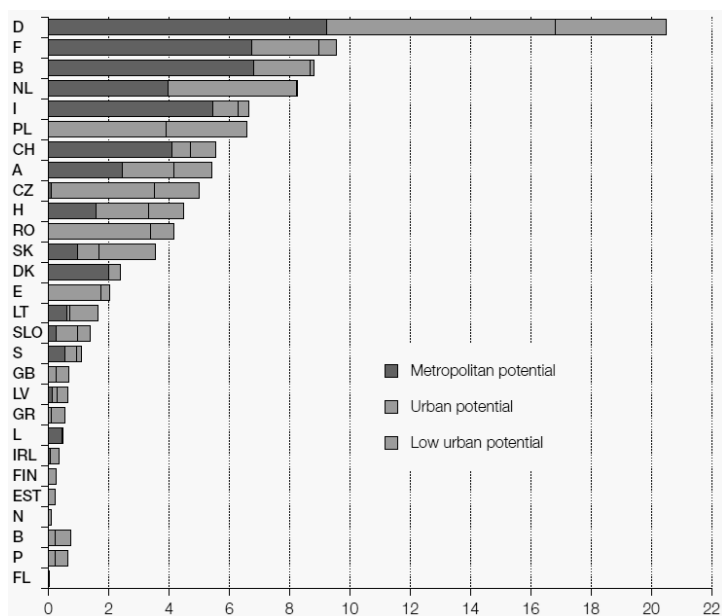

Schéma 4.2 Typológia mestských pohraničných regiónov v Európe

Vysvetlivky: *core* – jadrový, *adjacent* – príľahlý

Zdroj: Sohn a Stambolic, 2013

V jadrových pohraničných metropolitných a mestských regiónoch (zložených zo všetkých obcí, ktoré sa nachádzali 45 minút od hraníc) žilo v roku 2006 102 mil. obyvateľov, z ktorých takmer 80 % obyvateľstva možno považovať za mestské. Analýza rozmiestnenia obyvateľstva v týchto regiónoch podľa štátov ukázala veľké rozdiely (Graf 4.11). Najpočetnejšie zastúpenie mali populačne najväčšie štáty Nemecko a Francúzsko a najurbanizovanejšie štáty Európy Belgicko a Holandsko, v niektorých štátoch úplne absentujú metropolitné pohraničné regióny (Poľsko, Rumunsko, Španielsko). Z hľadiska podielu takmer 80 % obyvateľov žije v pohraničných regiónoch s metropolitným potenciálom v Holandsku a Švajčiarsku. Väčšina štátov strednej a východnej Európy má nízky podiel populácie v sledovaných regiónoch.

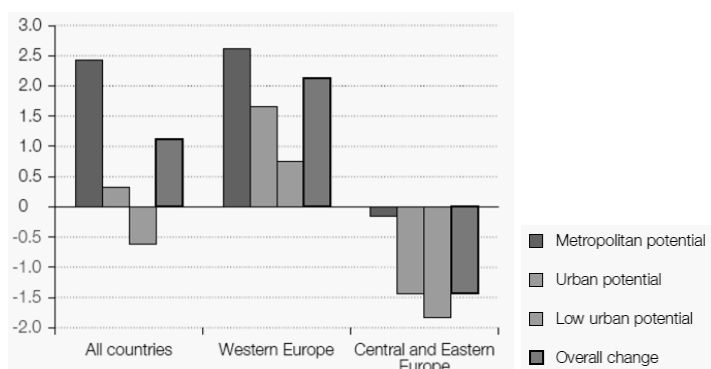

Graf 4.11 Obyvateľstvo v jadrových pohraničných regiónoch v roku 2006

(počet obyvateľov v miliónoch)

Zdroj: Sohn a Stambolic, 2013

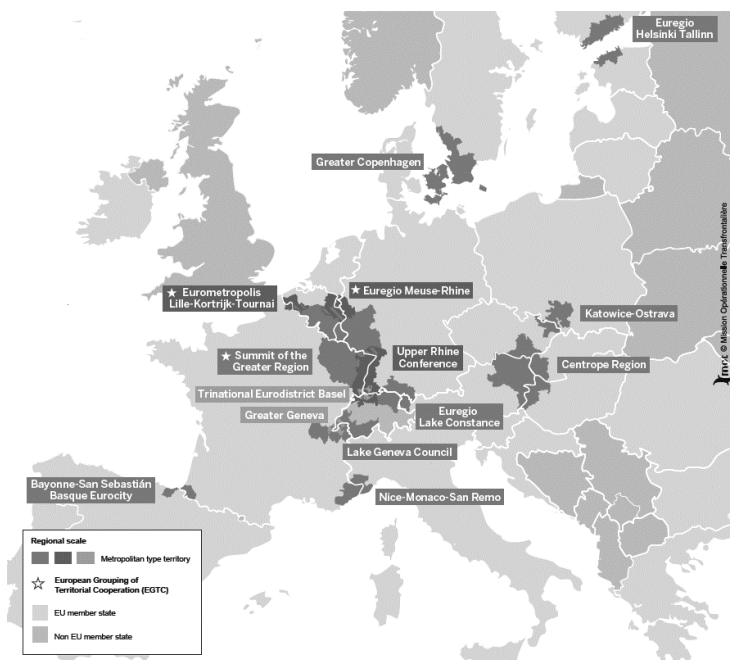
Ešte väčšie rozdiely sa ukázali pri porovnaní dynamiky rastu obyvateľstva v západnej a východnej Európe (Graf 4.12). Pohraničné regióny tak metropolitné ako aj mestské vykázali v západnej Európe v sledovaných rokoch progresívny vývoj, vo východnej Európe metropolitné stagnovali a mestské zaznamenali regresívny vývoj.

Graf 4.12 Dynamika rastu počtu obyvateľov v jadrových pohraničných regiónoch v rokoch 2001 – 2006 (v %)

Zdroj: Sohn a Stambolic, 2013

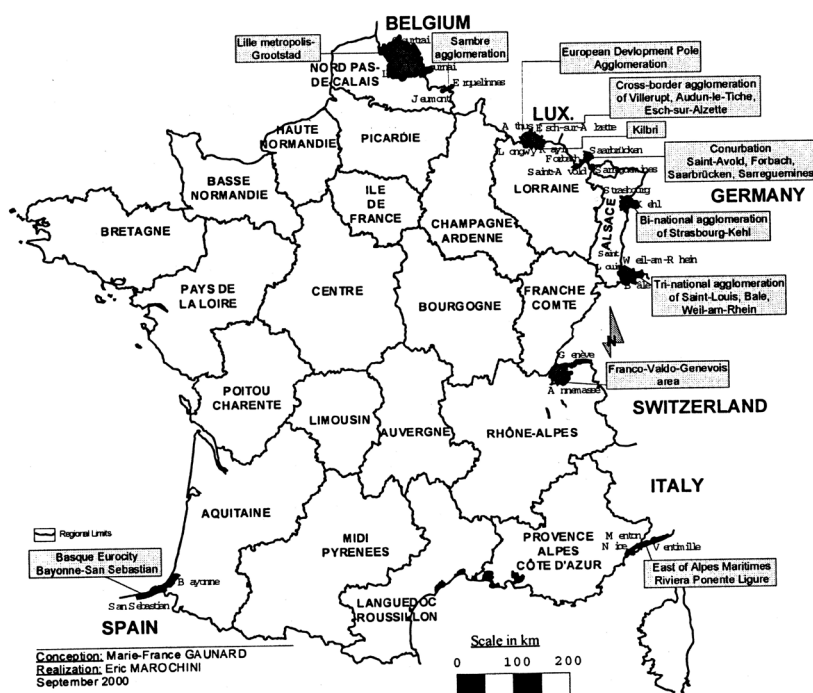
MOT (franc. Mission Opérationnelle Transfrontalière) prispela v posledných rokoch významnou mierou aktivitami a analýzami pohraničných regiónov nielen Francúzska, ale aj Európy resp. štátov EÚ. Portál tejto inštitúcie ponúka kartografickú interpretáciu pohraničných mestských aglomerácií a osobitne aj pohraničných metropolitných regiónov v roku 2022. Obrázok pohraničných mestských aglomerácií znázorňuje tri kategórie: mestá-dvojčky (11), mestské aglomerácie (17), z ktorých väčšina sa stala zároveň aj EZÚS (9) (Agglomérations transfrontalières en Europe, MOT, 2023). Obrázok 4.20 znázorňuje 12 pohraničných metropolitných regiónov, k najväčším patrí Centropole región.

Obrázok 4.20 Cezhraničné metropolitné regióny v Európe v roku 2022

Zdroj: MOT, 2023

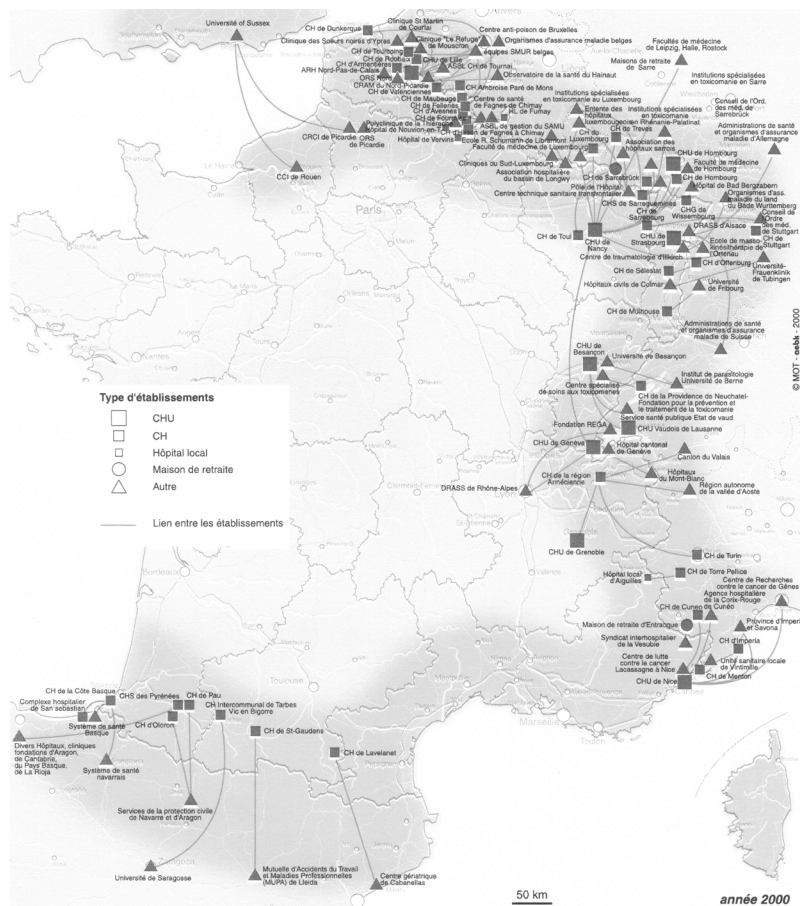
Z európskych štátov početnosťou urbánnych regiónov, ktoré realizujú cezhraničnú spoluprácu vyniká jednoznačne Francúzsko. Jednou z prvých autoriek, ktorá upozornila na tento fenomén, bola Gaunard (2001). Autorka upozornila, že vo Francúzsku začal tento proces v 90. rokoch. V prvej dekáde sa sformovalo 12 takýchto pohraničných mestských aglomerácií (Mapa 4.8). Prvou z nich bola mestská aglomerácia Lille v roku 1991 (najväčšia – 2 500 km², 1,8 mil. obyv.), ktorá sa doteraz prezentuje v odbornej literatúre ako vzorová v Európe a autori jej venujú najviac pozornosti (Baert, 2008; Durand, 2015; Durand a Perrin, 2017; Staeyen, 1997; atď.).

Mapa 4.8 Pohraničné mestské regióny Francúzska v roku 2000

Zdroj: Gaunard, 2001

MOT (Houbart, ed., 2003) skúmal projekty pohraničných mestských aglomerácií Francúzska. Významným prínosom tejto inštitúcie bolo spracovanie *Atlasu cezhraničnej spolupráce* (MOT, 2008), ktorý komplexne analyzoval cezhraničnú spoluprácu Francúzska. Pohraničné mestské regióny predstavujú laboratóriá vznikajúceho európskeho občianstva a nachádzajúce sa v centre výziev európskej integrácie. V Európe je registrovaných cca 60 pohraničných mestských regiónov, v atlase je prezentovaných a analyzovaných deväť projektov spolupráce pohraničných mestských aglomerácií, z nich sedem v širšom ponímaní sú zároveň aj metropolitnými regiónmi. Mapy s textovým popisom ponúkajú poznatky o cezhraničnej dochádzke za prácou, o miere nezamestnanosti, o spolupráci v zdravotníctve, doprave, realizácii projektov, atď. Na ilustráciu sme vybrali príklad cezhraničnej spolupráce v zdravotníctve (Mapa 4.9). Najhustejšia sieť spolupráce nemocníc (3 kategórie), domovov dôchodcov a ostatných zariadení je na severnom pohorí Francúzska, predovšetkým na území mestských aglomerácií Lille, Luxemburg a Štrasburg. Autori v 2. vydaní konštatovali zdvojnásobenie cezhraničných projektových regiónov od roku 2002 (1. vyd.), ku spolupráci mestských regiónov pribudli prírodné a vidiecke regióny, ktoré dokonca na hraniciach už počtom prevažujú.

Mapa 4.9 Cezhraničná spolupráca v pohraničných regiónoch Francúzska v zdravotníctve v roku 2000
 Vysvetlivky: CHU – univerzitná nemocnica, CH – nemocnica, Hôpital local – miestna nemocnica,
 Maison de retraite – domov dôchodcov, Autre – ostatné
 Zdroj: MOT – Atlas de la coopération transfrontalière, 2008

Príkladom ďalšieho kartografického diela je publikácia Dunlop (2013) venovaná pohraničnému regiónu Alsasko-Lotrinsko. Autorka detailne hodnotí vývoj historických kartografických diel (hlavne z 18. a 19. storočia) a regionálnej identity Alsasko-Lotrinska. Pohraničný región je príkladom zložitého historického vývoja so striedaním francúzskeho a nemeckého vplyvu. Hlavné centrum regiónu Štrasburg bolo založené na ľavom brehu rieky Rýn. Rieka Rýn a mesto Štrasburg slúžili ako hradba, ktorú Francúzi často bránili, na mapách bolo mesto znázorňované ako pevnosť. Po francúzsko-pruskej vojne (1871) bol Štrasburg pod nemeckou nadvládou až do roku 1918. Konfliktnou zónou bol celý región aj počas 1. a 2. svetovej vojny. Autorka v závere pripomína veľké zmeny, ktoré nastali po 2. svetovej vojne, a to postupný proces zmierenia, ktorý bol predpokladom pripravovanej cezhraničnej spolupráce.

Székely (2007) identifikovala 16 potenciálnych a vznikajúcich pohraničných mestských regiónov v Maďarsku (Obrázok 4.21), na ktoré uplatnila aj typológiu pohraničných FUAs podľa ESPON. Autorka zdôraznila špecifika siete mestských regiónov Maďarska podľa štyroch veľkostných kategórií FUAs. Okrem hlavnej metropoly Budapešť absentujú regióny ďalších metropol a veľkých miest, dominujú regióny stredných a malých miest. Podľa typológie ESPON väčšina pohraničných mestských regiónov patrí do najfrekvencovanejších

typov v Európe – Typ 7 a Typ 1, pri niektorých mestských regiónoch sme vykonali korekciu typológie. Typ 7 reprezentujú Viedeň-Bratislava-Győr, Salgótarján-Lučenec, Košice-Miskolc, Užgorod-Nyíregyháza-Satu Mare, Debrecen-Oradea, Timisoara-Arad-Szeged-Subotica, Pécs-Osijek. Do typu 1 boli zaradené Komárno-Komárom, Ostrihom-Štúrovo, Balassagyarmat-Slovenské Ľarmoty, Sátoraljaújhely-Slovenské Nové Mesto (chýba na obrázku), Záhony-Čop.

Obrázok 4.21 Potenciálne a vznikajúce pohraničné mestské regióny v Maďarsku
Zdroj: Székely, 2007

5 Cezhraničná spolupráca v Slovenskej republike

Vývoj politickej situácie v Slovenskej republike do roku 1998 zapríčinil, že neboli vytvorené priaznivé podmienky pre rozvoj cezhraničnej spolupráce, dokonca možno konštatovať, že v niektorých prípadoch bola zámerne brzdená. Snaha uchovať centralizovanú moc a nena-rušiť stále pretrvávajúcu silnú pozíciu štátu zapríčinila potláčanie všetkých procesov, ktoré spontánnym spôsobom vznikali z miestnych alebo regionálnych iniciatív, cezhraničnej spolupráce nevynímajúc (Halás a Slavík, 2001).

Oneskorenie rozvoja cezhraničnej spolupráce okrem politickej situácie výraznou mierou ovplyvnil vývoj formovania regionálnych celkov v územnom a správnom usporiadaní SR a inštitucionálna nepripravenosť. V roku 1996 bol schválený Zákon NR SR č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní. Zriadené boli kraje ako správne celky štátnej správy, v zákone boli uvedené aj samosprávne kraje, ale ich realizácia sa oddialila a posunula až na rok 2002 (podľa osobitného zákona). Príprava inštitucionálnej bázy pre rozvoj cezhraničnej spolupráce si vyžadovala prijatie súvisiacich európskych dokumentov ako aj podpisy medzivládnych dohôd so susednými štátmi. Prípravné etapy na prijatie viacerých dokumentov prebiehali už od prvých rokov existencie Slovenskej republiky, ale proces vyvrcholil až v rokoch 2000 a 2001 prijatím viacerých významných európskych dokumentov súvisiacich s medzinárodnou spoluprácou. Prvá medzivládna dohoda o cezhraničnej spolupráci bola podpísaná s Poľskom v roku 1995, tri ďalšie až v roku 2001 a posledná v roku 2003.

Gestorom aktivít cezhraničnej spolupráce na najvyššej, čiže národnej úrovni, je vláda, ministerstvá a iné ústredné orgány štátnej správy (Marhulíková, 2000). V Slovenskej republike boli po splnení inštitucionálneho rámca deklarované štyri rozdielne formy cezhraničnej spolupráce:

- *medzivládne dohody o cezhraničnej spolupráci,*
- *spolupráca euroregiónov,*
- *spolupráca v rámci územných samosprávnych a štátnych orgánov,*
- *spolupráca obchodných komôr.*

V tejto kapitole sumarizujeme vývoj cezhraničnej spolupráce v Slovenskej republike od roku 1990 do súčasnosti. Významnou mierou prispeli k rozvoju cezhraničnej spolupráce doterajšie podporné programy z Európskej únie. Hlavnú časť kapitoly tvorí predstavenie éry euroregiónov s jej osobitými špecifikami – pomerne komplikovaným procesom ich tvorby, krátkou érou ich fungovania a charakteristikami s dôrazom na tie najvýznamnejšie resp. problematické. Ďalšou vývojovou etapou sú európske zoskupenia územnej spolupráce, kde v dynamike vývoja ich tvorby sme sa dostali medzi popredné krajiny Európy. Podobne ako aj v 4. kapitole, v poslednej časti prezentujeme príklady analýz jednotlivých úsekov pohraničia a pohraničných priestorových jednotiek, z ktorých poznatky sú využiteľné pre cezhraničnú spoluprácu. Problematika cezhraničnej spolupráce sa stala atraktívnou témou aj vo vedeckej sfére, predovšetkým medzi geografmi, sociológmi a ekonómami, o čom svedčia aj príklady ich publikácií, riešených projektov a aj zorganizovaných konferencií.

5.1 Programy cezhraničnej spolupráce

Programové dokumenty cezhraničnej spolupráce sa volajú Operačné programy, tak ako pri iných programoch štrukturálnych fondov, majú svoju stanovenú štruktúru a obsah. Programovanie aj implementácia sa vykonávajú spoločne. Rozpočty nie sú rovnaké, závisia

aj od dĺžky spoločnej hranice. Pre programy sa určujú riadiaci orgán, národný orgán a spoločný technický sekretariát. Oprávnenými žiadateľmi môžu byť štátny sektor, verejný sektor a neziskové organizácie.

Prvé etapy programov boli kratšie, od roku 2007 začala éra 7-ročných etáp programov. Pred vstupom do EÚ Slovenská republika využívala finančnú podporu predovšetkým z Programu Phare CBC, po vstupe do EÚ prešla predovšetkým na programy Interreg. Pre doterajšie programové obdobia platia rovnaké zovšeobecnenia: oneskorené začiatky programov, nedostatočné čerpanie plánovaných finančných zdrojov (často po skončení obdobia) a nestabilita v organizačných štruktúrach.

1994 – 1999 Program Phare CBC

Z iniciatívy EÚ vznikol v roku 1994 program cezhraničnej spolupráce Phare CBC (Cross Border Cooperation), ktorého hlavným cieľom bola cezhraničná spolupráca pozdĺž hraníc krajín EÚ a krajín strednej a východnej Európy. Program bol jeden z nosných prvkov predvstupovej stratégie. Cieľom programu bolo posilniť predovšetkým infraštruktúru a riešiť problémy životného prostredia v pohraničných regiónoch. Projekty boli určené predovšetkým mestám a obciam, občianskym združeniam a ďalším neziskovým organizáciám (Rajčáková, 2001).

2000 – 2004 Program Phare CBC

Program bol určený na rozvoj spolupráce Slovenska so susednými štátmi, ktoré boli buď členskými alebo asociovanými členmi EÚ. Od roku 2000 sa program realizoval formou dvojstranných programov s Rakúskom (CBC SR-AT), Poľskom (CBC SR-PL) a Maďarskom (CBC SR-HU), neskôr aj s Ukrajinou. Podporované boli hlavne opatrenia na zlepšenie dopravnej infraštruktúry spájajúce regióny susediacich štátov, opatrenia zamerané na ochranu životného prostredia a na podporu ekonomickej spolupráce. Zároveň boli podporované aj malé projekty, tzv. „ľudia ľuďom“ projekty na podporu kultúrnych výmen, miestnej demokracie, rozvoja ľudských zdrojov, turizmu a pod.

2004 – 2006 Interreg III A

Vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie 1. 5. 2004 vznikla možnosť čerpať finančné prostriedky zo štrukturálnych fondov, a to aj v rámci skráteného programu Interreg III A, ktorý nadviazal a zároveň nahradil predvstupový program cezhraničnej spolupráce Phare CBC. Oproti predchádzajúcemu programu bol Interreg III A zameraný predovšetkým na podporu menších investičných a neinvestičných projektov. Program sa týkal všetkých 8 samosprávnych krajov, keďže sú všetky pohraničné. Slovenská republika čerpala dotácie na štyri programy, pričom riadiacim orgánom bola len s ČR:

- Interreg III A Maďarsko-SR-Ukrajina,
- Interreg III A Rakúsko-SR,
- Interreg III A SR-ČR,
- Interreg IIIA Poľsko-SR.

V programoch sa riešili hlavne opatrenia na témy mestského a vidieckeho rozvoja, podpora podnikania a zamestnanosti, ochrany životného prostredia, zlepšovanie dopravy, spolupráca v právnych a administratívnych sférach a podpora kultúrnych udalostí a turizmu a fond malých projektov.

2007 – 2013 Interreg IV A

V tomto plánovacom období prišlo k viacerým zásadným zmenám. Prechodom na Európsku územnú spoluprácu sa rozšírila spolupráca na tri zložky: cezhraničná, nadnárodná a medzinárodná a prešlo sa na 7-ročné plánovacie obdobia. Cezhraničná spolupráca bola podporovaná programom Interreg IV A, a to v pomere 85 % z EÚ, 10 % zo štátneho rozpočtu

a 5 % nositeľom projektu. Pevne bol stanovený len príspevok EÚ, ďalšie si upravili jednotlivé krajiny. Schválených bolo päť programov cezhraničnej spolupráce, oproti predchádzajúcemu obdobiu pribudol jeden program, štyri boli so susednými štátmi, posledný bol multilaterálny. Spolupráca s Ukrajinou sa riešila cez Európsky nástroj susedstva a partnerstva (ENPI) s tromi susednými štátmi. Len v prvom programe bol riadiacim orgánom SR, v ďalších štyroch to boli susedné krajiny:

- *Program cezhraničnej spolupráce SR – ČR (2007 – 2013) (INTERREG IV A SR-ČR)*
- *Program cezhraničnej spolupráce Rakúsko – SR (2007 – 2013) (INTERREG IV A SR-AT)*
- *Program cezhraničnej spolupráce Maďarsko – SR (2007 – 2013) (INTERREG IV A SR-HU)*
- *Program cezhraničnej spolupráce Poľsko – SR (2007 – 2013) (INTERREG IV A SR-PL)*
- *Program cezhraničnej spolupráce Maďarsko – SR – Ukrajina – Rumunsko (ENPI).*

Prioritné osi boli zamerané predovšetkým na cezhraničnú infraštruktúru, sociálnu a hospodársku spoluprácu a životné prostredie. Úspešnosť programu Interreg III A SR-ČR bola vyhodnotená v osobitnej štúdii (Hustáková, Mareková a Obuch, 2013). Cezhraničná spolupráca sa orientovala na dve priority: i) ekonomický, sociálny a kultúrny rozvoj a ii) zlepšenie dostupnosti a ochrany životného prostredia v cezhraničnom regióne. O finančnú dotáciu sa uchádzalo spolu 530 projektov, z toho schválených bolo 214 projektov a zazmluvnených 175 projektov. Najväčší počet schválených projektov bolo v oblastiach spolupráce a sieťovania (50), rozvoja cestovného ruchu (30), rozvoja kultúry a zachovania tradícií (27), a vzdelávania a trhu práce (27). Správcom mikroprojektov v tomto období bol Euroregión Bílé-Biele Karpaty.

2014 – 2020 Interreg V A

Operačný program cieľa Európska územná spolupráca pre Slovensko bol dotovaný na toto obdobie sumou 1 533 mil. eur, z toho na Programy cezhraničnej spolupráce bolo stanovených 551 mil. eur, čo tvorilo len 36 % (v európskom delení EÚZ má cezhraničná spolupráca stále dominantné postavenie). Európska komisia schvaľovala päť programov cezhraničnej spolupráce až v priebehu roku 2015 (dátumy v Tabuľke 5.1). Pri prvých štyroch programoch tvorilo národné spolufinancovanie 15 %. Aktivita boli orientované na lepšie prepojenie infraštruktúry, prírodné a kultúrne pamiatky, spoluprácu univerzít a ostatných VŠ, atď. (MIRRI, 2022c).

2021 – 2027 Interreg VI A

Pre súčasné programové obdobie Vláda SR schválila (30. 3. 2022) 5 programov cezhraničnej spolupráce Interreg VI A, z toho 4 so susednými štátmi a piaty Interreg VI A NEXT s tromi krajinami. Základné informácie o týchto programoch ukazuje Tabuľka 5.2. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR je riadiacim orgánom pre dva programy (s Rakúskom a Českom) a národným orgánom pre tri ďalšie programy. Programovými partnermi zo Slovenskej republiky sú samosprávne kraje a jeden okres, na najdlhšej hranici s Maďarskom je do programu zapojených až päť samosprávnych krajov. Zo susedných štátov sú do programov zaradené 3 spolkové krajiny Rakúska, tri kraje Česka, 7 okresov a jedno mesto Poľska, 8 žúp Maďarska (z toho dve nie sú pohraničné – Budapešť, Heves) a do posledného programu 2 župy Maďarska, tri župy Rumunska a 3 oblasti Ukrajiny. Z EFRR je plánovaný rozpočet na všetkých 5 programov 463,5 mil. eur, z ktorých každý bude dofinancovaný domácimi dotáciami (cca 20 %). Oproti predchádzajúcemu plánovaciemu obdobiu prišlo ku zníženiu celkového rozpočtu z EFRR.

Tabuľka 5.1 Programy cezhraničnej spolupráce Slovenskej republiky v rokoch 2014 – 2020

<i>Program CS (dátum schválenia EK)</i>	<i>Celkový rozpočet v mil. eur</i>	<i>EFRR v mil. eur</i>	<i>Národné spolufinancovanie v mil. eur</i>
Poľsko-Slovenská republika (12.2.)	182,3	155,0	27,3
Slovenská republika-Česká republika (11.6.)	106,0	90,0	16,0
Slovenská republika-Rakúsko (28.7.)	89,3	75,9	13,4
Maďarsko-Slovenská republika (30.9.)	183,3	155,8	27,5
ENI Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina (17.12.)	81,3	73,9	7,4
<i>Spolu</i>	<i>642,2</i>	<i>550,6</i>	<i>91,6</i>

Vysvetlivky: 12.2. – dátum schválenia programu Európskou komisiou, * – oprava poradia štátov, riadiaci orgán je v Maďarsku

Zdroje: Program spolupráce Interreg V-A Poľsko-Slovensko, Program spolupráce Interreg V-A Slovenská republika-Česká republika, Program spolupráce Interreg V-A Slovenská republika-Rakúsko, Program spolupráce Interreg V-A Slovenská republika-Maďarsko. Program ENI Cezhraničná spolupráca Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina 2014 – 2020 (Úrad vlády Slovenskej republiky, 2023)

Tabuľka 5.2 Programy cezhraničnej spolupráce Slovenskej republiky v rokoch 2021 – 2027

<i>Program CS</i>	<i>Programoví partneri v SR</i>	<i>Rozpočet z EFRR v mil. eur</i>	<i>Počet priorít</i>	<i>Počet špecifických cieľov</i>
Slovensko-Rakúsko	BSK, TTSK	55	4	8
Slovensko-Česko	TTSK, TNSK, ZASK	85,5	5	6
Poľsko-Slovensko	ZASK, PRSK, SN	130	4	6
Maďarsko-Slovensko	BSK, TTSK, NRSK, BBSK, KESK	130	3	
Maďarsko-Slovensko- Rumunsko-Ukrajina	KESK, PRSK	63	3	5
<i>Spolu</i>		<i>463,5</i>	<i>19</i>	<i>25</i>

Vysvetlivky: BSK – Bratislavský samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, NRSK – Nitriansky samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, ZASK – Žilinský samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, KESK – Košický samosprávny kraj, PRSK – Prešovský samosprávny kraj, SN – okres Spišská Nová Ves

Zdroje: Program cezhraničnej spolupráce Interreg VI-A Slovensko-Rakúsko 2021 – 2027, Program cezhraničnej spolupráce Interreg VI-A Slovensko-Česko 2021 – 2027, Program cezhraničnej spolupráce Interreg VI-A Poľsko-Slovensko 2021 – 2027, Program cezhraničnej spolupráce Interreg VI-A Maďarsko-Slovensko 2021 – 2027, Program cezhraničnej spolupráce Interreg VI-A Slovensko-Rakúsko 2021 – 2027, Program cezhraničnej spolupráce Interreg VI-A NEXT Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina 2021 – 2027 (MIRRI, 2022c)

Vo všetkých programoch sú priority orientované na životné prostredie (Zelenšie pohraničie – Rakúsko, Zelené spolupráce – Maďarsko, atď.), sociálnu sféru – vzdelanie, kultúra, cestovný ruch (Turisticky atraktívne pohraničie – Poľsko), inštitucionálnu sféru (Česko, Poľsko, Maďarsko), v prípade Rakúska inovácie (Inovatívnejšie pohraničie), Poľska dopravná infraštruktúra (Prepojenejšie pohraničie) a Rakúska a v poslednom programe s tromi krajinami aj spolupráca v zdravotníctve. Novinkou je, že v programe s Rakúskom bol prvýkrát vytvorený Fond malých projektov (FMP), ktorý pri ostatných má už dlhšiu tradíciu a v programe s Českom je teraz dokonca jednou z priorít. Pri dvoch prioritách programu s Maďarskom bolo použitý neštandardný termín hraničný región.

Okrem oficiálnych programov popísaných vyššie určených cielene pre cezhraničnú spoluprácu treba upozorniť na dva programy, ktoré sa realizujú v súčasnom období a z ktorých je možnosť čerpať ďalšie zdroje na vybrané aktivity súvisiace aj s pohraničím a cezhraničnou spolupracou. Prvým je *Plán obnovy a odolnosti SR* (najprv ako dokument *Moderné a úspešné Slovensko*, Ministerstvo financií Slovenskej republiky, 2020). Plán tvoria investície a reformy, ktoré budú riešiť výzvy identifikované najmä na základe odporúčaní Európskej komisie pre Slovensko. Plán bol schválený Európskou komisiou v roku 2021 a aktualizovaný v roku 2023. Do roku 2026 by mala SR vyčerpať 6,41 mld. eur, pre pohraničné regióny sú najviac využiteľné dopravná infraštruktúra, obnova budov, zdravotná starostlivosť, vzdelávanie, digitálna transformácia poskytovania verejných služieb. Ďalším je *Program Slovensko 2021 – 2027* (MIRRI, 2022a), v rámci ktorého má Slovensko čerpať dokonca až 12,5 mld. eur. Program rieši 5 cieľov. Najväčšie možnosti využitia dotácií pre pohraničné regióny sa núkajú v *Cieli 5 Európa bližšie občanom*, v rámci ktorého sú opatrenia zvyšujúce kvalitu verejných služieb, investície do regionálnej a miestnej infraštruktúry (aj cykloturistika), investície do kultúrneho dedičstva, kultúry a cestovného ruchu a aj Opatrenie 5.1.6 Európske hlavné mesto kultúry, pre ktoré bolo vybrané mesto Trenčín (Správa o hodnotení strategického dokumentu Program Slovensko 2021 – 2027, MIRRI 2022b, pozn. autor učebnice bol jeden z posudzovateľov programu).

5.2 Euroregióny

Najvýznamnejšou a zároveň najefektívnejšou formou cezhraničnej spolupráce v prvých dekádach vývoja v Európe boli jednoznačne euroregióny. Preto aj v počiatočnom vývoji cezhraničnej spolupráce v Slovenskej republike boli snahy o čo najskoršie vytvorenie prvých euroregiónov. Viaceré bariéry uvedené vyššie oddialili v prvých rokoch ich oficiálne fungovanie. Týkalo sa to aj dvoch prvých euroregiónov – Karpatského euroregiónu a Euroregiónu Tatry.

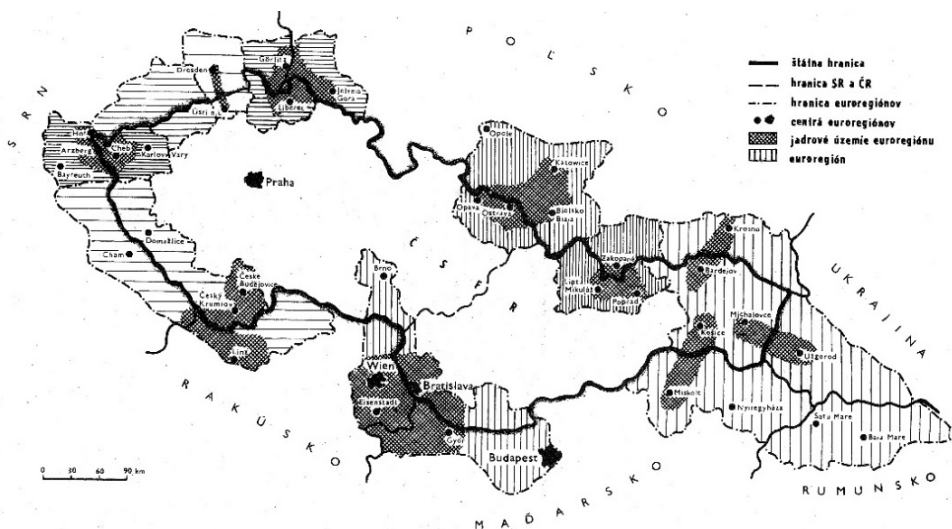
5.2.1 Vývoj euroregiónov

Úplne v začiatkoch formovania sa euroregiónov popísal situáciu v Československu k júnu 1992 Buček (1992). Podľa dovtedajších iniciatív identifikoval 8 pohraničných regiónov a v každom z nich aj jadrové územie (Karpaty až tri), ktoré v tom čase vyvíjali úsilie o vytvorenie euroregiónu resp. už ho vytvorili (Euroregión Neisse-Nisa-Nysa) (Mapa 5.1).

V ďalších rokoch autori začínajú upozorňovať na euroregióny ako nový prvok regionálnej štruktúry, jednu z foriem cezhraničnej spolupráce a potrebu ich vytvárania v Slovenskej republike (Drgoňa, 2001; Falt'an, 2004, 2005; Lacová a Popjaková, 1995; Rajčáková, 2001) a dokonca aj ako novú tému vo vyučovaní geografie (Madziková a Kancír, 2000). Vývoj euroregiónov v Slovenskej republike analyzovalo viacero autorov buď ešte v priebehu vývoja alebo po dokončení ich tvorby (Falt'an, 2004, 2016; Halás, 2007; Halás a Slavík, 2001; Jiroušek, 2004; Slavík, 2001; Spišiak, 2001; Žárska, 2005; atď.), niektorí s dôrazom na proces ich inštitucionalizácie (Falt'an, 2004; Suhányová, 2010; Világy, Strážay a Benč, 2006) resp. so zameraním sa len na vybrané euroregióny (Falt'an, 2005; Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010; Suhányová, 2010) alebo na vybrané aspekty (demografický vývoj – Švecová, 2002) a prieskum názorov verejnosti na ne (Žárska, 2005).

Je až prekvapivé, že termíny euroregión a slovenská časť euroregiónu boli definované v právnom dokumente SR prvýkrát až v roku 2008 (Zákon o podpore regionálneho rozvoja 539/2008), kedy ich sieť bola už vytvorená. Euroregión je subjekt územnej spolupráce zložený zo zástupcov sociálno-ekonomických partnerov, ktorí pôsobia na regionálnej a miestnej úrovni susediacich štátov, založený na účely cezhraničnej spolupráce (§ 2 i). Slovenská časť euroregiónu je záujmové združenie právnických osôb založené podľa

osobitného predpisu na účely cezhraničnej spolupráce so sídlom v Slovenskej republike (§ 2 j). Vyšší územný celok a obec vo svojej pôsobnosti na účely podpory regionálneho rozvoja vytvárajú podmienky na vznik a rozvoj územnej spolupráce a partnerstiev a spolupracujú s regiónmi a územnými celkami alebo s orgánmi iných štátov (v prípade obce – s ďalšími obcami), ktoré plnia funkcie územnej samosprávy (§ 11, 12).

Mapa 5.1 Plánované euroregióny v Československu v roku 1992

Zdroj: Buček, 1992

Euroregión je v zákone zaradený medzi ďalšie subjekty územnej spolupráce. Jeho hlavným cieľom je cezhraničná spolupráca. Každý euroregión si rozvojové priority určuje podľa vlastných regionálnych a geografických špecifik. Úlohy slovenskej časti euroregiónu detailne popisuje zákon v 9 bodoch. Uvedieme len tie najdôležitejšie: pripravuje rozvojové projekty, podporuje rozvojové aktivity, podieľa sa na vypracovaní spoločných strategických a programových dokumentov, organizuje prezentačné podujatia a odborné semináre, vytvára partnerstvá a spolupracuje na európskej, národnej, regionálnej a miestnej úrovni. Slovenskej časti euroregiónu môže byť z rozpočtovej kapitoly ministerstva poskytnutý finančný príspevok na projekt.

Absencia platných pravidiel pri vzniku prvých euroregiónov sa nahrádzala organizovaním konferencií poriadaných Ministerstvom vnútra SR, predovšetkým pod metodickým vedením AEER (Gabbé, atď.) (Marhulíková, 2000).

Éra väčšiny euroregiónov v Slovenskej republike trvala pomerne krátku etapu, ale skúsenosti z ich tvorby a fungovania sú určite poučením pre ďalší vývoj cezhraničnej spolupráce v Slovenskej republike. Chronologický vývoj euroregiónov so základnými údajmi prezentujeme v Tabuľke 5.3. Interval formovania sa euroregiónov v SR začíname už od roku 1993, kedy vznikol Euroregión Karpaty, ale SR sa stalo len neoficiálnym členom. Ak rátame aj neoficiálne členstvo (v dvoch prípadoch), interval tvorby euroregiónov trval podobne ako v susedných štátoch (podkap. 4.1.2), v tomto prípade 11 rokov, pričom kľúčovými rokmi boli roky 1999 a 2000, kedy v každom roku vznikli štyri euroregióny. V posledných troch rokoch tvorby sa sformovali nové euroregióny už len na slovensko-maďarskej hranici. Celkovo tak vzniklo 12 euroregiónov. V štúdiách vyššie spomínaných autorov sa uvádzajú aj iné počty euroregiónov, vo väčšine prípadov boli v zoznamoch aj pripravované euroregióny, ktoré však nevznikli a tiež nesprávne dátumy vzniku.

Tabuľka 5.3 Vývoj euroregiónov v SR v rokoch 1993 – 2003

<i>Názov euroregiónu</i>	<i>Dátum vzniku</i>	<i>Sídla euroregiónu (štát)</i>	<i>Rozloha v km²</i>
Euroregión Tatry	26.8.1994, SR 23.7.1996	Nowy Targ (PL), Kežmarok (SK)	11 433
Euroregión Weinviertel -Jižní Morava-Záhorie	23.6.1999	Zistersdorf (AT), Břeclav (CZ), Holíč (SK)	11 521
Euroregión Váh-Dunaj-Ipeľ	3.7.1999	Tatabánya (HU), Nitra (SK)	23 999
Euroregión Neogradiensis	29.9.1999	Salgótarján (HU), Lučenec (SK)	4 668
Karpatský euroregión	14.2.1993, SR 25.11.1999	Krosno (PL), Užhorod (UA), Nyíregyháza (HU), Baia Mare (RO), Košice (SK)	161 279
Euroregión Beskidy- Beskydy	18.2.2000, ČR 9.6.2000	Bielsko-Biala (PL), Žilina (SK), Frýdek-Místek (CZ)	3 928
Euroregión Bíle-Biele Karpaty	30.7.2000	Zlín (CZ), Trenčín (SK)	8 609
Euroregión Slaná-Rimava	10.10.2000	Putnok (HU), Rimavská Sobota (SK)	5 979
Euroregión Podunajského Trojspolku	25.1.2001	Győr (HU), Dunajská Streda (SK)	5 805
Euroregión Kras	1.3.2001	Hačava, Plešivec (SK), Perkupa (HU)	951
Euroregión Ipeľ-Ipoly	2.10.2002	Šahy (SK), Balassagyarmat (HU)	7 325
Euroregión Ister-Granum	17.11.2003	Esztergom (HU), Štúrovo (SK)	2 000

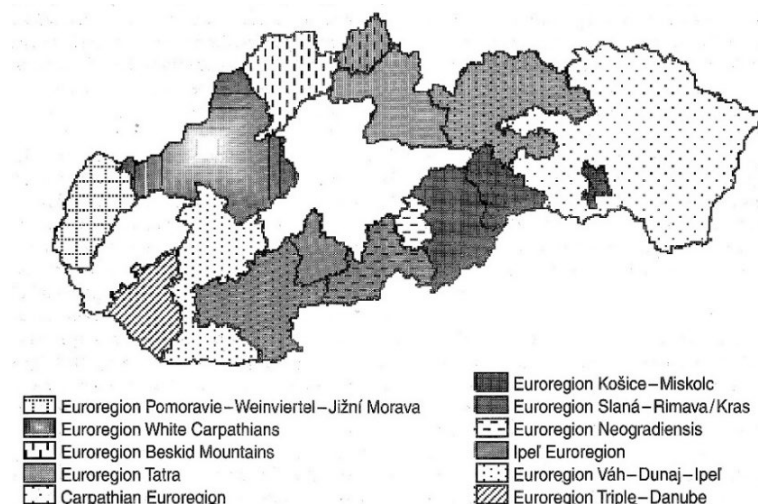
Vysvetlivky: pri termínoch vzniku sú v troch prípadoch dva, druhý je termínom vstúpenia SR (2x) a ČR (1x), poradie sídiel euroregiónu je podľa významu; SK – Slovensko, PL – Poľsko, CZ – Česko, AT – Rakúsko, HU – Maďarsko, RO – Rumunsko, UA – Ukrajina
Zdroj: Slavík, 2001, upravené a doplnené autorom

Podľa počtu vstupujúcich krajín prevládala bilaterálna spolupráca (až v deviatich z dvanástich prípadov), a to hlavne na slovensko-maďarskej hranici (sedem euroregiónov). V dvoch prípadoch išlo o trilaterálnu spoluprácu. Zhodou okolností oba prípady boli na úseku slovensko-českej hranice, a to na juhu, kde sa pridával ešte rakúsky partner a na severe poľský partner. Zo všetkých euroregiónov sa počtom 5 participujúcich štátov vymyká Karpatský euroregión.

Podľa veľkosti bola medzi euroregiónmi pomerne veľká variabilita (Tabuľka 5.2). Netypickým príkladom euroregiónu bol Karpatský euroregión, ktorý na rozdiel od všetkých ostatných mal vyslovene nadregionálny charakter a zaujímal tak špecifické postavenie nielen u nás, ale aj v celoeurópskom porovnaní. Ostatné euroregióny mali regionálny charakter. Niektoré euroregióny sa už v predstihu prispôbobi a reflektovali na hranice samosprávnych krajov, Euroregión Bíle-Biele Karpaty zaberá v SR územie Trenčianskeho samosprávneho kraja, Euroregión Váh-Dunaj-Ipeľ bol totožný s Nitrianskym samosprávnym krajom a Karpatský euroregión s Prešovským a Košickým samosprávnym krajom. Ostatné euroregióny hranice samosprávnych krajov nerešpektovali a vo viacerých prípadoch sa dokonca navzájom prekrývali. Spolu sme registrovali šestnásť okresov (z toho štyri mestské: Košice I – Košice IV), ktorých územie resp. členské obce spadali pod dva rozdielne euroregióny. Naopak územie devätnástich okresov (vrátane mestských okresov Bratislava I – Bratislava V) nebolo zahrnuté pod činnosť žiadneho euroregiónu.

Kartografická interpretácia euroregiónov na území Slovenskej republiky sa obmedzovala len na schematické znázornenie územia. Zjednodušený variant bol interpretácia euroregiónov len v rámci územia Slovenskej republiky (Obrázok 5.1), druhý variant

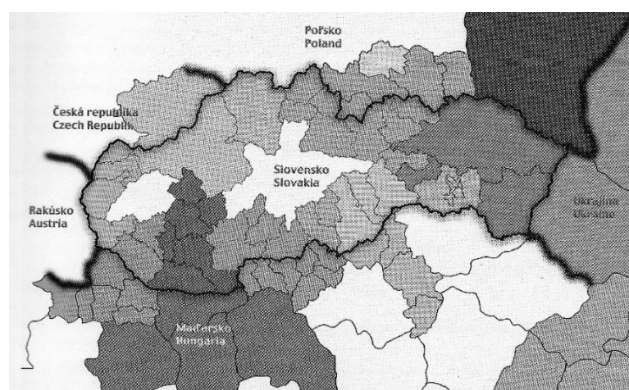
predstavoval celé reálne územie existujúcich euroregiónov tak na území Slovenskej republiky, ako aj v susedných štátoch (Obrázok 5.2).

Obrázok 5.1 Euroregióny zasahujúce na územie Slovenskej republiky v roku 2002

Vysvetlivky: stav je k roku 2002, kedy sa pripravoval vznik Euroregiónu Košice-Miskolc a ešte nebol vytvorený posledný Euroregión Ister-Granum

Zdroj: Halás, 2007

Obrázok 5.2 Euroregióny na hraniciach Slovenskej republiky v roku 2000

Vysvetlivky: na mape chýbajú vyznačené moravská a rakúska časť Euroregiónu Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie

Zdroj: Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000

V členskej základni mali hlavnú úlohu mestá a obce, podobne ako aj v ČR, prevažovala teda iniciatíva na lokálnej úrovni. Len v prípade Karpatského euroregiónu sa členmi stali Košický a Prešovský kraj a po vzniku samosprávnych krajov Košický samosprávny kraj a zakladateľom Euroregiónu Váh-Dunaj-Ipeľ za slovenskú stranu bol Nitriansky kraj. Pozíciu regionálnej úrovne v procese vzniku euroregiónov ovplyvnil oneskorený vznik samosprávnych krajov (od 1. 1. 2002), teda v čase, keď už väčšina euroregiónov vznikla. Faltán (2016) upozornil na špecifiká problematického vzťahu euroregiónov a samosprávnych krajov (nefungujúca spolupráca, neujasnené kompetencie, zlé interpersonálne vzťahy).

V susednom Poľsku a Maďarsku sa vo viacerých euroregiónoch angažovali v činnosti regionálne celky (vojvodstvá, župy). V niektorých slovenských častiach euroregiónov figurovali v členskej základni aj iné subjekty. V tomto vynikal predovšetkým Euroregión Biele-Biele Karpaty, kde participovali tri sektory, okrem miest a obcí aj tretí sektor a podnikateľský sektor (Falt'an, 2004), podobne to bolo aj v Euroregióne Beskydy.

Organizačné štruktúry euroregiónov v Slovenskej republike mali dve úrovne. Pravidlá vyžadovali osobitne orgány slovenskej časti euroregiónu a spoločné orgány euroregiónu. Názvy jednotlivých orgánov neboli zjednotené, najviac pri najvyššom. Najvyšším orgánom euroregiónu bolo Valné zhromaždenie (Kongres, Rada, Predsedníctvo), kde boli dohodnuté kvóty zastúpenia národných častí, členmi najvyššieho orgánu na národnej úrovni boli spravidla všetci členovia. Ďalšími orgánmi boli najčastejšie Rada (Prezídium, Predstavenstvo), v euroregióne predseda, sekretariát a odborné komisie (pracovné komisie, odborné tímy), prípadne ešte ďalšie orgány. Predsedníctvo euroregiónu bolo rotujúce. Významnú úlohu mal sekretariát. Zatiaľ čo v ČR sa počty pracovníkov sekretariátov pohybovali v rozpätí 1 (Beskydy) – 11 (Nisa), v SR mali spravidla minimálny počet.

Osobitými prípadmi boli formy spolupráce, ktoré napriek pôvodným plánom nedospeli do oficiálneho ustanovenia euroregiónu. Medzi takéto príklady patrila spolupráca dvoch najväčších miest SR Bratislavy a Košíc. Spolupráca miest Košice a Miskolc sa najprv vyvíjala v rámci Karpatského euroregiónu a v roku 2001 prišlo k pokusu o vytvorenie samostatného euroregiónu, napokon sa tak nestalo. Dlhو pripravovaný a očakávaný Euroregión Wien-Bratislava-Győr tiež nevznikol, v poslednom období sa rozšíril o Brno a figuruje ako pracovné zoskupenie CENTROPE.

Fórum euroregiónov na Slovensku (FERS)

Fórum euroregiónov na Slovensku (FERS) vzniklo 5. mája 2001 v Žiline a zakladajúcimi členmi boli tri euroregióny, do roku 2004 sa členská základňa rozšírila na 8 euroregiónov (Jiroušek, 2004). Išlo o dobrovoľnú platformu euroregionálnych združení Slovenska, prvý štatút bol schválený v roku 2005. Hlavným orgánom fóra bola Rada FERS, ktorá bola minimálne 5-členná (podľa počtu úsekov hraníc). *„Poslaním Fóra euroregiónov Slovenska je pomáhať vnútornému rozvoju členských euroregionálnych združení, rozvoju vonkajších partnerských vzťahov, ako aj prezentácia, obhajoba a presadzovanie záujmov euroregionálnych združení Slovenska na národnej a medzinárodnej úrovni ...* (Štatút fóra euroregiónov Slovenska, 2005). V rokoch 2004 – 2007 zorganizovalo FERS štyri konferencie Euroregióny spoločne I – IV. V roku 2012 bolo členmi FERS už len šesť slovenských častí euroregiónov: Združenie Región „Tatry“, Región Beskydy, Región Neogradensis, Únia Slanej a Rimavy, Karpatský euroregión Slovensko a Regionálne združenie Váh-Dunaj-Ipeľ.

Obrázok 5.3 Logo Fóra euroregiónov v Slovenskej republike (FERS)

Zdroj: Fórum euroregiónov v Slovenskej republike, 2021

Na ilustráciu uvádzame v Tabuľke 5.4 situáciu v úspešnosti schválených projektov pre slovenské časti euroregiónov. V roku 2008 bolo riešených celkovo 34 projektov v hodnote 9 mil. eur. Najúspešnejšími boli euroregióny, ktoré patrili v celom vývoji k najaktívnejším. Projekty boli zamerané predovšetkým na propagáciu turizmu, na historické lokality (Bardejov, hrad Šomoška), jaskyne, tradičné sklárstvo, vínnu cestu, rieku Dunaj, atď.

Tabuľka 5.4 Projekty slovenských častí euroregiónov v roku 2008

	<i>Názov slovenskej časti euroregiónu</i>	<i>Počet projektov</i>	<i>Finančný príspevok v euro</i>
1	Región Biele Karpaty	6	1 654 070
2	Únia Slanej a Rimavy	5	1 338 839
3	Karpatský euroregión Slovensko	5	1 105 080
4	Združenie Euroregión Tatry	4	1 109 700
5	Región Neogradiensis z. p. o.	3	896 411
6	Regionálne združenie Váh-Dunaj-Ipeľ	3	776 400
7	Podunajsko-Dolnovážske regionálne združenie	3	675 900
8	Región Beskydy	2	594 000
9	Euroregión Kras	2	579 600
10	Ipeľský euroregión	1	270 000
	<i>Spolu</i>	<i>34</i>	<i>9 000 000</i>

Vysvetlivky: v zozname chýbalo Združenie obcí – Južný región (Euroregión Ister-Granum), ktoré už chystalo transformáciu na EZÚS (vznikol v roku 2008) a slovenská časť Euroregiónu Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie), ktorá už nevyvíjala činnosť

Zdroj: MIRRI 2008

Vnímanie a postoje verejnosti k cezhraničnej spolupráci a fungovaniu euroregiónov boli objektom prieskumu, ktorý uskutočnil Ústav politických vied SAV v roku 2004, čiže v čase, keď sa sieť euroregiónov už sformovala. O problematiku cezhraničnej spolupráce a aktivít euroregiónov sa zaujímal len 24,8 % a dostatok informácií potvrdilo 16,9 % respondentov. Najviac informácií získavali respondenti z celoštátnych médií. Dosah na život obyvateľov dotknutých území vnímali pozitívne a z oblastí uviedli najväčší vplyv na rozvoj turizmu, nové pracovné príležitosti, ekonomický rozvoj a možnosti získania finančných dotácií z EÚ. Za najväčšie prekážky označili nedostatok finančných zdrojov (41,3 %) a slabú jazykovú vybavenosť (38 %). V postate očakávaný výsledok priniesla otázka na perspektívy euroregiónov. Za najperspektívnejší euroregión bol označený ten, ktorý ani nevznikol, ale jeho príprava bola mediálne prezentovaná – Euroregión Wien-Bratislava-Győr a ako druhý Euroregión Tatry (Žárska, 2005).

5.2.2 Charakteristika euroregiónov

Textové a tabuľkové charakteristiky oficiálnych euroregiónov v Slovenskej republike boli od začiatku ich fungovania k dispozícii na internetovom portáli Ministerstva vnútra SR, Sekcia verejnej správy. Každý euroregión mal svoju podstránku, na ktorej boli tri podsúbory: základná charakteristika (mapa, členská základňa, sídla euroregiónu), kontakty a organizačná štruktúra. Vlastné internetové portály euroregiónov poskytovali celý rad ďalších dôležitých informácií (história, projekty, aktivity, mapy, atď.), ich kvalita bola rozdielna. Prvou publikáciou prezentujúcou charakteristiky euroregiónov v Slovenskej republike bol výstup Ministerstva vnútra SR *Slovensko a jeho susedia* (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2002). Prehľadne boli prezentované všetky euroregióny v časopise Euroreport v roku 2004 (Mušáková, 2004, atď.) a v časopise Euroregióny (2004, rovnaká verzia ako v Euroreporte), vybrané euroregióny predstavili Falťan (2005) a Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, (2010, tri na českej hranici). Heslá dvoch euroregiónov a cezhraničného regiónu Centrope boli zaradené do encyklopédie o cezhraničnej spolupráci (Wassenberg a Reitel, eds., 2020). Pri charakteristikách jednotlivých euroregiónov sme vychádzali predovšetkým z týchto zdrojov.

Základnú charakteristiku euroregiónov sme zoradili podľa úsekov štátnych hraníc. Dostupnosť a rozsah informácií závisel od kvality internetového portálu daného euroregiónu resp. vydaných publikácií. V prípade tri- resp. multilaterálnych celkov sme zaradili

euroregióny do úseku štátnych hraníc podľa prevažujúcej dĺžky hraníc. V závere každej charakteristiky uvádzame príklady analýz daného euroregiónu predovšetkým geografmi a ďalšími odborníkmi.

Euroregióny na slovensko-poľskom pohraničí

Na úseku slovensko-poľskej hranice sa sformovali tri euroregióny, z toho len jeden bilaterálny, jeden trilaterálny a jeden multilaterálny. V rámci slovensko-poľského pohraničia hodnotíme prvé dva euroregióny, Karpatský euroregión je zaradený do slovensko-ukrajinského pohraničia.

Euroregión Tatry

Euroregión Tatry bol jedným z dvoch euroregiónov v Slovenskej republike, ktoré sa začali formovať hneď na začiatku transformačnej etapy v čase, keď vznikali prvé euroregióny v štátoch strednej Európy. Situácia v tejto etape u nás ešte nebola priaznivá na vznik takýchto subjektov, čo sa odrazilo aj na niekoľkoročnom formovaní a vývoji Euroregiónu Tatry.

Obrázok 5.4 Logo Euroregiónu Tatry

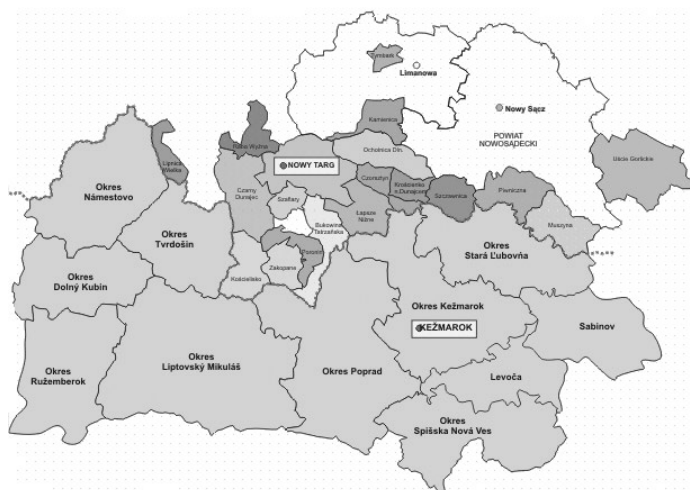
Zdroj: Euroregión Tatry, 2023

Prvé námety na spoluprácu Poľska a Slovenska v oblasti Tatier odznali na konferenciách o samospráve v Zakopanom v novembri 1991 a v Poprade v máji 1992. Výsledkom ďalších dvoch stretnutí predstaviteľov samosprávy a štátnej správy v máji 1993 v Poprade a v Nowom Targu bola Deklarácia zámerov, ktorá navrhovala popularizáciu myšlienky euroregiónu. V októbri 1993 sa konala v Krakove konferencia s názvom „Spolu alebo osobitne“, v závere konferencie bola v Zakopanom podpísaná *Zmluva o vytvorení cezhraničného združenia Euroregión „Tatry“*. Na základe iniciatívy zainteresovaných ústredných orgánov štátnej správy SR sa názov dokumentu zmenil na *Deklaráciu*. 18. augusta 1994 bola vo Varšave podpísaná Dohoda medzi Vládou Poľskej republiky a Vládou Slovenskej republiky o cezhraničnej spolupráci. Išlo o prvú medzivládnu dohodu so susedným štátom, ktorá pomohla urýchliť proces formovania euroregiónu, hneď 26. augusta 1994 na ustanovujúcom Kongrese v Nowom Targu bola podpísaná *Dohoda medzi samosprávami Poľska a Slovenska o založení cezhraničného zväzku Euroregión Tatry*. Dohodu podpísali výlučne predstavitelia lokálnej samosprávy tak Slovenskej republiky (7 miest a 1 obec) ako aj Poľska (tri mestá a 13 gmin). Tým sa však problémy inštitucionálneho rázu ešte neskončili. Vojvodský súd v Nowom Sączu rozhodnutím zo dňa 15. decembra 1994 zapísal Euroregión Tatry do zoznamu zväzov a potvrdil jeho štatút. Keďže vtedajší inštitucionálny rámec v Slovenskej republike nedovoľoval registráciu cezhraničného zväzku, po dlhých konzultáciách a odporúčaniach zo strany Ministerstva vnútra SR sa zvolil variant vzniku Záujmového združenia právnických osôb s názvom "Región Tatry", ktoré bolo zaregistrované na Okresnom úrade v Poprade 23. júla 1996 (Euroregión Tatry, 2023). Až po legalizácii slovenskej časti bol Euroregión Tatry 14. novembra 1996 prijatý za člena Asociácie európskych regiónov (AEBR). Posledný krok pri formovaní euroregiónu sa uskutočnil na mimoriadnom kongrese 22. októbra 1999 v Nowom Targu, kde bola podpísaná *Zmluva medzi samosprávami Poľskej republiky a Slovenskej republiky o spolupráci v rámci cezhraničného Združenia Euroregión*

„Tatry“ medzi Združením Euroregión „Tatry“ so sídlom v Nowom Targu a Združením Región „Tatry“ so sídlom v Kežmarku (Združenie Región „Tatry“, 2007).

Euroregión Tatry mal rozlohu 11 000 km² a žilo v ňom okolo 900 000 obyvateľov. Tvorili ho slovensko-poľské Tatry a podtatranská oblasť pozostávajúca z historicko-kultúrnych regiónov Orava, Liptov, Spiš, Pieniny, Podhale. Je to región s výnimočnými prírodnými a kultúrnymi hodnotami. Najväčšou riekou je Dunajec. Nachádzajú sa tu národné parky: Tatranský národný park (TANAP), Pieninský národný park (PIENAP), Slovenský raj a Gorčanský národný park (Poľsko). V priebehu vývoja sa zoznam slovenských členov menil. Na začiatku to bolo 78 obcí (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2002), v priebehu vývoja prišlo k výraznému nárastu až na 112 miest a obcí a potom nastal pokles členstva. Obce boli až z 11 okresov, najviac z okresu Kežmarok (25) a Stará Ľubovňa (23) (Suhányová, 2010) (Obrázok 5.5). Členská základňa z poľskej strany bola stabilizovanejšia a tvorilo ju 25 subjektov – 16 gmin, 5 miest a 4 powiaty.

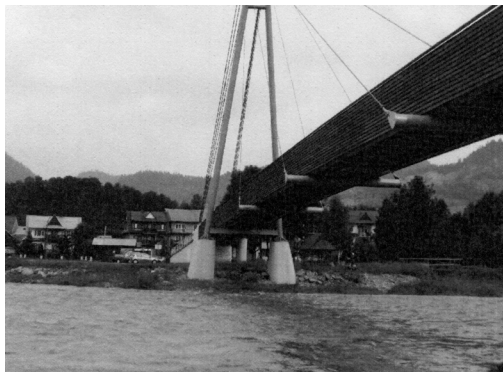
Hlavnými inštitúciami boli 70-členný Kongres a 14-členná Rada, predseda Rady bol volený na 2 roky. Kongres bol najpočetnejším orgánom v rámci euroregiónov v Slovenskej republike. Poradnými orgánmi boli komisie. Na internetovej stránke euroregiónu bola rekapitulácia dovtedajšej činnosti, predovšetkým úspešnosť v realizácii projektov (v rokoch 1999 – 2005 päť projektov Phare CBC, v rokoch 2002 – 2009 25 projektov z podpory Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR), organizovanie podujatí (od roku 1997 každoročne Euroregión bez hraníc), vydávanie ročníkov Pohraničie poľsko-slovenské (2008 – 2009, atď.). Pozitívnym príkladom zlepšenia dopravnej infraštruktúry a prepojenia pohraničia bol cyklomost v Červenom Kláštore otvorený v r. 2006 (Obrázok 5.6). V informáciách o činnosti absentovalo hodnotenie dominantných foriem spolupráce.

Obrázok 5.5 Euroregión Tatry

Zdroj: Euroregión Tatry, 2023

Portál euroregiónu ponúkal aj viacero informácií o základných dokumentoch, z nich najdôležitejšie boli *Zmluva o založení* a *Spoločná slovensko-poľská Stratégia rozvoja Euroregiónu Tatry na roku 2008 – 2015* (Združenie Región „Tatry“, 2007). Bol to takmer 70-stranový dokument, pričom jeho kvalitou si najstarší euroregión v SR neurobil dobrú reklamu. Materiál pozostával z histórie euroregiónu, socioekonomickej analýzy, SWOT analýzy (bez vysvetlenia) a stratégie rozvoja, analýza sa zaoberala okresmi a nie členskými mestami a obcami, dokument analyzoval priestorový celok bez jedinej mapy, absentovali informácie o činnosti a doterajších formách spolupráce.

Obrázok 5.6 Cyklomost Červený Kláštor-Sromowce Niżne
Zdroj: Foto Slavík, 2009

Vzhľadom k tomu, že tento euroregión sa na našom území vyvíjal najdlhšie, patril aj k najviac spracovaným a propagovaným regiónom v odbornej literatúre. Významnou informačnou a tiež propagačnou publikáciou sú Slovensko-poľské Tatry (Kollár, Lacika a Malarz, 1998). Aktivity a formy spolupráce chýbajúce na portáli euroregiónu ako aj v strategickom dokumente zhodnotila Babková (2008), analýzu inštitucionálneho vývoja Suhányová (2010) a demografickú analýzu Ďurček a Šuvada (2015), ďalšími informáciami prispeli aj Bömschesová (2004) a Klima (1999). Niektorí autori sa venovali osobitne častiam euroregiónu, ktorých vývoj bol z hľadiska zmien hraníc komplikovanejší – Orava (Sobczynski, 1998), Zamagurie (Kaluski, 2003; Štefek, 2012). Veľmi cenné poznatky z fungovania tohto euroregiónu prináša príspevok Suhányovej (2010). Autorka upozornila na rozdielne pravidlá čerpania Fondu mikroprojektov u nás a v Poľsku. Kým na poľskej strane boli mikroprojekty riadené euroregiónmi, na slovenskej strane samosprávnymi krajmi Prešov a Žilina. V roku 1999 kancelária na poľskej strane tohto euroregiónu získala možnosť spravovať Fond malých projektov. V roku 2010 zamestnávala kancelária 12 ľudí. Tento a viaceré ďalšie pretrvávajúce problémy viedli Euroregión Tatry k tendencii premeny euroregiónu na EZÚS. Príprava tohto projektu začala v roku 2008, kedy bola vytvorená pracovná skupina pre prípravu EZÚS.

Euroregión Beskidy-Beskydy

Euroregión Beskydy vznikol 18. februára 2000 v Rajczy (Poľská republika), kde bola podpísaná *Zmluva o slovensko-poľskom spoločenstve pod názvom Euroregión "Beskydy"* medzi združeniami Región Beskydy so sídlom v Žiline a Region Beskidy so sídlom v Bielsko-Bialej. S cieľom rozšírenia spolupráce aj na českú stranu Beskyd bola 9. júna 2000 vo Frýdku-Místku podpísaná nová *Zmluva o slovensko-poľsko-českej spolupráci pod názvom "Euroregión Beskydy"* so združením Region Beskydy so sídlom vo Frýdku-Místku. Podpísaním týchto zmlúv sa vytvoril základ pre napĺňanie myšlienky primátorov miest a starostov obcí na realizáciu cezhraničnej spolupráce v samospráve na vyššom stupni, pretože táto sa do vzniku euroregiónu realizovala predovšetkým na individuálnej spolupráci jednotlivých miest a obcí. Samotnému vzniku euroregiónu predchádzalo sformovanie slovenskej časti pripravovaného euroregiónu. Členskú základňu euroregiónu v čase vzniku tvorilo osem miest, 46 obcí, 8 podporujúcich a jeden napomáhajúci člen, na českej strane päť miest a 56 obcí a na poľskej strane tri powiaty, štyri mestá a 22 gmin (Marhulíková, Grusmanová, Muravský, 2000). Členskú základňu spestrili podporujúci členovia, zo slovenskej strany Slovenská obchodná a priemyselná komora, Regionálna komora Žilina, Slovenská živnostenská komora – krajská zložka Žilina, Žilinská univerzita, z poľskej strany Beskydská komora turistiky v Bielsko-Bialej, Beskydská knižnica v Bielsko-Bialej, Agentúra regionálneho rozvoja.

Obrázok 5.7 Logo Euroregiónu Beskydy*Zdroj: Euroregión Beskydy, 2023*

Euroregión Beskydy mal významnú geografickú polohu na trase dvoch transeurópskych multimodálnych koridorov E 75 a E 50. Pohoria Oravských, Kysuckých a Moravsko-sliezských Beskýd a Oravskej Magury majú prírodný potenciál a spolu so zachovanou ľudovou architektúrou, tradíciami a kvalitným ľudským potenciálom s pomerne vysokou vzdelanostnou a kvalifikačnou štruktúrou vytvárajú najlepšie predpoklady pre rozvoj regiónu vo všetkých oblastiach. Aj v rámci cezhraničnej spolupráce sa jedným z perspektívnych odvetví tohto regiónu stal cestovný ruch.

Organizačnú štruktúru tvorilo Prezídium (15 členov) na čele s predsedom (volený rotačným spôsobom na 5 rokov) a dvomi zástupcami, sekretariát (tri kancelárie – Žilina, Frýdek-Místek, Bielsko-Biala), revízná komisia a pracovné sekcie. Cieľom euroregiónu boli spoločné aktivity za účelom rovnomerného a vyváženého rozvoja regiónu a zblíženie jeho obyvateľov a inštitúcií v prihraničných oblastiach, v zakladajúcej zmluve boli deklarované oblasti spolupráce uvedené v 12 bodoch, v podstate pokrývali široké spektrum foriem spolupráce. Euroregión mal základné dokumenty dostupné na internetovom portáli (Stanovy a Rokovací poriadok z roku 2000).

Obrázok 5.8 Euroregión Beskydy*Zdroj: Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000*

Euroregión pripravil a realizoval mnoho projektov, pričom väčšina bola zameraná na propagáciu regiónu, rozvoj cestovného ruchu, ochranu životného prostredia a informatizáciu. Internetový portál euroregiónu patril k najkvalitnejším z euroregiónov v SR. Propagáciu členským obciam a zvýšenie informovanosti výraznou mierou zlepšilo umiestnenie informačných tabúľ s logom Euroregiónu Beskydy na začiatku každej členskej obce a máp na mestských a obecných úradoch (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). V roku 2001 sa ako jeden z troch euroregiónov SR stal spoluzakladateľom Asociácie euroregiónov na Slovensku. V odbornej literatúre sa zaoberali euroregiónom Hasprová (2005), (popísala projekty v časti euroregiónu Kysuce), Hasprová a Miháliková (2002), Havrlant (2001) a Mušáková (2004).

Euroregióny na slovensko-českom a slovensko-rakúskom pohraničí

Na úseku slovensko-českej hranice sa sformovali tri euroregióny, v strednej časti úseku hranice bol jeden bilaterálny a na oboch koncoch hraničných úsekov boli po jednom trilaterálnom, ktoré zaberali aj úseky pohraničia s Poľskom a Rakúskom. V rámci tohto úseku hranice hodnotíme dva euroregióny, Euroregión Beskydy bol analyzovaný v rámci slovensko-poľského pohraničia.

Euroregión Bílé-Biele Karpaty

Euroregión Bílé-Biele Karpaty bol jediným bilaterálnym euroregiónom v slovensko-českom pohraničí. Proces formovania euroregiónu trval pomerne krátko, čo súviselo s dlhodobou tradíciou vzájomnej spolupráce. Na troch stretnutiach v roku 1999 prišlo k ujasneniu si názorov a k dohode, že vzniku euroregiónu bude predchádzať vznik národných združení. 28. 11. 1999 desať subjektov založilo Združenie Región Biele Karpaty a 9. 2. 2000 13 subjektov založilo Združenie Region Bílé Karpaty. Euroregión vznikol podpisom *Zakladateľskej zmluvy Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty* medzi Združením Región Biele Karpaty (sídlo v Trenčíne) a Združením Region Bílé Karpaty (sídlo v Zlíne) 30. 7. 2000 v Lubine. Podpredsedníčka slovenskej časti euroregiónu D. Lišková zdôraznila predovšetkým jeden dôvod vzniku euroregiónu: „*Dozrel čas zastrešiť niektoré formy dlhoročnej slovensko-českej spolupráce a riešiť problémy prihraničných oblastí vznikom slovensko-českej hranice.*“ (Šišuláková, 2004, s. 37). Ešte v tom istom roku 18. 10. bol euroregión prijatý za člena Asociácie európskych hraničných regiónov (AEBR), od roku 2004 však bola členom len slovenská časť euroregiónu (Lišková, ed., 2010).

Euroregión leží v strednej časti slovensko-českej hranice, dĺžka spoločnej hranice je 120 km so šiestimi cestnými a dvoma železničnými hraničnými priechodmi. Rozprestiera sa v Západných Karpatoch na území Trenčianskeho samosprávneho kraja, Zlínskeho kraja a Mikroregionu Hornácko v Juhomoravskom kraji. Regiónom prechádzajú najdôležitejšie cestné i železničné koridory severojužného smeru a tiež vedľajší medzinárodný ťah východ-západ cez hraničný priechod Drietoma. Využívaný potenciál v oblasti cestovného ruchu má značné rezervy (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000).

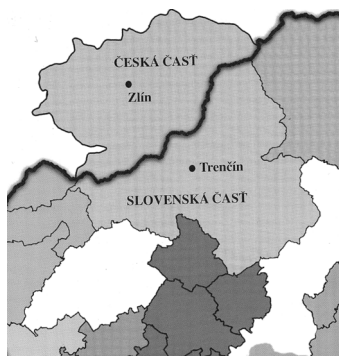
Obrázok 5.9 Logo Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty
Zdroj: Euroregión Bílé-Biele Karpaty, 2023

Na rozdiel od väčšiny ostatných euroregiónov na našom území netvorili základ členskej základne obce a mestá. V tomto euroregióne tak v slovenskej ako aj českej časti sa základom členstva stali regionálne združenia a mikroregióny. Zo slovenskej strany to boli tri regionálne združenia, tri mikroregióny a mesto Trenčín, z moravskej strany dve združenia, jeden región a sedem mikroregiónov. V oboch častiach euroregiónu tvorili významnú zložku aj ďalšie subjekty – podnikateľské, školské (vysoké školy TUAD Trenčín, UTB Zlín, dve stredné školy – Valašské Meziříčí, Akadémia vzdelávania Považská Bystrica), kultúrne (Matúšovo kráľovstvo – OZ Podolie, Muzeum juhovýchodní Moravy v Zlíne), profesionálne komory, regionálne rozvojové agentúry (Prievidza, Uherský Brod). Priestorovo sa uvedené subjekty stotožňovali s územím dvoch krajov – Trenčianskeho samosprávneho kraja a Zlínskeho kraja. V rámci analýzy českých euroregiónov bol identifikovaný celkový počet členských obcí. V českej časti tohto euroregiónu to bolo k 31. 12. 2007 149 obcí a k 1. 1.

2009 stúpol počet na 162, čo bol najvyšší počet zo všetkých euroregiónov ČR. Zlínsky kraj patril ku krajom s najvyšším podielom zapojenosti obcí do euroregiónov (53,1 %) (Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010). Najvyšším orgánom bolo Valné zhromaždenie (20 členov z každej strany), ktoré malo predsedu a podpredsedu. Ďalšími orgánmi boli správna rada, dozorná rada, sekretariát a pracovné skupiny. Obdobnú organizačnú štruktúru mali aj národné združenia, len miesto pracovných skupín mali odborné tímy. Slovenská časť euroregiónu mala výrazne vyšší počet odborných tímov (11) ako česká časť (2).

Internetový portál euroregiónu mal osobitné podstránky pre euroregión a jeho dve zložky Región Biele Karpaty a Region Bílé Karpaty. Portál prezentoval základné dokumenty (zakladateľskú zmluvu, stanovú), organizačnú štruktúru, prehľad projektov, od roku 2005 sa plán činnosti aj hodnotiace správy prezentovali len na národnej úrovni (združenia). Stanovy Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty deklarovali oblasti spolupráce, ktoré pokrývali v podstate všetky sféry života. V Stanovách Združenia Región Biele Karpaty bola ako posledná oblasť spolupráce uvedená aj spolupráca s ostatnými euroregiónmi, čo spravidla ostatné euroregióny neuvádzali. V Spoločnom programovom dokumente ER BBK o cezhraničnej spolupráci na roky 2007 – 2013 (Lišková, ed., 2006), ktorý nadväzoval na predchádzajúci dokument spracovaný pre roky 2002 – 2006, dominovala problematika projektov. Euroregión patril získaním projektov k najúspešnejším našim euroregiónom. Za prvých 10 rokov existencie realizoval 56 projektov v celkovej hodnote aj s vlastným vkladom 1 351 486 eur (Lišková, ed., 2010-2011).

Medzi výrazné pozitíva euroregiónu patrilo organizovanie konferencií a vydávanie publikácií o cezhraničnej spolupráci ako aj vzdelávacích materiálov. Zo všetkých uvedieme metodickú príručku *Vademecum cezhraničnej spolupráce na Slovensku* (Lišková, ed., s.a.) a prezentačnú publikáciu o euroregióne (Lišková, ed., 2010). Za všetkým stála od založenia euroregiónu M. Lišková, ktorú možno označiť za najúspešnejšiu manažérku a organizátorku cezhraničných aktivít v krátkej histórii euroregiónov v Slovenskej republike. Z geografov najviac participoval na výskumoch v tomto euroregióne Spišiak (1996, Kollár a Spišiak, 1995, atď.).

Obrázok 5.10 Euroregión Bílé-Biele Karpaty
Zdroj: Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000

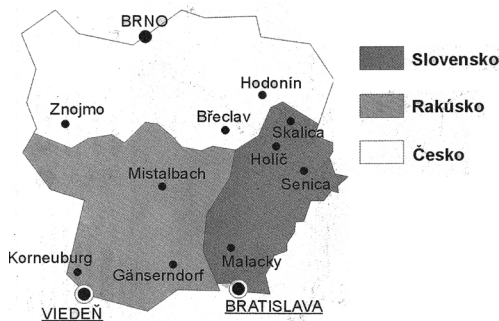
Euroregión Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie

Euroregión Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie je príkladom trilaterálneho zväzku. Územie euroregiónu tvoril región Záhorie na Slovensku, región Jižní Morava v Českej republike a región Weinviertel v Rakúsku. Z hľadiska rozsahu aktivít, polohového potenciálu, ako aj tradícií spolupráce mal na území Slovenskej republiky najlepšie možnosti na rozvoj cezhraničných väzieb a spolupráce (Slavík, 2001). Napriek takémuto potenciálu patril v doterajšej histórii euroregiónov v Slovenskej republike k najproblémovjším, tak z hľadiska samotného vzniku, nejednotného názvu, organizačných štruktúr ako aj samotnej činnosti.

Zakladajúcu dohodu podpísali Regionálne združenie Záhorie (RZZ), Regionalverband Weinviertel a Sdružení obcí a měst Jižní Moravy 23. júna 1999. V Dohode ... (1999) je názov Euroregión Pomoraví (EUPO) a slovenská časť so sídlom v Skalici. Od roku 2000 sa začal používať aj iný názov resp. názvy, a zmenili sa aj všetky tri sídla národných častí euroregiónu (Tabuľka 5.2), v slovenskej časti bol sídlom Holíč. Neskôr sa používal najviac názov Euroregión Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie (aj v databáze AEER).

Za slovenskú stranu bolo partnerom novovzniknuté RZZ, ktorého členom v čase podpisu dohody neboli žiadne mestá a obce regiónu Záhorie. Uvedený postup bol prekvapením aj pre zástupcov Združenia obcí Záhorskej oblasti (ZOZO). Až po podpise dohody boli členské mestá a obce ZOZO vyzvané ku vstupu do RZZ, aby mohli byť členmi nového euroregiónu. Po vyjasnení si pozícií RZZ a ZOZO sa napokon 64 členských obcí stalo členmi RZZ a následne aj euroregiónu (Slavík, 2000). Hodnotiace štúdie od iných autorov popísané problémy vzniku euroregiónu neuvádzajú. Útlm aktivít konštatoval len Böhm (2020). Je zaujímavé, že práve tento euroregión bol zaradený do prvej rozsiahlej európskej encyklopédie o cezhraničnej spolupráci *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration* (Wassenberg a Reitel, eds., 2020).

Na území euroregiónu dominovali hraničné rieky Morava a Dyje. Územie euroregiónu bolo zložením aj zameraním pestré. Marchfeld, Záhorská nížina, časť Weinviertelu a juhomoravského pohraničia sa vyznačovali poľnohospodárskou intenzifikáciou s hlavnou orientáciou na vinohradníctvo, mestské aglomerácie Viedne, Bratislavy a Brna sú naopak charakteristické sídelnou aktivitou (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). Špecifikom euroregiónu bola absencia hlavného väčšieho centra, najväčšie mestá boli len po obvode euroregiónu a časťami euroregiónu boli len časti ich mestských aglomerácií. Za slovenskú stranu sa členmi stali obce okresov Skalica, Senica a Malacky, čiže fakticky celý región Záhorie, za českú stranu obce štyroch moravských okresov (Hodonín, Břeclav, Znojmo, Brno-venkov) a rakúsku stranu tiež obce štyroch okresov (Gänserndorf, Mistelbach, Hollabrunn, Korneuburg) (Obrázok 5.11). Slovenská časť euroregiónu patrila z hľadiska členskej základne k najkompaktnejším medzi euroregiónmi Slovenska.

Obrázok 5.11 Euroregión Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie

Zdroj: Slavík, 2004

Napriek inštitucionálnym problémom v prvých rokoch euroregión začal pomerne aktívne, patrilo k zakladajúcim členom Asociácie euroregiónov SR, organizoval podujatia (Sviatok Pomoravia v Jablonovom), konferencie (Strážnice-Skalica, 1999, atď.), realizoval projekty. Deklaroval aj fungovanie odborných komisií, na viaceré ponuky na spoluprácu od autora tejto učebnice nereagoval. Vznikol ako druhý v poradí v SR, ale činnosť slovenskej časti skončila ako prvá. Už v roku 2007 nefiguroval v zozname euroregiónov, ktoré sa mohli uchádzať o podporu euroregionálnych aktivít na roky 2007 a 2008 (Euractiv Slovensko, 2007). Napriek uvedeným problémom zaujal tento euroregión celý rad autorov (Gajdošech, 2003; Halás a Slavík, 1998; Kollár, 2003b; Lipovská, 2006; Marhulíková, Grusmanová a Muravský, eds. 2000; Mušáková, 2004; Slavík, 2000, 2001, 2004; Schaffer, 1999; atď.).

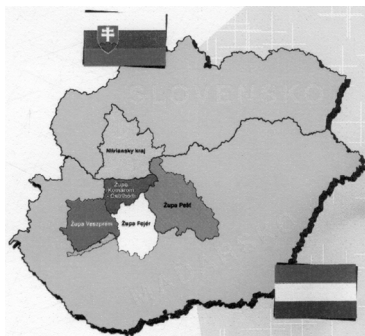
Euroregióny na slovensko-maďarskom pohraničí

Euroregión Podunajského Trojspolku

Euroregión Podunajského Trojspolku bol jedným z ôsmich členov Asociácie euroregiónov na Slovensku. Na území Slovenskej republiky ho tvorili okresy Dunajská Streda a Galanta, v Maďarskej republike územie župy Győr-Moson-Sopron. Dominantnou bola rieka Dunaj s väčšou časťou Žitného ostrova, vodným dielom Gabčíkovo, pokojnými ramenami a lužnými lesmi, ďalej rieka Váh a Podunajská nížina s bohatými termálnymi prameňmi, ktoré sa využívajú najmä počas letnej turistickej sezóny. Členstvo v euroregióne na slovenskej strane bolo podmienené členstvom v Podunajsko-Dolnovážskom regionálnom združení. Aktivity euroregiónu boli zamerané na spoluprácu v oblasti spoločenského života, zbližovania prihraničných obcí, internetizácie obcí a realizácie vlastného portálu, propagáciu regiónu a rozvoj cestovného ruchu (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). Aktivity euroregiónu v prvej dekáde 21. storočia zhodnotili Švecová a Rajčáková (2012). Projekty boli zamerané hlavne na cyklotrasy, vodné cesty, hospodársku a kultúrnu spoluprácu a internetizáciu obcí.

Euroregión Váh-Dunaj-Ipeľ

Reprezentantom Euroregiónu Váh-Dunaj-Ipeľ na slovenskej strane bolo Regionálne združenie Váh-Dunaj-Ipeľ. Zakladateľmi boli Krajský úrad v Nitre a dve maďarské župy Komárom-Esztergom a Pest, členskú základňu za SR tvorilo len 10 miest a obcí a tri združenia obcí (45 obcí). Postupne sa slovenská členská základňa rozšírila na 350 členov (miest, obcí, inštitúcií, iných subjektov). Dĺžka hraničného úseku bola 117 km. Územie euroregiónu sa rozprestieralo na Podunajskej nížine, jeho okraje zachytávali časť západných Karpát – Považského Inovca, Tráveča, Pohronského Inovca a Štiavnických vrchov na severe a pohorie Burda na východe. Osou kraja je rieka Nitra, územím pretekajú aj rieky Dunaj, Váh, Hron a Ipeľ, zároveň je bohaté na podzemné a termálne vody, čo umožňovalo rozvíjať letnú turistiku a kúpeľnú turistiku. Cestovný ruch sa rozvíjal i v mestách, najvýznamnejšie sú Nitra, Komárno, Levice, Topoľčianky. Medzinárodný význam majú lokality biotopov vodného vtáctva Čičovské mŕtve rameno, Parížske močiare a Dunajské luhy. Aktivity euroregiónu boli zamerané predovšetkým na zvýšenie prítlačnosti regiónu, oblasť cestovného ruchu, rozvíjanie vzťahov v oblasti školstva a vedy, ochranu životného prostredia, rozvoj informatizácie a zachovanie kultúrneho dedičstva (Regionálne združenie Váh-Dunaj-Ipeľ, 2023).

Obrázok 5.12 Euroregión Váh-Dunaj-Ipeľ

Zdroj: Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000

Komplexnú geografickú charakteristiku dvoch posledných euroregiónov pripravila Katedra geografie UKF v Nitre v sérii príspevkov v zborníku z medzinárodnej konferencie (Dubcová a Kramáreková, eds., 2002) (viac v časti Slovensko-maďarské pohraničie).

Euroregión Ipeľ-Ipoly

Na slovenskej strane ho tvorilo 66 členov zo siedmich okresov (Nové Zámky, Levice, Banská Štiavnica, Krupina, Veľký Krtíš, Lučenec a Rimavská Sobota) a na maďarskej strane obce v obvodoch Balassagyarmat, Rétstág, Salgótarján, Szécsény, Szob a Vác. Slovenská časť sa rozprestiera od východného okraja Podunajskej nížiny po Juhoslovenskú kotlinu a Cerovú vrchovinu. Severný okraj tvorili Štiavnické vrchy a Krupinská planina. Územím preteká rieka Ipeľ s typickými lužnými lesmi, v okolí Banskej Štiavnice sa nachádzajú umelé vodné nádrže – tajchy (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). Keďže členmi euroregiónu boli prevažne obce v povodí hraničnej rieky Ipeľ, jedným z hlavných cieľov činnosti bol nárast úrovne tolerance, udržanie obyvateľov v obciach, hospodársky rozvoj regiónu, zachovanie a udržanie prírodného dedičstva a ochrana, zachovanie a udržanie kultúrneho dedičstva. Slovenská časť euroregiónu realizovala projekty zamerané na propagáciu regiónu a rozvoj cestovného ruchu, rozvoj ľudských zdrojov a hospodársky rozvoj regiónu (Ipeľský euroregión, 2023).

Euroregión Neogradiensis

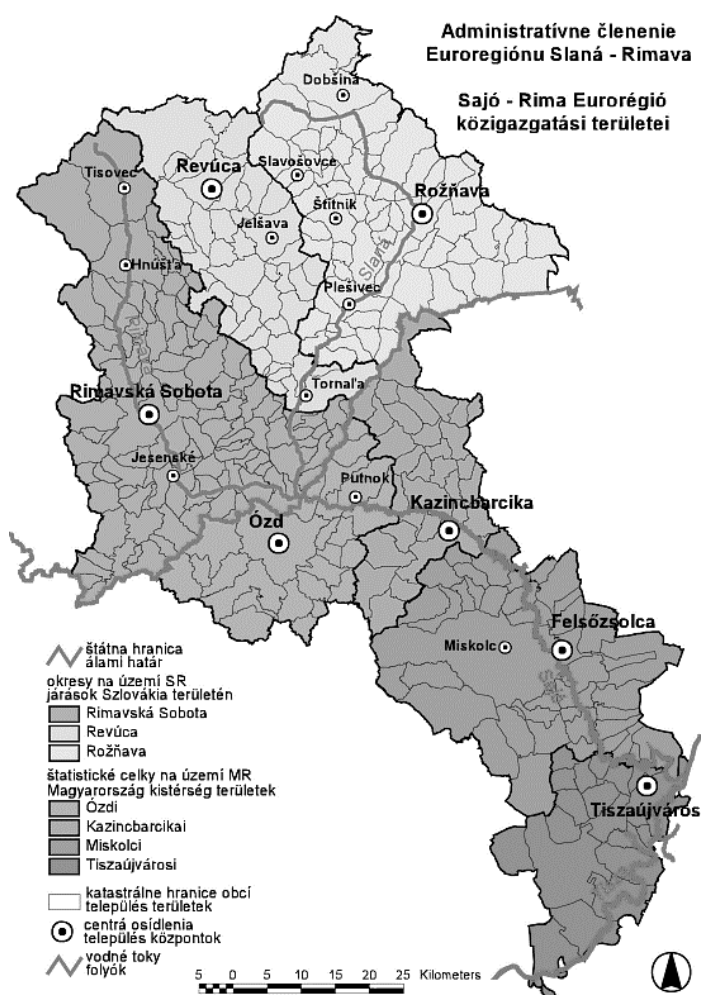
Územie euroregiónu tvorilo historické územie Novohrad, za slovenskú stranu okresy Lučenec, Poltár a Veľký Krtíš v Slovenskej republike a župa Nógrád v Maďarskej republike. Prevažná časť územia euroregiónu na slovenskej strane leží v Juhoslovenskej kotline. Zasahuje tu i Krupinská planina, na severe Stolické vrchy a na východe Cerová vrchovina. Najvýznamnejším tokom je rieka Ipeľ, na území euroregiónu sa nachádzajú dve vodné nádrže využívané na letnú rekreáciu – Ružiná a Málinec. Z turistických cieľov sú najzaujímavejšie hrady (Filakovo, Divín, Šomoška) a mesto Lučenec (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). Cieľom činnosti Euroregiónu Neogradiensis bolo vzhľadom na skutočnosť, že išlo o zaostávajúci región, pomôcť vytvoriť úspešný spoločný hospodársky priestor podporovaný Slovenskou i Maďarskou republikou, využívajúci interné zdroje, ktorý bude konkurencieschopný a zabezpečí pre svojich obyvateľov dobrú životnú úroveň a perspektívu budúcnosť (Región Neogradiensis, 2023). Tento euroregión analyzoval Tóth (2008).

Euroregión Slaná-Rimava

V Slovenskej republike boli súčasťou euroregiónu okresy Rimavská Sobota, Revúca a Rožňava, v Maďarskej republike štatistické obvody Ózd, Kazinczbarcika, Miskolc a Tiszaújváros. Vznikol podpísaním dohody medzi Úniou Slanej a Rimavy a Sajó-Rima Euroregió (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). Centrom euroregiónu na slovenskej strane bola Rimavská kotlina, ďalej ho tvorila Revúcka vrchovina, severnú časť Slovenské Rudohorie – Veporské vrchy, Volovské vrchy a Stolické vrchy. Najvýznamnejším územím z hľadiska prírodného bohatstva bol Spišsko-Gemerský kras s jednotkami Slovenský raj, Muránska planina a Slovenský kras, ktorý je súčasťou svetového prírodného dedičstva UNESCO. Ďalšími turistickými cieľmi sú kúpele Číž, hrad Krásna Hôrka a mestá Rimavská Sobota, Revúca a tiež banícke mesto Rožňava a Gotická cesta (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). Tento euroregión sa ako jeden z mála euroregiónov pravidelne prezentoval na ITF SlovakiaTour (Obrázok 5.13) a na vlastnom portáli prezentoval aj kvalitnejšiu kartografickú interpretáciu euroregiónu (Mapa 5.2). O euroregióne bola spracovaná aj marketingová štúdia (Marketingová štúdia Euroregiónu Slaná-Rimava, 2002) a demografická analýza (Jasaňová, 2004). Špecifikami obyvateľstva obcí patriacich do euroregiónu bol zvýšený podiel maďarskej národnosti (33,5 %), výrazné zaostávanie za priemernou vzdelanosťou štruktúrou a najhoršie hodnoty z hľadiska nezamestnanosti v rámci SR. Anketový prieskum ukázal, že až 50 % stredných podnikov využíval výhody pohraničného regiónu a spolupracoval s partnermi v Maďarsku (Jasaňová, 2004).

Obrázok 5.13 Prezentácia Euroregiónu Slaná-Rimava na VCR SlovakiaTour v roku 2009
Zdroj: Foto Slavík, 2009

Mapa 5.2 Euroregión Slaná-Rimava

Zdroj: Center for Reserach, Cross-Border Cooperation & Development (CRCD), 2015

Euroregión Kras

Hranice Euroregiónu Kras sa takmer úplne zhodovali s hranicami Národného parku Slovenský kras v Slovenskej republike a Národného parku Aggtelek v Maďarskej republike, avšak bol tam zahrnutý aj priestor historického územia Galyaság južne od Krasu. Územie sa vyznačuje bohatými povrchovými a podpovrchovými krasovými formami. Pretekajú ním rieky Slaná, Bodva, Turňa a Štítnik (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000). Členmi Euroregiónu boli Združenie Bodvianska únia a Občianske združenie Mikroregiónu Domica na slovenskej strane a Galyasági Településszövetség na strane maďarskej. Projekty realizované euroregiónom boli zamerané na rozvoj inštitucionálneho systému, rozvoj vidieka, územný rozvoj a cestovný ruch (Buzinkay, 2003).

Euroregión Ister-Granum

Podpísaniu deklarácie o založení Euroregiónu Ister-Granum v novembri 2003 predchádzali viaceré spoločné aktivity. Prvým podnetom k cezhraničnej spolupráci bol podpis zmluvy zo septembra 1999 o znovupostavení mosta Márie Valérie, v roku 2000 podpísali dohody o partnerskej spolupráci mestá Štúrovo a Ostrihom. V roku 2001 vznikol Malý pohraničný región Ister-Granum. Ister je latinské pomenovanie Dunaja, Granum je pomenovanie Hrona z čias Rimanov. Centrami euroregiónu sa stali mestá Štúrovo a Ostrihom a členmi pri vzniku okolo 100 obcí, z toho 2/3 v Maďarsku. Neskôr klesol tento počet na cca 70 obcí. Realizované projekty boli orientované na regionálne aktivity – vytvorenie informačných máp, Pilišské cyklistické cesty, regionálny hospodársky portál, rozvoj občianskeho sektora, prezentácia databázy vinárov a snaha o vytvorenie cezhraničnej regionálnej vínnej cesty (Ocskay, 2020; Ister-Granum EGTC, 2023).

Euroregióny na slovensko-ukrajinskom pohraničí

Karpatský euroregión

Karpatský euroregión je príkladom multilaterálnej spolupráce, v tomto prípade piatich krajín, v Slovenskej republike zahŕňal územie Prešovského kraja a Košického kraja. Združenie región Karpaty mal v Slovenskej republike 111 členov. Boli nimi mestá, obce, dva samosprávne kraje, krajské úrady, Cassovia BIC a Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Sídlo Združenia región Karpaty bolo v Košiciach. V Maďarsku tvorilo územie euroregiónu päť žúp a štyri mestá, v Poľsku Podkarpatské vojvodstvo, v Ukrajine štyri oblasti a v Rumunsku sedem oblastí. Keďže členmi Karpatského euroregiónu boli Prešovský i Košický kraj, nachádzame tu mnoho prírodných krás – štyri národné parky, vyhľadávané kúpeľné a rekreačné strediská, vodné nádrže Domaša, Zemplínska Šírava, ale i kultúrne a historické pamiatky ako drevené kostolíky, Spišský hrad a unikátnou je aj Tokajská vínná oblasť (Marhulíková, Grusmanová a Muravský, 2000).

a.

b.

Obrázok 5.14 Logo Karpatského euroregiónu (a.) a Združenia Karpatský euroregión Slovensko (b.)
Zdroj: Karpatský euroregión, 2023

V rámci Karpatského euroregiónu fungoval euroregionálny systém spolupráce zahŕňajúci organizáciu partnerstva, spracovanie a realizáciu spoločných stratégií, programov a projektov na troch úrovniach spolupráce v rámci dvanástich tematických okruhov.

Z piatich pracovných komisií bola slovenská strana garantom Pracovnej komisie pre oblasť predvídania, prevencie a poskytovania vzájomnej pomoci pri živelných pohromách. Projekty Karpatského euroregiónu boli zamerané na podporu vzájomnej spolupráce a regionálny rozvoj, hospodársky a sociálny rozvoj mikroregiónov, propagáciu prírodných a kultúrnych pamiatok regiónu a rozvoj cestovného ruchu (Karpatský euroregión, 2023).

Karpatský euroregión bol v odbornej literatúre v centre záujmu aj vzhľadom na účasť až piatich štátov a aj tým, že patril v 90. rokoch medzi prvé v strednej Európe. Hneď v začiatkoch zviditeľnili tento euroregión naši autori Duleba (1993), Krivý (1996) a Popjaková a Lacová-Madziková (Popjaková, 1993; Lacová a Popjaková, 1993, 1995), ktorí pokračovali aj v detailnejších analýzach – možnostiach rozvoja cestovného ruchu (Popjaková a Madziková, 1997) a socioekonomickej charakteristike slovenskej časti euroregiónu (Lacová-Madziková a Popjaková, 1998). V ďalších rokoch pribudli príspevky od autorov Gründler (2004), Mihályi a Kárpáty, eds. (2005) a Žaca (2020). Jeden z najväčších európskych euroregiónov analyzovali aj viacerí zahraniční autori (Corrigan, Süli-Zakar a Béres, 1997; Kaluski, 2006; Klima, 1998; Turnock, 2001).

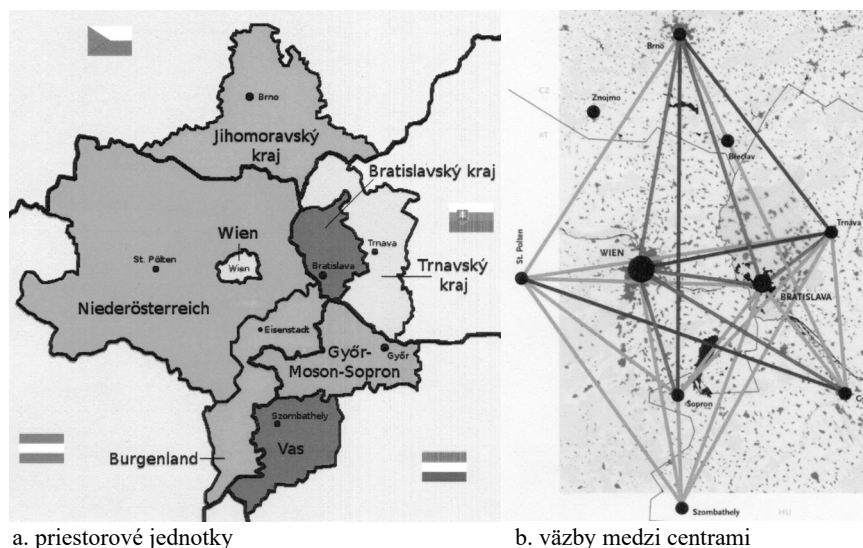
Obrázok 5.15 Karpatský euroregión
Zdroj: Karpatský euroregión, 2023

Iné formy cezhraničných regiónov

Cezhraničný región CENTROPE

Centrope je jeden z mladších cezhraničných regiónov v Strednej Európe vytvorený z pohraničných území štyroch štátov – Rakúska, Slovenska, Česka a Maďarska. Vyznačuje sa vysokým ekonomickým rastom a patrí k najrýchlejšie sa rozvíjajúcim a najperspektívnejším regiónom v Európe. Jeho centrom je cezhraničný metropolitný región Viedeň-Bratislava a patria tam aj mestá Brno a Győr, v tomto regióne žije okolo 6,5 mil. obyvateľov (Obrázok 5.16). Európsky región sa vyznačuje špecifickou geografickou situáciou: v regióne sa nachádzajú hraničné oblasti štyroch členských krajín, ktoré sa pádom "Železnej opony" v roku 1989, rozšírením EÚ v máji 2004 a zrušením hraničných kontrol v decembri 2007 na základe Schengenskej dohody zmenili z regiónov nachádzajúcich sa desaťročia na periférii na cezhraničný centrálny priestor (Hutter, 2009). Po nesplnení očakávaného vzniku Euroregiónu Viedeň-Bratislava vznikol tento cezhraničný región na zakladajúcej konferencii v Kittsee v roku 2003. Cieľom bola inštitucionalizácia spolupráce regiónov a miest v oblasti hospodárstva, infraštruktúry, vzdelávania a kultúry a takisto aj spoločný lobing. Za Slovensko bol zapojený do spolupráce Bratislavský a Trnavský samosprávny kraj. V roku 2008 mestá Bratislava a Trnava založili Združenie právnických osôb a zriadili kanceláriu

v Bratislave – Slovenský dom Centrope (SDC). Atraktívny cezhraničný región CENTROPE analyzovali aj viacerí autori (Bogár, Králik a Urban, 2013; Heintel, 2005; Hutter, 2009; Sedláčková, 2010; atď.). Autorka hesla v encyklopédii *Critical dictionary ...* (Wassenberg a Reitel, eds., 2020) Mureşan (2020) nesprávne nazvala tento celok ako Centrope territorial euroregion.

Obrázok 5.16 Cezhraničný región CENTROPE
 Vysvetlivky: väzby vyjadrujú tri kategórie intenzity väzieb
 Zdroje: a. CEPIT, 2021, b. Bogár, Králik a Urban, 2013

5.3 Európske zoskupenia územnej spolupráce (EZÚS)

Na rozdiel od inštitucionálnej prípravy pre vznik euroregiónov sa situácia pre formovanie siete EZÚS vyvíjala oveľa priaznivejšie. Po vydaní dvoch nariadení Európskou komisiou súvisiacich s EZÚS v roku 2006 hneď o dva roky prijala Slovenská republika dva nové zákony: Zákon o podpore regionálneho rozvoja (2008) a Zákon o európskom zoskupení územnej spolupráce (2008). Podmienky pre vznik novej siete EZÚS boli splnené. Zatiaľ čo vývoj euroregiónov bol oproti susedným štátom oneskorený, v prípade EZÚS sme sa zaradili medzi štáty, kde tieto nové cezhraničné regióny vznikali medzi prvými v Európe. Na rozdiel od éry euroregiónov, kedy ich proces tvorby analyzovali viacerí autori, k novej sieti EZÚS sa zatiaľ autori vyjadrili len sporadicky (Faltán, 2016). Ale rovnaká situácia bola aj v európskych pomeroch, zmenila sa až v posledných rokoch, kedy k 15. výročiu EZÚS v Európe pribudla celá séria príspevkov na túto tému (Ocskay, ed., 2020, atď.).

Chronologický vývoj vzniku siete EZÚS ukazuje Tabuľka 5.5. V rokoch 2008 – 2022 vzniklo až 19 EZÚS s participáciou Slovenskej republiky, jeden z nich už aj ukončil činnosť. Za prvých päť rokov vzniklo v SR päť EZÚS, pričom v Európe 16, z toho medzi prvými piatimi figurovali aj dva maďarsko-slovenské (EZÚS Ister-Granum 2008, EZÚS Ung-Tisza-Túr-Sajó 2009). Väčšina doterajších EZÚS (11) vznikla v rokoch 2011 – 2013, v ďalšej dekáde už tvorba nových EZÚS doznievala, za vyše 10 rokov vznikli už len tri, posledný koncom roka 2022 (EZÚS Veľká Morava). Pozitívom je väčšia zaangažovanosť samosprávnych krajov a medzi sídlami EZÚS figuruje viacero významných maďarských (Budapešť, Miskolc, Győr) a slovenských miest (Košice, Trnava, Komárno). Viaceré EZÚS sú vlastne pretransformované euroregióny, dokonca s rovnakým názvom, časť tvoria novo sformované celky.

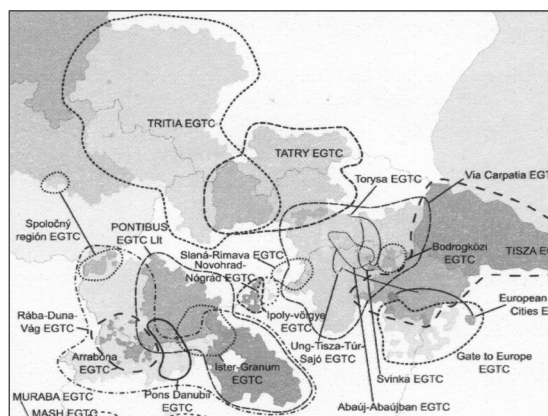
Podľa sídla (predpokladá sa väčšia iniciatíva členského štátu, kde je sídlo) je len päť so slovenským sídlom, dominujú EZÚS so sídlom mimo SR. Najviac je maďarsko-slovenských EZÚS so sídlom v Maďarsku (12), slovensko-maďarské boli 3, z toho jeden ukončil činnosť. Slovensko-české sú dva (jeden menší je na území terajšieho väčšieho) a poľsko-slovenský a poľsko-česko-slovenský po jednom. Slovenská republika a ani Maďarsko nemá zatiaľ ani jeden EZÚS so susedným Rakúskom (Obrázok 4.13). Obrázok 5.17 ukazuje sieť EZÚS s participáciou Slovenska (2019). Prekvapením je opäť veľký rozdiel podľa veľkosti, prelínanie niektorých EZÚS a vznik niektorých malých EZÚS.

Tabuľka 5.5 Vývoj EZÚS v Slovenskej republike v rokoch 2008 – 2022

	Názov EZÚS-u	Štáty	Sídlo	Dátum vzniku
1	EZÚS Ister Granum	HU, SK	Esztergom	12.11.2008
2	EZÚS Ung-Tisza-Túr-Sajó	HU, SK	Miskolc	15.1.2009
3	EZÚS Kras-Bodva	SK, HU	Hačava	4.3.2009
4	EZÚS ABOV	HU, SK	Miskolc	11.6.2010
5	EZÚS Pons Danubii	SK, HU	Komárno	15.12.2010
6	EZÚS Arrabona	HU, SK	Győr	7.6.2011
7	EZÚS Rába-Dunaj-Váh	HU, SK	Tatabánya	10.12.2011
8	EZÚS Novohrad-Nógrád	HU, SK	Salgótarján	21.12.2011
9	EZÚS Bordogkozi	HU, SK	Miskolc	11.4.2012
10	EZÚS Spoločný región	SK, CZ	Senica	13.6.2012
11	EZÚS TRITIA	PL, CZ, SK	Cieszyn	25.2.2013
12	EZÚS Slaná-Rimava	HU, SR	Putnok	3.4.2013
13	EZÚS Via Carpatia	SK, HU	Košice	19.6.2013
14	EZÚS Tatry	PL, SK	Nowy Targ	20.9.2013
15	EZÚS Torysa	HU, SK	Sarazsadány	9.10.2013
16	EZÚS Svinka	HU, SK	Tolcsva	9.10.2013
17	EZÚS Pontibus	HU, SK	Budapest	8.1.2016
18	EZÚS Ipoly	HU, SK	Ludányhalászi	31.1.2017
19	EZÚS Veľká Morava	SK, CZ	Trnava	30.11.2022

Vysvetlivky: Názvy EZÚS sú v európskej databáze v troch verziách: a. v jazykoch členských štátov + anglická verzia, b. v jazykoch členských štátov, c. len jedna dohodnutá verzia, názvy sídiel EZÚS uvádza európska databáza v originálnej verzii, dva dátumy vzniku a jedno sídlo z európskej databázy sú opravené podľa nášho registra – označené kurzívou

Zdroje: European Grouping of Territorial Cooperation, 2023; MIRRI, 2023; upravené autorom

Obrázok 5.17 Sieť EZÚS s participáciou Slovenskej republiky v roku 2019

Zdroj: European Grouping of Territorial Cooperation, 2019; výrez mapy

Tri z nových EZÚS v SR boli zaradené aj do európskej encyklopédie cezhraničnej spolupráce (Wassenberg a Reitel, eds., 2020). Boli to EZÚS Ister-Granum, ktorý vznikol hneď na začiatku tvorby EZÚS v Európe. Ďalšími boli EZÚS TRITIA a EZÚS Via Carpathia, ktoré boli založené v roku 2013, teda v roku, kedy vzniklo najviac EZÚS v SR (6).

EZÚS Ister-Granum

EZÚS Ister-Granum bolo založené v máji 2008 ako druhé zoskupenie registrované ako EZÚS v EÚ, vzniklo v regióne miest Ostrihom a Štúrovo. Obe mestá spája zrekonštruovaný a znovuo tvorený most Márie Valérie v roku 2001, ktorý zásadne zmenil situáciu týchto pohraničných miest. Významným faktorom spolupráce je prevládajúci maďarský jazyk na oboch stranách hranice. Počet denne dochádzajúcich za prácou dosiahol 6 000 v roku 2007. Most ponúkol možnosť inštitucionalizácie spolupráce. EZÚS nahradil dovtedy fungujúci Euroregión Ister-Granum. Slávnostné založenie sa konalo 5. mája 2008 na kráľovskom zámku v Ostrihome za prítomnosti L. Van den Brandeho, prezidenta Výboru regiónov. Do nového zoskupenia prešlo 86 obcí zo 102 členských obcí euroregiónu. V roku 2020 bol počet členov 82, z toho 42 maďarských a 40 slovenských. Rozhodovacím orgánom je Valné zhromaždenie, pracovným jazykom je maďarčina. Prezidentami zoskupenia sú rotačne primátori Ostrihomu a Štúrova. Pracovný orgán sídli v Ostrihome (Ocskay, 2020).

EZÚS TRITIA

EZÚS TRITIA má rozlohu 34 069 km² a viac ako 7,8 milióna obyvateľov. Zahŕňa Opolské a Sliezske vojvodstvo v Poľsku, český Moravskosliezsky kraj a Žilinský samosprávny kraj. Hlavnou oblasťou je mestská aglomerácia Katovic a Ostravy (5,3 mil. obyv.), kde bol ťažký priemysel s ťažbou uhlia a výrobou ocele dlho hlavnou hospodárskou činnosťou v cezhraničnom regióne. Všetky zapojené regióny prechádzajú ekonomickou reštrukturalizáciou. Novým zameraním je automobilový priemysel a súvisiace výrobné reťazce. Momentálne neexistuje žiadny významný cezhraničný trh práce.

Proces vzniku TRITIA začal v roku 2009. Vytvorenie TRITIA ako EZÚS však narazilo na veľmi vážne privítanie zo strany vnútroštátnych orgánov. Proces založenia TRITIA prebiehal ako jednoduchá aplikácia princípu zhora nadol. Samotný proces založenia bol veľmi pomalý a členovia pracovnej skupiny sa stretli s mnohými problémami na úrovni národnej správy, jedinou výnimkou sa zdala byť vláda SR, ktorá v dôsledku spolupráce s Maďarskom v tejto sfére, mala určité skúsenosti s touto právnou formou, čo nebol prípad poľskej a českej vlády. EZÚS bolo nakoniec založené v roku 2013 podľa poľského zákonodarstva a sídlom sa stal poľský Cieszyn. Potenciál TRITIA teda zostáva zatiaľ nevyužitý a existujú určité náznaky, že jeden zo zakladateľov, región Opole, môže opustiť EZÚS (Böhm, 2020).

EZÚS Via Carpathia

EZÚS Via Carpathia je zoskupenie, ktoré v roku 2013 založil Košický samosprávny kraj a Boršodsko-abovsko-zemplínska župa pozdĺž východnej časti slovensko-maďarskej hranice so sídlom v Košiciach. Zoskupenie má rozlohu 14 000 km² a takmer 1,5 milióna obyvateľov. Názov Via Carpathia je odvodený od historickej spojnice Baltského a Egejského mora. Jedným z hlavných strategických cieľov EZÚS je podporovať integráciu tranzitnej trasy do Transeurópskej dopravnej siete (TEN-T). Zoskupenie od svojho vzniku realizovalo viacero projektov v oblasti cestovného ruchu a regionálneho plánovania. Najvýznamnejším projektom bol Územný akčný plán zamestnanosti (TAPE) mikroregiónu Cserehát realizovaný v rámci programu Interreg V A HU-SR. Ide o vidiecky región medzi Košicami a Miškolcom, zahŕňa 75 maďarských a 26 slovenských obcí. Celkovým cieľom bolo zníženie miery nezamestnanosti v mikroregióne. EZÚS spravuje Fond malých projektov, kde sú možnosti získavania projektov (Jaschitz, 2020).

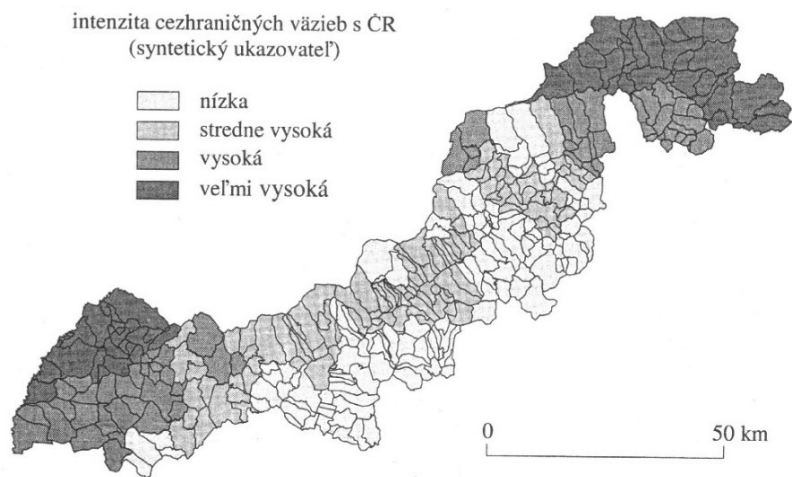
5.4 Pohraničie

V 4. kapitole sme ukázali príklady analýz celého pohraničia vybraných štátov na rôznych úrovniach: na úrovni okresov (ČR), mikroregiónov (ČR, Maďarsko), obcí (Poľsko), mestských aglomerácií (Francúzsko). V Slovenskej republike takéto analýzy po celej hranici absentujú, výnimkou je len analýza pohraničných miest (Benková, 2017; Slavík a Koščo, 2018) a pohraničných obcí v rámci analýzy štátov V4 (Máliková a kol., 2015). Odborníci zaoberajúci sa pohraničím a jeho priestorovými jednotkami sa orientovali väčšinou na vybrané pohraničné úseky. Na príklade prípadových štúdií ukážeme spektrum možných prístupov, analýz viacerých väzieb a foriem spolupráce. Výskum sa pritom aplikoval na viacerých hierarchických úrovniach – na celom úseku hranice, na regionálnej úrovni ako aj na lokálnej úrovni. Doteraz najviac pozornosti autori venovali slovensko-českému pohraničiu.

5.4.1 Slovensko-české a slovensko-rakúske pohraničie

Slovensko-české pohraničie

Príkladov analýz celých úsekov hraníc so susednými štátmi nájdeme v našej literatúre veľmi málo. Jednou z výnimiek je práca Halása (2005), ktorý sa dlhodobejšie zaoberal slovensko-českou hranicou a viacerými formami cezhraničných väzieb a cezhraničnej spolupráce na tejto hranici. Na úrovni obcí analyzoval cezhraničné väzby – dochádzku za prácou, dopravné väzby, reflexiu hranice obyvateľmi vo vytýpaných lokalitách. Osobitne si dovoľíme upozorniť na syntetickú časť práce, v ktorej po detailnej analytickej časti autor napokon dospel aj k regionalizácii (Mapa 5.3) ako aj k vytvoreniu schematického grafického modelu slovenskej časti slovensko-českého pohraničia (Obrázok 5.18).

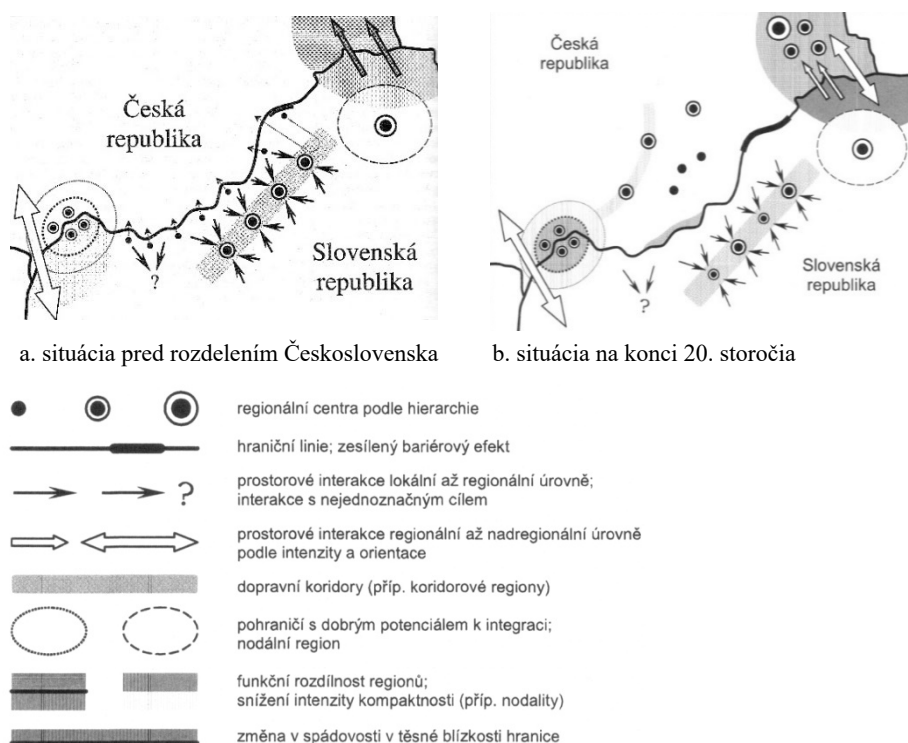
Mapa 5.3 Intenzita cezhraničných väzieb obcí SR s ČR v roku 1991

Zdroj: Halás, 2005

Na základe dosiahnutých výsledkov vyčlenil pri regionalizácii 4 základné kategórie regiónov. Severo-južná polarizácia pohraničia preukazujúca sa v teoretických aj reálnych predpokladoch sa odzrkadlila aj vo výslednej regionalizácii. Prvá kategória s veľmi silnými cezhraničnými väzbami sa takmer stotožnila v severnej časti s okresom Čadca a v južnej časti s okresom Skalica. Druhú kategóriu s vysokou intenzitou väzieb tvorili okresy susediace s najvyššou kategóriou (na severe okresy Kysucké Nové Mesto a Bytča, na juhu Senica). Posledné dve kategórie (stredne vysoká a nízka intenzita väzieb) sa týkali celého stredného Považia, kde je však významným faktorom prírodná bariéra.

Podľa schematického modelu rozdelil autor slovenskú časť slovensko-českého pohraničia na tri hlavné regióny: *Región Kysúc* s dominantou dochádzkovou väzbou na Ostravsko a potenciálom pre cestovný ruch, *Región Stredné Považie* s najmenšími vtedajšími väzbami na moravskú stranu a koncentráciou hlavných aktivít popri hlavnej komunikačnej línii a *Región Záhorie* s najrozvinutejšími cezhraničnými väzbami komplexného charakteru. V ďalšej publikácii sa Halás s Řehákom (2008) venovali predovšetkým sídelným a dopravným väzbám na slovensko-moravskom pohraničí a prezentovali aj novšiu verziu schematického modelu platnú ku koncu 20. storočia. Na moravskej strane pridali sídelné centrá v strednej a severnej časti. Najväčšie zmeny modelu nastali na severnom úseku pohraničia, kde sa dominantné jednosmerné väzby (dochádzka za prácou) na Ostravsko zredukovali a začali sa meniť na viac vyrovnané.

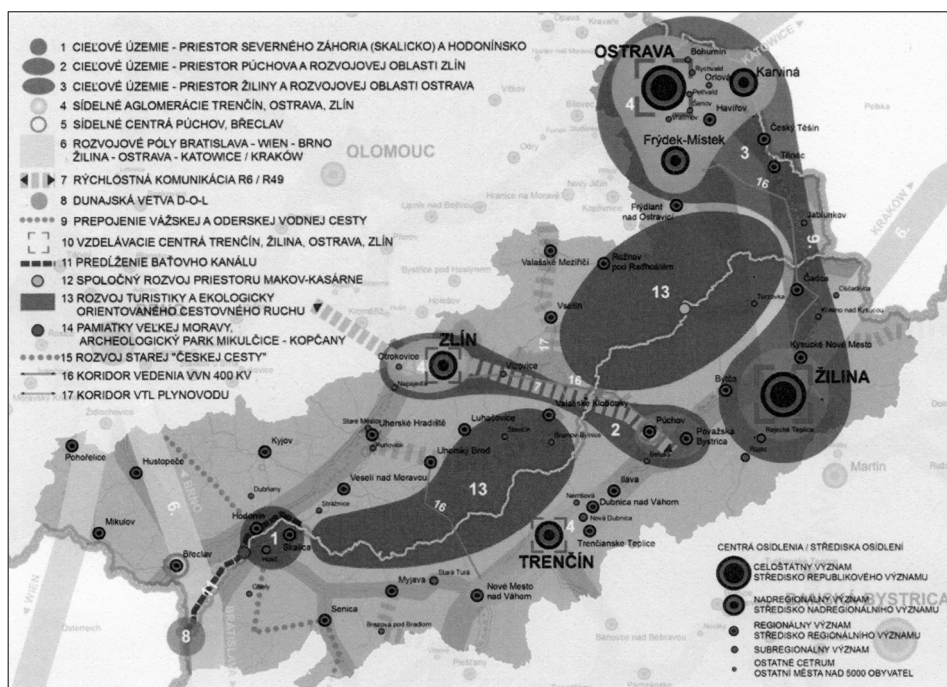
Obrázok 5.18 Schematický grafický model slovensko-českého pohraničia

Zdroje: Halás, 2005; Halás a Řehák, 2008

Viacerí autori upozornili na vnímanie novej slovensko-českej hranice ako bariérového efektu. Mojzeš (1993) tento efekt predpovedal, Vaishar (2000) potvrdil anketovým prieskumom v českej časti pohraničia. Polovica anketovaných vnímala novú štátnu hranicu ako bariéru, pričom za najzávažnejšiu považovali bariéru v medziľudských vzťahoch.

Výskum slovensko-českého pohraničia iniciovali aj ministerstvá. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR a Ministerstvo pro místní rozvoj ČR podpísalo dohodu o spolupráci v oblasti územného plánovania a stavebného poriadku v roku 2002. Jedným z príkladov ich spolupráce je spoločná *Štúdia slovensko-českého prihraničného územia* (Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky a Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, 2008). Štúdia podala obraz o podmienkach a možnostiach rozvoja slovensko-českého prihraničného územia, vytvorila spoločnú víziu rozvoja vo vybraných oblastiach.

Širšie riešené územie tvorili kraje na oboch stranách hraníc (3 + 3), užšie riešené územie predstavovalo na slovenskej strane 12 okresov. Navrhnutých bolo 9 súhrnných cieľov, z nich vyberáme trvalo udržateľný rozvoj, zlepšovanie dostupnosti pohraničia posilnením dopravnej a technickej infraštruktúry, prehĺbovanie vzájomných odborných vzťahov. Autori navrhli päť cieľových území spoločného rozvoja: priestor severného Záhoria, Púchova a rozvojovej oblasti Zlín, priestor Žiliny a rozvojovej oblasti Ostrava, centrá Púchov, Břeclav a mestské aglomerácie Trenčín, Ostrava a Zlín. Cieľové územia a oblasti cezhraničnej spolupráce znázorňuje Obrázok 5.19.

Obrázok 5.19 Oblasti cezhraničnej spolupráce v slovensko-českom pohraničí

Zdroj: Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky a Ministerstvo výstavby a regionálního rozvoje Slovenské republiky, 2008

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR zabezpečilo spracovanie ďalšej štúdie *Regionálna analýza územia programu cezhraničnej spolupráce SR-ČR* (Hustáková, Mareková a Obuch, 2013). Štúdia obsahovala sedem kapitol, posledné dve sa zaoberali cezhraničnou dostupnosťou a cezhraničnou spoluprácou. Územie programu bolo vymedzené pohraničnými krajinami: tri kraje v ČR a tri samosprávne kraje SR. Analýza sa týkala programového obdobia 2007 – 2013. O príspevok z ERDF a národných zdrojov, ktoré predstavovali kľúčový nástroj podpory spolupráce v cezhraničnom regióne, sa uchádzalo spolu 530 projektov, schválených bolo 214 a zazmluvnených 175 projektov. Aj v tomto období bol o realizáciu projektov cezhraničnej spolupráce vysoký záujem presahujúci objem disponibilných zdrojov. Najväčší počet schválených projektov bol v oblastiach spolupráce a sieťovania (50), rozvoja cestovného ruchu (30), rozvoja kultúry a zachovania tradícií (27) a vzdelávania a trhu práce (27). Na rozvoj menších cezhraničných iniciatív a spolupráce sa využíval Fond mikropjektov. O veľkom záujme o tento fond a aj o jeho úspešnosti svedčí stav implementácie ku koncu roku 2012: počet prijatých žiadostí 1 082, počet schválených žiadostí 387, počet zazmluvnených mikropjektov (MP) 330, počet fyzicky ukončených MP 247, počet finančne ukončených MP 147.

K detailnejšiemu poznaniu cezhraničnej spolupráce v slovensko-českom pohraničí v programovom období 2007 – 2013 prispela analýza Rajčákovej a Švecovej (2013a). Cieľom príspevku bolo poukázať na možnosti a stav implementácie operačného programu na úrovni obcí. Prieskum sa realizoval u vybraných obcí Trenčianskeho samosprávneho kraja (faktory efektívnosti cezhraničnej spolupráce) a aj obcí troch samosprávnych krajov (úspešnosť obcí v získavaní projektov). Výsledky výskumu poukázali na nižšiu intenzitu čerpania finančných prostriedkov. Príčinami sú najmä nedostatok skúseností samospráv so žiadosťou o dotáciu a implementáciou cezhraničných projektov a náročná administrácia projektov. Nezanedbateľné je dlhé obdobie potrebné na overenie finančných nákladov projektových aktivít, čo dostáva obce do problémov so spolufinancovaním projektov a prejavuje sa aj nízkym záujmom obcí uchádzať sa o nové projekty. V ďalšej analýze uvedené autorky (Rajčáková a Švecová, 2013b) vyhodnotili vybrané predpoklady rozvoja inovácií a inovačnej infraštruktúry v slovensko-českom cezhraničnom regióne (vzdelanostná štruktúra obyvateľstva, zamestnanosť a výdaje na výskum a vývoj, vybrané prvky inovačnej infraštruktúry, atď.). Výsledky poukázali na priestorovú diferenciáciu sledovaných predpokladov s koncentráciou všetkých rozvojových predpokladov v tradičných centrách krajskej úrovne (Brno, Ostrava, Trnava, Trenčín, Žilina).

Slovensko-rakúske pohraničie

Slovensko-rakúske pohraničie má viaceré špecifiká. Na tomto úseku prišlo k odstráneniu dlhoročnej bariéry „železnej opony“, takže tu nastala najzásadnejšia zmena. Ďalšou významnou zmenou bol vstup Rakúska do Európskej únie (1995), čím sa stalo pre Slovensko bránou do Európy a slovensko-rakúske pohraničné územie tým získalo špecifické postavenie. Ide o druhé najkratšie pohraničie (106,7 km), pričom takmer celý úsek štátnej hranice tvoria rieky Dunaj a Morava. Pohraničnými obcami ležiacimi na hranici sú zo slovenskej strany mestské časti Bratislavy a 11 obcí v regióne Záhorie.

Na túto novú situáciu zareagovali predovšetkým geografi a sociológovia (Kollár, 2003a) a venovali sa vo svojich výskumoch aktuálnym témam tohto pohraničia. Otvorením hranice sa stala atraktívnou práca v Rakúsku, tomuto novému trendu venoval pozornosť Kollár (1998, 2000). Výsledky sociologického výskumu slovensko-rakúskeho pohraničia sú zhrnuté v publikácii *Mentálna hranica. Obraz suseda v slovensko-rakúskom pohraničí* (Faltán, ed., 2003). Na základe anketového výskumu vo vybraných slovenských aj rakúskych obci sa skúmala názorová hladina obyvateľov na pohraničie, novú hranicu, pád železnej opony a tiež médií. Vybrané aspekty pohraničia boli zhodnotené aj v rámci analýzy dvoch dekád slovensko-rakúskych vzťahov (Benč a kol., 2013).

V regióne Dolného Pomoravia riešili Spišiak a Ščasná (1998) obnovu rurálneho priestoru. Za hlavné rozvojové možnosti 17 pohraničných vidieckych obcí ležiacich na ľavom brehu rieky Morava na hranici s Rakúskom identifikovali oblasť cestovného ruchu, hlavne agrotistiky, poľnohospodárstva, miestneho priemyslu a najmä cezhraničné rozvojové projekty. Marták (1999) vyhodnotil spoločensko-kultúrnu spoluprácu päť pohraničných mestských častí Bratislavy a štyroch suburbánnych obcí v okrese Senec s obcami rakúskeho a maďarského pohraničia. Spoločensko-kultúrna spolupráca sa uskutočňuje vďaka sponzánnym kontaktom, umožňuje vzájomné spoznávanie sa a jej výhodou je, že nenaráža na administratívne prekážky ako iné formy spolupráce.

K novým trendom v slovensko-rakúskom pohraničí patrí cezhraničné nakupovanie. V prípadovej štúdií kolektív autorov (Križan a kol., 2017) zhodnotil preferencie spotrebiteľov zo Slovenska pri nákupe bežného potravinárskeho tovaru v obľúbenej destinácii – v meste Hainburg an der Donau vzdialeného cca 15 km od Bratislavy. Anketa s 909 respondentami ukázala, že 41,5 % spotrebiteľov nakupovalo nepravidelne a hlavným dôvodom nákupu v Rakúsku bola kvalita tovaru (57 %). Nákupná zóna siahala do vzdialenosti 50 km.

Jedným z výstupov projektu riešeného v Programe cezhraničnej spolupráce Slovenská republika-Rakúsko 2007 – 2013 bol aj územnoplánovací dokument *Urbanistická štúdia rozvoja prihraničného územia Bratislavy a susedných rakúskych obcí – BAUM* (Hlavné mesto SR Bratislava, 2014). Projekt naplánovaný na roky 2011 – 2013, bol napokon predĺžený do konca roku 2014. Účelom urbanistickej štúdie bolo navrhnutie koncepcie rozvoja špecifického pohraničného územia mesta Bratislavy a susedných rakúskych obcí. Územie pre riešenie urbanistickej štúdie BAUM pozostávalo z ôsmich pohraničných mestských častí Bratislavy, 14 rakúskych obcí z troch okresov, pričom rakúsky pohraničný pás bol širšie chápaný (Obrázok 5.20). Pohraničný región BAUM tvorí jadro cezhraničného regiónu Centrope, preto môže profitovať hlavne zo svojej strategickej polohy. Spolupráca sa rozvíja predovšetkým na hospodárskej základni 4 miest – Viedeň, Bratislava, Brno a Győr. Geografická blízkosť týchto miest zároveň dáva regiónu potenciál pre vytvorenie spoločných kultúrno-spoločenských podujatí a taktiež potenciál pre vytvorenie spoločného zázemia pre šport a rekreáciu priamo v centre tohto územia, čo je práve riešené územie BAUM.

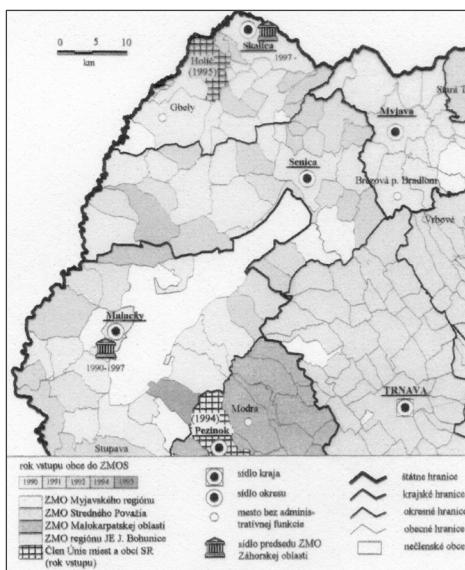

Obrázok 5.20 Riešené územie urbanistickej štúdie BAUM
Zdroj: Hlavné mesto SR Bratislava, 2014

Pohraničný región Záhorie

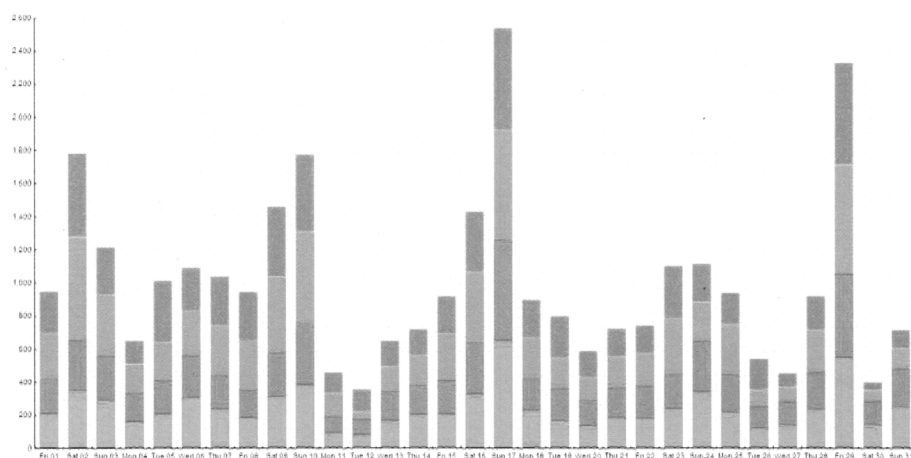
Dobré predpoklady pre cezhraničnú spoluprácu vytvárali už od roku 1990 postupne vznikajúce organizácie združujúce obce Záhoria resp. obce pri rieke Morava. Po vzniku Združenia miest a obcí Slovenska (ZMOS) sa z dôvodu absencie regionálnej samosprávy začali formovať regionálne združenia miest a obcí. V prípade pohraničných regionálnych združení to boli potenciálne slovenské časti budúcich euroregiónov. *Združenie obcí Záhorskej oblasti (ZOZO)* vzniklo ako jedno z prvých v SR (1990) a stalo sa reprezentantom historického pohraničného regiónu Záhorie, ktorého členmi sa stali takmer všetky obce tohto regiónu (Mapa 5.5).

Kompaktnosť pohraničného regiónu ZOZO dávala dobré predpoklady pre pripravovanú cezhraničnú spoluprácu. Už na začiatku transformačného obdobia (v roku 1992) vznikol *Spolok pre podporu Pomoravia* s hlavným cieľom splavnenia rieky Morava a vybudovania kanála Dunaj-Morava-Odra-Labe. Okrem toho bolo založené aj *Združenie INFOREG* (sídlo v Zohore) orientované na organizovanie cezhraničných aktivít. Všetky tieto aktivity doslova nahrávali snahám o vytvorenie euroregiónu. Napokon sa región Záhorie stal súčasťou v poradí druhého euroregiónu v SR v roku 1999 (bližšie v charakteristike Euroregiónu Weinviertel-Jižní Morava-Záhorie).

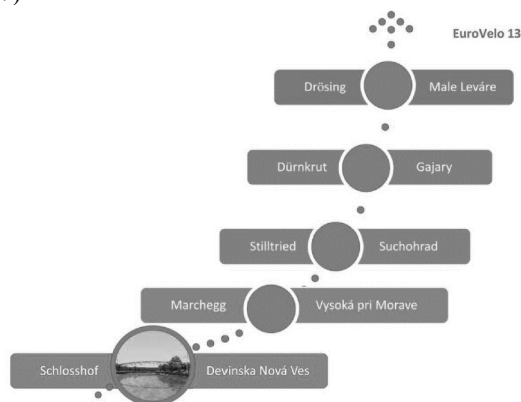
Mapa 5.4 Združenie miest a obcí Záhoria (ZOZO) v roku 1999
Zdroj: Slavík, 2004

K hlavným bariéram doterajšej cezhraničnej spolupráce a aj zahraničnej partnerskej spolupráce v tomto regióne patril pretrvávajúci nedostatok hraničných priechodov cez pohraničnú rieku Morava, predovšetkým na slovensko-rakúskom úseku. Prvý cestný most bol otvorený medzi Moravským Svätým Jánom a Hohenau až v roku 2005, dovtedy bola k dispozícii len kompa spájajúca Záhorskú Ves a Angern. V posledných rokoch sa postupne zlepšuje situácia výstavbou cyklomostov. Prvým bol *Most Slobody* spájajúci mestskú časť Bratislava-Devínska Nová Ves s malebným rakúskym zámkom Schloss Hof (otvorený v roku 2012). Úspešnosť projektu potvrdila vysoká návštevnosť v ďalších rokoch potvrdená aj prieskumom. V období od apríla do septembra 2015 celkovo prešlo po cyklomoste 143 645 návštevníkov, z toho 52 % tvorili cyklisti (74 451) a 48 % chodci (69 194). Najvyššia návštevnosť bola v auguste, z jednotlivých dní to bola jednoznačne nedeľa, denne prešlo mostom v priemere 785 návštevníkov.

Graf 5.1 Návštevnosť Cyklomostu Slobody Devínska Nová Ves-Schlosshof v auguste 2014
Výsvetlivky: odtiene zdola: chodci in, chodci out, cyklisti in, cyklisti out
Zdroj: Bratislavský samosprávny kraj, 2015

Návrh ďalších cyklomostov dal spracovať Bratislavský samosprávny kraj v *Urbanistickej štúdii cezhraničného prepojenia územia BSK a susediacich rakúskych obcí formou cyklolávok cez rieku Morava* (2015): „Výstavba cyklolávok v pohraničnom regióne prispeje k rozvoju vidieckej turistiky a tým aj nárastu pracovných príležitostí v základných a doplnkových službách.“ (s. 47).

Obrázok 5.21 Návrh situovania štyroch cyklomostov na rieke Morava

Zdroj: Bratislavský samosprávny kraj, 2015

Dolným Záhorím prechádza medzinárodná cyklotrasa Eurovelo 13 začínajúca v Nórsku a prechádzajúca aj cez Českú republiku, Rakúsko a Slovensko až do Turecka. Ide o cyklotrasu označovanú ako Cesta železnej opony (Iron Curtain Trail) pozdĺž hranice, ktorá rozdeľovala Európu. Táto cyklotrasa vstupuje na slovenské územie smerom od rakúskych hraníc v hraničnom priechode Hohenau-Moravský Svätý Ján a kopíruje rieku Morava. Prechádza priamo cez riešené územie obcí Malé Leváre, Gajary, Suchohrad a Záhorskú Ves. Obce Dolného Záhoria majú optimálnu dostupnosť k tejto cyklotrase.

Druhý *Cyklomost VysoMarch* medzi obcami Vysoká pri Morave a Marchegg bol otvorený v máji 2022. Tretí plánovaný most mal spájať obce Gajary a Dürnkrot. Bratislavský samosprávny kraj na konci roka 2023 upustil od cezhraničného projektu na základe aktuálneho rozhodnutia spolkovej krajiny Dolné Rakúsko v oblasti dopravnej politiky, ktorá dáva prednosť riešeniu cestného prepojenia (Bratislavský samosprávny kraj, 2023).

Obrázok 5.22 Lávka Veľkej Moravy (a.) a Archeopark Mikulčice-Kopčany (b.)

Zdroje: *Most spájajúci Kopčany a Mikulčice má názov Lávka Veľkej Moravy*, 2022; *Archeopark Mikulčice-Kopčany*, 2008

Prvý cyklomost má už aj Horné Záhorie. Medzi obcami Kopčany a Mikulčice bol 29. 10. 2019 otvorený cyklomost, ktorý dostal názov *Lávka Veľkej Moravy*. Výstavba bola financovaná v spolupráci Trnavského samosprávneho kraja a Jihomoravského kraja z operačného programu Interreg V A SR-ČR. Celkové výdavky boli 3,8 mil. eur. Cyklomost tak prepojí

dve významné archeologické lokality, konkrétne staroslovanské hradisko v Mikulčiciach a kostol svätej Margity v Kopčanoch, ktorý je jedinou zachovanou kamennou stavbou z éry Veľkej Moravy. Zriadený bol *Archeopark Mikulčice-Kopčany* (financovaný z Projektu Interreg III A AT-SR). V rokoch 2008 a 2013 boli dokonca pripravené slovensko-české návrhy na prijatie do Svetového zoznamu kultúrneho dedičstva UNESCO, obidva však boli stiahnuté. Plánuje sa tretí návrh, pod názvom Pamiatky Veľkej Moravy figuruje táto lokalita v Návrhoch na zápis do Svetového dedičstva (Pamiatkový úrad SR, 2023).

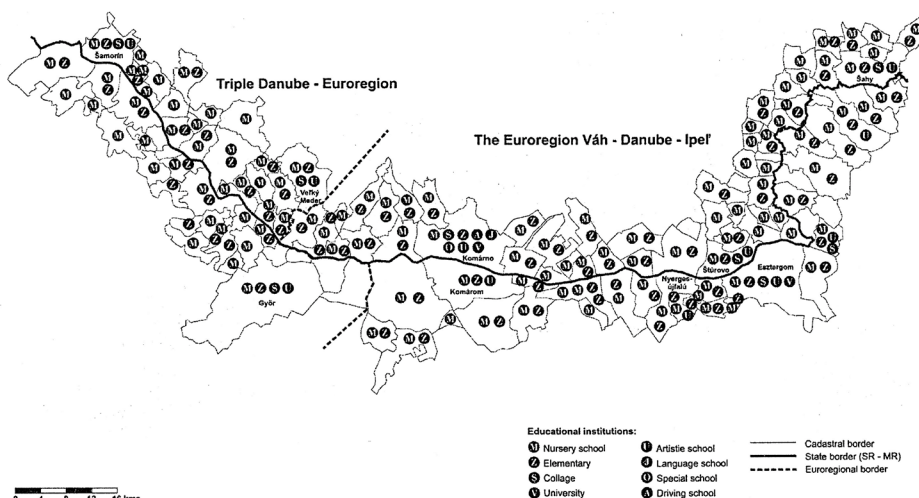
5.4.2 Ostatné úseky slovenského pohraničia

Slovensko-maďarské pohraničie

Slovensko-maďarské pohraničie je najdlhším z pohraničných úsekov SR, hranica má dĺžku 654,8 km. Zo slovenskej strany je pohraničných až 11 okresov. Špecifikom týchto okresov je, že sú to všetko „veľké okresy“ z éry socializmu. Politickým rozhodnutím len v tomto pohraničí neprišlo k návratu k malým okresom (Slavík, 2022b). Územie pohraničia je vnútorne diferencované, etnicky zmiešané, prevažne s ekonomicky slabšími okresmi.

K základným faktorom rozvoja prihraničných regiónov a formovania cezhraničných väzieb patrí priestorové rozloženie, štruktúra a dostupnosť obcí lokalizovaných pozdĺž oboch strán hranice. K tejto problematike prispel Križan (2004), ktorý skúmal dostupnosť celého slovensko-maďarského pohraničia. Pri celkovom počte 16 hraničných priechodov (Čunovo a Rusovce sa brali ako jeden) vyšla priemerná hustota na jeden hraničný priechod 41,5 km hranice. Pri stanovenom limite 30 minút bolo k hraničným priechodom dostupných zo slovenskej strany 566 obcí a 21 miest, z maďarskej strany 363 obcí a 9 miest. Najlepšie dostupným pre slovenské obce bol priechod Kalonda a pre maďarské obce Bánréve.

Kolektív geografov z UKF Nitra analyzoval vybrané geografické aspekty v pohraničnom úseku dvoch euroregiónov – Euroregiónu Podunajského Trojspolku a Euroregiónu Váh-Dunaj-Ipeľ: prírodnú krajinu (Kramáreková a Záhoráková, 2002), poľnohospodárstvo (Némethová, 2002), obyvateľstvo, sídla a službovú vybavenosť (Pulpitlová, 2002), turizmus a dopravu (Krogman, 2002), percepciu hranice obyvateľstvom (Dubcová, 2002) a predpoklady regionálneho rozvoja (Záhoráková, 2002). Ako jeden z mála výskumov bol zameraný na obce po oboch stranách hranice (Mapa 5.5). Niektorí z týchto autorov sa venovali aj pohraničnému územiu okresu Levice a pohraničným mestám Komárno a Štúrovo.

Mapa 5.5 Školské zariadenia v pohraničných obciach Euroregiónu Trojspolok a Euroregiónu Dunaj-Váh-Ipeľ

Zdroj: Pulpitlová, 2002

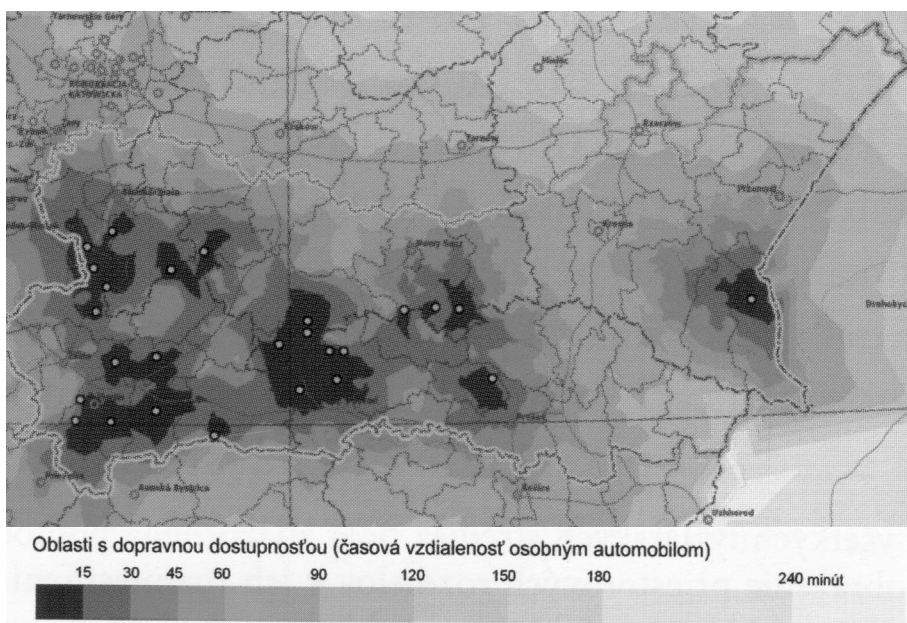

K lepšiemu poznaniu slovensko-maďarského pohraničia prispeli aj ďalšie výskumy. Čuchorová (2007) sa zaoberala pohraničným regiónom, za modelové územie si vybrala slovenskú časť slovensko-maďarského pohraničia, kde ukázala príklady jeho vyčlenenia na úrovni okresov, obcí a pohraničného pásu obcí so šírkou 15 km. Vlašič (2013) sa venoval sídelnej analýze všetkých slovenských pohraničných obcí a miest pri Dunaji. Spolupráca geografov z UPJŠ Košice a Univerzity z Miskolca vyústila do vydania publikácie *Geografické poznatky bez hraníc* (Mezei a Barabas, eds., 2010), ktorej súčasťou sú aj vybrané aspekty pohraničia. V rámci slovensko-maďarského projektu Interreg III A vyšla komplexná publikácia zameraná na pohraničný región Medzibodrožie (28 slovenských a 20 maďarských obcí) (Terek a Dobos, eds., 2008).

Slovensko-poľské pohraničie

Slovensko-poľské pohraničie je druhé najdlhšie, hranica má 541 km, pohraničnými okresmi je až 13 okresov (od Čadce po Sninu). Vzhľadom na dĺžku územia sú sociálno-priestorové charakteristiky diferencované, k problémovým územiam patrí východný úsek pohraničia.

Slovensko-poľské pohraničie je druhým v poradí (po slovensko-českom), ktoré bolo celé detailne analyzované. V rámci Programu cezhraničnej spolupráce PL-SR 2007 – 2013 bol riešený projekt, na ktorom participoval kolektív zložený z pracovníkov Geografického ústavu SAV a Ústavu geografie a priestorového plánovania Poľskej akadémie vied. Výstupom trojročného projektu bola monografia *Poľsko-slovenské pohraničie z hľadiska dopravnej dostupnosti a rozvoja cestovného ruchu* (Wieckowski, Michniak a kol., 2012). Názov vystihuje hlavné zameranie projektu. Výskum bol realizovaný na troch hierarchických úrovniach: na regionálnej úrovni (dva samosprávne kraje – Žilinský a Prešovský a tri vojvodstvá), v pohraničnom páse na úrovni obcí a gmin v šírke 15 km od hranice a tretiu úroveň tvorilo 6 vybraných cezhraničných regiónov (Beskydy, Tatry, Pieniny, Dolina Popradu, Nízke Beskydy a Poloniny).

Obrázok 5.23 Dostupnosť najväčších lyžiarskych stredísk v slovensko-poľskom pohraničí v roku 2010

Zdroj: Wieckowski, Michniak a kol., 2012

Z hľadiska dostupnosti na európskej úrovni je poloha slovensko-poľského pohraničia voči zvyšnej časti Európy periférna. Cestná dopravná (časová) dostupnosť pohraničia z najvýznamnejších miest generujúcich potenciálnych návštevníkov je v prípade jednotlivých miest dosť rozdielna, napríklad z Bratislavy je výrazne lepšia ako z Varšavy. Vyhodnotila sa dostupnosť všetkých atraktivít cestovného ruchu, aj lyžiarskych stredísk (Obrázok 5.21). Plánovaná výstavba diaľnic a rýchlostných ciest prispeje k rozvoju cestovného ruchu hlavne v západnej časti pohraničia. Z hľadiska cezhraničných väzieb má železničná doprava v súčasnosti iba marginálny význam. Z pohľadu leteckej prepravy turistov do pohraničia má najlepšíu polohu letisko v Poprade (Wieckowski, Michniak a kol., 2012).

Slovensko-ukrajinské pohraničie

Slovensko-ukrajinské pohraničie je najkratším v rámci pohraničia Slovenskej republiky, hranica má dĺžku 97,8 km. Má osobitné postavenie, pretože to je vonkajšia hranica EÚ, schengenská hranica. Faltán (2004) označil toto pohraničie za územie s vysokou mierou problémovosti a sociálnych patologických javov hospodárskeho charakteru, nízkou ekonomickou úrovňou a nepriaznivou demografickou situáciou. Zo slovenskej strany tvoria pohraničie obce štyroch okresov.

Toto problematické pohraničie bolo doteraz aj na okraji záujmu odborníkov, jedným z mála príkladov výskumu bola analýza štyroch pohraničných mikroregiónov popísaných v podkap. 5.4 (Angelovič a Benč, 2012). Viaceré špecifiká cezhraničnej spolupráce SR a Ukrajiny boli charakterizované v publikácii *Cross-Border Cooperation between Slovakia and Ukraine* (Duleba, 2019 ed.), následne aj vrátane prognostického výhľadu spolupráce s Ukrajinou (Duleba, 2021). V roku 2019 bola schválená *Stratégia integrovaného riadenia hraníc Ukrajiny na obdobie do roku 2025*, ktorá predpokladá rozvoj medzinárodnej spolupráce v oblasti integrovaného riadenia hraníc. Týka sa to zlepšenia spoločnej ochrany hranice, vytvorenia lepších podmienok pre zahraničný obchod, eliminácie cezhraničnej kriminality, zlepšenie mechanizmov pre readmisiu nelegálnych migrantov. Bezvízový styk medzi EÚ a Ukrajinou zavedený v roku 2017 niekoľkonásobne zvýšil počty osôb, ktoré hranicu prekračujú obidvomi smermi. Vyjadril sa kriticky aj k činnosti medzivládnej komisie, ktorá zlyháva pri plnení agendy iniciovania cezhraničnej spolupráce medzi regionálnymi a lokálnymi aktérmi v tomto pohraničí. Výsledky zatiaľ ani zďaleka nezodpovedajú možnostiam, ktoré v tejto oblasti existujú. Regióny na jednej i druhej strane hranice v nedostatočnej miere využívajú možnosti financovania cezhraničnej spolupráce, ktoré ponúkajú európske programy určené pre cezhraničnú spoluprácu na vonkajšej hranici EÚ. Doteraz absentuje spoločné plánovanie regionálneho rozvoja pohraničných území SR a Ukrajiny. Pohraničné oblasti na jednej i druhej strane hranice patria medzi menej rozvinuté oblasti v obidvoch krajinách, charakterizuje ich periférne postavenie, slabšie rozvinutá infraštruktúra, nižšia ekonomická výkonnosť, nedostatok pracovných príležitostí a migrácia obyvateľstva za prácou i vzdelaním do iných regiónov. Treba čo najskôr nastaviť slovensko-ukrajinskú cezhraničnú spoluprácu takým spôsobom, aby umožňovala čerpať prostriedky pre rozvoj pohraničných oblastí z programu Interreg HU-SK-RO-UA 2021 – 2027) a ďalších programov otvorených pre Ukrajinu. Vhodným inštitucionálnym nástrojom pre rozvoj cezhraničnej spolupráce je vytvorenie EZÚS na slovensko-ukrajinskej hranici.

5.5 Pohraničné priestorové jednotky

Vidiecke obce a mikroregióny

V odbornej literatúre je viacero príkladov štúdií vidieckych obcí vo vybraných pohraničných regiónoch. Významnou mierou prispel k tejto problematike Spišiak so spolupracovníkmi. Niekoľko rokov participoval na projekte *Obnova sídiel a krajiny* v pohraničnom regióne Biele Karpaty (napr. Spišiak, 1996; Kollár a Spišiak, 1995). Z riešených tém vyberáme

anketový prieskum zamestnanosti v deviatich vybraných obciach (687 anketovaných) (Kollár a Spišiak, 1995) a trvalo udržateľného rozvoja obcí mikroregiónu (5 obcí) (Spišiak, 1996). Popísal aj špecifiká pohraničného okresu Veľký Krtíš. Priamo na hranici leží 16 vidieckych obcí. Obce vytvorili v okrese 8 mikroregionálnych združení. Vidiecke obce tohto okresu sa stali aj členmi dvoch euroregiónov (Euroregión Ipel'-Ipoly, Euroregión Neogradensis), aj v tomto prípade sa územia euroregiónov prekrývali, čo bolo charakteristické pre viacero euroregiónov na slovensko-maďarskej hranici (Képešová a Spišiak, 2008). Spišiak analyzoval aj pohraničné vidiecke obce regiónu Dolné Pomoravie (uvádzame v časti Slovensko-rakúske pohraničie).

Na väčšie vidiecke obce v pohraničí zamerali pozornosť Koščo (2019) a Halás (2006). Koščo (2019) identifikoval 28 vidieckych obcí nad 4 000 obyvateľov v pohraničných okresoch. Halás (2006) porovnal pohraničnú vidiecku obec Kúty so susednými malými mestami Gbely a Šaštín-Stráže.

K výskumu vidieckych obcí prispel aj Sociologický ústav SAV. Cieľom projektu bolo zistiť, ako sa na lokálnej úrovni vytvárajú predpoklady pre formovanie cezhraničných kontaktov, vzťahov a spolupráce. V prvej etape bol výskum orientovaný na Interregión Bratislava – pohraničné lokality v zázemí Bratislavy (slovenské, rakúske, maďarské). Prvé výsledky projektu predstavili Malíková (1994) a Šťastný (1994). V ďalšej etape sa výskum rozšíril aj na 80 obcí troch okresov v zázemí Bratislavy (okres Bratislava-vidiek, Dunajská Streda, Senica) a tiež 52 obcí štyroch pohraničných okresov zaangažovaných do Euroregiónu Tatry (Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš, Poprad, Stará Ľubovňa). Dovtedajšie poznatky a skúsenosti z cezhraničnej spolupráce ukázali, že cezhraničná spolupráca sa vyvíjala podľa miesta, historického kontextu a politických podmienok. Pre rozvinutie cezhraničnej spolupráce na komunálnej úrovni je potrebné vytvárať nevyhnutné legislatívne rámce na republikovej, regionálnej i lokálnej úrovni, ktoré umožňujú jej realizáciu. Poznatky výskumu potvrdili, že v tom čase najúspešnejšie sa rozvíjajúcou oblasťou cezhraničnej spolupráce bola spoločensko-kultúrna spolupráca (Šťastný, Strussová a Malíková, 1997).

Príkladom výskumu na mikroregionálnej úrovni je štúdia Angeloviča a Benča (2012). Autori vyhodnotili anketový prieskum v obciach štyroch mikroregiónov ležiacich v troch okresoch na ukrajinskej hranici. Návratnosť ankiet so starostami dosiahla úspešnosť 70 %. Starostovia konštatovali, že pre rozvoj cezhraničnej spolupráce sú mikroregionálne združenia málo funkčným modelom. Ako hlavné problémy identifikovali na ukrajinskej strane neexistenciu adekvátneho partnera a podmienky v samospráve obmedzujúce cezhraničnú spoluprácu. Väčšina sa vyjadrila aj ku Karpatskému euroregiónu, ktorého aktivity nespĺnili ich očakávania, nepomohli ani rozvoju ich obce, ani mikroregionálneho združenia. Za bariéru rozvoja označili nevýhodnú geografickú polohu pri Schengenskej hranici.

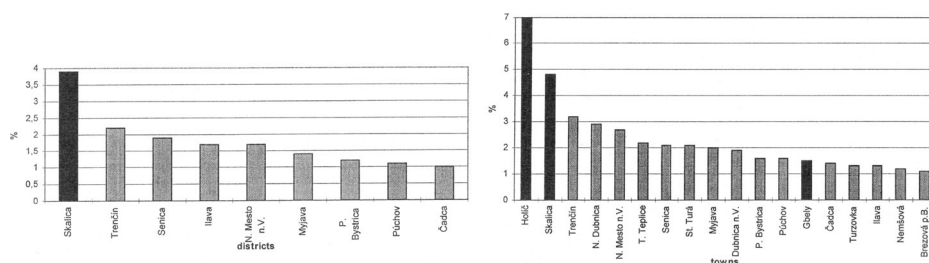
Pohraničné mesto a región Skalica

Oveľa lepšia situácia ohľadom výskumu cezhraničnej spolupráce a hlavne záujmu o tento výskum bola a aj je v regióne a meste Skalica. V priebehu celej transformačnej etapy (od roku 1990) v rámci komplexného výskumu mesta a okolia boli analyzované aj cezhraničné väzby a formy spolupráce, niektoré z nich v doterajšom výskume ojedinelé.

Súčasťou výskumného programu v tomto regióne bol monitoring a analýza všetkých druhov cezhraničných väzieb a cezhraničnej spolupráce, pričom intenzita týchto väzieb sa porovnávala aj so situáciou pred rokom 1993. Súčasťou analýz boli migračné väzby, dochádzkové väzby, dopravné spojenia, cestovný ruch, kultúrne styky, športové akcie, mediálna sféra, atď. Najprv sa analyzovali uvedené väzby na úrovni okresu Skalica (Halás, 1997). Detailný výskum v pohraničnom meste Skalica sa realizoval niekoľko rokov aj so zapojením početných skupín študentov (1993 – 1996).

Pre pohraničné okresy, mestá a obce je charakteristickou črtou permanentná výmena obyvateľstva so susedným štátom. Platí to aj pre okres Skalica a mesto Skalica tak v minulosti ako aj v súčasnosti. Grafy 5.2 dokonca ukazujú, že okres Skalica a aj mesto

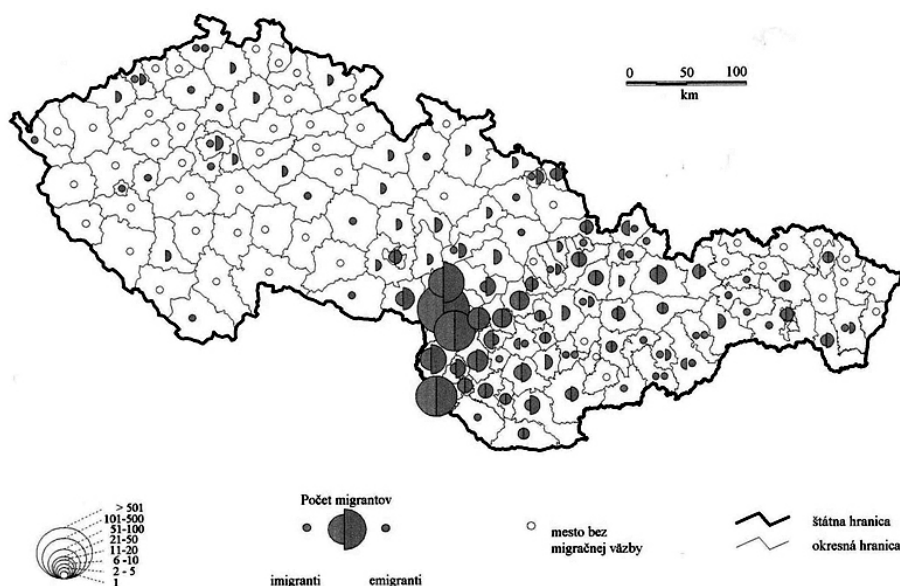
Skalica spolu so susedným mestom Holíč boli v čase rozdelenia Česko-Slovenska a vzniku dvoch nových štátov v rebríčku okresov a miest na slovensko-českej hranici podľa podielu českej a moravskej národnosti jednoznačne na čele.

Grafy 5.2 Podiel obyvateľov českej a moravskej národnosti v pohraničných okresoch (vľavo) a mestách (vpravo) s ČR v roku 1991

Zdroj: Slavík, 2001

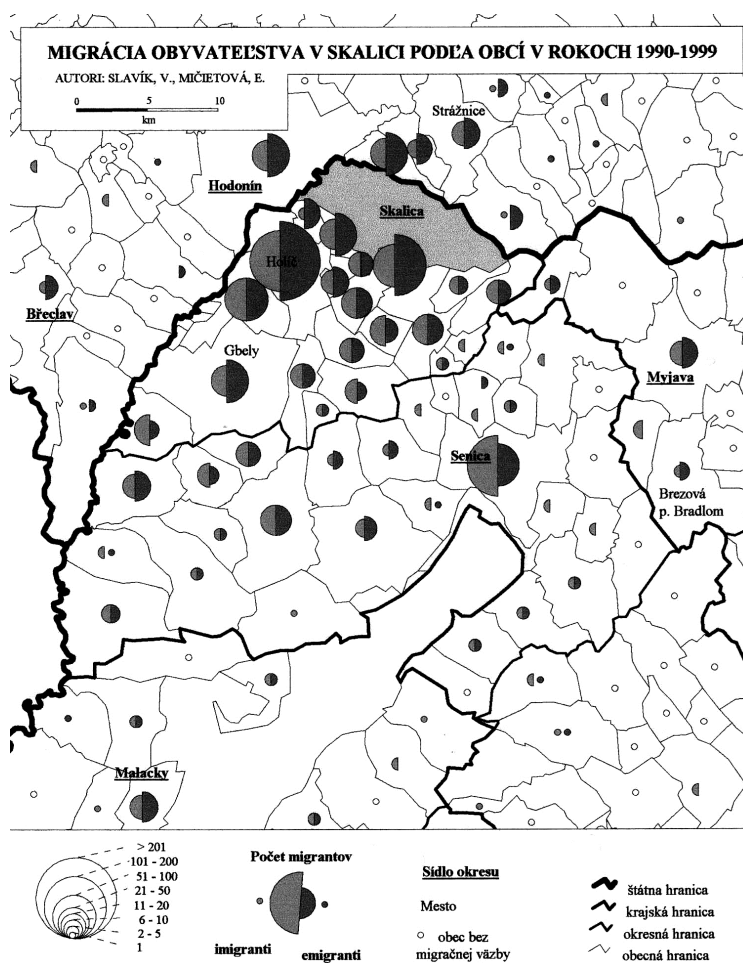
Analýza migračných väzieb mesta Skalica umožnila vyhodnotiť smery migrácie. Doterajšie skúsenosti z viacerých miest ukazujú, že takýto výskum je náročný časovo a nie vždy v plnej miere realizovateľný z hľadiska nekompletných databáz (za staršie roky). Vyhodnotenie smerov migrácie obyvateľstva Skalice prebiehalo na dvoch úrovniach, a to na úrovni okresov (Mapa 5.6) a úrovni obcí (Mapa 5.7). Zvolený časový úsek v prvej etape výskumu 1970 – 1999 bol dostatočne dlhý na to, aby umožnil odhaliť zmeny trendov v migrácii v ére socializmu a v súčasnej transformačnej etape. Výsledky potvrdili tradíciu migračných väzieb Skalice s najbližšími moravskými obcami, susednými mestami ako aj veľkými mestami ČR. Tak v ére socializmu ako aj v prvej dekáde transformačnej etapy prevažovala emigrácia nad imigráciou. Od roku 1990 jednoznačne možno konštatovať celkový pokles intenzity migrácie s dočasným zvýšením emigrácie v rokoch 1992 a 1993. Migračné väzby s moravskými obcami a najbližšími mestami pretrvávali aj naďalej, len s menšou intenzitou. Svedčí o tom aj fakt, že okres Hodonín bol tretím v poradí v intenzite migračných väzieb (Slavík, 2004).

Mapa 5.6 Migrácia obyvateľstva v meste Skalica podľa okresov v rokoch 1990 – 1999

Zdroj: Slavík, 2004

V tomto výskume sme v posledných rokoch pokračovali a sledovaný časový interval sme rozšírili na vyše 50-ročné sledované obdobie (1970 – 2022) (Slavíková, 2018a, 2018b; Slavík a kol., 2023b). Zrejme je to jediný príklad dlhodobého výskumu migračných väzieb nielen pohraničného mesta, ale mesta SR vôbec. V nevýrobnej sfére patrí medzi najfrekvencovanejšie formy cezhraničnej spolupráce oblasť kultúry a športu. V regiónoch so širokým spektrom foriem spolupráce práve oblasť kultúry a športu nezostáva len u tradičných foriem (výmena kultúrnych telies, futbalový zápas, atď.), ale možno sa stretnúť aj s málo frekventovanými netradičnými formami.

Mapa 5.7 Migrácia obyvateľstva v meste Skalica podľa obcí v rokoch 1990 – 1999
 Zdroj: Slavík, 2004

Jednou z takýchto obľúbených foriem spolupráce vo sfére športu sú cezhraničné behy. Analyzovaný cezhraničný beh Skalica-Holíč-Hodonín bol jedným z troch takýchto behov organizovaných v SR (ešte Komárno-Komárom a Bratislava-Hainburg-Bratislava – od roku 2001 už nepokračuje). Detailnú analýzu tohto podujatia sme prezentovali v osobitnom príspevku (Slavík a Mičietová, 2002). Organizátormi behu sú pohraničné mestá Skalica a Hodonín, od 8. ročníka sa ako spoluorganizátor pridalo aj mesto Holíč. V prvých desiatich ročníkoch (1991 – 2000) sa behu zúčastnilo 2 122 bežcov. Vývoj počtu účastníkov ako aj kategórií ukazuje rast významu tohto behu (Tabuľka 5.6).

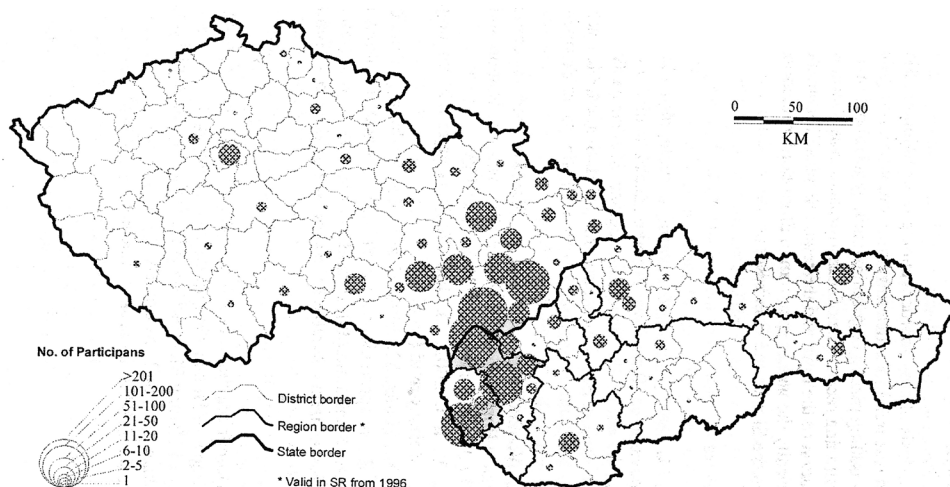
Tabuľka 5.6 Vývoj počtu účastníkov Medzinárodného behu Hodonín-Skalica v rokoch 1991 – 2000

Štáty	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Spolu
SR	15	26	32	93	71	139	117	161	144	193	991
ČR	28	38	43	76	63	141	128	159	167	151	994
Ostatné štáty	-	-	1	1	-	10	12	14	19	15	72
Nezistené	-	-	-	2	1	2	54	1	4	1	65
Spolu	43	64	76	172	135	292	311	335	334	360	2122

Ostatné štáty – účastníci zo zahraničia (predovšetkým Poľsko)

Zdroj: Slavík a Mičietová, 2002

Zaujímavé poznatky priniesla podrobná analýza účastníkov behu zo SR a ČR podľa okresov (Mapa 5.8) a miest a obcí SR a ČR. Paritným podielom účasti bežcov zo SR a ČR je tento beh vzorovým príkladom obojstrannej cezhraničnej spolupráce. Pre porovnanie maratón Bratislava-Hainburg-Bratislava mal s výnimkou dvoch ročníkov (vyše 30 %) minimálne zastúpenie rakúskej účasti, takže o obojstrannej spolupráci sa mohlo hovoriť len z hľadiska organizácie, nie účasti pretekárov. Prelomovým z hľadiska účasti bol rok 1996, odkedy bol počet účastníkov zo SR i ČR väčší ako 100 a odkedy registrujeme aj medzinárodnú účasť. Záujem o analyzovaný beh dokazuje počet zúčastnených okresov (zo SR i ČR po 40 okresov) a obcí (49 miest a 38 vidieckych obcí SR a 67 miest a 61 vidieckych obcí ČR). Každý z okresov organizátorov Skalica a Hodonín si udržiaval v prvej dekáde cca 30% účasť.

Mapa 5.8 Účastníci Medzinárodného behu Hodonín-Skalica podľa okresov Slovenskej republiky a Českej republiky v rokoch 1991 – 2000

Zdroj: Slavík a Mičietová, 2002

Cezhraničný beh pokračoval aj v ďalších rokoch a v minulom roku sa uskutočnil už 30. ročník (kvôli pandémie v rokoch 2020 a 2021 sa beh nekonal). Počet účastníkov osciloval v rokoch 2011 – 2019 v rozpätí 340 – 455 (Slavík, 2023b). Autor tejto učebnice absolvoval 11 ročníkov tohto behu (Obrázok 5.19a) a organizoval niekoľko rokov aj účasť študentov a zamestnancov PRIF UK (Obrázok 5.19b).

a. V. Slavík (v strede) – 1999

b. reprezentanti PRIF UK v Bratislave – 2012

Obrázok 5.24 Účastníci na cezhraničnom behu Skalica-Holíč-Hodonín

Zdroje: Foto Slavík, 1999, 2012

Výsledky výskumov v regióne a meste Skalica sa premietli aj do spolupráce autora učebnice pri riešení projektov cezhraničnej spolupráce. Mesto Skalica možno označiť v týchto aktivitách ako vzorové. Prvým takým bol projekt „*Napojenie regiónu Skalica na Baťov kanál a riekú Morava*“ (Slavík, ed., 1998). V záverečnej štúdii z projektu sa konštatovali možnosti rozšírenia spektra ponúk pre turistické vyžitie s predpokladom väčšej návštevnosti turistov z Moravy. O niekoľko rokov prišlo k jeho realizácii a v roku 2006 sa otvorením prístavu stala Skalica súčasťou obnoveného Baťovho kanála v dĺžke 53 km (Skalica-Otrokovice) využívaného ako novej atrakcie v pohraničnom regióne s možnosťou kombinácie s cykloturistikou a návštevou viacerých vinárskych centier po trase vrátane Skalice. Výstavbu Baťovho kanála realizoval Jan Antonín Baťa v rokoch 1934 – 1938, hlavnou funkciou bola nákladná doprava. Ďalšie plánované projekty by návštevnosť tohto regiónu mali ešte zvýšiť. V nasledujúcich rokoch je naplánované predĺženie Baťovho kanála oboma smermi, na juhu od Skalice cez Rohatec k Hodonínu, čím príde k napojeniu na riekú Morava aj v tomto úseku a v Hodoníne bude prístav pre cca 80 lodí (plán 2026). Predĺženie umožní vybudovanie plavebnej komory pri Rohatci (plán 2026) a rozšírenie vodného koryta a pribudne aj nový cyklomost (plán 2025), všetky tieto aktivity organizuje a financuje česká strana (Feik, 2023; Ivánek, 2023; Peštová, 2023). Z týchto aktivít vyplýva potreba dostavby a rozšírenia prístavu v Skalici, mestské zastupiteľstvo schválilo zámer v roku 2020 (Kovariková, 2023).

Tradicie vinohradníctva a vinárstva Skalice a okolia riešil projekt „*Vínna cesta Záhorie*“ (2000). Aj cieľom tohto projektu bolo navrhnuť možnosti zapojenia týchto aktivít do ponuky mestského a poznávacieho turizmu. Za posledné roky sa viaceré plánované kroky postupne realizovali. Otvorili sa viaceré vinotéky, pripravila sa databáza vinárov pre turizmus, poriada sa od roku 1998 sa poriada medzinárodná výstava vín (každé 4 roky), jesenná vínna cesta Deň otvorených búd (od roku 2010), ku ktorým sa v roku 2022 pridala aj májová vínna cesta Do budy na Hurbánka. Všetkých uvedených akcií sa zúčastňujú aj záujemci z moravského pohraničia. Na medzinárodných výstavách vín v Skalici sa v rokoch 1998 – 2023 pohyboval podiel vzoriek vín z ČR v rozpätí 23,5 % – 32 %, pričom prevahu mali vzorky z najbližších moravských obcí a miest (Slavík, 2023b).

Súčasťou výuky študentov geografie na PRIF UK v Bratislave sú už dlhé roky exkurzie a víkendové pobyty. Súčasťou trasy exkurzií po Slovensku boli aj pravidelné návštevy popisovaného mesta a regiónu Skalica. Autor učebnice organizuje pre študentov a ďalších záujemcov už od roku 2009 víkendové pobyty s názvom *Skalica a okolie*, na ktorých sú súčasťou programu pohraničné lokality severného Záhoria a južnej Moravy vrátane vyššie uvedených pravidelných kultúrnych a športových podujatí. V októbri 2023 sa uskutočnil v poradí už 37. víkendový pobyt.

V posledných rokoch éry končiaceho Československa sa riešil zaujímavý *Projekt nového hlavného mesta s názvom „Slávia“*. Autormi myšlienky boli M. Kyselka a M. Konvička

z Fakulty architektúry MU v Brne, ktorí pripravili ideové urbanistické podmienky česko-slovenského Washingtonu, D.C., Brasília, Ottawy, Canberry. V rámci diplomových prác sa napokon riešili varianty hlavného mesta podľa vzoru hlavného mesta Austrálie – Canberry a hlavného mesta západného Nemecka Bonnu. Projekt bol navrhnutý v slovensko-českom pohraničí medzi pohraničnými mestami Hodonín, Holíč a Skalica lokalizovaný na slovenskej časti pohraničia (Slavík, 2023a).

Pohraničné hlavné mesto Bratislava

Geografická poloha Bratislavy bola významná a strategická v minulosti a strategickou je aj v súčasnosti. Hlavnými pozitívami polohy Bratislavy sa najčastejšie označujú bránová poloha, poloha na Dunaji, hraničná poloha na rozhraní troch štátov a etník a poloha pri susedných hlavných mestách. Za negatívum sa spravidla považuje extrémna geografická poloha v rámci štátu (v Európe pomerne častá), ktorá však v súčasnosti ide do úzadia oproti pozitívnym črtám polohy (Slavík, 2023a).

Bratislava sa v roku 1993 pri vzniku Slovenskej republiky stala hlavným mestom samostatného štátneho útvaru tretíkrát v histórii. Treba však upozorniť, že vždy išlo o iné územie. Prvýkrát plnila túto úlohu pre oklieštené Uhorsko po invázii Turkov. Po dobytí Budína Turkami sa Bratislava (vtedy s názvom Pressburg) stala nielen sídlom hlavných uhorských inštitúcií, ale neskôr aj korunovačným sídlom a neoficiálne aj sídlom arcibiskupa. Od roku 1531 sa začali sťahovať do Bratislavy centrálné úrady a v roku 1536 Zákonný článok 49 vyhlásil Bratislavu za hlavné mesto habsburskej časti Uhorska. V roku 1783 sa uhorské centrálné inštitúcie vrátili do Budína, uhorský snem však zostal v Bratislave až do roku 1848. Korunovačným sídlom sa stala Bratislava v roku 1563 a túto funkciu vykonávala až do roku 1830 (celkovo 19 korunovácií). Druhý raz sa stala Bratislava hlavným mestom okliešteného Slovenska, a to vyhlásením Slovenského štátu v roku 1939. Podobne ako v prvom prípade išlo opäť o vojnový stav. Hlavným mesto bola do roku 1945. Pre úplnosť treba uviesť aj plnenie funkcie hlavného mesta územia Slovenska počas éry Československa. V roku 1968 sa po vyhlásení federatívneho usporiadania Československa stala hlavným mestom Slovenskej socialistickej republiky. Možno konštatovať, že pozícia Bratislavy sa v každej popísanej etape posilnila, spoločným znakom bolo pretrvávajúce pohraničné polohy (Slavík, 2023a; Buček, 1996). Na pohraničnú polohu Bratislavy v minulosti aj v súčasnosti upozorňujú aj ďalší autori. Podľa Falt'ana (1997) pohľad do minulosti signalizuje, že mesto častejšie ako „vnútrozemské“ bolo „prihraničné“ z hľadiska rôzne sa formujúcich štátnych útvarov na tomto území. V minulosti sa formovalo ako regionálne centrum nachádzajúce sa v blízkosti dominantnejšej Viedne a Budapešti (Falt'an, 2013). V úvode najnovšej monografie o suburbanizácii Bratislavy Falt'an (2023) upozorňuje na tri súčasné pohraničné aspekty: mesto na „hranici“, mesto na „trojhranici“ a mesto s cezhraničnou suburbanizáciou. Súčasným záujmom Bratislavy je, aby bola európskym hlavným mestom. Bratislavu nemožno brať do úvahy osamotene, vzhľadom na pohraničnú polohu je nevyhnutné skúmať jej širší geografický a metropolitný priestor (Bogár, 2013).

Po zjednotení Európy začiatkom 90. rokov a vzniku Slovenskej republiky začala byť v centre pozornosti dvojica hlavných miest Bratislava a Viedeň, unikátna najkratšou vzdialenosťou medzi hlavnými mestami v Európe (vzdušná 55 km). K prvým autorom po vzniku Slovenskej republiky, ktorí analyzovali vývoj a možnosti spolupráce Bratislavy a Viedne, boli Mládek a Šimko (1994, 1996), Tvrdoň (1995) a Žárska (1993) a nadviazali na nich Mládek, Buček a Korec (1998), Brzica (2008) a v prípade pohraničnej mestskej časti Bratislava-Petržalka Korec, Mládek a Buček (1998).

Podnetnou je porovnávacia analýza mestských regiónov Viedne a Bratislavy (Matznetter, 2004), v ktorej bolo analyzované obdobie 1950 – 2000 a na základe populačných zmien v jednotlivých dekádach bol identifikovaný posun sídelných procesov. V čase, kedy dominovala suburbanizácia v regióne Viedne, v regióne Bratislavy ešte doznievala socialistická urbanizácia.

Cezhraničná mestská aglomerácia Bratislava

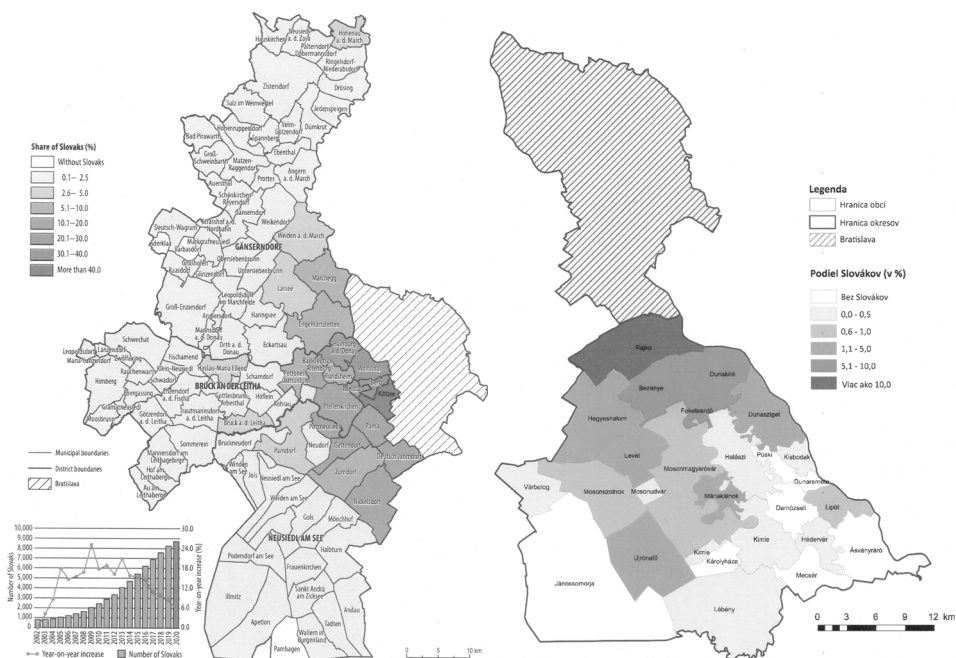
Bratislava patrí k príkladom európskych metropol (Lille, Štrasburg, atď.), v zázemí ktorých prebehla resp. prebieha cezhraničná suburbanizácia. So znižovaním významu rozdeľujúcej funkcie štátnych hraníc a so zlepšením interoperability v rámci členských štátov Európskej únie veľkomestá, ktoré sú v zvláštnom geografickom postavení (ležia v blízkosti hraníc), sa môžu rozširovať aj za hranice (Hardi, 2010). Komplexné výsledky výskumu cezhraničnej suburbanizácie v regióne Bratislavy boli zosumarizované kolektívom autorov v publikácii *Cezhraničná mestská aglomerácia Bratislava* (Hardi, Lados a Tóth, eds., 2010). Išlo o projekt AGGLONET riešený v rokoch 2009 – 2010 a zameraný na maďarské zázemie Bratislavy. V prvých častiach publikácie boli analyzované suburbanizácia Maďarska so zameraním na Budapešť (Hardi, 2010), suburbanizácia Bratislavy (Zubriczký, 2010) a príklady cezhraničnej migrácie v európskych metropolách (Jagodič, 2010). Cezhraničná rezidenčná mobilita je dôsledkom odstredivých síl pohraničných veľkých miest pôsobiacich na metropolitné prímestské oblasti. Analýza cezhraničnej suburbanizácie Bratislavy sa zaoberala migráciou obyvateľov (na základe ankety so 600 respondentami v slovenských a maďarských obciach) (Meszárosová-Lamplová, 2010), rekreáciou vo vybraných maďarských obciach, možnosťami inštitucionalizácie cezhraničnej suburbanizácie, verejnou hromadnou dopravou (zachováva si svoje špecifiká), hospodárstvom, zmenami vo využívaní pôdy, vzdelaním a zdravotníctvom.

Fenoméni cezhraničnej suburbanizácie Bratislavy sa stal cieľom aj ďalších výskumov viacerých slovenských (Bogár, 2016; Falt'an, 2013, 2023; Ira, Szöllös a Šuška, 2011; Šveda, Štefkovičová a Tolmáči, 2021; atď.) a maďarských autorov (Hardi, 2010, 2012; Balisz a Bajmóczy, 2019). Buď riešili celkovú situáciu resp. sa sústredili na vybrané lokality v suburbánnom zázemí za hranicami, najčastejšie na Rajku a Kittsee (napr. Bajmóczy a Balisz, 2020; Falt'an, 2023; Šveda, Štefkovičová a Tolmáči, 2021). Hardi (2010) považoval nedávno začaté toky cezhraničnej rezidenčnej mobility na slovensko-maďarskej hranici za evolučnú fázu suburbanizačných procesov prebiehajúcich v mestách Bratislava a Košice. V dôsledku špecifickej polohy Bratislavy v bezprostrednej blízkosti štátnej hranice, ako aj bujného rozvoja miestneho trhu s nehnuteľnosťami sa táto prímestská zóna už začala rozširovať aj na maďarskú stranu hranice, pričom sa očakávalo ďalšie dynamické posilnenie tohto suburbanizačného procesu. Viacerí autori upozorňujú na faktory ovplyvňujúce cezhraničnú mobilitu. Ira a kol. (2011) za stimulujúce faktory považujú nižšie ceny a vyššiu kvalitu služieb, Šveda a kol. (2021) dopravu a dopyt po bývaní. Upozorňujú však aj na problémy. K hlavným problémom patrí nárast počtu rezidentov, ktorí nie sú prihlásení na trvalý pobyt. Falt'an (2013) poukazuje aj na odlišné jazykové a etnické prostredie, ktoré vytvára zložitejšie podmienky pre adaptáciu do nového prostredia a spoločenstva. Podľa Šveda a kol. (2021) principiálne nejde o odlišnú situáciu, ktorú spôsobuje príchod veľkého počtu nových (mestských) rezidentov do suburbánného zázemia všeobecne. Cezhraničnú mobilitu riešil Falt'an aj v najnovšej publikácii o suburbanizácii Bratislavy (2023). „*Práve prihraničné oblasti Maďarska a Rakúska v blízkosti Bratislavy sa začali stávať atraktívnym miestom pre bývanie tak pre Bratislavčanov, ako aj pre tých, ktorí prichádzali do bratislavského regiónu za prácou z iných častí Slovenska.*“ (s. 74). Okrem iného skúmal aj dopady pandemických obmedzení na cezhraničnú suburbanizáciu v zázemí Bratislavy. V predpandemickom období veľká väčšina slovenských občanov žijúcich v prihraničnom zahraničí v Maďarsku či Rakúsku nebola oficiálne prihlásená či už k trvalému, alebo prechodnému pobytu v ich novom bydlisku. V Rajke nebolo prihlásených 81,2 % obyvateľov a v Kittsee 83,8 % a ani o prihlásení neuvažovali. Výskumy po prepuknutí pandémie ukázali radikálnu zmenu v rozhodovaní sa v prospech prihlasovania sa. V Rajke počet prihlásených dosiahol 61,0 % a plánovalo sa prihlásiť 12,5 %, v Kittsee bola situácia ešte jednoznačnejšia, prihlásilo sa 95,1 % a 4,9 % sa plánovalo prihlásiť.

Priestorové aspekty vývoja cezhraničnej suburbanizácie Bratislavy najdetailnejšie zhodnotili Koloditsová (2019) (rakúske a maďarské obce), Farkas (2021) a Farkas a Klobučník

(2021) (rakúske obce). Do výskumu boli zahrnuté pohraničné obce troch rakúskych okresov a jedného maďarského. V prípade pohraničných rakúskych obcí dostupné databázy umožnili sledovať vývoj počtu obyvateľov v rokoch 2002 – 2020, u maďarských obcí boli základom dáta zo sčítania obyvateľstva v roku 2011, vývoj výstavby domov a bytov v oboch štátoch za roky 1991 – 2018. V roku 2020 malo 17 pohraničných rakúskych obcí podiel Slovákov vyšší ako 5 %, v roku 2011 boli v rovnakej kategórii len 4 pohraničné maďarské obce (Mapa 5.9).

Mapa 5.9 Podiel Slovákov v pohraničných obciach Rakúska (v roku 2020, vľavo) a Maďarska (v roku 2011, vpravo) v zázemí Bratislavy

Zdroje: Farkas a Klobučník, 2021 (vľavo), Koloditsová, 2019 (vpravo)

Na porovnanie uvedieme, že v roku 2011 mala Rajka 19,4 % slovenského trvalo bývajúceho obyvateľstva, vo Wolfsthale to bolo 11,3 % a v Kittsee len 10,1 %. Za poslednú dekádu dosiahla dynamika rastu najväčšiu intenzitu a výraznou mierou navýšila podiel Slovákov. V roku 2020 dosiahlo až päť obcí podiel Slovákov vyšší ako 25 % (Kittsee 44,0 %, Wolfsthal 39,4 %, Berg 30,9 %, Edelstal 27,3 %, Hainburg an der Donau 26,5 %) (Farkas a Klobučník, 2010). Rovnaký vývoj sa odhaduje aj v najatraktívnejších maďarských obciach, v prípade Rajky až na 50 % (Balisz a Bajmóczy, 2019). Potvrďuje to aj nárast bytov, v rokoch 2011 až 2018 sa postavilo v Rajke 551 nových bytov, čo predstavuje absolútne maximum zo všetkých sledovaných obcí v celom pohraničnom zázemí Bratislavy. V dynamike výstavby bytov bola Rajka dokonca na čele národného rebríčka a dosahovala výrazne vyššie hodnoty ako suburbánne obce v zázemí Budapešti. V celkovom hodnotení však dosahovali najvyššiu dynamiku rastu výstavby domov a bytov viaceré rakúske obce.

6 Zahraničná partnerská spolupráca

Pod *zahraničnú partnerskú spoluprácu* zahrňame spoluprácu všetkých subjektov na subnárodnej úrovni so zahraničnými partnermi, podmienkou je, že je založená na dobrovoľnosti a rozvíjaní vzájomného porozumenia a priateľstva. Z priestorových jednotiek prichádzajú do úvahy mestá a obce, mestské časti, mikroregióny, regióny. Z týchto priestorových jednotiek je jednoznačne *najfrekventovanejšia spolupráca na lokálnej úrovni (mestá a obce)*, preto jej v literatúre autori venujú najviac pozornosti. Ako ďalšie príklady možno uviesť spoluprácu škôl, zdravotníckych zariadení, kultúrnych telies, športových tímov, atď. Zelinsky (1991) v štúdiu popísanej nižšie zahrnul všetky subnárodné subjekty, vynechal len niekoľko špecializovaných inštitúcií (poštové, telefónne a telegrafné úrady, twinning prístavňích orgánov, medzinárodných letísk a komerčných rozhlasových a televíznych staníc).

Odporúčame používať termín zahraničná partnerská spolupráca na jednoznačné odlíšenie od partnerskej spolupráce s domácimi partnermi (viacero foriem). S týmto mal pri analýze situácie vo svete problém Zelinsky (1991), pretože v databázach viacerých štátov musel očisťovať údaje od domácich partnerstiev (Francúzsko, Filipíny, Rakúsko, Dánsko, Kanada, Španielsko, Nemecko atď.).

Najfrekventovanejšia zahraničná partnerská spolupráca miest a obcí je formou sociálnej interakcie na diaľku (spravidla), je nová vzhľadom na spôsob jej vzniku prostredníctvom miestnej iniciatívy a potenciálneho zapojenia celej populácie (okrem najmenších detí) do širokej škály spoločných aktivít a výmenných pobytov. Zelinsky (1991) popísal širokú variabilitu možnej spolupráce, ktorá otvára cestu rôznym spoločným aktivitám. „*Popri nevyhnutných vzájomných akciách predstaviteľov miest tam a späť patria medzi populárnejšie spôsoby sociability: športové a hudobné podujatia; návštevy divadelných skupín, remeselníkov, nadšencov, tanečníkov a iných reprezentantov kultúrneho života; spoločné cirkevné bohoslužby; jazyková výučba; organizovanie festivalov a veľtrhov; experimenty v kuchyni inej komunity; výmena listov, publikácií, škôľakov, vysokoškolákov, vojnových veteránov a členov profesijných organizácií (zriedkavo hovorcov politických strán); zdieľanie technickej expertízy; rozšírenie materiálnej a iných foriem pomoci, keď jedného z partnerov postihne katastrofa; a v podstate jednosmerný tok rád, informácií a iných typov pomoci, keď ide o párovanie medzi pokročilou komunitou a menej rozvinutou komunitou.*“ (s. 3). Pre takúto spoluprácu neexistuje žiadny stanovený vzorec. Každý pár sesterských miest a obcí musí neustále experimentovať, aby si uvedomil, aký súbor aktivít ideálne vyhovuje ich zdrojom a cieľom.

6.1 Vývoj vo svete

Town twinning je relatívne starý fenomén. Termín sa používal už v 50. rokoch 19. storočia na označenie spoločných aktivít pri budovaní dopravy a inej verejnej infraštruktúry medzi susednými mestami Minneapolis a St. Paul v štáte Minnesota v USA (Borchert, 1961). Príklad domácej partnerskej spolupráce sa stal vzorom pre zahraničnú partnerskú spoluprácu miest. Prvou geografickou analýzou siete partnerských miest vo svete je štúdia Zelinského (1991). Autor v úvode konštatuje: „*V sociálnej geografii nášho sveta konca dvadsiateho storočia sa deje niečo nové a pozoruhodné, ak nie nevyhnutne revolučné: fenomén sesterského mesta. Za posledných štyridsať rokov sa formalizovalo viac ako 11 000 twinningov medzi širokou škálou komunit v najmenej 159 krajinách.*“ (s. 1). Autor sledoval začiatky a šírenie tohto rýchlo rastúceho fenoménu v priestore a čase z počiatočnej zóny v západnej Európe (aj v čase výskumu ešte stále oblasti najintenzívnejšej aktivity) do iných vyspelých krajín a nakoniec do krajín bývalého východného bloku a väčšiny krajín tretieho sveta.

Podľa Zelinského (1991) možno identifikovať niekoľko aktivít, ktoré pomohli pripraviť pôdu pre príchod twinningu. V 2. polovici 19. storočia to bola séria svetových výstav (prvá bola v Londýne v roku 1851), príklady spontánnych medzinárodných záchranných kampaní (pri požiari v Chicagu v roku 1871, pri zemetrasení v Tokiu v roku 1923), založenie Medzinárodnej únie miestnych orgánov (IULA) v Gente v roku 1913, rast kultúrnej a vedeckej spolupráce, mierové zbory a ďalšie programy a telekomunikačný rozvoj. V 40. rokoch tak boli pripravené sociálne a technologické predpoklady, významným katalyzátorom naštartovania hnutia twinning však bola 2. svetová vojna. Prvé príklady počas vojny a tesne po nej boli formami solidárnej pomoci viacerým postihnutým mestám v Európe. Tak sa napríklad vyvinul vzťah Vancouveru a Odesy v roku 1944. Po vojne bolo hlavnou úlohou predovšetkým zmierenie znepriatelených štátov počas vojny. Brakman, Garretsen a Oumer (2016) uvádzajú dva hlavné motívy, ktoré prispeli k rozvoju town twinningu: politický motív (town twinning použitý ako nástroj na zmierenie) a ekonomický motív (town twinning sa zameriaval na ekonomickú spoluprácu, ktorá sa prejavila tokmi tovarov a ľudí).

Zelinsky (1991) detailne zhodnotil partnerskú spoluprácu miest a obcí vo vtedajších 190 krajinách (suverénnych štátoch, závislých a iných územiach s určitým stupňom autonómie) v roku 1988 a to podľa počtu partnerstiev a počtu krajín. Žiadnu partnerskú spoluprácu nemali mestá 31 krajín, patrili medzi ne v tom čase aj Malta, Hongkong a Singapur. Jeden partner bol evidovaný v 25 krajinách (Albánsko, Gibraltár, Kuvajt, Sýria, atď.). Prvých 22 krajín koncentrovalo 9 248 partnerstiev, čo tvorilo až 82 % z celkového počtu. Do prvej desiatky sa medzi dominujúce západoeurópske štáty dostalo len USA a Japonsko (Tabuľka 6.1). Francúzsko a Nemecká spolková republika boli jedinými štátmi s vyše 3 000 partnerstvami. Autor sa snažil overovať aj platnosť priestorových modelov. Difúzny charakter twinningu sa potvrdil aj v rámci Európskeho spoločenstva, kde traja najvzdialenejší členovia Grécko, Portugalsko a Írsko stále výrazne zaostávali za jadrovými štátmi. Model susedského efektu sa oveľa silnejšie prejavuje vo svete, v tomto prípade sa presvedčivo ukázal v Škandinávii. Dánsko malo až 78 % z jeho 654 twinningových partnerstiev len s krajinami severského bloku. Prejavil sa aj faktor blízkosti fyzického alebo významnejšieho, kultúrneho priestoru. V Európe takýmto priestormi boli severné Taliansko a juhovýchodné Anglicko, kde boli hustejšie zoskupenia miest a obcí s twinningovými partnerstvami.

Tabuľka 6.1 Štáty sveta s najväčším počtom partnerstiev miest a obcí v roku 1988

	Názov štátu	Počet partnerstiev	Počet štátov
1.	Francúzsko	3 753	79
2.	Nemecká spolková republika	3 239	61
3.	USA	1 859	96
4.	Veľká Británia	1 563	58
5.	Taliansko	900	52
6.	Japonsko	771	47
7.	Dánsko	654	28
8.	Nórsko	645	22
9.	Fínsko	609	22
10.	Belgicko	589	36

Zdroj: Zelinsky, 1991

Vývoj partnerstiev v USA sa vyvíjal odlišnou cestou a začal neskôr ako v Európe. V roku 1956 bola založená nezisková organizácia *Sister Cities International (SCI)*. Špecifikom bolo, že zakladateľom bol americký prezident Eisenhower. Zelinsky sa k procesu formovania tejto organizácie vyjadril pomerne kriticky, predovšetkým upozornil na vplyv politických iniciatív, nestabilitu a zaangažovanosť vládneho a súkromného sektora.

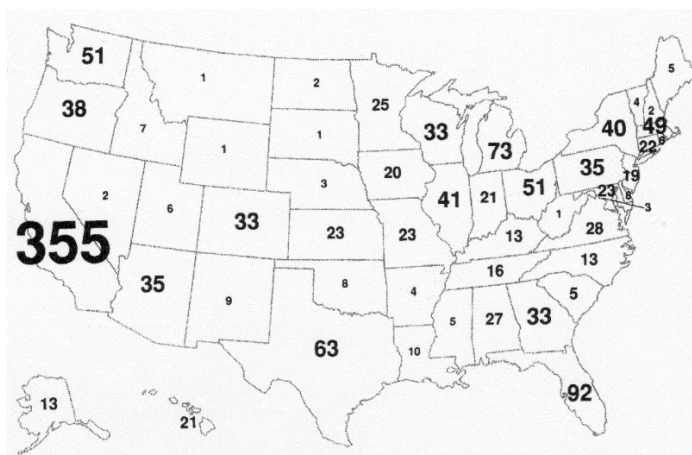
Vývoj počtu partnerstiev autor sledoval v rokoch 1962 – 1989. Zatiaľ čo v roku 1962 malo spoluprácu len 189 miest, do roku 1989 narástol počet na 834 a mestá postupne prechádzali z modelu jedného partnera na dvoch a viac partnerov (celkove 1 420). Analýza situácie v roku 1988 ukázala viaceré špecifiká. USA boli jedinou neeurópskou krajinou s vyše 1 000 partnerstvami a jednoznačne najväčším počtom 96 zastúpených krajín dokazovala *globálny charakter partnerstva*. Pozoruhodnou črtou bol rebríček krajín s najvyšším počtom partnerstiev (Tabuľka 6.2), kde všetkých šesť vedúcich krajín v tej či onej dobe viedli s USA vyhlásenú alebo nevyhlásenú vojnu. To nabáda k úvahám o motíve zmierenia pri hľadaní vzdialených partnerstiev. Z krajín východného bloku malo najviac partnerstiev Poľsko (7) a Juhoslávia (6), Československo ani jedno.

Tabuľka 6.2 Najpočetnejšie zahraničné partnerstvá miest USA podľa štátov v roku 1988

	Názov štátu	Počet partnerstiev
1	Japonsko	231
2	Mexiko	162
3	Nemecká spolková republika	113
4	Veľká Británia	102
5	Nikaragua	91
6	Čína	88
7	Francúzsko	87
8	Taiwan	87
9	Austrália	72
10	Filipíny	72

Zdroj: zostavené autorom podľa Zelinsky, 1991

Obrázok 6.1 ukazuje intenzitu partnerstiev na úrovni štátov USA. Extrémna koncentrácia partnerstiev sa ukázala v Kalifornii, ktorej celkový počet 355 twinningov prevyšuje súčet twinningov v nasledujúcich piatich štátoch. Kalifornia sa stala vedúcim regiónom, ústredným centrom sociálnych inovácií v rámci USA koncom 20. storočia. Z ďalších štátov bol vyšší výskyt sister cities (nad 50) v južných štátoch Florida a Texas (s prevahou latinsko-amerických partnerstiev), v štátoch pri Veľkých jazerách Michigan a Ohio a na severozápade v štáte Washington. V polovici štátov bol v tom čase tento proces ešte len v začiatkoch. Autor upozornil aj na skutočnosť, že nie každé partnerstvo amerických miest sa ukázalo ako trvalé, napríklad v roku 1983 sa uskutočnilo cca 35 „rozvodov“. V databázach sa objavili aj nedostatky, vyše 400 partnerstiev uniklo skúmaniu SCI.

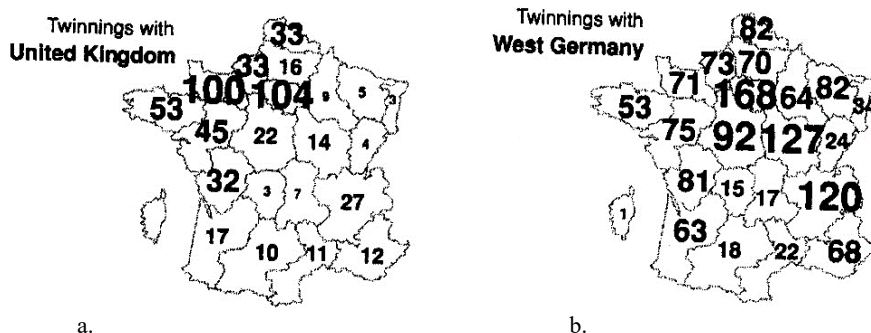

Obrázok 6.1 Počet zahraničných partnerstiev miest a obcí USA podľa štátov v roku 1988

Zdroj: Zelinsky, 1991

V súčasnosti slúži organizácia Sister Cities International ako národná členská organizácia pre jednotlivé sesterské mestá, okresy a štáty v celom USA. Táto sieť združuje desaťtisíce občianskych diplomatov a dobrovoľníkov v takmer 500 členských komunitách s viac ako 2 000 partnerstvami vo viac ako 140 štátoch (Sister Cities International, 2021).

Okrem analýzy vývoja partnerstiev v USA sa Zelinsky (1991) zaoberal aj ďalšími vybranými štátmi. Partnerstvá podľa štátov zhodnotil v Dánsku, Bulharsku, Izraeli a Nikarague (všetko k roku 1988). Podobne ako v USA, aj v prípade Francúzska, štátu s najväčším počtom partnerstiev, analyzoval intenzitu partnerstiev podľa regiónov, a to so siedmimi západoeurópskymi štátmi, najintenzívnejšie väzby boli s Nemeckom a Veľkou Britániou (Obrázok 6.2). V prípade partnerstva s nemeckými mestami a obcami bol výrazne vyšší záujem v regiónoch severného Francúzska, pri Veľkej Británii sa opäť potvrdil faktor blízkosti, najväčší záujem bol v regiónoch severozápadného Francúzska.

Obrázok 6.2 Zahraničné partnerstvá francúzskych miest a obcí podľa regiónov s Veľkou Britániou (a.) a Nemeckou spolkovou republikou (b.) v roku 1988
Zdroj: Zelinsky, 1991

6.2 Vybrané svetové metropoly

Už Zelinsky (1991) upozornil na trend u väčšieho počtu miest, a to rozširovania twinningu na „trinning“ prípadne vytvárania ešte väčších zoskupení partnerstiev. Sklon k viacnásobným twinningom je spojený s veľkosťou populácie. V rámci USA mal Kansas City štyri partnerské mestá, Houston jedenásť a Los Angeles dokonca šesťnásť. Takúto prepychovú spoločenskú však ľahko prekonávali viaceré európske metropoly. Moskva bola spojená s dvadsiatimi piatimi mestami a Madrid bol v tom čase „majstrom sveta“ s nie menej ako tridsiatimi šiestimi partnerstvami.

Aktuálne sa zahraničné partnerské mestá stávajú súčasťou imidžu svetových metropol, ich zahraničnej politiky. Od zavedenia nového *Kearney Global Cities* indexu v roku 2008 sa partnerské mestá stali jedným z hodnotiacich ukazovateľov rebríčka globálnych miest.

Na príkladoch vybraných svetových a európskych metropol sa pokúsime ukázať súčasnú situáciu a trendy v zahraničných partnerstvách významných metropol. Prvým prekvapením je nepriaznivá situácia s databázami a ich dostupnosťou. Napriek významnosti metropol, údaje o zahraničných partnerských mestách sú často nespoľahlivé, neúplné, nejednotné pri porovnaní viacerých portálov. Pri charakteristikách metropol na portáloch je vo väčšine prípadov súčasťou aj zoznam partnerských miest. Niekedy je uvedený aj rok začiatku partnerstva, prípadne formy partnerstva, priložená fotogaléria a len výnimočne aj priestorový náčrt partnerských miest.

Tabuľka 6.3 Zahraničné partnerské metropoly vybraných svetových a európskych metropol (2021)

<i>Metropola</i>	<i>Rozloha v km²</i>	<i>Počet obyv. v mil.</i>	<i>PZPM OS+NS</i>	<i>Významné partnerské metropoly z Európy</i>	<i>Významné neeurópske partnerské metropoly</i>
Tokio	2 194	14	12*	Paríž (1982), Moskva (1991), Berlín (1994), Rím (1996), Londýn (2015)	New York (1960), Peking (1979), Soul (1988), Káhira (1990)
New York	1 224	8,8	29*	Budapešť, Londýn, Madrid, Rím	Peking, Káhira, Nové Dillí, Soul, Tokio
Londýn	1 572	9	11*	Berlín, Paríž	Káhira, New York
Paríž	105,4	2,2	1 + 51	Rím (1956) + Berlín (1987), Moskva (1992), Praha (1997), Madrid (2000), Londýn (2001), Istanbul (2009)	Tokio (1982), Káhira (1985), Soul (1991), Peking (1997), Mexico City (1999), Washington (2000), Sao Paulo (2004), Rio de Janeiro (2009)
Brusel	162,4	1,2	15*	Berlín, Madrid, Moskva, Praha	Peking, Washington
Praha	496	1,3	14 + 15	Paríž (1997), Moskva (2000), Brusel (2003) + Bratislava, Budapešť, Varšava, Viedeň	Soul
Viedeň	415	1,9	0 + 15	Bratislava, Brno, Budapešť, Paríž	-
Varšava	517	1,8	14 + 16	Berlín (1991), Moskva (1993) + Madrid (1981), Viedeň (1991), Istanbul (1991), Paríž (1999), Budapešť (2005)	Soul (1996), Rio de Janeiro (1997)
Budapešť	525	1,8	14 + 17	Viedeň (1990), Berlín (1992) + Istanbul (1985), Košice (1995), Varšava (2005), Praha (2010)	New York (1992), Peking (2005), Šanghaj (2013)

Zdroje: internetové portály miest a portály o mestách

Vysvetlivky: Paríž – rozloha a počet obyv. k 1. 1. 2018, Brusel – rozloha aj počet obyv. je za Brussels Capital Region k 1. 1. 2020; PZPM – počet zahraničných partnerských miest (regiónov); OS – oficiálna spolupráca, NS – neoficiálna spolupráca, 29* – neuvedené kategórie spolupráce; Významné partnerské metropoly z Európy (Paríž, Praha, Varšava, Budapešť): príklady metropol s oficiálnou spoluprácou + príklady metropol s neoficiálnou spoluprácou; Významné neeurópske partnerské metropoly (Praha, Varšava, Budapešť): príklady metropol s oficiálnou spoluprácou

Pre porovnanie sme vybrali štyri najvýznamnejšie globálne mestá, ktoré si udržiavajú pozíciu svetových lídrov medzi metropolami sveta, Brusel ako neoficiálne hlavné mesto Európy a hlavné mestá štyroch susedných štátov (Tabuľka 6.3), s ktorými spolupracuje aj naše

hlavné mesto Bratislava. Z údajov o partnerstvách porovnávame počet a formy partnerstiev a výber významných európskych a neeurópskych metropol. Z porovnávaných 9 metropol tri majú redukované informácie – len počet a zoznamy partnerov (New York, Londýn, Brusel), Tokio má navyše aj roky začiatku partnerstiev. Pri ostatných metropolách sú identifikované 2 kategórie partnerstiev (oficiálne a neoficiálne).

V počte partnerstiev jednoznačne vyniká Paríž, prekvapením je menší počet partnerov u Tokia a Londýna. Brusel a Viedeň majú polovičný počet partnerov oproti hlavným mestám susedných štátov Prahe, Budapešti a Varšave. Stratégia výberu oficiálnych a neoficiálnych partnerstiev je u metropol rozdielna. Paríž s výnimkou Ríma a Viedne aplikuje politiku neoficiálnych partnerstiev. Tri susedné hlavné mestá Praha, Varšava a Budapešť majú polovičné zastúpenie oboch kategórií. Pri výbere partnerských miest zo svetových metropol sú vzorom Tokio a Paríž, kde je početný a reprezentatívny výber tak významných európskych ako aj neeurópskych metropol. Štyri najvýznamnejšie globálne mestá sú navzájom partnermi s výnimkou dvojice New York a Paríž. Hlavné mestá susedných štátov koncentrujú pozornosť na spoluprácu s vybranými európskymi metropolami a hlavne metropolami susedných štátov. Vzhľadom na pozíciu vo svete by sme očakávali väčšie zastúpenie metropol v oboch kategóriách u Londýna aj Bruselu. Vo vybranej vzorke sa potvrdila tendencia viacerých svetových metropol vyberať si za partnerov nielen mestá, ale aj regióny resp. vybrané štáty federatívnych štátov (Tokio so štátom Sao Paulo a najstarším austrálskym štátom Nový Južný Wales, Varšava s regiónom Ile de France, atď.).

Paríž

Paríž má zo sledovaných metropol najstaršie partnerstvo a jednoznačne najväčší počet partnerov. 9. apríla 1956 podpísal partnerskú dohodu s Rómom. V dohode sa uvádza, že „*Len Paríž je hodný Ríma, iba Rím je hodný Paríža.*“. Toto partnerstvo sa chápe ako jediné oficiálne partnerstvo Paríža. Význam tohto partnerstva bol deklarovaný aj vzájomnými darmi vo forme umeleckých diel (Obrázok 6.3). Všetky ďalšie partnerstvá sú neoficiálne, v zozname sa uvádzalo 51 takýchto partnerov (Maire de Paris, 2015).

a. Rím – stĺp venovaný Parížu

b. Paríž – socha venovaná Rímu

Obrázok 6.3 Vzájomné dary miest Paríž a Rím na počesť partnerstva

Zdroj: Paris, 2022

Tokio

Najväčšia metropola sveta Tokio má v súčasnosti 12 partnerstiev (Tokyo Metropolitan Government, 2021). Ako prvého partnera si v roku 1960 vybralo New York, doteraz lídra

medzi svetovými metropolami a globálnymi mestami. Väčšinu doterajších oficiálnych partnerstiev dohodla táto metropola v dvoch posledných dekádach 20. storočia, najstaršími boli z Ázie Peking (1979) a Soul (1988) a z Európy Paríž (1982). Doteraz posledným partnerom sa stal Londýn v roku 2015. Tokio má okrem metropol partnerstvo aj so štátom Sao Paulo. Tokio je zakladajúcim členom Ázijskej siete veľkých miest 21 a tiež C40 Cities Climate Leadership Group. Táto organizácia patrí k najnovším príkladom multilaterálnej spolupráce miest sveta, založená bola v roku 2005. V súčasnosti združuje už 97 miest a zameriava sa na boj proti klimatickým zmenám. Zo sledovaných 9 metropol sú členmi aj ďalšie tri top globálne mestá New York, Londýn a Paríž a tiež Varšava. Tokio ako jedna z mála metropol má aj kartografické znázornenie zahraničných partnerov na portáli metropol.

Zahraničné partnerstvá nadväzujú aj mestské časti svetových metropol. Ako príklad sme vybrali partnerstvá okresov (boroughs) Londýna (zarátané iba oficiálne partnerstvá) (Obrázok 6.4). Možno konštatovať výrazne rozdielnu politiku partnerstva. Veľký rozdiel je medzi okresmi vnútorného a vonkajšieho Londýna. Zatiaľ čo väčšina okresov vnútorného Londýna (Inner London) nemá žiadne partnerstvá, s výnimkou dvoch okresov majú všetky okresy vonkajšieho Londýna (Outer London) partnerov, dokonca tri severné okresy päť a viac partnerov (Barnet 8, Haringey 6, Waltham Forest 5). Medzi partnerskými mestami prevažujú francúzske a nemecké mestá.

Obrázok 6.4 Partnerské mestá okresov (boroughs) Londýna v roku 2017

Vysvetlivky: partnerské mestá sú znázornené štátnymi vlajkami príslušných štátov

Zdroj: Londonist, 2017

Globálne mestá

Partnerské mestá sa v posledných rokoch zohľadňujú aj pri zostavovaní každoročného rebríčka globálnych miest. V roku 2008 sa prvýkrát použil *A.T. Kearney Global Cities Index*. Pre stanovenie indexu bolo vybraných 5 dimenzií:

- a) podnikateľské aktivity,
- b) ľudský kapitál,
- c) výmena informácií,
- d) kultúrne aktivity,
- e) politické aktivity.

V každej dimenzii sa hodnotilo 4 – 6 ukazovateľov. V dimenzii Kultúrne aktivity bolo vybraných šesť ukazovateľov a medzi nimi hneď od začiatku aj ukazovateľ *Partnerské mestá* (*Sister cities*), čo len potvrdzuje rast významu zahraničného partnerstva v ére globalizácie. Do roku 2014 sa robila aktualizácia hodnotenia každé dva roky, odvtedy už prebieha každoročne. Počet hodnotených globálnych miest sa neustále zvyšuje, v roku 2008 to bolo 60 miest, do roku 2021 narástol počet až na 156, z toho bolo 30 z Európy. Na čele rebríčka globálnych miest je stabilná situácia, vedúce pozície si stále udržiava štvorica metropol *New York, Londýn, Paríž a Tokio*. Informácie o vedúcich mestách v 5 dimenziách a aj v jednotlivých ukazovateľoch sú zverejňované od roku 2014. V ukazovateli *Partnerské mestá* sa na prvej priečke doteraz vystriedali len tri mestá, v roku 2014 *Šanghaj*, v roku 2015 *Moskva* a v rokoch 2016 – 2022 bol na čele neustále *Petrohrad*. V dimenzii *Kultúrne aktivity* bol v celom sledovanom období neohrozene na čele Londýn (Slavík, 2023a).

6.3 Vývoj v Európe

Začiatok partnerstiev miest a obcí v Európe sa datuje predovšetkým po 2. svetovej vojne, kedy bol záujem priviesť obyvateľov ku vzájomnému bližšiemu porozumeniu. Dodnes je *táto forma spolupráce najrozšírenejšia v Európe* a postupne sa rozšírila aj na iné svetadiely, čo viedlo niekedy k veľmi zaujímavým partnerstvám.

Za predchodcov spolupráce v Európe sa uvádza niekoľko príkladov. Najstaršie známe partnerstvo miest v Európe bolo medzi Paderbornom v Nemecku a Le Mans vo Francúzsku v roku 836. Od roku 1905 mal Keighley v Anglicku partnerské vzťahy s francúzskymi obcami Suresnes a Puteaux. Prvá moderná spolupráca bola medzi Keighley a Poix-du-Nord vo Francúzsku v roku 1920, formálna dohoda bola podpísaná až v roku 1986.

Históriu prvých oficiálnych partnerstiev tak miest ako aj obcí v Európe popísal Kaczmarek (2005). *Prvé partnerské zmluvy boli podpísané medzi škandinávskymi obcami už v 40. rokoch 20. storočia*. Autor uvádza aj niekoľko konkrétnych príkladov. V roku 1940 podpísala partnerskú zmluvu švédsku obec Tierp s dvoma fínskymi obcami Forsa a Javakalla, v roku 1947 mala obec Arvika ako partnerov dánsku obec Skive a nórsku obec Kangsvinger a v rokoch 1946 – 1950 pribudli ďalšie partnerské zväzky medzi škandinávskymi obcami. Prvé partnerstvá miest v duchu európskej integrácie sa tvorili medzi mestami Francúzska a Nemecka. *Prvá partnerská dvojica vznikla v roku 1951 medzi francúzskym mestom Montbelliard a nemeckým mestom Ludwigsburg*. Odvtedy bolo podpísaných medzi mestami uvedených štátov vyše 2 000 dohôd. V 50. a 60. rokoch nastal rozvoj partnerskej spolupráce miest a obcí predovšetkým v štátoch západnej Európy. Keď Francúzsko a Nemecko podpísali v roku 1963 Zmluvu o priateľstve, bolo uzavretých už 120 francúzsko-nemeckých dohôd o partnerstve. V roku 1991 CEMR registrovala partnerstvá spájajúce mestá zo 14 štátov (12 členských štátov plus Rakúsko a Švajčiarsko).

Niekoľko rokov po vzniku začala podporovať spoluprácu na lokálnej úrovni *Rada Európy* a zriadila pre túto agendu Konferenciu miestnych orgánov Európy (podrobnejšie v podkapitole 3.1.2), ktorá je od roku 1994 Kongresom miestnych a regionálnych samospráv. Ideu partnerských miest v rámci Európy podporuje od roku 1989 aj *Európska únia*. Od uvedeného roku Európska komisia vedie každoročne *Projekt Town-Twinning* (*Partnerské mestá*), ktorý podporuje rôzne formy spolupráce medzi európskymi mestami s cieľom propagovať európsku integráciu a medzi obyvateľmi posilňovať pocit spolupatričnosti k Európskej únii. Od roku 1993 je každoročne udeľovaná cena, známa ako *Zlatá hviezda Town-Twinning*. Je udeľovaná na oficiálnej ceremónii, každý rok v inom meste.

Porovnávanie všetkých európskych krajín v oblasti partnerskej spolupráce miest a obcí výraznou mierou sťažoval *nedostatok informácií*. V doterajšom vývoji v niektorých štátoch chýbala presná evidencia partnerskej spolupráce. Treba upozorniť aj na pomerne dynamické zmeny v počte dohôd v krátkom čase vo vybraných štátoch. Absentujúce databázy sa

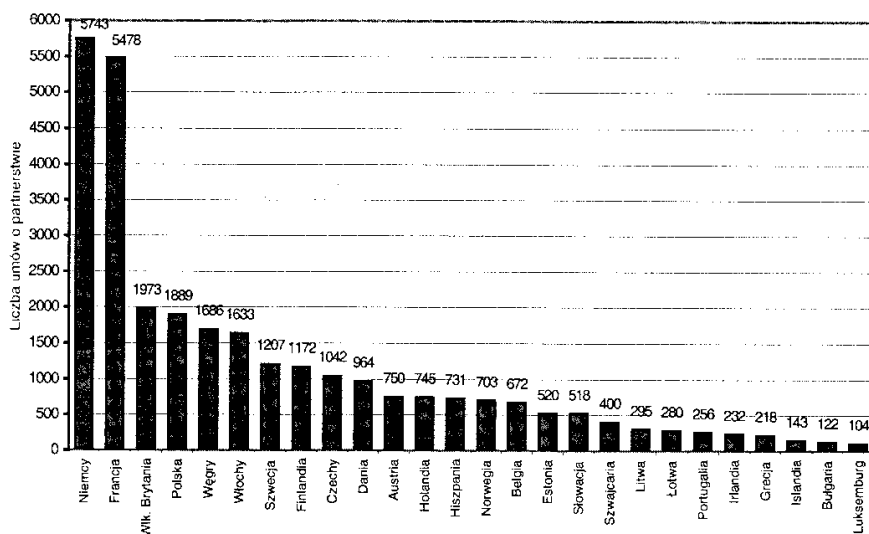
doteraz zisťovali anketovým spôsobom vo viacerých krajinách. Údaje chýbali aj za Slovensko, preto často v porovnávacích štúdiách naša krajina absentovala.

Európska komisia poskytuje podporu partnerským aktivitám od roku 1989, hneď v tom roku bolo vyčlenených 3,5 mil. eur. Odvtedy sa táto čiastka pravidelne zvyšuje, v roku 2006 dosiahla 12,5 mil. eur. Aktivity EÚ na podporu partnerstiev miest pre obdobie 2007 – 2013 boli pokryté programom *Európa pre občanov*, ktorý si kládol za cieľ podporu aktivít na dosiahnutie aktívneho európskeho občianstva. Celkový rozpočet na toto 7-ročné obdobie bolo 215 mil. eur. Medzi týmito aktivitami malo z hľadiska rozpočtu najväčšiu podporu práve partnerstvo miest – každoročne bolo vyčlenených pre tieto účely 11 – 14 mil. eur (CEMR, 2007).

Jeden z prvých autorov, ktorý vyhodnotil *partnerskú spoluprácu miest a obcí v štátoch Európy*, bol Kaczmarek (2005). Medzi štátmi Európy bola veľká variabilita tak v intenzite ako aj formách a charaktere spolupráce. Podľa databáz Kongresu miestnych a regionálnych samospráv bolo v *Európe v roku 2003 28 600 partnerských vzťahov miest a obcí*, pričom len za dekádu 90. rokov prišlo k ich zdvojnásobeniu. V databáze absentovali údaje z viacerých štátov – Cyprus, Island, Rakúsko, Rumunsko, Slovinsko, Švajčiarsko. Dynamiku rastu dokumentoval Kaczmarek (2003) na príklade partnerstiev nemeckých a poľských miest a obcí (1994 – 204, 1998 – 396, 2003 – 604).

Kaczmarek (2005) uvádza nasledovné *typy partnerstva miest a obcí* (aj s príkladmi):

- historické*: spoločné črty vývoja (Krakov a Norimberg),
- názvové*: podobné názvy (Nykobing a Nykoping),
- funkcionálne*: podobné hospodárske funkcie, prístavy (Murmansk a Rostock), veľtržné (Poznaň a Hannover), banícke (Henin-Beaumont a Herne),
- akademické*: spolupráca univerzít (Toruň a Göttingen),
- tematické/projektové*: spoločný projekt, grant (Tallin a Helsinki),
- športové*: športové strediská (Lahti a Garmisch-Partenkirchen),
- humanitárne*: humanitárna pomoc jedného partnera druhému (holandské mesto Rheden pomáha bosniackemu mestu Fojnica),
- solidarity*: napr. spolupráca gréckych a tureckých miest a obcí (Hydra a Eregla),
- iné*: napríklad ocenené mestá – mestá laureáti Európskych cien.

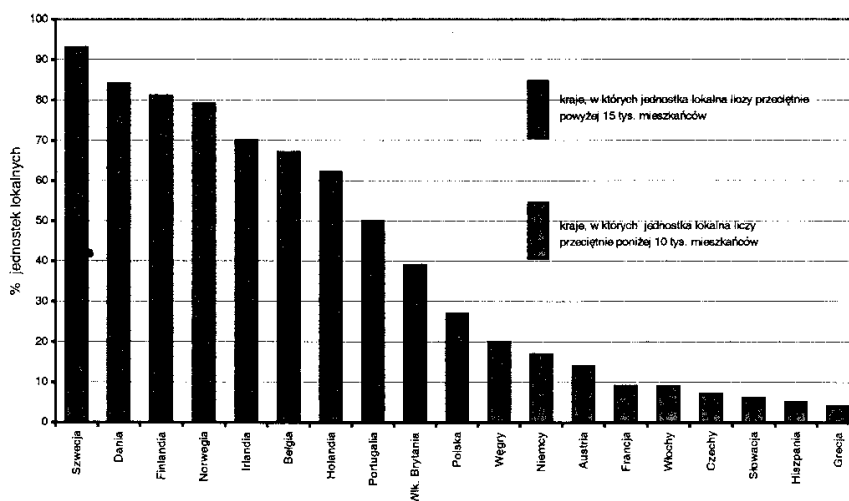

Graf 6.1 Počet partnerských zmlúv lokálnych samosprávnych jednotiek vo vybraných štátoch Európy v roku 2003

Zdroj: Kaczmarek, 2005

Početnosť partnerských vzťahov na lokálnej úrovni v 26 európskych štátoch ukazuje Graf 6.1. Jednoznačnými lídrami interkomunálnej partnerskej spolupráce v Európe boli Nemecko a Francúzsko s počtom partnerských zmlúv prevyšujúcich hodnotu 5 000 v roku 2003. Samozrejme tieto vysoké hodnoty súvisia aj s celkovým počtom lokálnych jednotiek. Ďalšiu skupinu 7 štátov s počtom partnerských vzťahov v rozpätí 1 000 – 2 000 tvorili ďalšie veľké štáty Európy Spojené kráľovstvo a Taliansko, severské štáty Švédsko a Fínsko a tiež susedné štáty Poľsko, Maďarsko a Česká republika. Slovenskej republike s hodnotou 518 partnerských vzťahov patrila 17. priečka. Zo skúmanej skupiny štátov najmenej lokálnych partnerstiev (pod 200) mali štáty Island, Bulharsko a Luxembursko.

Z hľadiska podielu lokálnych samosprávnych jednotiek v partnerských vzťahoch vynikali štyri severské štáty. Z nich jednoznačne na čele bolo Švédsko (vyše 90 %) a za ním Dánsko, Fínsko (vyše 80 %) a Írsko (80%) a tiež štáty Beneluxu Belgicko a Holandsko (vyše 60 %). Najnižšiu mieru zapojenia do zahraničných lokálnych partnerstiev (pod 10 %) mali z 19 sledovaných krajín Európy Španielsko a Grécko a spolu s nimi aj Česká republika, Slovenská republika, Poľsko a Francúzsko (Graf 6.2).

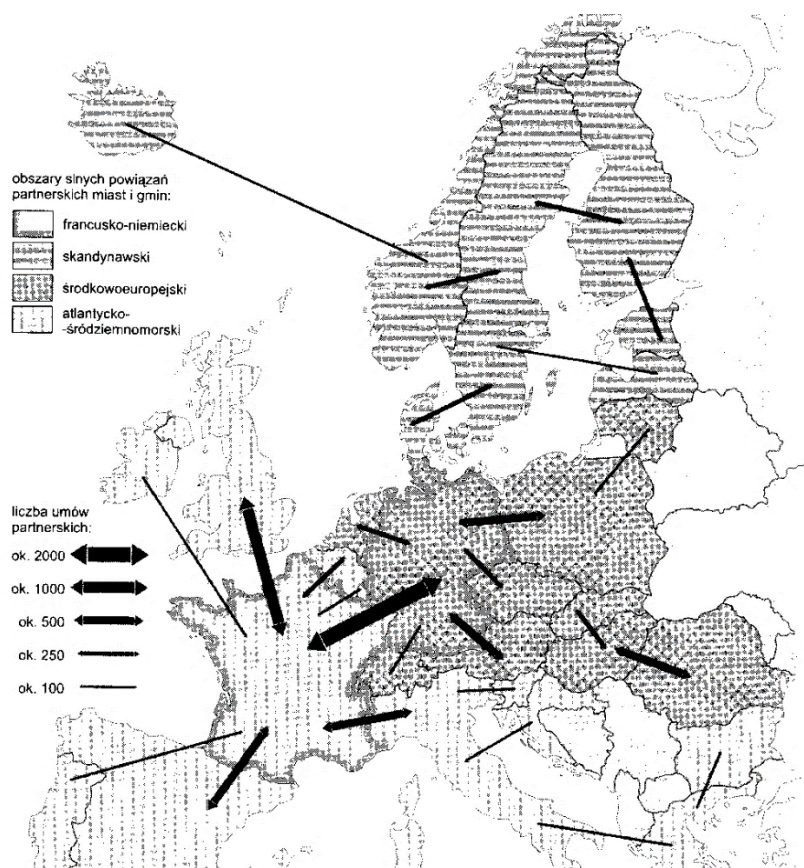

Graf 6.2 Miera zapojenia obcí do zahraničnej partnerskej spolupráce vo vybraných štátoch Európy v roku 2003

Zdroj: Kaczmarek, 2005

Najpočetnejšie partnerstvá boli v Európe medzi štátmi, ktoré vynikali celkovým počtom partnerstiev aj počtom obcí. Podľa počtu partnerstiev Kaczmarek vyčlenil 5 kategórií dvojíc štátov. Do prvej kategórie (cca 2 000 partnerstiev) patrilo Francúzsko a Nemecko, do druhej (cca 1 000) Francúzsko a Spojené kráľovstvo. Tretiu kategóriu (cca 500 partnerstiev) tvorili dvojice štátov Nemecko a Rakúsko, Nemecko a Poľsko, Francúzsko a Taliansko a Francúzsko a Španielsko a tiež Maďarsko a Rumunsko (Obrázok 6.5). Z uvedených dvojíc štátov stojí za pozornosť predovšetkým dvojica Nemecko a Poľsko, ktorá je pozitívnym príkladom výrazného nárastu partnerskej spolupráce štátov rozdelených politickou hranicou Európy do roku 1989, a to hneď v prvej dekáde po zjednotení Európy.

Autori Brakman, Garretsen a Oumer (2016) pri detailnej analýze partnerstiev Nemecka (popísaná nižšie) porovnali aj vývoj v Európe, a to v rokoch 1988 a 2010. Staršia databáza bola prevzatá od Zelinského (1991) a novšia z CEMR. Obrázok 6.6 znázorňuje dynamiku rastu partnerstiev, extrémny rast zaznamenali za prvých 20 rokov transformačnej etapy štáty strednej a východnej Európy. Pokračoval rast aj u vedúcich dvoch štátov Nemecka a Francúzska, a zo západnej Európy aj u Talianska, Švajčiarska, Švédska a Fínska. Len mierny rast evidujeme u Spojeného kráľovstva.

Obrázok 6.5 Najsilnejšie interkomunálne väzby medzi štátmi Európy v roku 2003

Zdroj: Kaczmarek, 2005

Obrázok 6.6 Intenzita zahraničných partnerstiev miest a obcí v štátoch Európy v rokoch 1988 a 2010

Zdroj: Brakman, Garretsen a Oumer, 2016

V posledných rokoch viacerí autori konštatujú neustále rastúci význam zahraničnej partnerskej spolupráce a potrebu skvalitňovania teoretického rámca twinningu a prípravy ďalšieho výskumného programu. Celkovo sa zdá, že konceptu twinning chýba doteraz všeobecne dohodnutý význam, pretrváva pluralita a tento hmlistý význam sa časovo posunul (Joenniemi a Jańczak, 2017). Köhle (2005) identifikoval postupnú zmenu na európskej scéne od „*partnerstiev zmierenia*“ k „*partnerstvám integrácie*“. Namiesto len symbolického dôrazu na spolupatričnosť sa cieľ čoraz viac posúva ku konkrétnej a funkčnej spolupráci. Existujúci výskum zahraničných partnerstiev miest možno rozdeliť do niekoľkých kategórií, autori Joenniemi a Jańczak (2017) uvádzajú príklady podľa vzdialenosti a rozsahu výskumu. Teoretizovanie o zahraničných partnerstvách miest v Európe je náročnou úlohou vzhľadom na jeho mnohorozmerný a rôznorodý charakter, keďže takéto partnerstvo je výsledkom rôznych podmienok v rôznych časoch a na rôznych miestach v Európe (Jańczak, 2017). Trojica autorov Jayne, Hubbart a Bell (2011) prispela do problematiky partnerských miest skúmaním väzby s urbánnou teóriou. Twinning je prax, ktorá vytvára formálne a neformálne politické, ekonomické, sociálne a kultúrne vzťahy medzi mestami na celom svete. Napriek jeho prevalencii sa twinningu venovala relatívne malá akademická pozornosť. Autori upozorňujú na dva kľúčové rozmery partnerstva, a to pohostinnosť a vzťah, ktoré odhaľujú partnerstvo miest ako mestský proces. V ďalšej štúdii (2013) analyzujú vývoj twinningových partnerstiev mesta Manchester ako súčasť mestskej politiky.

Zvýšený záujem je v Európe o partnerské mestá na hraniciach. Jańczak (2017) kategorizoval rôzne schémy spolupráce európskych pohraničných partnerských miest. Schultz (2009) práve takéto mestá označila za laboratória európskej integrácie, pretože sú uzlami problémov a mali by sa stať priekopníkmi spolupráce. Za významný pre ne považuje historický dátum východného rozšírenia Európskej únie (1. máj 2004). Mestá často vyrastali na oboch brehoch riek, pretože rieky od najstarších čias fungovali ako obchodné cesty, zdroj energie a zásobovač vody. Na rozdiel od partnerských miest v rámci štátov (Buda a Pešť v Maďarsku, Mannheim a Ludwigshafen v Nemecku, atď.), väčšina partnerských miest na hraniciach má za sebou históriu vojen a separácií. Pre nové štáty 19. a 20. storočia bola myšlienka prirodzených hraníc, určených pohoriami a riekami, priam ideálna. Preto sa partnerské mestá na hraniciach zvyčajne nachádzajú pri riekach. *Mesto, hranica a rieka sa stali triádou*. Schultz (2009) skúmala v Európe 30 mestských pohraničných párov, z toho 24 oddeľujú rieky, súčasťou výskumu bola aj dvojica Komárno-Komárom. Autorka spomínala aj dvojicu Viedeň a Bratislavu, ležiacu 65 km od seba na Dunaji, preto sa do skúmanej vzorky nedostala.

Okrem bilaterálnej spolupráce európskych miest a obcí sa postupne formujú a rozvíjajú *viaceré zoskupenia multilaterálnej spolupráce*. Celoeurópsku pôsobnosť má zoskupenie miest Eurocities, dve organizácie majú reprezentatívnu funkciu, pretože sú obe založené na prepojení členských štátov Európskej únie na najnižšej úrovni (sieť miest Douzelage, Charta európskych vidieckych obcí). Ďalším príkladom je projekt Kultúra európskeho vidieka a špecifickými zoskupeniami sú spoločenstvá združujúce mestá s rovnakým názvom.

Obrázok 6.7 Logo Eurocities

Zdroj: Eurocities, 2021a

Eurocities sú v súčasnom období najprestížnejším a najaktívnejším multilaterálnym európskym zoskupením miest. Založili ho starostovia šiestich významných európskych miest z piatich najväčších európskych štátov a Holandska v roku 1986, pričom ani jedno z nich

nebolo hlavné mesto: Barcelona, Birmingham, Frankfurt nad Mohanom, Lyon, Miláno, Rotterdam. Členom sa môže stať mesto, kde žije minimálne 250-tisíc obyvateľov. *Eurocities majú dve kategórie členstva*, mestá štátov EÚ sa stávajú plnými členmi a ostatné mestá sú asociovanými členmi. Ďalšie dve kategórie sú partnerské, asociovaní partneri a asociovaní obchodní partneri. V roku 2021 združovali v prvých dvoch členských kategóriách miestne samosprávy 133 veľkých miest v 39 európskych štátoch (z toho riadnymi členmi bolo 116 miest). Bratislava sa stala riadnym členom v roku 2001, v rokoch 2005 – 2010 mala prerušené členstvo (Jonášiová a Fáberová, 2009). V roku 2007 v Bruseli otvorili *Dom miest, samospráva a regiónov*, v ktorom si členovia môžu prenajať vlastnú kanceláriu.

Eurocities svojím obsahovým zameraním pokrýva všetky dôležité problémové oblasti miest. Svojím členom poskytuje aktuálne informácie zo života európskych miest, ako aj možnosť výmeny skúseností a analýzy spoločných problémov i platformu pre nachádzanie inovatívnych riešení prostredníctvom fór, pracovných skupín, projektov, aktivít a podujatí. Služí mestám ako lobistický prostriedok na vyjadrenie svojho hlasu prostredníctvom zapojenia sa do dialógu s dôležitými európskymi inštitúciami. Aktívne pôsobí v mnohých sférach: hospodársky rozvoj a kohézna politika, poskytovanie verejných služieb, životné prostredie, doprava a mobilita, zamestnanosť a sociálne záležitosti, kultúra a vzdelanie, informatizácia a znalostná spoločnosť, *samospráva a medzinárodné vzťahy*, inteligentné mestá. Členské mestá sa do činnosti zapájajú najmä prostredníctvom tematických fór a pracovných skupín (Eurocities 2021b).

Douzelage bolo navrhnuté pri prvom stretnutí v Granville v roku 1991. Názov je prekladom francúzskych slov „douze“ (dvanásť) a „jumelage“ (twinning) a znamená dvanásť zakladajúcich členov. Toto partnerstvo vzniklo prostredníctvom dlho existujúceho a veľmi úspešného twinningového združenia medzi francúzskym mestom Granville a anglickým mestom Sherborne, ku ktorým bolo pridaných ďalších desať miest vtedajších členských štátov. Štatút Douzelage bol prijatý v Bad Kötztingu v roku 1993. Cieľom organizácie je propagovať a posilňovať ducha Európy a okrem iného vytvárať medzi mestami vzdelávacie, ekonomické, turistické, športové a kultúrne väzby pre vzájomný prospech ich obyvateľov (Ústava Douzelage, 2.a). V súčasnosti má Douzelage 28 členských miest. Špecifikom je, že ide o menšie mestá členských krajín. *Slovenskú republiku reprezentuje mesto Zvolen od roku 2007*. V posledných rokoch prišlo k výmene dvoch členských miest (2016 z Fínska, 2018 z Litvy) (Douzelage, 2021).

Charta európskych vidieckych obcí vznikla ešte pred Douzelage, a to v roku 1989. Iniciátorom vzniku bola francúzska obec Cissé a zakladajúcimi členmi sa stalo 12 obcí vtedajších členských štátov. Aj táto organizácia má v súčasnosti 28 členov a jednotlivé členské štáty zastupuje vidiecka obec, mesto alebo aj väčšia municipalita (v prípade Dánska až s počtom obyvateľov nad 80 tis.). *Za Slovenskú republiku je členom mesto Medzev*. Najnovšími členmi sa stali obce z Bulharska a Chorvátska (Charter of European Rural Communities, 2021).

Kultúra európskeho vidieka vznikla v roku 1999. Iniciátorom bola dánska obec Tommerup, ktorá sa v roku 1996 po vzore mesta Kodaň (Európske mesto kultúry) vyhlásila za Európsku vidiecku obec kultúry. Po viacerých rokoch príprav dánsku obec nasledovala holandská obec Eijk aan Zee, ktorá naviazala kontakt s 10 vidieckymi obcami a usporiadala spoločné stretnutie starostov. Na tomto stretnutí 11 obcí z 11 štátov podpísalo *Chartu vidieckych obcí*. Hlavnou myšlienkou charty bolo poukázať na to, že Európu netvorí len mestá, ale aj vidiecke obce. Charta deklarovala rozvoj vidieka, jeho kultúry, poľnohospodárstva, turistiky, dopravy, školstva a ekonomiky. Zastúpené obce prevažujú zo západnej Európy, zo strednej a východnej Európy sú členmi len malé mesto Bystré z Českej republiky, obce z Maďarska a Estónska. V roku 2002 pristúpila ešte obec z Rakúska. Každá obec v danom roku organizuje viaceré tematických stretnutí. České mestočko Bystré (1 500 byyv. v roku 2020) bolo organizátorom v rokoch 2001 a 2012 (Culture Village of Europe, 2021).

Špecifickým príkladom partnerskej spolupráce v Európe sú zoskupenia miest a obcí založené na základe spoločného názvu (2. typ partnerskej spolupráce podľa Kaczmareka,

2005). Uvedieme si dva príklady, kde participujú aj slovenské mestá. Prvým spoločenstvom je *Neustadt in Europa*, ktoré vzniklo už v roku 1979 a združuje v súčasnosti 38 miest a obcí z 8 štátov Európy: Nemecka (27), Českej republiky (3), Rakúska (2), Poľska (2), Holandska (1), Maďarska (1), Rumunska (1) a Slovenska (1). Slovenskú republiku zastupuje *Nové Mesto nad Váhom*. Mottom združenia je „Propagáciou ku vzájomnému prospechu“. Predsedom spoločenstva bol v rokoch 1982 – 2012 Schreyegg z mesta Neustadt an der Waldnaab, od roku 2012 bola predsedkyňou Bieber z Bad Neustadtu. Obyvatelia miest sa každoročne stretávajú vo vybranom členskom meste, prvé stretnutie sa uskutočnilo v roku 1979. Zatiaľ posledné stretnutie (v rokoch 2020 – 2022 boli stretnutia z dôvodu pandémie zrušené) sa uskutočnilo v roku 2019, a to tretíkrát v poradí (1979, 1999, 2019) v Bad Neustadt an der Saale a za účasti 1 200 „novomešťanov“ oslávili 40. výročie existencie novomestského partnerstva. Variabilita foriem spolupráce je široká (šport – futbal, šach, turistika; kultúra – folklórne skupiny, spevácke spolky; záujmové združenia – hasiči, seniori, mládežníci; atď.) (Neustadt in Europa, 2021). Druhým príkladom je aliancia miest *Newcastles of the World*, ktorá vznikla v roku 1998. V súčasnosti združuje 17 členských miest, z toho dominujú európske mestá (10 – Obrázok 6.8), vo svete však existuje vyše 100 miest s takýmto názvom. Iniciátormi myšlienky spojiť mestá s názvom „Newcastle“ z celého sveta bolo mesto Shinshira v Japonsku a manažér umenia J. Nicolaou v anglickom Newcastle upon Tyne. Cieľom bolo podporiť priateľstvo, kultúru, vzdelávanie a cestovný ruch. Na prvom stretnutí v japonskom meste Shinshiro v roku 1998 sa zúčastnili delegácie 8 miest. Ďalšie stretnutia sa konali každé dva roky a postupne sa pridávali ďalšie členské mestá. V roku 2016 sa členom stalo aj slovenské mesto *Nové Zámky*. V roku 2018 sa konala 20. výročná konferencia v Shinshiro. Aj v tomto prípade sa z dôvodu pandémie ďalšie plánované stretnutia nekonali (2020, 2022) (Newcastles of the World, 2023).

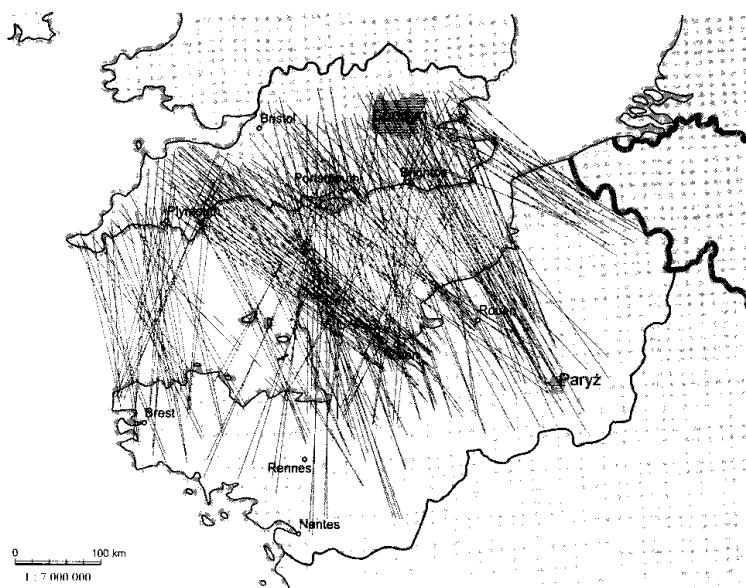

Obrázok 6.8 Členské mestá Európy v spoločenstve Newcastles of the World

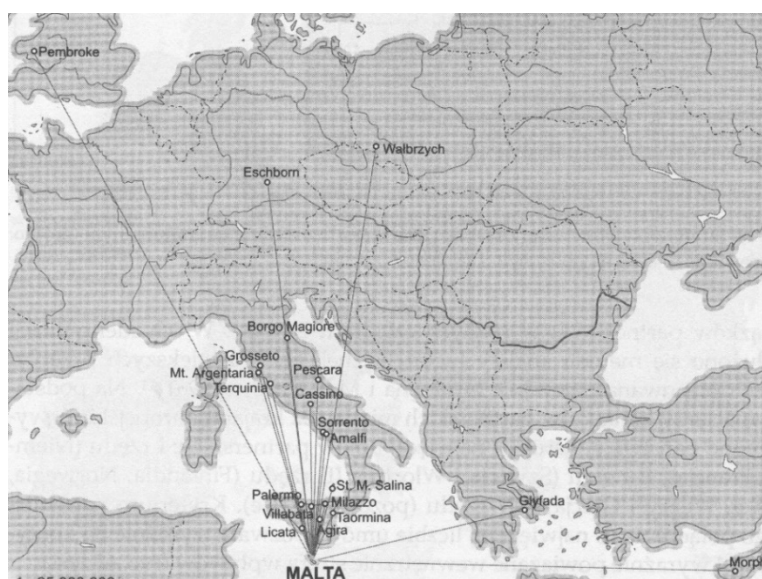
Zdroj: *Newcastles of the World, 2023*

V ďalšej časti uvedieme príklady analyzovaných zahraničných partnerstiev miest a obcí vo vybraných štátoch Európy (severná Francúzsko – južné Anglicko, Malta, Nemecko, Poľsko a Dolné Sliezsko v Poľsku a Česká republika). Okrem uvedených štátov a regiónov boli vyhodnotené zahraničné partnerstvá miest a obcí v Spojenom kráľovstve (Clarke, 2010, 2011; Jayne, Hubbard a Bell, 2011), Francúzsku (Campbell, 1987; Vion, 2002), Grécku (Papagaroufali, 2006), severnej Európe (Joenniemi a Sergunin, 2009).

Kaczmarek (2005) okrem zhodnotenia vývoja zahraničnej partnerskej spolupráce v Európe uvádza aj príklady takejto spolupráce medzi dvoma štátmi. Obrázok 6.9 ukazuje partnerské väzby medzi mestami a obcami severného Francúzska a južného Anglicka. Práve v týchto regiónoch je intenzita partnerstiev medzi uvedenými štátmi najvyššia. V podstate to potvrdili aj výsledky analýzy partnerstiev regiónov Francúzska v roku 1988 (Obrázok 6.2a) (Zelinsky, 1991). Ďalším príkladom je partnerstvo miest a obcí Malty s európskymi mestami a obcami (Obrázok 6.10). Najväčší záujem bol o partnerstvo s najbližšími mestami Sicílie a južného Talianska.

Obrázok 6.9 Partnerská spolupráca miest a obcí severného Francúzska a južného Anglicka
Zdroj: Kaczmarek, 2005

Obrázok 6.10 Partnerská spolupráca miest a obcí Malty s mestami a obcami v Európe
Zdroj: Kaczmarek, 2005

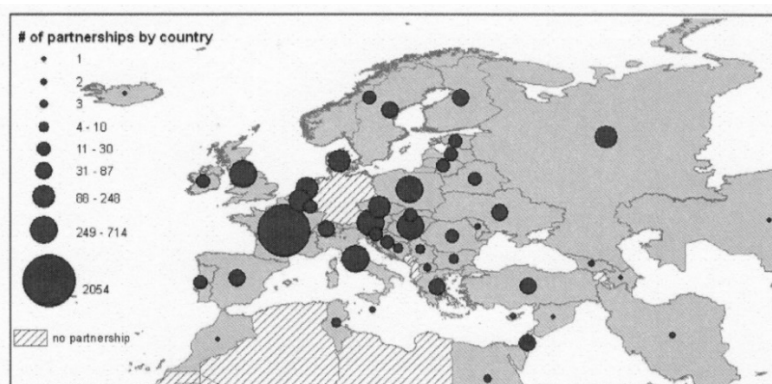
Autori Brakman, Garretsen a Oumer (2016) sa okrem zhodnotenia európskej dimenzie podujali na *analýzu vývoja partnerských vzťahov v Nemecku*, ktoré je v súčasnosti na čele svetového rebríčka a ktoré bolo spolu s Francúzskom hlavným iniciátorom celého hnutia po 2. svetovej vojne. Autori sa snažili skúmať aj účinky partnerstva na rast mestskej populácie. Nemecko je vzorom pre ostatné krajiny aj dostupnými dátami (CLRAE a nemecká sekcia CEMR). Získané údaje pokrývali časové rozpätie 1976 – 2007 a vzorka zahŕňala viac ako 600 nemeckých miest a obcí, ktoré mali vyše 5 000 partnerských vzťahov s lokalitami po celom svete. V Nemecku sa uplatňovali dve formy vzťahov:

- *partnerstvá – na základe zmlúv (partnership),*
- *priateľstvá – na základe dohôd (friendship).*

Podľa nich 366 miest a obcí Nemecka malo do roku 1976 1 502 zahraničných partnerstiev. V roku 1990 to bolo 419 nemeckých miest s 3 071 partnerstvami a *v roku 2007 pri 610 mestách počet partnerstiev už prekročil métu 5 000 partnerstiev (5 067)*. Vývoj v sledovanej etape ukázal oveľa rýchlejšiu rast partnerstiev ako počtu zapojených miest a obcí. Súčty vykazujú partnerstvá a priateľstvá spolu, z celkového počtu však tvorili priateľstvá v roku 2007 len 10 %. Nárastom partnerstiev sa zvýšil aj ich priemerný počet, v roku 1976 to bolo 4,5 partnera, v roku 2012 až 13.

Obrázok 6.11 ukazuje intenzitu partnerstiev so štátmi Európy. Až 36,4 % partnerstiev je s francúzskymi mestami a obcami a 90 % partnerstiev je so štátmi Európy vrátane Ruska. V literatúre často spomínaná geografická blízkosť ako dôležitý faktor intenzity partnerstva sa potvrdzuje aj v prípade Nemecka. Významné postavenie malo Poľsko (3.), Rakúsko (5.), Maďarsko (6.) a aj Česká republika (7.). Slovenská republika mala 16 partnerstiev (31. miesto). V rámci Nemecka je väčšina týchto aktivít sústredená v mestách a obciach západného Nemecka. Sledovanie závislosti preukázalo pozitívne účinky intenzívneho partnerstva na rast obyvateľstva miest a obcí, najviac to bolo pri francúzskych partnerstvách a vo všeobecnosti pri väčších mestách.

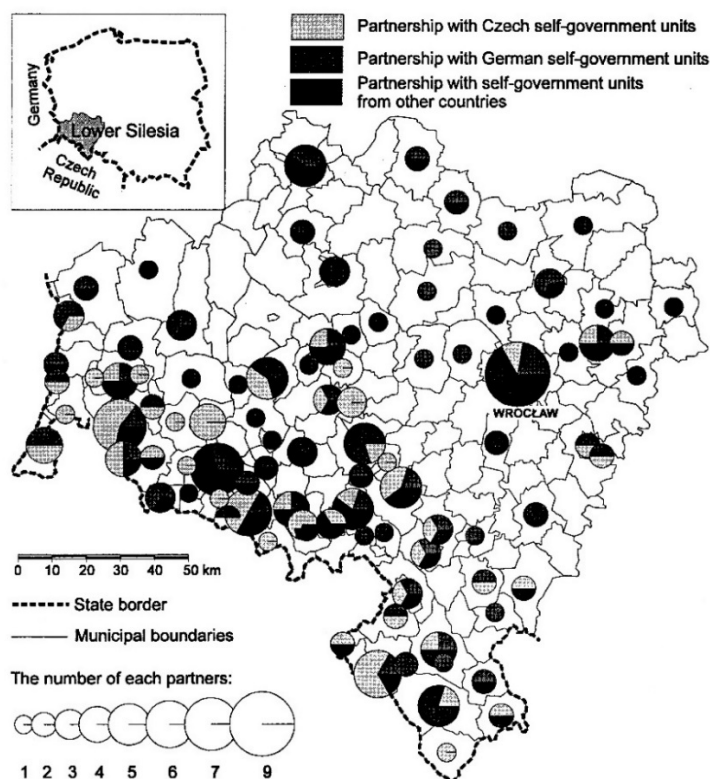
Obrázok 6.11 Intenzita partnerstva nemeckých miest a obcí podľa štátov v roku 2007
Zdroj: Brakman, Garretsen a Oumer, 2016

Vývoj partnerskej spolupráce poľských miest a osobitne miest a obcí Dolnosliezkeho vojvodstva analyzoval Furmankiewicz (2001). Konštatoval absenciu databáz partnerskej spolupráce obcí v Poľsku (oficiálna registrácia nebola povinná), preto výskumy v tejto sfére boli založené na terénnom výskume. Na základe databázy Asociácie poľských miest popísal vývoj partnerskej spolupráce poľských miest v etape 1945 – 2000 a detailnejšie sa venoval partnerskej spolupráci všetkých 169 obcí (z toho 4 okresné mestá) vojvodstva Dolné Sliezsko. Údaje získal na základe telefonických interview v roku 2000.

Od 50. rokov 20. storočia začali nadväzovať prvé kontakty najväčšie poľské mestá. Partnerské mestá si vyberali v štátoch východnej Európy, predovšetkým v Československu, NDR, ZSSR a Bulharsku. Mesto Vroclav nadviazalo spoluprácu s mestami Gorkij a Drážďany (1958). V 70. rokoch sa spolupráca začala rozširovať aj o vybrané štáty západnej Európy, najmä Fínsko, Veľkú Britániu a NSR a do spolupráce sa začali zapájať aj menšie mestá. V 80. rokoch sa ešte rozšírila spolupráca s mestami NDR.

V roku 2000 malo zo 169 obcí Dolnosliezkeho vojvodstva 92 obcí (54 %) bilaterálnu alebo multilaterálnu spoluprácu (prevažoval 1 partner – 35 obcí). Najväčší počet partnerstiev mala Vroclav (9). Výrazne nižšie zapojenie do spolupráce mali vidiecke obce (30 %). Z hľadiska zastúpenia štátov dominovali nemecké (81 – 37,2 %) a české (63 – 28 %) mestá

a obce (Mapa 6.1). Tabuľka 6.4 ukazuje poradie štátov podľa partnerstiev s mestami a obcami tak Dolnosliezského vojvodstva a mestami celého Poľska. Dominancia nemeckých partnerstiev platila v roku 1998 aj pre poľské mestá (29,4 %), pri ďalších priečkach sa ukázala preferencia partnerstiev zo západoeurópskych štátov na úkor susedných štátov (Slovenská republika 7.).

Mapa 6.1 Početnosť zahraničných partnerstiev miest a gmin v Dolnom Sliezsku v roku 2000

Zdroj: Furmankiewicz, 2001

Tabuľka 6.4 Početnosť a podiel partnerstiev miest a obcí Dolnosliezského vojvodstva v roku 2000 a miest Poľska v roku 1998

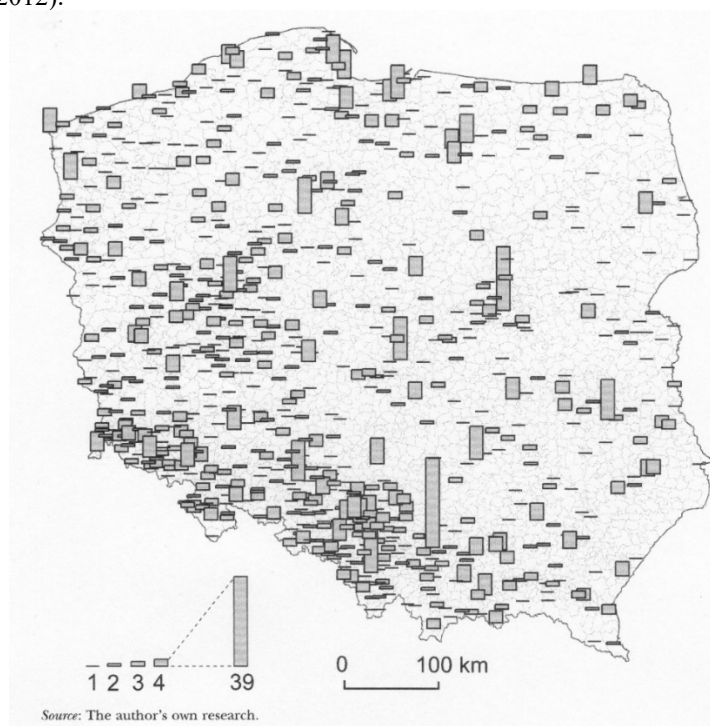
Dolné Sliezsko – Január 2000			Poľsko – Január 1998		
Štát	Počet partnerstiev	Podiel v %	Štát	Počet partnerstiev	Podiel v %
Nemecko	81	37,2	Nemecko	387	29,4
Česká republika	63	28,9	Holandsko	138	10,5
Dánsko	16	7,3	Francúzsko	124	9,4
Francúzsko	15	6,9	Dánsko	106	8,0
Holandsko	10	4,6	Švédsko	65	4,9
Veľká Británia	6	2,8	Česká republika	61	4,6
Taliansko	5	2,3	Slovenská republika	59	4,5
Litva	4	1,8	Veľká Británia	52	3,9
Ostatné štáty vých. bloku	7	3,2	Ostatné štáty vých. bloku	153	11,6
Ostatné štáty sveta	11	5,0	Ostatné štáty sveta	172	13,1
<i>Spolu</i>	<i>218</i>	<i>100</i>	<i>Spolu</i>	<i>1 317</i>	<i>100</i>

Zdroj: Furmankiewicz, 2001

V roku 2002 autor pokračoval vo výskume a rozoslal anketu 754 poľským obciam (zastúpené boli všetky tri kategórie), pričom odpovedalo 240 obcí (31,8 %). Z nich malo 220 obcí 402 partnerstiev (Furmankiewicz, 2005).

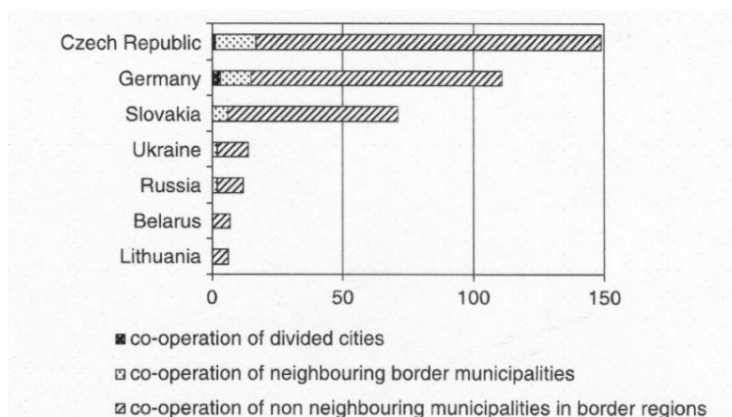
V treťom takto zameranom projekte Furmankiewicz (2007) rozšíril výskum na mestá a obce Poľska v časovom intervale 1990 – 2004 a analyzoval zahraničnú partnerskú aj cezhraničnú spoluprácu spolu. Zvolil anketový spôsob zisťovania, do ktorého sa zapojila takmer polovica existujúcich poľských samospráv. Významným faktorom pre rozvoj zahraničného partnerstva boli zahraničné školenia a študijné pobyty vyše 2 000 pracovníkov samosprávy. Súkromné kontakty miestnych spoločností boli označované ako hlavný faktor pri výbere zahraničných partnerov (Furmankiewicz, 2005). *V roku 2004 bola v Poľsku do zahraničných partnerstiev zapojená takmer polovica existujúcich obcí* (celkove 2 459 gmin). 88 % mestských, 74 % mestských a vidieckych a 40 % vidieckych obcí malo minimálne jedného zahraničného partnera (v Poľsku sú tri kategórie obcí). Najväčší počet partnerstiev mali obce v západnej a juhozápadnej časti Poľska (Mapa 6.2). Z oblastí spolupráce prevažovali kultúrne projekty, ekonomický rozvoj a cestovný ruch a posilňovanie ľudských zdrojov. V pohraničných regiónoch preferovali poľské mestá a obce partnerov z troch susedných štátov (Graf 6.3).

Podobná situácia ako v Poľsku bola s databázami aj v Českej republike a aj v Slovenskej republike (bližšie v podkapitole 6.3.1). Zlepšenie nastalo po realizácii spoločného projektu Svazu miest a obcí ČR (SMO ČR) a Združenia miest a obcí Slovenska (ZMOS). Projekt bol súčasťou programu EÚ Európa pre občanov 2007 – 2013. V rámci projektu sa v Českej republike realizoval dotazník na webových stránkach v priebehu roka 2011, pričom bol rozlíšený rozsah pre mestá (22 otázok) a obce (13 otázok). Výsledky projektu boli zhrnuté v publikácii *Současné trendy partnerství měst a obcí* (Hůlková, Mertens, Veselá a Koppitz, 2012).

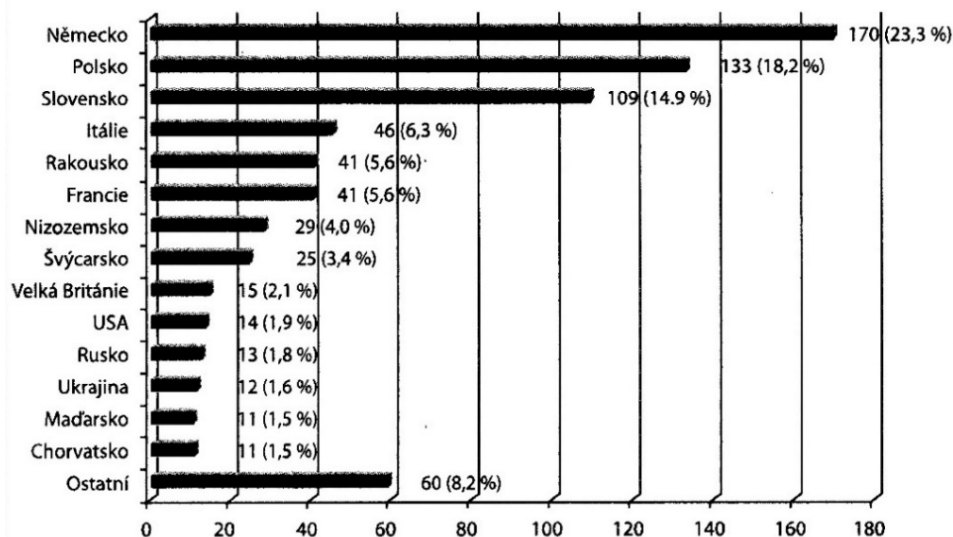
Mapa 6.2 Počet partnerstiev poľských obcí zapojených do cezhraničnej a zahraničnej partnerskej spolupráce (2002)

Zdroj: Furmankiewicz, 2007

Graf 6.3 Počet partnerstiev poľských obcí v pohraničných regiónoch so susednými štátmi v roku 2002
Zdroj: Furmankiewicz, 2007

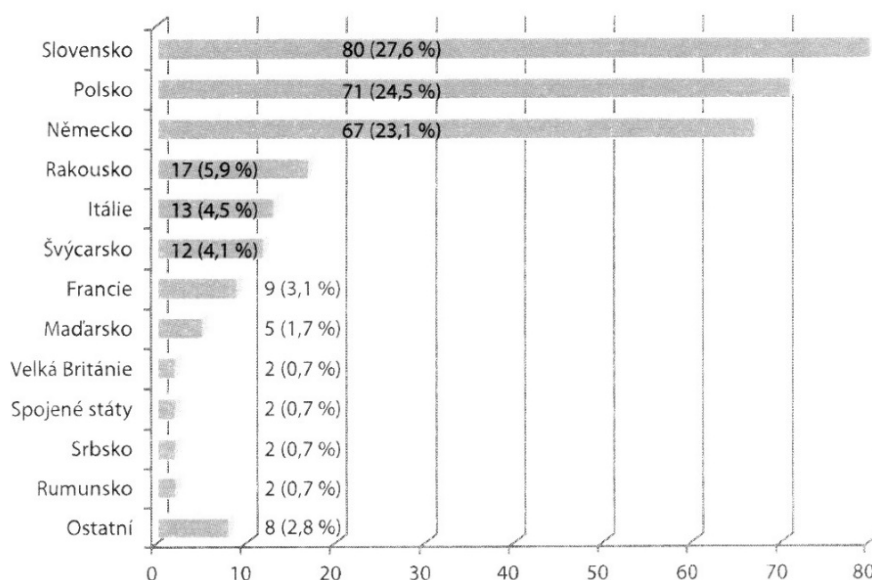
Oslovených bolo celkovo 388 miest a 5 861 obcí, návratnosť však bola veľmi rozdielna. V prípade miest bola vysoká (72,9 %), v prípade obcí veľmi slabá (len 19 %). Z 283 miest malo 234 medzinárodnú spoluprácu s celkom 730 mestami z 36 štátov. Ako ukazuje Graf 6.4, české mestá najčastejšie spolupracovali s partnerskými mestami z troch susedných štátov – Nemecka, Poľska a Slovenska. Na ďalších miestach boli atraktívne krajiny západnej Európy (Taliansko, Francúzsko, Holandsko, Švajčiarsko) a susedné Rakúsko. Sledovanie dynamiky rastu v dvoch sledovaných obdobiach (1990 – 1999, 2000 – 2011) preukázalo veľký nárast partnerstiev v druhej sledovanej dekáde (76,6 %), vývoj u najviac zastúpených štátov bol však rozdielny. Veľký nárast v druhej dekáde zaznamenali mestá Poľska a Slovenska (nárast z 39 na 69). Mestá Nemecka a Rakúska mali vyrovnané prírastky partnerstiev, v prípade miest Švajčiarska a Holandska nastala po prvej dekáde stagnácia, autori štúdie konštatovali pri uvedených štátoch stav nasýtenosti v kapacite partnerstiev.

Graf 6.4 Počet zahraničných partnerstiev českých miest podľa štátov v roku 2011
Zdroj: Hůlková, Mertens, Veselá a Koppitz, 2012

Najviac zahraničných partnerských miest mali Brno a Praha. Väčšina partnerstiev bola dohodnutá v rokoch 1990 – 2009 (90 %), pričom dominovala oficiálna forma spolupráce (84,4 %). Z partnerstiev naviazaných do roku 1989 zostalo len 61, ponechali si ich len niektoré mestá. Najstaršie partnerstvá mali z českých miest Ostrava (Volgograd od roku 1949), Hradec Králové (Alexandria od roku 1961), Znojmo (Pontassieve od roku 1963), Brno (Rennes od roku 1965), Karlovy Vary (Locarno od roku 1965) a Plzeň (Liège od roku 1965). Z 1 082 obcí malo zahraničných partnerov len 204 (18,9 %). Dominancia partnerov z troch susedných štátov bola ešte výraznejšia, len s iným poradím (Slovensko, Poľsko, Nemecko) (Graf 6.5). Z hľadiska preferovaných oblastí prevažovali v mestách aj obciach kultúra, šport, školstvo a cestovný ruch (72 % a 80 %) a za najväčšie prekážky uvádzali nedostatok finančných prostriedkov (45 % a 46 %).

V ďalšej časti publikácie autori prezentovali úspešné a podnetné príklady partnerstiev rôzneho charakteru 13 vybraných českých miest a obcí. Z nich upozorníme na tri, ktoré sa týkali spolupráce so slovenskými partnermi. Mesto Prerov malo celkom päť partnerských miest a jedným z nich bolo mesto Bardejov. Okrem iných foriem spolupráce sa dohodli na výmene pracovníkov mestských úradov. Mesto Slavičín malo štyroch partnerov a všetkých zo Slovenska. Z Dubnicou nad Váhom a Horným Srníom realizovali spoločný projekt protipovodňových opatrení a varovného systému. Obec Valašská Bystřice mala partnerskú obec Vavrišovo, s ktorou uskutočnili projekt oživenie historických udalostí a tradícií.

Graf 6.5 Počet zahraničných partnerstiev českých obcí podľa štátov v roku 2011

Zdroj: Hůlková, Mertens, Veselá, Koppitz, 2012

Spolupráca európskych škôl

Program partnerstvo škôl eTwinning predstavuje komunitu európskych škôl. Začal sa realizovať v roku 2005 ako hlavná aktivita Programu dištančného vzdelávania eLearning Európskej komisie. V roku 2007 bol pevne integrovaný do Programu celoživotného vzdelávania. Úrad centrálnej podpornej služby tohto programu pracuje pod vedením Sieť európskych škôl (EUN), medzinárodného partnerstva európskych ministrov školstva, úlohou ktorého je starať sa o rozvoj európskeho vzdelávania.

Obrázok 6.12 Logo eTwinning
Zdroj: eTwinning, 2014

Program ponúka platformu pre pracovníkov v školstve (učiteľov, riaditeľov, školských knihovníkov, atď.), ktorí pracujú v škole v jednej z európskych krajín a je zameraný na ich vzájomnú komunikáciu, spoluprácu, prípravu projektov. Program podporuje *rozvoj spolupráce európskych škôl* prostredníctvom využívania informačných a komunikačných technológií poskytovaním nástrojov a služieb, ktoré túto spoluprácu uľahčujú a umožňujú realizovať krátkodobé i dlhodobé partnerstvá zamerané na rôzne učebné predmety (European Commission, European Education and Culture Executive Agency, 2021).

Portál eTwinning (European School Education Platform, 2021) je hlavný pracovný priestor na realizáciu programu, prostredníctvom ktorého môžu zapojené školy spolu komunikovať. Je prístupný v 30 jazykoch, registrujú sa na ňom individuálni realizátori programu a projektov, ktoré realizujú dve alebo viaceré európske partnerské školy. Portál poskytuje on-line nástroje pre učiteľov na vyhľadávanie partnerských škôl, zostavovanie projektov, výmenu skúseností a nápadov, výmenu najlepších príkladov spolupráce a na okamžité nadviazanie spolupráce pomocou rôznych nástrojov prístupných na portáli.

Záujem škôl o projekt eTwinning dokazujú už dáta z roku 2006 (získané z NSS pri Žilinskej univerzite v Žiline), kedy bolo zapojených vyše 7 600 škôl z 27 európskych štátov. K iniciatívnym štátom patrila aj Slovenská republika (238 škôl) a aj susedné štáty. *V súčasnosti sú do projektu eTwinning zapojené školy zo 43 štátov. Z toho bolo 33 členských štátov eTwinning a 10 členských štátov TwinningPlus.* Podľa Súhrnnej správy 2021 sa za 17 rokov činnosti eTwinning rozrástol z občianskej iniciatívy na aktívnu komunitu škôl, do ktorej sa od jej vzniku zapojilo viac ako 937 000 učiteľov z viac ako 217 000 škôl. Programu sa postupne podarilo presadiť oficiálne prijatie systémovjšieho prístupu na štátnej úrovni. Porovnanie zapojenosti slovenských škôl a škôl susedných štátoch v roku 2021 dokazuje ich aktívny prístup k tejto forme spolupráce.

Tabuľka 6.5 Zapojenosť škôl Slovenskej republiky a susedných štátov do projektu eTwinning k 31. 12. 2021

Štát	Počet zapojených škôl	Počet učiteľov	Počet projektov	Školy s certifikátom*
Slovenská republika	2 976	12 847	10 515	21
Česká republika	4 332	12 253	9 964	9
Maďarsko	2 410	6 021	3 146	6
Poľsko	20 129	82 666	37 903	55
Rakúsko	2 052	6 172	2 446	5

Vysvetlivky: * školy s certifikátom eTwinning v školskom roku 2020/2021

Zdroj: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2021

6.4 Vývoj v Slovenskej republike

6.4.1 Slovenská republika

Vývoj do roku 1989

Úvodom treba upozorniť na terminológiu, v ére socializmu sa používal pre takýto typ spolupráce termín *družobná spolupráca*, v niektorých publikáciách sa používal ešte aj po roku 1990.

Databázy o partnerskej spolupráci miest a vidieckych obcí Slovenska do roku 1989 nie sú k dispozícii. Získať sa dajú len anketovým prieskumom. Takýto výskum uskutočnil Buček v roku 1994 (1995a, 1995b, 1998). Anketa bola rozoslaná vtedajším 136 štatutárnym mestám, na anketu odpovedalo 82 miest (60,3 %). Na upresnenie uvádzame, že podľa klasifikácie miest k poslednému sčítaniu obyvateľstva bolo v ére socializmu v roku 1980 146 miest, z nich sa však do nového zoznamu štatutárných miest dostalo 127 (Slavík, 2020a).

V ére socializmu bola spolupráca miest Slovenska poznačená politickou situáciou v rozdelenej Európe a mestá si vyberali dominantne partnerov z krajín strednej a východnej Európy. Analyzované mestá uviedli celkove 136 *družobných miest*. Vyše tretinu družobných miest tvorili české mestá (45), spolupráca slovenských a českých miest v ére Československa patrila medzi osvedčené a obľúbené partnerské vzťahy. „*Táto spolupráca svojím rozsahom a intenzitou značne prevyšovala ostatné spolupráce.*“ (Buček, 1995a). Keďže však išlo o éru Československa, v podstate táto spolupráca nebola zahraničnou. Do analýzy bola zaradená z dôvodu možného porovnania s etapou od roku 1990. Ďalšiu početnú skupinu tvorili mestá susedných štátov zo socialistického bloku – Maďarska, Poľska, Sovietskeho zväzu a Nemeckej demokratickej republiky. Podrobnejší priestorový výskum rozmiestnenia družobných miest ukázal preferenciu regiónov najbližšie ležiacich v uvedených krajinách (Mapa 6.3). Menej početná spolupráca bola s ďalšími socialistickými krajinami a vybranými štátmi západnej resp. južnej Európy (Bulharsko, Juhoslávia, Grécko, Taliansko, Nemecká spolková republika, Fínsko). Prekvapivým zistením bola absencia družobných miest zo susedného Rakúska, ale aj socialistického Rumunska a tiež Švajčiarska, Francúzska, Veľkej Británie.

Mapa 6.3 Zahraničné partnerské mestá miest Slovenska do roku 1989

Zdroj: Buček, 1998

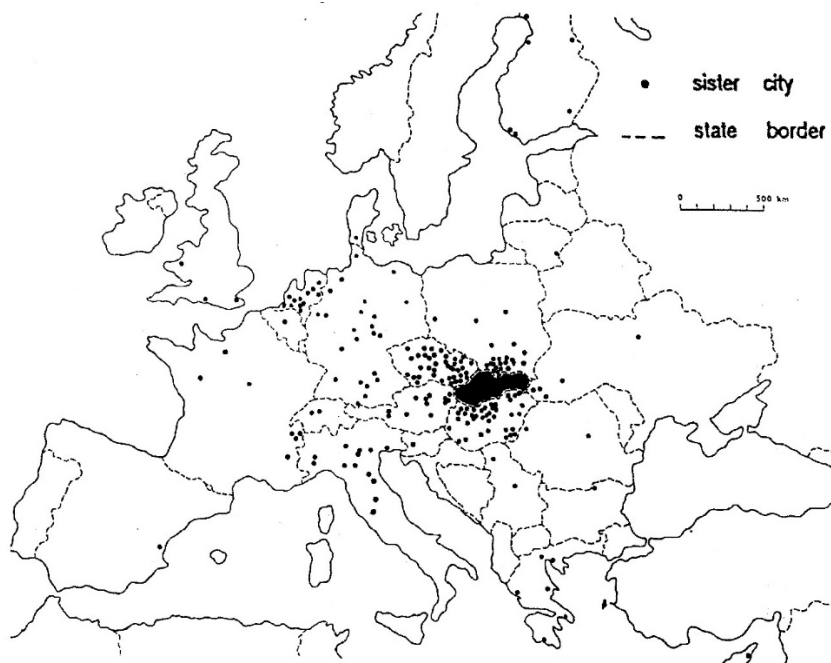
Vývoj od roku 1990

Od roku 1990 sme zaznamenali najväčší nárast partnerstiev slovenských obcí aj vďaka finančnému nástroju Európskej únie (išlo o iniciatívu Európskeho parlamentu) na podporu partnerskej spolupráce miest, v ktorom naše mestá a obce mali možnosť participovať ako projektoví partneri.

Situácia v partnerskej spolupráci sa od roku 1990 výrazne zmenila. Obmedzená spolupráca slovenských miest na mestá bývalých socialistických štátov sa postupne začala rozširovať o mestá západnej Európy. Podľa už spomínaného výskumu Bučeka (1995a, 1995b, 1998) v roku 1994 vo vzorke miest, ktoré odovzdali anketu (82), *stúpol počet partnerských miest na hodnotu 235*. Treba ešte upozorniť, že počet nových partnerov by bol ešte vyšší ako nárast oproti roku 1989 (nárast o 99), pretože niektoré mestá už nepokračovali v spolupráci s dovtedajšími partnermi. Negatívom bola nedotiahnutá inštitucionálna stránka spolupráce. *Vo väčšine prípadov deklarovali mestá SR v tejto etape len neoficiálnu spoluprácu*, oficiálne podpísaná dohoda bola len v prípade 92 zahraničných miest. Viaceré mestá plánovali začať neoficiálnu spoluprácu potvrdiť aj podpísaním dohody. Pozitívom bol aj pokles miest bez spolupráce z 10 v roku 1989 na 4 v roku 1994 (Buček, 1998).

Buček (1995a) vyčlenil 5 kategórií štátov podľa početnosti miest v partnerskej spolupráci (Mapa 6.4):

- a. *spolupráca v rámci najbližších štátov* – Maďarsko (46), Česká republika (39), partnerské mestá z Maďarska počtom predbehli partnerské české mestá, ktorých počet sa mierne zmenšil.
- b. *Nemecko, Poľsko* – z Nemecka bolo identifikovaných 24 a z Poľska 23 partnerských miest, spolupráca má predpoklady na ďalšiu rast.
- c. *Taliancko, Rakúsko, Francúzsko, Holandsko* – v každom z uvedených štátov bolo zistených 12 – 14 partnerských miest, spolupráca sa rozvíjala na dobrej úrovni.
- d. *Grécko, USA, Fínsko, Ukrajina* – išlo o menej rozšírenú spoluprácu so vzdialenejšími a menej dostupnými partnermi.
- e. *Obmedzená spolupráca s ostatnými krajinami.*

Mapa 6.4 Zahraničné partnerské mestá miest Slovenska v roku 1994

Zdroj: Buček, 1998

Buček pokračoval vo výskume zahraničných partnerstiev slovenských miest aj v ďalších rokoch. Z analýzy 8 vybraných najväčších miest SR vyplynulo, že okrem nových západných partnerov mestá obnovovali spoluprácu smerom na východ a juh a objavili sa aj príklady vzdialenejších partnerstiev (Buček, 1999). Výskum 36 miest Trnavského a Žilinského kraja potvrdil výraznú dominanciu partnerov zo susedných štátov Česka a Poľska. U oblastí spolupráce prevažovala jednoznačne kultúra a ďalej to boli šport, regionálny rozvoj a školstvo a vývojové tendencie v početnosti partnerstiev naznačovali určitý stav nasýtenia (Buček, Fedorová a Ondreičková, 2012).

Situáciu v počte partnerských miest a obcí SR v roku 2006 možno ilustrovať výsledkami prieskumu zo Združenia miest a obcí Slovenska (interné materiály ZMOS-u). Výskum sa v tom čase realizoval na výberovej vzorke 132 členských miest a obcí ZMOS-u. Počet partnerských miest a obcí kolísal od jedného partnera po 6 u vidieckych obcí a po 11 partnerov v prípade miest. Z *analyzovaných 88 vidieckych obcí* mali najviac partnerov obce Borová (5), Klížska Nemá (4), Kráľová nad Váhom (5), Sečovská Polianka (6), Svrčinovec (4). Väčšina vidieckych obcí mala len jednu partnerskú obec v zahraničí. Z *analyzovaných 43 členských miest a 2 mestských častí Bratislavy* mali v roku 2006 najviac partnerských miest:

- Nitra, Žilina – 11 miest,
- Kežmarok, Prešov – 9 miest,
- Spišská Nová Ves, Stropkov – 8 miest,
- Trenčianske Teplice – 7 miest.

Najmenej partnerských miest mali menšie mestá:

- Dobšiná, Jelšava, Lipany, Revúca, Sabinov, Sobrance, Turzovka, Veľké Kapušany, Veľký Meder, Veľký Šariš, Vrbové – 2 mestá,
- Svätý Jur – 1 mesto.

Doteraz *najrozsiahlejší výskum v zahraničnej partnerskej spolupráci miest a obcí Slovenskej republiky sa uskutočnil v roku 2011* opäť vďaka Združeniu miest a obcí Slovenska. V rámci projektu Podpora partnerstva miest národnými združeniami miestnych samospráv zo Slovenskej republiky a Českej republiky financovaného z programu Európskej únie Európa pre občanov 2007 – 2013 sa realizovala *Analýza stavu medzinárodnej partnerskej spolupráce miest a obcí Slovenska* (Špačeková, Labátová a Ďurechová, 2012).

Výskum prebiehal v troch etapách v roku 2011, oslovené boli všetky mestá, vidiecke obce a mestské časti Bratislavy a Košíc SR (2 929 lokálnych samosprávnych jednotiek). Údaje napokon poskytlo 1 377 jednotiek (47 %). Z jednotlivých samosprávnych krajov mali najvyššie percentuálne zastúpenie obce z Bratislavského samosprávneho kraja (59,55 %) a najnižšie obce z Košického samosprávneho kraja (34,92 %). Dotazník obsahoval 11 otázok zameraných na identifikáciu skúmaných jednotiek a informácie o charaktere, oblasti a spôsob financovania zahraničnej partnerskej spolupráce, formy spolupráce, cieľové skupiny obyvateľstva a bariéry spolupráce. Z 1 377 miest a obcí malo nadviazanú *zahraničnú partnerskú spoluprácu 583 miest a obcí (42 %)*.

Menšie obce, ktoré dovtedy nemali žiadnych zahraničných partnerov, uvádzali ako prekážky najčastejšie nedostatok finančných zdrojov a ľudských kapacít. Zo slovenských miest, ktoré sa zapojili do výskumu, nemali v roku 2011 žiadne partnerské mestá Hurbanovo, Partizánske, Šurany a Veľký Krtíš.

Spomínaných 583 miest a obcí SR malo nadviazaných 1 221 partnerských väzieb, čiže v priemere na jedno mesto a obec pripadali dve partnerstvá. Počet partnerstiev a počet zapojených miest a obcí SR podľa štátov ukazuje Tabuľka 6.6.

Z hľadiska zastúpenia štátov v *partnerskej spolupráci slovenských miest a obcí jednoznačne prevažovali štáty EÚ (90 %)*, medzi nimi však existovala výrazná diferenciácia. Zvyšné štáty Európy tvorili 9 % a len 1 % zastúpenie mali neeurópske štáty. Mimo Európy mali slovenské mestá a obce len 17 partnerstiev, z toho najviac v USA (9).

Tabuľka 6.6 Počet zahraničných partnerstiev miest a obcí SR podľa štátov v roku 2011

	Štát	Počet partnerstiev	Počet obcí
1	Maďarsko	344	243
2	Česká republika	302	248
3	Poľsko	273	202
4	Srbsko	42	40
5	Ukrajina	32	29
6	Nemecko	29	26
7	Rumunsko	29	24
8	Taliansko	25	24
9	Rakúsko	21	20
10	Francúzsko	21	21
	Ostatné štáty Európy	86	85
	Neeurópske štáty	17	15
	<i>Spolu</i>	<i>1 221</i>	<i>977</i>

Vysvetlivky: poradie štátov podľa počtu partnerstiev

Zdroj: Spracované autorom na základe zdroja Špačeková, Labátová a Ďurechová, 2012

Jednoznačnú dominanciu v partnerskej spolupráci si udržiavali susedné štáty – krajiny V4 – Maďarsko, Česká republika a Poľsko (75 %). V rebríčku počtu partnerstiev podľa štátov sa do prvej desiatky dostali ďalšie dva susedné štáty Ukrajina a Rakúsko, ďalej Srbsko a Rumunsko a zo západnej Európy podľa očakávania Nemecko, Taliansko a Francúzsko.

V Maďarsku malo jedného partnera 174 miest a obcí a 69 viac ako jedného partnera. Viac ako troch maďarských partnerov malo mesto Moldava nad Bodvou a 4 vidiecke obce západného Slovenska – Keť (okres Levice), Mostová (okres Galanta), Ohrady (okres Dunajská Streda) a Veľký Kýr (okres Nové Zámky). Obec Kráľová nad Váhom mala v Maďarsku dokonca až 10 partnerských miest a obcí (všetko s prívlastkom „kráľovský“). 248 slovenských miest a obcí malo 302 partnerských väzieb v Českej republike. Z toho 29 obcí malo viac ako dvoch partnerov, 8 obcí viac ako troch partnerov a tri obce mali štyri partnerstvá. V Poľsku malo jedného partnera až 177 obcí, dve partnerstvá 35 obcí a tri a viac 15 obcí. Mesto Bardejov malo najväčší počet poľských partnerov – 4 (Špačeková, Labátová a Ďurechová, 2012).

V rámci dotazníka boli zistené aj ďalšie významné poznatky o vývoji partnerstiev – časový vývoj, charakter, formy spolupráce. Z hľadiska časového vývoja partnerstiev dominujú nové partnerstvá po vzniku Slovenskej republiky (78 %). V rokoch 1993 – 2003 ich pribudlo 395 (32,4 %) a ich výrazný nárast sme zaznamenali v rokoch 2004 – 2011 (555 – 45,5 %), zrejme výrazným impulzom bolo prijatie SR do EÚ. Mestá a obce dávali prednosť pravidelnej, dlhodobej spolupráci a formálnej spolupráci, tu badáme pozitívny posun oproti skoršiemu výskumu, kde prevažovali neformálne partnerstvá (Buček, 1998). Prieskum ukázal výraznú prevahu 5 foriem spolupráce: umenie a kultúra, šport, vzdelávanie, cestovný ruch a regionálny rozvoj. Zároveň odhalil stagnáciu v ostatných formách (veda a výskum, IKT, poľnohospodárstvo a rozvoja vidieka, sociálnej politika, doprava, verejné služby, podnikateľské a investičné aktivity, spolupráca mimovládnych organizácií). Mestá a obce financujú partnerskú spoluprácu z vlastných zdrojov, prípadne kombináciou s inými zdrojmi. Predovšetkým finančné zdroje označujú hlavne obce za najväčšiu bariéru partnerstva. Podobne ako v českom projekte, aj v tomto autori zakomponovali do analýzy medzinárodných partnerstiev miest a obcí aj príklady dobrej praxe. Vybrali 4 mestá, 6 vidieckych obcí a po jednej mestskej časti Bratislavy a Košíc a snažili sa ukázať viaceré projekty spolupráce ako inšpirácie pre úspešnú spoluprácu (Dobšiná – športová olympiáda mládeže, MČ Košice-Juh – senior olympiáda, Uhrovec – Projekt Živá voda, atď.).

Pri hodnotení partnerskej spolupráce miest a obcí SR bol málo zhodnotený priestorový aspekt spolupráce a chýbala kartografická interpretácia. Škoda, že autorky nevyhodnotili

osobitne mestá SR (podobne ako v rámci projektu v ČR), u ktorých je takáto spolupráca frekventovanejšia a variabilnejšia.

Partnerská spolupráca škôl

Program *partnerstvo škôl eTwinning* ponúka od roku 2005 možnosti spolupráce s európskymi školami. V jednotlivých krajinách je program podporovaný úradmi národných podporných služieb. V Slovenskej republike je koordinačným pracoviskom programu eTwinning Národná služba pre elektronickú spoluprácu škôl (NSS) pri Žilinskej univerzite v Žiline. Pracovisko NSS ponúka slovenským učiteľom aj bezplatné akreditované školenia programu eTwinning.

Tabuľka 6.7 ukazuje situáciu v samosprávnych krajoch Slovenskej republiky dva roky od začiatku procesu. Do projektu sa zapojilo 386 škôl, pričom záujem prejavili školy všetkých samosprávnych krajov a s výnimkou materských škôl aj všetky ostatné druhy škôl. Zapojenosť škôl do projektu eTwinning má rastúci trend, v školskom roku 2021/2022 sa zapojilo už 2 977 škôl, 12 856 učiteľov a bolo nahlásených 10 525 projektov.

Tabuľka 6.7 Počty spolupracujúcich škôl SR registrovaných v systéme eTwinning podľa samosprávnych krajov v roku 2007

<i>Samosprávny kraj</i>	<i>MŠ</i>	<i>ZŠ</i>	<i>SŠ</i>	<i>VŠ</i>	<i>Iné</i>	<i>Spolu</i>
Bratislavský	0	21	13	2	0	36
Trnavský	0	11	2	2	0	15
Nitriansky	0	17	13	5	1	36
Trenčiansky	0	18	8	10	0	36
Banskobystrický	0	22	16	13	0	51
Žilinský	2	59	17	14	2	94
Košický	1	28	19	10	2	60
Prešovský	0	28	22	6	2	58
<i>Spolu</i>	<i>3</i>	<i>204</i>	<i>110</i>	<i>62</i>	<i>7</i>	<i>386</i>

Zdroj: Žilinská Univerzita, 2022

V posledných rokoch sa najlepším školám udeľuje *certifikát Škola eTwining*. Titul eTwinning škola je najvyššou metou, ktorú môže škola v rámci eTwinningu dosiahnuť. Je to ocenenie ako pre vedenie školy, tak aj pre celý školský kolektív za prácu na kvalitných eTwinning projektoch. V Slovenskej republike sa v posledných rokoch pohybuje počet takto ocenených škôl v intervale 11 – 30 (2017/2019 – 20, 2019/2020 – 11, 2020/2021 – 30, 2021/2022 – 21). Zoznamy ocenených škôl ukazujú zastúpenie nielen základných a stredných škôl, ale pravidelne sú zastúpené už aj materské školy.

Zahraničná partnerská spolupráca stredných škôl v Slovenskej republike má dlhodobejšiu tradíciu. Existuje dokonca viacero príkladov zo slovenských miest, že práve vzorová spolupráca strednej školy prerástla do oficiálnej spolupráce mesta. Ako príklad možno uviesť mesto Skalica, kde niekoľkoročná spolupráca gymnázií v Skalici a rakúskom Schwechate prerástla do oficiálnej spolupráce miest od roku 1992.

6.4.2 Vybrané mestá a regióny

Hlavné mesto Bratislava

Po zmene politickej situácie a zjednotení Európy od 90. rokov sa výrazne začala meniť aj pozícia Bratislavy. Už v roku 1991 konštatoval Rakúsky ústav priestorového plánovania veľký polohový a najmä ľudský potenciál rozvoja pre mestá Bratislava – Viedeň – Győr a označil tento región za „*Stredoeurópsky zlatý trojuholník*“. U Bratislavy sa tento potenciál ešte zvýšil získaním funkcie hlavného mesta v roku 1993. Na základe výsledkov ďalších štúdií malo toto mesto potenciál byť aj sídlom významných medzinárodných inštitúcií a stať

sa „Štrasburgom strednej Európy“. Vysoko pozitívne z hľadiska perspektívneho vývoja bola Bratislava hodnotená aj v známej štúdii výskumného inštitútu Empirica z Bonnu z roku 1993 (Slavík 2022b). Viacerí autori zdôrazňujú novú situáciu a unikátnu a strategickú polohu Bratislavy (Buček, 1996; Falt'an, 2009; Korec a Galasová, 1994; Slavík a Grác, 2008), postavenie Bratislavy v sieti metropol strednej Európy (Divinský, 2001a 2001b) a možnosti spolupráce predovšetkým s Viedňou (Mládek a Šimko, 1994, 1996; Mládek, Buček a Korec, 1998; atď.).

Okrem významnej pohraničnej polohy na rozhraní troch štátov a polohy pri dvoch susedných hlavných mestách, čo bol ideálny predpoklad k cezhraničnej spolupráci, začala aj nová etapa formovania zahraničnej partnerskej spolupráce. V prvej dekáde v 90. rokoch bolo potrebné vzážiť možné pokračovanie dovtedajších partnerstiev predovšetkým z tzv. „východného bloku“ a hľadanie nových partnerov v západnej Európe, prípadne v ostatnom svete. Pri oboch skupinách bolo treba zohľadňovať aj novú funkciu hlavného mesta.

Bratislava sa rozhodla pokračovať v partnerstve predovšetkým s talianskym mestom *Perugia*, s ktorou má najstaršiu spoluprácu už od roku 1962 a ďalej s mestom *Lubl'ana* (spolupráca od roku 1967) a mestom *Krakov* (od roku 1974, obnovená 1984, 1987), z ostatných partnerstiev plánovala v niektorých pokračovať príležitostne (Kyjev – 1969, 1976, Turku – 1976, 1986, atď.), nové smerovanie v partnerstvách naznačovali už aj posledné roky socialistickej etapy (Brémy – 1988, 1989, Larnaka – 1989, Solún – 1986, Székesfehérvár – 1989). Prvým príkladom neeurópskeho partnerstva bola spolupráca s *Clevelandom* (1990). Novými partnermi sa v prvej dekáde postupne stali mestá Maribor (1992), Namur (1992), Portland (1992), Rotterdam (1993), Moskva (1999). Názvy dokumentov boli rozdielne a predznačovali aj intenzitu spolupráce (zmluva, dohoda, protokol, memorandum, vyhlásenie). V prvej dekáde 21. storočia pokračovala Bratislava v rozširovaní počtu partnerov a potvrdení niektorých dovtedajších a pribudol ďalší významný aspekt – prijatie Slovenskej republiky do EÚ 1. mája 2004. Tri pokračujúce spolupráce potvrdila novými dokumentami – dohodou s Krakovom (2002), protokolom s Lubľanou (2002) a deklaráciou s Perugiou (2002) v prípade spolupráce s Clevelandom prišlo k uznaniu medzinárodného vzťahu Sister City (2007). Ďalšími novými partnermi sa stali Jerevan (2000), Ulm (2003), Dublin (2005) a Brno (2008). Pokračovala aj snaha v rozšírení partnerstiev mimo Európy. Nadviazané boli kontakty s Alexandriou, Hočimínovým mestom a Jeruzalemom (Interné materiály Magistrátu hlavného mesta Bratislava, 2022). Neustále rastúci význam medzinárodnej spolupráce si uvedomili aj predstavitelia hlavného mesta Bratislava, preto bol v roku 2009 spracovaný a schválený mestským zastupiteľstvom dokument analyzujúci vývoj medzinárodných aktivít za posledné roky a stanovujúci koncepciu ďalšieho postupu vychádzajúceho zo zahraničnej politiky mesta (Jonášiová a Fáberová, 2009). V materiáli sa konštatovala potreba systematizácie partnerských vzťahov s európskymi a ďalšími svetovými mestami, pričom sa akceptuje oficiálna aj neoficiálna forma spolupráce. Nástroje zahraničnej politiky mesta Bratislavy boli zhrnuté do troch základných oblastí:

- a) *bilaterálne vzťahy* – dvojstranná spolupráca so zahraničnými mestami a regiónmi,
- b) *multilaterálne vzťahy* – viacstranná spolupráca so zahraničnými mestami a regiónmi,
- b) *zahraničný marketing* – cieľená propagácia dobrého mena Bratislavy v zahraničí.

Pri bilaterálnych vzťahoch má Bratislava ambíciu sústrediť hlavnú pozornosť na hlavné mestá štátov Európskej únie, pričom najväčší predpoklad spolupráce je s hlavnými mestami susedných štátov – Viedňou, Prahou, Budapešťou a Varšavou. Metropolity ako Dublin, Lubľana, Riga, Tallin a Vilnius boli zaradené do okruhu miest širšieho európskeho priestoru (Jonášiová a Fáberová, 2009).

V prvých rokoch poslednej etapy (od roku 2010) prišlo k upresneniu niektorých partnerstiev a naviazaniu ďalších nových. Upresnil sa program spolupráce s *Moskvou* (Spoločné vyhlásenie primátorov – 2011, Program spolupráce – 2012, 2014), *Brnom* (memorandum 2011, dohoda 2012) a s Perugiou bola podpísaná Deklarácia k 50. výročiu

nadviazania vzájomných vzťahov (2012). Za významný krok treba rátať podpísanie dvoch dohôd so susednou *Viedňou* (2010, 2013). V súčasnom období sme svedkami výraznej zmeny v stratégii partnerstiev Bratislavy, medzinárodné partnerstvá sú skôr výsledkom hodnotenia potenciálu a prínosu danej spolupráce. Konkrétne dohody sú skôr uzatvárané na zastrešenie alebo potvrdenie už fungujúcich vzťahov, vo všeobecnosti sa ale od formálneho podpisovania partnerstiev už skôr upúšťa a spolupráca prebieha aj bez zmluvného základu. Momentálne sú hlavní zahraniční partneri Bratislavy mestá susedných štátov (najaktívnejšie vzťahy):

a) *Viedeň, Brno, Krakov, Ľublana* (zmluvne podložené),

b) *Praha, Budapešť, Varšava* (bez zmluvného základu)

(Interné materiály Magistrátu hlavného mesta Bratislava, 2022; Hlavné mesto SR Bratislava, 2023).

Viedeň je najbližším a zároveň strategickým partnerom v rámci medzinárodnej spolupráce Bratislavy. Túto spoluprácu predurčuje najmä vzájomná blízkosť (60 km) a pozícia hlavných miest krajín EÚ. *Viedeň* je pre Bratislavu hlavným potenciálnym poskytovateľom skúseností v oblasti úspešného riešenia mestských tém a strategických európskych a regionálnych projektov a iniciatív. Najčastejšie sa spolupracuje v nasledujúcich oblastiach: doprava, územný rozvoj, sociálne bývanie, cestovný ruch, starostlivosť o seniorov, spolupráca mestských kontrolórov, čistota v meste, atď.

Spolupráca s *Brnom* je momentálne najaktívnejšou a prakticky najvyužiteľnejšou v rámci medzinárodnej spolupráce Bratislavy. Intenzívne vzťahy sú určené prienikom priorít a záujmov v mnohých oblastiach, blízkym geografickým umiestnením, spoločnou historicko-politickou a spoločenskou skúsenosťou, porovnateľnou veľkosťou ako aj jazykovou bezbariérovosťou. Okrem tradične rozvíjaných oblastí spolupráce kultúry, dopravy a cestovného ruchu si obe mestá aktívne vymieňajú skúsenosti vo viacerých mestských témach (stratégie mesta, územné plánovanie, vzájomná propagácia, fungovanie magistrátov, spolupráca škôl, atď.).

Pre všetky tri hlavné mestá susedných štátov, členov V4 platí, že spolupráca s Bratislavou prebieha doteraz bez zmluvného základu. *Praha* patrí z hľadiska blízkeho geografického regiónu, postavenia hlavných miest EÚ, spoločného vývoja, riešenej mestskej problematiky, ale predovšetkým spoločnej historickej previazanosti, k prioritám zahraničnej spolupráce mesta Bratislavy. Je trvalým partnerom Bratislavy predovšetkým v oblasti výmeny skúseností pri príprave mestských politík, či riešení praktických aktuálnych mestských problémov (mestská hromadná doprava, územný rozvoj, správa mestských podnikov, čerpanie európskych fondov, bezpečnosť v meste, krízové riadenie a povodne, atď.). *Budapešť* je pre Bratislavu významným regionálnym partnerom. V dialógu predstaviteľov samospráv v ich spolupráci dominuje najmä oblasť kultúry, pocit spoločnej historickej spolunáležitosti, športu, gastronómie a cestovného ruchu. *Varšava* je tradičným a dôležitým partnerom Bratislavy. Mestá spája nielen blízky geografický región, ale aj spoločné témy, skúsenosti so začleňovaním do európskych štruktúr. Varšava bola partnerom aj pri konzultácii o pôsobení mesta v platforme Eurocities.

Niektoré formálne partnerstvá z minulosti stratili opodstatnenie a z hľadiska priorít a prínosu sú postupne vytláčané do úzadia. Kontakty s takýmito mestami sa prirodzene utlmujú a získavajú skôr charakter „historického partnerstva“. Hlavné mesto SR Bratislava má záujem o rozvoj medzinárodných vzťahov a aktívne vystupovanie na medzinárodnej pôde. Partnerské vzťahy však musia vychádzať z potenciálu spolupráce a jej prínosu pre obe mestá a zároveň musia zodpovedať reálnym možnostiam mesta Bratislava. Aj do ďalších rokov zostávajú prioritou hlavné mestá susedných štátov a hlavné mestá členských krajín EÚ.

Okrem bilaterálnej spolupráce začala Bratislava rozvíjať aj *multilaterálnu spoluprácu*. V roku 2001 sa stala riadnym členom *Eurocities*, ale v rokoch 2005 – 2010 mala prerušené členstvo (Jonášiová a Fáberová, 2009). Po obnovení členstva si postupne buduje výraznejšie postavenie v rámci organizácie. V roku 2002 sa Bratislava stala členom *Únie hlavných miest*

strednej a juhovýchodnej Európy (UCSEEC) a v roku 2003 členom Štrasburského klubu hneď pri jeho založení. Klub združuje európske mestá, prioritnými cieľmi sú výmena skúseností v oblastiach mestskej politiky, problémov európskych mestských aglomerácií, v budovaní medzinárodných vzťahov a rozvíjania rôznych foriem spolupráce. Prijatím Slovenskej republiky do EÚ v roku 2004 sa Bratislava stala členským mestom *Únie hlavných miest EÚ (UCEU)*. Poslaním UCEU je snaha o presadzovanie špecifických problémov európskych hlavných miest do regionálnej politiky EÚ, v roku 2013 plnila Bratislava predsednícku funkciu.

Mesto Pezinok

Pozitívnym príkladom prezentovania partnerských miest je mesto Pezinok. Na medzinárodnom veľtrhu Slovakiatour viaceré roky predstavovalo svoje 4 partnerské mestá (Obrázok 6.13). Ako jedno z mála slovenských miest na mestskom webovom portáli informuje aj o priestorovej lokalizácii partnerských miest v susedných štátoch (Obrázok 6.14). Najstaršiu spoluprácu má Pezinok s českým mestom Mladá Boleslav. V roku 1994 podpísali novú dohodu pri príležitosti 45. výročia trvania partnerských vzťahov. V roku 2000 podpísalo mesto dohodu o partnerskej spolupráci s dvomi mestami Neusiedl am See a Mosonmagyaróvár. Pre obe mestá zo susedných štátov platí blízka vzdialenosť, čo dáva možnosti prepojenia partnerskej a cezhraničnej spolupráce. Niekoľkoročné kontakty medzi študentami, športovcami a podnikateľmi boli oficiálne spečatené dohodou o spolupráci so slovinským mestom Izola v roku 2006. Doterajšie formy spolupráce sa rozšírili predovšetkým o cestovný ruch a výmenu skúseností v oblasti samosprávy.

Obrázok 6.13 Prezentácia partnerských miest mesta Pezinok na veľtrhu cestovného ruchu Slovakiatour Bratislave v roku 2009

Zdroj: Foto Slavík, 2009

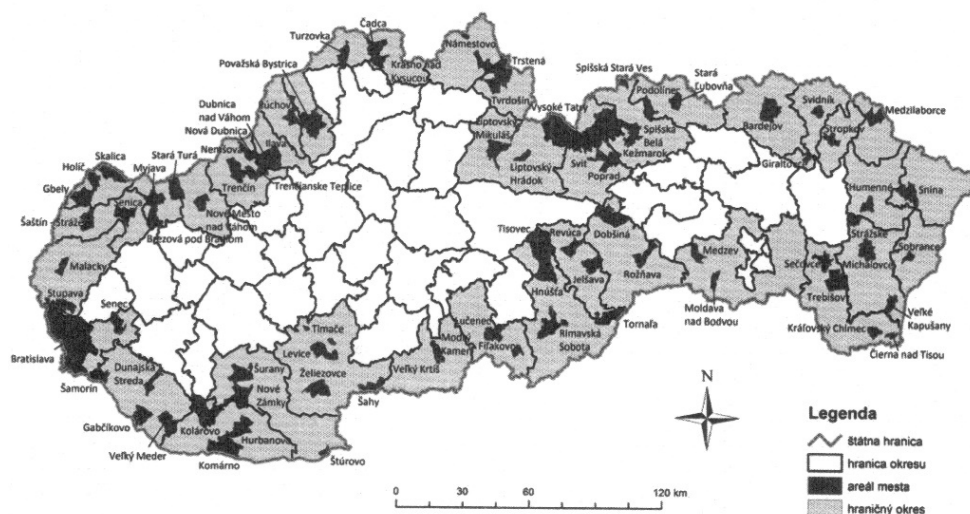

Obrázok 6.14 Partnerské mestá mesta Pezinok v susedných štátoch

Zdroj: Pezinok – oficiálne stránky mesta, 2021

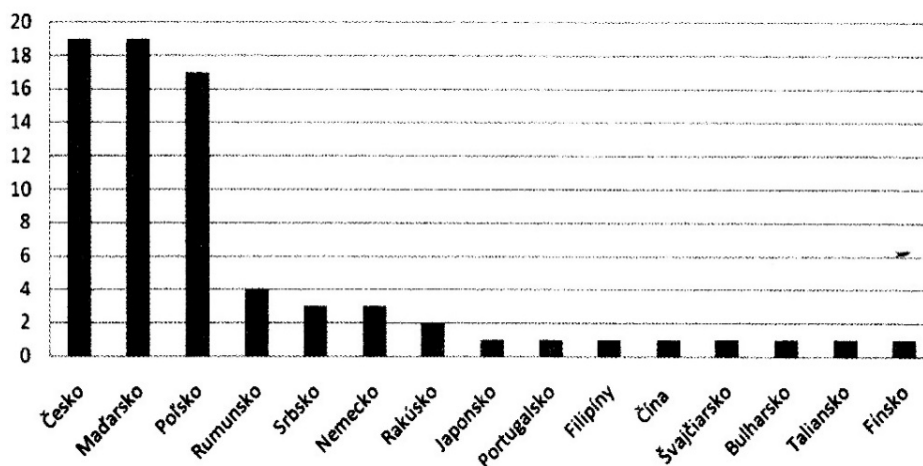
Pohraničné mestá

Viacere mestá praktizujú také formy spolupráce, že sa v podstate prelína zahraničná partnerská spolupráca s cezhraničnou. Najčastejšie sú to pohraničné mestá resp. mestá v pohraničných regiónoch. Mapa 6.5 ukazuje sieť všetkých 80 miest v pohraničných okresoch SR. Z nich najvýznamnejšou kategóriou s potenciálom spolupráce tak zahraničnej partnerskej ako aj cezhraničnej sú pohraničné mestá ležiace priamo na štátnej hranici, v SR je 20 takýchto miest. Ďalších 19 miest je v zóne do 15 km od štátnej hranice (Slavík a Koščo, 2018). Graf 6.6 dokazuje výraznú preferenciu partnerstiev pohraničných miest so susednými štátmi Česká republika, Maďarsko a Poľsko.

Mapa 6.5 Mestá SR v pohraničných okresoch

Zdroj: Benková, 2017

Graf 6.6 Zahraničné partnerstvá pohraničných miest SR podľa štátov v roku 2017

Zdroj: Benková, 2017

Tabuľka 6.8 Vybrané pohraničné mestá Slovenskej republiky so zahraničnou partnerskou aj cezhraničnou spoluprácou

	<i>Pohraničné mesto SR</i>	<i>Počet partnerských miest</i>	<i>Z toho v susednom štáte</i>	<i>Pohraničné partnerské mesto v susednom štáte</i>
	<i>Hranica s ČR</i>			
1	Skalica	8	4	Strážnice 2003, Hodonín 2019
2	Holíč	4	1	Hodonín 2003
3	Gbely	2	2	Tvrdonice 2008 N*
4	Stará Turá	1	1	Kunovice
	<i>Hranica s Poľskom</i>			
5	Čadca	4	2	Zywiec
6	Námestovo	1	1	Bielsko Biala
7	Trstená	5	2	Jablonka
8	Vysoké Tatry	9	2	Zakopanė, Bukowina Tatrzańska
9	Spišská Stará Ves	1	1	Lapsze Nizne, 2014
	<i>Hranica s Maďarskom</i>			
10	Šamorín	5	2	Mosonmagyaróvár 1991, Hainburg an der Donau 2000
11	Komárno	7	1	Komárom, 1993
12	Štúrovo	7	1	Ostrihom, 1991
13	Tornaľa	4	2	Putnok, 2000
	<i>Hranica s Ukrajinou</i>			
14	Čierna nad Tisou**	2	2	Čop

Vysvetlivky: 1991 – rok podpísania dohôd o spolupráci, N* – neoficiálna spolupráca, Čierna nad Tisou** – zaradená k pohraničným mestám, leží 550 m od štátnej hranice
Zdroje: Benková, 2017, internetové portály vybraných miest

U pohraničných miest na štátnej hranici je z partnerských miest spravidla aspoň jeden partner ležiaci hneď za hranicou alebo neďaleko hranice v susednom štáte. Dokazujú to aj údaje v Tabuľke 6.8 za 14 vybraných pohraničných miest (Bratislava je vynechaná). V prípade pohraničných miest pri hraniciach s Maďarskom bol záujem o takúto spoluprácu hneď v 90. rokoch, pri ostatných mestách väčšinou až po roku 2000. Preverovali sme aj zvyšné pohraničné mestá, ale tie zatiaľ takéto prepojenie partnerstva nevyužívajú (Gabčíkovo, Medzilaborce, Nemšová, Stupava, Šahy) (Benková, 2018). K hlavným faktorom výberu najbližších miest za štátnou hranicou na partnerstvo patria charakter hranice, priepustnosť hranice, jazyková príbuznosť. Podobný výsledok predpokladáme aj pri mestách v ďalšej zóne do 15 km od štátnej hranice, príkladom je vyššie popísané mesto Pezinok.

Mestá a obce pohraničného regiónu Záhorie

V rokoch 2015 – 2017 sme realizovali s diplomantkou výskum vývoja zahraničnej partnerskej spolupráce v pohraničnom regióne Záhorie, a to do roku 1989 a v etape 1990 – 2016. Výskum bol založený na anketovom prieskume, kde sa zisťoval výber partnerov, preferované formy a oblasti spolupráce, bariéry spolupráce a perspektívy (Szolgová, 2017).

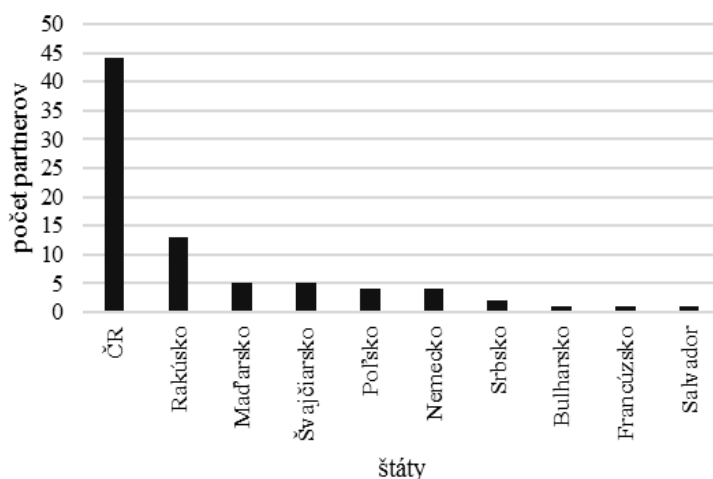
Región Záhorie tvorí 78 obcí (z toho 1 vojenský obvod Záhorie), z čoho je sedem obcí so štatútom mesta. Je to pohraničný región susediaci s Českou republikou a Rakúskom, špecifikom je, že štátnu hranicu tvorí po celom úseku rieka Morava. Región Záhorie v súčasnosti tvoria všetky mestá a obce okresov Skalica, Senica a Malacky.

Zo súčasných pohraničných regiónov Slovenskej republiky sa najviac viditeľné zmeny udiali práve na jeho západnej hranici, teda na hranici s Českou republikou a Rakúskom, ktorá sa nachádza aj na území skúmaného regiónu Záhorie. Prvou výraznou zmenou

v porovnaní s minulosťou bolo vytvorenie nového hraničného režimu s Českou republikou, druhou bol pád tzv. železnej opony, ktorá sa tiahla pozdĺž hranice medzi Slovenskou republikou a susedným Rakúskom (Kollár, 2003a). Doterajšie prepojenie s Rakúskom je nepostačujúce, v čase výskumu boli na slovensko-rakúskej hranici len dva hraničné priechody, na sledovanom úseku slovensko-českej hranice štyri.

Keďže návratnosť ankiet po prvom kole bola slabšia, kombinovali sme urgovanie ankiet so zisťovaním údajov elektronickou poštou a telefonicky vo viacerých kolách, napokon s nezistenými údajmi zostala len jedna obec (Kostolište). Výsledky ukázali veľmi nízku intenzitu zahraničných partnerstiev do roku 1989. Zahraničné partnerstvá malo len 11 obcí regiónu (14 %), z toho 3 mestá (Malacky, Senica, Skalica). Zo 14 partnerstiev bolo osem českých (pri ére socializmu zaraďujeme tieto partnerstvá z dôvodu porovnania s etapou od roku 1990). Od roku 1990 nastali priaznivejšie podmienky tak pre cezhraničnú ako aj zahraničnú partnerskú spoluprácu, počet obcí, ktoré sa zapojilo do partnerskej spolupráce sa výrazne zvýšil. *Do roku 2016 sa do tejto spolupráce zapojilo 41 obcí, čím sa podiel zvýšil na 53 % obcí regiónu.* Zo 7 miest naďalej zostalo bez zahraničného partnerstva mesto Šaštín-Stráže (upozornil na to pri výskume miest Trnavského kraja aj Buček, 2012). Počet partnerstiev sa zvýšil na 80, pričom mestá a obce uprednostňovali oficiálna forma spolupráce (61). Z 18 pohraničných obcí nemali štyri žiadneho partnera. Náš predpoklad nadviazania spolupráce predovšetkým s českými a rakúskymi pohraničnými obcami sa potvrdil. Očakávali sme však vyšší podiel rakúskych partnerov. Aj v tomto období stále pretrvávala výrazná a silná orientácia miest a obcí regiónu Záhorie na české obce a mestá. Škálu partnerstiev spestrili v posledných rokoch partneri z Maďarska, Poľska, Švajčiarska a Nemecka (Graf 6.7). Najvzdialenejšieho partnera má mesto Senica – mesto Santa Tecla v Salvadore. Zisťovali sme aj plánované ďalšie partnerstvá. Súčasnú situáciu by malo zlepšiť zapojenie 9 obcí bez partnerstva a rozšírenie partnerov u 6 obcí. Z oblastí spolupráce najväčší podiel tvorila *kultúra a umenie a ďalej šport, školstvo, samospráva a cestovný ruch*. Väčšina miest a obcí regiónu Záhorie pravidelne usporadúva rôzne kultúrno-spoločenské podujatia. Práve táto oblasť spolupráce môže byť ako štartovacia oblasť spolupráce, vďaka ktorej sa môže spolupráca neskôr rozvinúť i do iných oblastí alebo z priateľskej formy môže prejsť až do oficiálnej. Perspektívnou oblasťou spolupráce sa ukazuje cestovný ruch. Vďaka neustálemu zvyšovaniu a spestrovaniu ponuky pre turistov sa tento región stáva atraktívnym aj pre partnerskú spoluprácu. Za najčastejšie bariéry spolupráce boli označené financie, vzdialenosť a jazyková bariéra (Szolgová, 2017).

Graf 6.7 Zahraničné partnerstvá miest a obcí regiónu Záhorie podľa štátov v roku 2016
Zdroj: Szolgová, 2017; spracované autorom

Zoznam použitej literatúry

- AEBR (Association of European Border Regions), 1999. Institutional Aspects of Cross-border Cooperation. Gronau : AEBR [cit. 2020-10-20]. Dostupné na: http://www.aebr.net/publikationen/pdfs/inst_asp_99.en.pdf.
- AEBR (Association of European Border Regions), 2000. Praktický príručce pro přeshraniční spolupráci. 3. aktualizované vydanie. Brusel : Evropská komise, 2000. [cit. 2021-10-09]. Dostupné na: <https://www.scribd.com/doc/132282902/Lace-Guide-cz>.
- AEBR (Association of European Border Regions), 2013. Annual Report 2012. Gronau : Association of European Border Regions. [cit. 2022-12-28]. Dostupné na: <https://www.aebr.eu/annual-reports>.
- AEBR (Association of European Border Regions), 2021. Celebrating 50 years of cross-border cooperation thanks to AEBR's work. [cit. 2021-10-09]. Dostupné na: <https://www.aebr.eu/celebrating-50-years-of-cross-border-cooperation-thanks-to-aebrrs-work>.
- AEBR (Association of European Border Regions). 2022. History. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.aebr.eu/history>.
- AEBR (Association of European Border Regions), 2023. Our members. [cit. 2023-11-11]. Dostupné na: <https://www.aebr.eu/members>.
- ALGER, C. F. 1999. The future of democracy and global governance depends on widespread public knowledge about local links to the world. *Cities*, 16, 3, 195-206.
- ANDERSON, M., BORT, E., eds. 1998. *The frontiers of Europe*. London : Pinter.
- ANDERSON, M., BORT, E. 2001. *Frontiers of the European Union*. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- ANDERSON, J., O'DOWD, L. 1999. Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meaning, Changing Significance. *Regional Studies*, 33, 7, 593-604.
- ANDERSON, J., O'DOWD, L., WILSON, T. 2002. Why study borders now? New borders for a changing Europe: Cross border cooperation and governance. *Regional & Federal Studies*, 12, 4, 1-13.
- ANGELOVIČ, M., BENČ, C. 2012. Vybrané problémy mikroregionálnych združení obcí na slovensko-ukrajinském pohraničí. *Folia Geographica*, 54, 19, 27-36.
- BAAR, V. 1995. Administrative Frontiers as Lines of Tension among States and Regions. In: Baran, V., ed. *The boundaries and their impact on the territorial structure of region and state*. Acta Universitatis Matthiae Bellii, Geografické štúdie, 1, 22-25.
- BABKOVÁ, S. 2008. Euroregión Tatry na území Slovenskej republiky. [Diplomová práca]. Bratislava: Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- BACSI, Z., KOVÁCS, E. 2007. Development features of cross-border regions. Keszthely : Association of Keszthely-Hévíz Microregion – West Transdanubia Social Sciences Research Group.
- BAERT, T. 2008. A cross-border approach to city-region (metropolitan) policies: the case of Metropole Lille. *Urban Research and Practice*, 1, 2, 199-209.
- BACHVAROV, M. 1998. Diasporas and frontiers in the Balkans. *Region and Regionalism*, 3, 46-54.
- BAJMÓCI, P., BALISZ, D. 2020. Rajka – rapid changes of social, architectural and ethnic character of a cross-border suburban village of Bratislava in Hungary. In: Letenyei, L., Dobák, J., eds. *Mental Mapping. The Science of Orientation. New approaches to location – Spatial patterns of the global economy conference*. Budapest, 5. – 7. November 2019. Passau : Schenk, 49-69.
- BALDERSHEIM, H., BUČEK, J., SWIANIEWICZ, P. 2002. Mayors Learning across Borders: The International Networks of Municipalities in East-Central Europe. *Regional & Federal Studies*, 12, 1, 126-137.
- BALEJ, M., JEŘÁBEK, M., eds. 2004. Geografický pohled na současné Česko. Acta Universitatis Purkynianae, 100, *Studia Geographica* 6.
- BALISZ, D., BAJMÓCZY, P. 2019. Cross-border suburbanisation around Bratislava – changing social, ethnic and architectural character of the “Hungarian suburb” of the Slovak capital. *Geografický časopis*, 71, 1, 73-98.
- BARAN, V., ed. 1995. *The Boundaries and their impact on the territorial structure of region and state*. Acta Universitatis Matthiae Bellii, Geografické štúdie, 1. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 1995.

- BASBOGA, K. 2020. The role of open borders and cross-border cooperation in regional growth across Europe. *Regional Studies, Regional Science*, 7, 1, 532-549.
- BAUER, P., DARLEY, M., eds. 2007. *Borders of the European Union: Strategies of Crossing and Resistance*. Praha : Cefres.
- BENČ, V., BILČÍK, V., DULEBA, A., GRUBER, S., STRÁŽAY, T. 2013. Dve dekády slovensko-rakúskych vzťahov. Bratislava : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku.
- BENKOVÁ, M. 2017. Cezhraničná a zahraničná partnerská spolupráca pohraničných miest Slovenskej republiky. [Diplomová práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- BERESECKÁ, J., HRONEC, Š., IKRÉNYIOVÁ, K., KÁRPÁTY, P., MIHÁLYI, G., ŠKRDLOVÁ, K., SLAVÍK, V. 2020. Efektivita a výkonnosť súčasného stavu medziobecnej spolupráce na úrovni vnútroštátnych a prihraničných regiónov. Bratislava : ZMOS [cit. 2022-12-03]. Dostupné na: https://npmodmus.zmos.sk/download_file_f.php?id=1274479.
- BERRY, B. J. L. 1973. *Growth Centers in the American Urban System: Community development and regional growth in the sixties and seventies*. Cambridge : Balinger Publishing Company.
- BEZÁK, A. 1995. O dvoch koncepciách hraníc v priestorovej analýze. In: Trizna, M., ed. *Vybrané problémy súčasnej geografie a príbuzných disciplín*. Bratislava : Kartprint, 225-232.
- BIZUBOVÁ, M., KOLLÁR, D., LACIKA, J., ZUBRICZKÝ, G. 2000. *Slovensko-rakúsko-maďarské Podunajsko*. Bratislava : Dajama.
- BLAHUNKA, J., ŠLAHOR, P. 1998. Štátne hranice Slovenskej republiky. *Kartografické listy*, 6, 6, 13-20.
- BLATTER, J. 2003. Beyond hierarchies and networks: Institutional logics and change in trans-boundary spaces. *Governance*, 16, 4, 503-526.
- BLATTER, J. 2004. From 'spaces of place' to 'spaces of flows'? Territorial and functional governance in cross-border regions in Europe and North America. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28, 3, 530-548.
- BOGÁR, M. 2013. Bratislava Metropolis? In: Perrault, D., Bogár, M., Králik, Ľ., Urban, Ľ. a kol. *Bratislava metropolis*. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 206-219.
- BOGÁR, M. 2016. Bratislava, súčasť cezhraničného regiónu. Niekoľko poznámok k suburbanizácii v kontakte troch krajín. In: Moskvín, A., ed. *Bratislava – mesto na križovatke kultúr / Bratislava – miasto na skrzyżowaniu kultur*. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 231-243.
- BOGÁR, M., KRÁLIK, Ľ., URBAN, Ľ. 2013. Medzipriestor. In: Perrault, D., Bogár, M., Králik, Ľ., Urban, Ľ. a kol. *Bratislava Metropolis*. Bratislava : Spolok architektov Bratislava, 31-53.
- Borders in Globalization Review*. [cit. 2021-12-25]. Dostupné na: <https://journals.uvic.ca/index.php/bigreview/issue/archive>.
- BORCHERT, J. R. 1961. The twin cities in urbanized area: past, present, future. *Geographical Review*, 51, 1, 47-70.
- BÖHM, H. 2020a. Pomoraví/Weiviertel/Záhorie. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration*, Vol. 1., Bruxelles : Peter Lang, 435-436.
- BÖHM, H. 2020b. TRITIA. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration* Vol. 1., Bruxelles : Peter Lang, 794-797.
- BÖHM, H. 2021. The influence of the Covid-19 pandemic on Czech-Polish cross-border cooperation: From debordering to rebordering? *Moravian Geographical Reports*, 29, 2, 137-148.
- BÖHMCHESOVÁ, E. 2004. Euroregión Tatry. Podtatranscov spája kus spoločnej histórie. *Euroreport*, September, 36.
- BRADNOVÁ, H. 1992-1993. Euroregiony. Kapitoly z politickej geografie. *Geografické rozhledy*, 2, 2, 45.
- BRAKMAN, S., GARRETSEN, H., OUMER, A. 2016. Town Twinning and German City Growth. *Regional Studies*, 50, 8, 1420-1432.
- BRANDA, P. 2009. Euroregiony v České republice – komparativní analýza. In: *Současná Evropa*, 1, 71-101. [cit. 2021-11-12]. Dostupné na: <https://geography.upol.cz/soubory/lide/smolova/GCZ/Euroregiony%20v%20CR.pdf>.
- Bratislavský samosprávny kraj, 2015. *Urbanistická štúdia cezhraničného prepojenia územia BSK a susediacich rakúskych obcí formou cyklolávk cez rieku Morava*. Bratislava : Bratislavský samosprávny kraj.

- Bratislavský samosprávny kraj, 2021. Výbor regiónov. Kancelária BSK v Bruseli [cit. 2021-11-21]. Dostupné na: www.bratislavaregion.eu/sk/stranka/20/vybor-regionov.
- Bratislavský samosprávny kraj. 2023. Tretí cyklomost ponad Moravu spájajúci Gajary a Dürnkruz zatiaľ nebude. [cit. 2023-12-01]. Dostupné na: <https://zahori.sk/76606/bsk-treti-cyklomost-ponad-moravu-spajajuci-gajary-a-durnkrut-zatial-nebude>.
- BRUNET-JAILLY, E. 2010. The State of Borders and Borderlands Studies 2009: A Historical View and a View from the Journal of Borderlands Studies. *Eurasia Border Review*, 1, 1, 1-15.
- BRUNET-JAILLY, E., CARPENTER, M. J. 2020. Introduction to the Special Issue: Borderlands in the Era of Covid-19. *Borders in Globalization Review*, Special Issue: Borderlands in the Era of Covid-19, 2, 1, 7-11.
- BRZICA, D. 2008. Positioning Bratislava in an emerging cross-border metropolitan area. In: Ache, P., Andresen, H. T., Maloutas, T., Raco, M., Taşan-Kok, T., eds. *Cities competitiveness and cohesion: discourses, realities and implementation*. Heidelberg : Springer, 243-256.
- BUČEK, J. 1992. Environmentálny rozmer euroregiónov. *Životné prostredie*, 26, 5, 255-258.
- BUČEK, J. 1995a. Medzinárodná spolupráca slovenských miest. I. časť. *Obecné noviny*, 5, 39, 16-17.
- BUČEK, J. 1995b. Medzinárodná spolupráca slovenských miest. II. časť. *Obecné noviny*, 5, 40, 14-15.
- BUČEK, J. 1996. Mesto, štát a územie (Prípadová štúdia hlavného mesta Slovenskej republiky – Bratislavy). *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 36, 127-250.
- BUČEK, J. 1998. International co-operation of Slovak cities. In: Barlow, M., Lengyel, I., Welch, R., eds. *Local development and public administration in transition*. Szeged : József Attila University, 192-204.
- BUČEK, J. 1999. Význam a priestorové súvislosti medzinárodných vzťahov miest. *Folia Geographica*, 3, 13-18.
- BUČEK, J., FEDOROVÁ, Z., ONDREIČKOVÁ, A. 2012. Súčasný trendy v medzinárodnej spolupráci slovenských miest. *Geografické informácie*, 16, 1, 33-41.
- BUČEK, J., GURŇÁK, D., IŠTOK, R., SLAVÍK, V., SZÖLLÖS. 2009. A new state in Central Europe – the changing political geography of the Slovak republic. *Geographia Slovaca*, 26, 17-47.
- BUČEK, J., TREMBOŠ, P. 1992. Možnosti utvárania euroregiónov z hľadiska územného rozvoja. Bratislava : URBION.
- BUFON, M. 1998. Borders and Border Landscapes: A theoretical Assesment. *Region and Regionalism*, 3, 7-14.
- BUFON, M. 2005. Geography of Border Landscapes, Borderlands and Euroregions in the Enlarged EU. *Region and Regionalism*, 7, 1, 61-77.
- BUFON, M. 2007. Border Regions in a Re-integrated Europe. *Moravian Geographical Report*, 15, 1, 2-13.
- BUJDOSÓ, Z., PÉNZES, J. 2012. The spatial aspects and distribution of the touristic development resources in the border microregions of Hungary. In: Pénez, Z., Radics, Z., eds. *Roma population on the peripheries of the Visegrad countries. Spatial trends and social chalenges*. Debrecen : Kiadta, DIDAKT Kft., 226-239.
- BUZINKAY, A. 2003. Komplexná ponuka Euroregiónu Kras. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/dennik/podnikanie-a-demokracia/79623-komplexna-ponuka-euroregionu-kras>.
- Bystré, 2021. Cultural Village of Europe. Bystré : Oficiálni stránky mesta. [cit. 2021-11-21]. Dostupné na: www.bystre.cz/mesto/mesto-a-okoli/mezinarodni-spoluprace/14-cultural-village-of-europe.
- CAMPBELL, E. 1987. The Ideals and Origins of the Franco-German Sister Cities Movement, 1945 – 70. *History of European Ideas*, 8, 1, 77-95.
- CASAGLIA, A. 2020. Nicosia Beyond Partition: Complex Geographies of the Divided Cities. Milano : Edizioni Unicopli.
- CEMR (Council of European Municipalities and Regions), 2006. Európska charta rovnosti žien a mužov na miestnej úrovni. Rada európskych obcí a regiónov a jej partneri. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: https://www.ccre.org/docs/charte_egalite_sk.pdf.
- CEMR (Council of European Municipalities and Regions), 2007. Partnerství pro budoucnost. Praktická příručka. Praha, Paris, Brussels : Svaz měst a obcí ČR. [cit. 2021-12-21]. Dostupné na: www.ccre.org/img/uploads/piecesjointefilename/twinning_for_tomorrows_world_cs.pdf.
- CEMR (Council of European Municipalities and Regions), 2021. Logo and identity. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: <https://www.ccre.org/en/actualites/view/2239>.

- CEMR (Council of European Municipalities and Regions), 2022. Introducing CEMR. [cit. 2022-10-16]. Dostupné na: https://www.ccre.org/en/article/introducing_cemr#.
- CRCD (Center for research, cross-border cooperation & development), 2015. This week (XXVI) Euroregion: Sajó-Rima. [cit. 2021-11-26]. Dostupné na: <https://euroregionxweek.wordpress.com/2015/10/19/this-week-xxvi-euroregion-sajo-rima-basic-facts>.
- CEPIT, 2021. Región. [cit. 2021-11-21]. Dostupné na: <https://cepit.eu/sk/region>.
- CESCI (Central European Service for Cross-border Initiatives), 2023. [cit. 2023-08-30]. Dostupné na: <https://budapest.cesci-net.eu/en>.
- CETKOVSKÝ, S., KLUSÁČEK, P., MARTINÁT, S., ZAPLETALOVÁ, J. 2007. Some Aspects of Cross-Border Cooperation in Euroregions in the Czech Republic on Example of The Šumava Region. *Moravian Geographical Report*, 15, 1, 43-55.
- CIRNER, M. 2017. Cezhraničná spolupráca v Európe a verejná správa naprieč hranicou. (Slovensko – Ukrajina). Pracovný zošit VI. Prešov : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o. a Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- CLARKE, N. 2010. Town Twinning in Cold-War Britain: (Dis)continuities in Twentieth-Century Municipal Internationalism. *Contemporary British History*, 24, 2, 173-191.
- CLARKE, N. 2011. Globalizing Care? Town twinning in Britain since 1945. *Geoforum*, 42, 1, 115-125.
- Club of Rome, 2023. About us. Impact hub. Alberto Gasparini. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: www.clubofrome.org.
- Congress of Local and Regional Authorities, 2009. The state of transfrontier co-operation in Europe. Draft Report. Working Group on Inter-regional Co-operation. [cit. 2022-09-24]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/transfrontier-co-operation-in-europe-working-group-on-inter-regional-c>.
- Congress of Local and Regional Authorities, 2022. Origins and history. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/congress/origins-and-history>.
- CORRIGAN, J., SÜLI-ZAKAR, I., BÉRES, C. 1997. The Carpathian euroregion. *European Spatial Research and Policy*, 4, 1, 113-124.
- Council of Europe, 1984. Recommendation No. R (84) 2 of the Committee of Ministers on the European Regional/Spatial Planning charter, Appendix. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/native/09000016804c87cb>
- Council of Europe, 1992. Výkladová správa k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov (neoficiálny preklad – Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages). Strasbourg : Council of Europe. [cit. 2022-10-08]. Dostupné na: rm.coe.int/16806d364a.
- Council of Europe, 2021. Logo associations. Congress of Local and Regional Authorities. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/about-us/logo-associations>.
- Council of Europe, 2022a. The Council of Europe in brief. What we do. Structure. Our member States. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/about-us>.
- Council of Europe, 2022b. Complete list of the Council of Europe's treaties. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list2>.
- Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. 2022. About us – A European Assembly of local and regional elected representatives. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/congress/overview>.
- Council of Europe, Institute for International Sociology, 2010. SWOT 1 – Analysis and planning for cross-border co-operation in Central European countries. Gorizia : Institute for International Sociology for Council of Europe. [cit. 2022-12-26]. Dostupné na: isig.it/wp-content/uploads/2012/11/SWOT-1-Analysis-and-Planning-for-Cross-border-Co-operation-in-Central-European-Countries-2010.pdf.
- Council of Europe, Institute for International Sociology, 2010. SWOT 2 Analysis and planning for cross-border co-operation in Northern Europe. Gorizia : Institute for International Sociology for Council of Europe. [cit. 2022-12-26]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16806f8314>.
- CREMER, R. D., BRUIN, A., DUPUIS, A. 2001. International Sister-Cities Bridging the Global-Local Divide. *American Journal of Economics and Sociology*, 60, 1, 337-401.
- Cultural Village of Europe, 2014. Cultural Villages of Europe. Charter. History. [cit. 2021-11-21]. Dostupné na: <https://www.cultural-village.com/index.php>.
- CZIMRE, K. 2013. Development of cross-border regions. Debrecen : Egyetem.
- ČERVENÝ, P. 1999. Význam kartografie pro spolupráci v Euroregionu Egrensis. *Geografie*, XI. Brno, 17-19.

- Český statistický úřad. 2005. Euroregiony v České republice. Liberec : Český statistický úřad. [cit. 2021-10-30]. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/czso/euroregiony-v-ceske-republice-2004-a47b9eri1>.
- ČUCHOROVÁ, Z. 2007. Prihraničný región (definícia, klasifikácia, regionalizácia). In: 8. vedecká konferencia doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, Nitra, 18. – 19. 4. 2007. Nitra : Fakulta prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa, 571-578.
- De BLIJ, H. J., MULLER, P. O. 1988. Geography, regions and concepts. New York : Wiley.
- DE VILIER, J. C. 2009. Success factors and the city-to-city partnership management process – from strategy to alliance capability. *Habitat International*, 33, 2, 149-156.
- DELMARTINO, F. 2004. Euroregiony v západoeurópskej perspektíve. In: Falt'án, L., ed. Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euro-regióny). Bratislava : NK UNESCO – MOST, Sociologický ústav SAV, 131-138.
- DEREK, M. 2006. Polish Border Communes – Fiscal Slack or Fiscal Stress? *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 49, 105-113.
- DIJKSTRA, L., POELMAN, H. 2012. Cities in Europe: The new OECD-EC definition. *Regional Focus*, 1, 1-16.
- DIMITROVOVA, B. 2008. Making of Europe's Borders Through the European Neighbourhood Policy. *Journal of Borderlands Studies*, 23, 1, 53-68.
- DIVINSKÝ, B. 2001a. Bratislava within the System of Selected Central European Metropolities – A Population Analysis. *European Spatial Research and Policy*, 8, 1, 91-103.
- DIVINSKÝ, B. 2001b. Postavenie Bratislavy v stredoeurópskom metropolitnom systéme z populačného hľadiska. *Geografický časopis*, 53, 2, 171-190.
- Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. [cit. 2023-02-12]. Dostupné na: https://www.enviportal.sk/uploads/scoredocument/pariz1611_1972_upr.pdf.
- DOKOUPIL, J. 1998. Funkce hranic v přeshraničním rozvoji a spolupráci regionů České republiky a Německa. *Geografie*, X, Brno, 15-21.
- DOKOUPIL, J. 2000. Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko-bavorském prostoru. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 1, 10-18.
- DOKOUPIL, J. 2001. Přeshraniční spolupráce jako součást regionálního rozvoje česko-bavorského pohraničí. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, 4, 270-279.
- DOKOUPIL, J. 2002. Approaches to the typology of Czech borderland. In: Proceedings of the international colloquy. State border reflection by border region population of V4 states. Nitra : Constantine the Philosopher University and International Visegrad Fund, 22-32.
- DOKOUPIL, J. 2004a. Hranice a hraniční efekt. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T., eds. České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování. Praha : Academia, 47-58.
- DOKOUPIL, J. 2004b. Typologie českého pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T., eds. České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování. Praha : Academia, 137-147.
- DOKOUPIL, J. ed. 2001. Přehled literatury k problematice pohraničí. Plzeň : Západočeská univerzita.
- DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. 2004. Zhodnocení literatury. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T., a kol. 2004. České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování. Praha : Academia, 29-31.
- DOKOUPIL, J., JEŘÁBEK, M. 2004. Hraníční regiony Evropské unie. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T., a kol. České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování. Praha : Academia, 163-177.
- DOKOUPIL, J., MATOUŠKOVÁ, A., PREIS, J., ROUSOVÁ, M., KAŇKA, L. 2012. Euroregion Šumava. Plzeň : Aleš Čeněk.
- DOKOUPIL, J., TOUŠEK, V. 2001. Zahraniční pracovníci na trhu práce v pohraničí. In: Jeřábek, M., ed. Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky. Praha, Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR, 40-46.
- Douzelage 2021. Mission and goals. Constitution. [cit. 2021-09-25]. Dostupné na: <http://douzelage.eu>.
- DRGŇA, V. 1999. Pohraničné územia Slovenska a regionálna komparácia. *Geografie*, XI, Brno, 36-42.
- DRGŇA, V. 2001a. Euroregiony – nový prvok regionálnej štruktúry Slovenskej republiky. *Geografie*, XII, Brno, 26-30.
- DRGŇA, V. 2001b. Cezhraničná spolupráca (na príklade Slovenskej republiky a Českej republiky). *Miscellanea Geographica*, 9, Plzeň : Západočeská univerzita.
- DRGŇA, V. 2003. Cezhraničná spolupráca: nový fenomén v regionálnej politike (na príklade pohraničných území v SR). *Geografie*, XIV, Brno, 10-15.

- DRGOŇA, V., SUKUPČÁKOVÁ, M. 2006. Cross-Border Cooperation of the Town of Štúrovo – Ostrihom in the Context Visitors' Opinion. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 49, 115-123.
- DUBCOVÁ, A. 2002. Perception of border line by population of the Danubian euroregions of the Slovak-Hungary border. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Coloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 248-264.
- DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H. 2004. Cestovný ruch ako impulz regionálneho rozvoja slovensko-maďarského pohraničia okresu Komárno. *Geografické informácie*, 8, Nitra, 469-480.
- DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H., BAGITOVÁ, J. 2006. Current problems of regional development of the border region of Komárno District and Contiguous Part of Komárom-Esztergom county. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 49, 125-136.
- DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H., eds. 2002. *Proceedings of the International Coloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University.
- DULEBA, A. 1993. Karpatský euroregión – genéza projektu transhraničnej spolupráce. *Medzinárodné otázky*, 2, 4, 93-115.
- DULEBA, A. a kol. 2017. *Hranice a cezhraničná spolupráca. Úvod do výskumu hraníc*. Prešov : ADIN s. r. o., Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- DULEBA, A. ed. 2019. *Cross-Border Cooperation between Slovakia and Ukraine (Volume II: Impact of intergovernmental relations)*. Prešov : Prešovská Univerzita.
- DULEBA, A. 2021. Bilaterálne vzťahy SR s Ukrajinou a prognóza ich vývoja v strednodobej perspektíve: Návrh stratégie rozvoja vzťahov s Ukrajinou. Bratislava : SFPA.
- DUNLOP, C. T. 2015. *CARTOPHILIA: Maps and the Search for Identity in the French-German Borderland*. Chicago : University of Chicago Press.
- DURAND, F. 2015. Theoretical Framework of the Cross-border Space Production – The Case of the Eurometropolis Lille – Kortrijk – Tournai. *Journal of Borderland Studies*, 30, 3, 1-18.
- DURAND, F., DECOVILLE, A. 2020. The EGTC as a tool for Cross-border Integration? In: Ocskay, G., ed. *15 years of the EGTCs. Lessons learnt and future perspectives*. Budapest : Central European Service for Cross-border Initiatives (CESCI), 103-122.
- DURAND, F., PERRIN, T. 2017. Eurometropolis Lille – Kortrijk – Tournai: Cross-border integration with or without the border? *European Urban and Regional Studies*, 25, 3, 1-17.
- DURÁ, A., CAMONITA, F., BERZI, M., NOFERINI, A. 2018. *Euroregions, Excellence and Innovation across EU borders. A Catalogue of Good Practices*. Barcelona : Department of Geography.
- ĎURČEK, P., ŠUVADA M. 2015. Populačná dynamika Eurorégiónu Tatry. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 59, 2, 219-244.
- EBERHARDT, P. 1996. Problematyka regionów transgranicznych na wschodnim pograniczu Polski. *Przegląd Geograficzny*, 68, 1-2, 41-55.
- ENYEDI, G., HORVÁTH, G., eds. 2003. *Country, settlement, region*. Budapest : MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth.
- Enviroportal, 2023. Európsky dohovor o krajine. Council of Europe, ETS No. 167, 2000. [cit. 2023-02-12]. Dostupné na: <https://www.enviroportal.sk/uploads/scoredocument/81.pdf>.
- ESPON, 2007. Study on Urban Functions. ESPON project 1.4.3. Final Report. [cit. 2021-11-21]. Dostupné na: https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/fr-1.4.3_April2007-final.pdf.
- eTwinning, 2014. eTwinning – Branding guidelines. [cit. 2021-12-29]. Dostupné na: www.cmepius.si/wp-content/uploads/2021/03/Logo_uporaba-eTwinning_eng-2014.pdf.
- Euractiv Slovensko, 2007. Pokračovanie podpory euroregiónov dostalo zelenú. 2007. [cit. 2023-11-01]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/regionalny-rozvoj/news/pokracovanie-pod-pory-pre-euroregiony-dostalo-zelenu>.
- Euractiv Slovensko, 2016. Programové obdobie 2007 – 2013. [cit. 2023-06-30]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/regionalny-rozvoj/linksdossier/programove-obdobie-2007-2013>.
- Euroiuris – Európske právne centrum, 2000. Schengenský dohovor. Úradný vestník ES L 239. [cit. 2023-05-31]. Dostupné na: www.schengen.euroiuris.sk/files/dohovor_schengen_19_jun.pdf.
- European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC) 2019. Map. [cit. 2021-11-21]. Dostupné na: <https://cor.europa.eu/en/Documents/EGTC-Map-2019.pdf>.

- European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC) 2023. Full list. [cit. 2021-11-21]. Dostupné na: <https://portal.cor.europa.eu/egtc/CoRAactivities>.
- European Commission, 1992. Practical Guide to Cross-border Co-operation. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission, 2016. Prekonávanie prekážok v pohraničných regiónoch – Súhrnná správa o on-line verejnej konzultácii. 21. – septembra – 21. decembra 2015. Luxemburg : Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie.
- European Commission, 2017. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Boosting Growth and Cohesion in EU Border Regions. [cit. 2021-11-23]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2017%3A534%3AFIN>.
- European Commission, Migration and Home Affairs, 2023. Schengen Area. [cit. 2023-07-26]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/schengen-area_en.
- European Commission, European Education and Culture Executive Agency, 2021. Embedding eTwinning in national educational policies from practice to policy – Summary Report 2021. Luxembourg : Publications Office of the European Union. [cit. 2021-12-15]. Dostupné na: <https://data.europa.eu/doi/10.2797/861891>.
- European Committee of Regions, 2021a. List of European Groupings of Territorial Cooperation. European Committee of Regions, 15. 7. 2021. [cit. 2021-12-06]. Dostupné na: https://cor.europa.eu/en/our-work/Documents/Official_List_of_the_EGTCs.pdf.
- European Committee of Regions, 2021b. Visual identity. [cit. 2021-12-31]. Dostupné na: <https://cor.europa.eu/en/Pages/visual-identity.aspx>.
- European Committee of Regions, 2023. List of European Groupings of Territorial Cooperation. 10. 3. 2023. [cit. 2023-07-26]. Dostupné na: https://cor.europa.eu/en/our-work/Documents/Official_List_of_the_EGTCs.pdf.
- European School Education Platform, 2021. eTwinning. [cit. 2021-12-29]. Dostupné na: <https://school-education.ec.europa.eu/sk/etwinning>.
- Európska komisia, 2023. ESPON – Programme description. [cit. 2023-08-31]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/regional_policy/in-your-country/programmes/2014-2020/fr/2014tc16rfir004_sk.
- Európsky dvor auditorov, 2021. Spolupráca v rámci programu Interreg: potenciál cezhraničných regiónov Európskej únie zatiaľ nebol naplno využitý. Osobitná správa. Luxemburg : Európsky dvor auditorov. [cit. 2022-12-26]. Dostupné na: https://www.eca.europa.eu/sk/publications/SR21_14.
- Eurasian Border Review. [cit. 2019-04-10]. Dostupné na: https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicitn/emdbindex-eurasia_border_review.html.
- Eurocities, 2021a. Eurocities logo and guidelines. [cit. 2021-12-31]. Dostupné na: <https://eurocities.eu/eurocities-logo-and-guidelines>.
- Eurocities. 2021b. About us. Cities. [cit. 2021-12-30]. Dostupné na: <http://www.eurocities.eu>.
- Euroregion 2009. List of euroregions. [cit. 2009-03-03]. Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Euroregion>.
- Euroregion Pomoraví 1999. Dohoda o vytvoření přeshraničního sdružení Euroregion Pomoraví (EUPO). [cit. 2021-11-26]. Dostupné na: https://pomoravi-admin.rachel.puxdesign.cz/media/dokumenty-old/dohoda-o-vytvoreni-preshranicniho-sdruzeni_0001.pdf.
- Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 2010. Benchmarkingová analýza Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa a ostatných euroregionů v ČR s důrazem na česko-polskou hranici. [cit. 2021-11-26]. Dostupné na: <https://www.ern.cz/analyza>.
- Euroregión Beskydy, 2023. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <http://www.euroregion-beskydy.pl/sk/o-euroregione>.
- Euroregión Bílé-Biele Karpaty, 2023. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://erbbk.eu>.
- Euroregión Neogradiensis, 2023. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://www.euroregion-neogradiensis.sk>.
- Euroregión Tatry, 2023. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://www.euroregion-tatry.sk>.
- Euroregióny, 2008. Pomoravie – cezhraničná spolupráca a posilnenie väzieb. Euroregióny, 6, 2, 17.
- Euroreport, 2004. Zahraničná politika – Európska únia – Euroregióny. Euroreport, September, 4-44.
- Európska komisia, 2017. Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu – Podpora rastu a súdržnosti v pohraničných regiónoch EÚ. Brusel : Európska komisia, COM (2017), 534 final. [cit. 2022-09-24]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:52017DC0534>.
- Európska komisia, 2021. Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Pohraničné regióny EÚ: Živé laboratória európskej

- integrácie. COM, 393 final. Brusel : Európska komisia. [cit. 2022-10-02]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=COM:2021:393:FIN&from=EN>.
- Európska únia, 2017. Základné fakty a čísla. [cit. 2022-10-16]. Dostupné na: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures_sk.
- Európsky parlament, 2022. Uznesenie Európskeho parlamentu o pohraničných regiónoch EÚ: živé laboratória európskej integrácie. Štrasburg : Európsky parlament. [cit. 2022-09-24]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0222_SK.html.
- Európsky parlament, 2023. Rímska zmluva (EHS). [cit. 2023-05-31]. Dostupné na: www.europarl.europa.eu/about-parliament/sk/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome.
- Európsky výbor regiónov, 2010. Konzultácia EGTC – Revízia nariadenia o EZÚS (Európske zoskupenie územnej spolupráce). Brusel : Výbor regiónov. [cit. 2022-09-06]. Dostupné na: <https://portal.cor.europa.eu/egtc/about/Documents/Regulation/EGTC%20consultation%20SK.pdf>.
- Európsky výbor regiónov, 2021. Základné informácie. [cit. 2021-10-21]. Dostupné na: <https://cor.europa.eu/sk/about/>.
- EUR-Lex, 1985. Schengenská dohoda a Schengenský dohovor. [cit. 2023-05-31]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/glossary/schengen-agreement-and-convention.html>.
- EVARD, E. 2016. The European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC): Towards a Supra-regional Scale of Governance in the Greater Region SaarLorLux? *Geopolitics*, 21, 3, 513-537.
- EVARD, E. 2020. EGTC: A tool for fostering spatial justice in European borderlands. In: Ocskay, G., ed. 15 years of the EGTCs. Lessons learnt and future perspectives. Budapest : Central European Service for Cross-border Initiatives (CESCI), 245-265.
- EWEN, S., HEBBERT, M. 2007. European cities in a networked world during the long 20th century. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25, 3, 327-340.
- FALŤAN, L. 1997. Prihraničné regióny a cezhraničná regionálna spolupráca. In: Delmartino, F., Miháliková, S., Falťan, L., eds. Nové podoby verejnej správy (slovenská a flámska skúsenosť). Bratislava : Sociologický ústav SAV, 208-217.
- FALŤAN, L. 2004a. Prihraničné regióny a euroregionálna spolupráca. In: Falťan, L., ed. Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euro regióny). Bratislava : NK UNESCO – MOST, Sociologický ústav SAV, 8-12.
- FALŤAN, L. 2004b. Euroregióny a regionálny rozvoj na Slovensku. In: Falťan, L., ed. Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch. (Regióny, prihraničné regióny, euro regióny). Bratislava : NK UNESCO – MOST, Sociologický ústav SAV, 66-90.
- FALŤAN, L. 2005. Euroregióny v prihraničných problémových regiónoch, ich možnosti obmedzenia z pohľadu regionálneho rozvoja. In: Ira, V., Pašiak, J., Falťan, L., Gajdoš, P., eds. Podoby regionálnych odlišností na Slovensku. Príklady vybraných okresov. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 246-261.
- FALŤAN, L. 2009. Bratislava – problémy súčasného rozvoja (reflexia socio-priestorových súvislostí). *Sociológia*, 41, 4, 329-353.
- FALŤAN, L. 2013. Metropola v trojhraničí. In: Perrault, D., Bogár, M., Králik, L., Urban, L. a kol. Bratislava metropolis. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 115-143.
- FALŤAN, L. 2016. Euroregióny. In: Falťan, L., Strussová, M. Mikroregionálna a euroregionálna spolupráca obcí na Slovensku. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 9-19.
- FALŤAN, L. 2023. Podoby suburbanizačných procesov mesta na hranici – reflexia problematiky na príklade Bratislavy. Bratislava : Sociologický ústav SAV.
- FALŤAN, L., ed. 2003. Mentálna hranica. Obraz suseda v slovensko-rakúskom pohraničí. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- FALŤAN, L., ed. 2004. Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny). Bratislava : NK UNESCO – Most, Sociologický ústav SAV.
- FALŤAN, L., STRUSSOVÁ, M. 2016. Mikroregionálna a euroregionálna spolupráca obcí na Slovensku. Bratislava : Sociologický ústav SAV.
- FARKAS, R., KLOBUČNÍK, M. 2021. Residential suburbanisation in the hinterland of Bratislava – a case study of municipalities in the Austrian border area. *Hungarian Geographical Bulletin*, 70, 4, 311-323.
- Federal Foreign Office / Auswärtiges Amt, 2019. Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit und Integration – Aachener Vertrag. [cit. 2023-10-21]. Dostupné na: <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/2178596/7b304525053dde3440395ecef44548d3/190118-download-aachener-vertrag-data.pdf>.

- FEIK, M. 2023. Predĺženie Baťovho kanála. Práce sú v plnom prúde. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://www.feik.sk/2023/11/05/predlzenie-batovho-kanala-prace-su-v-plnom-prude>.
- FOUCHER, M. 2007. Preface. In: Bauer, P., Darley, M., eds. 2007. *Borders of the European Union: Strategies of Crossing and Resistance*. Praha : Cefres, 12-14.
- Fórum euroregiónov v Slovenskej republike (FERS), 2021. Logo Fóra euroregiónov v Slovenskej republike (FERS). [cit. 2021-12-31]. Dostupné na: <https://www.bardejov.sk/aktuality/691-schvalenie-projektu-spoznajme-polsko-slovenske-pohranicie-zo-sedla-bicykla>.
- FURMANKIEWICZ, M. 2001. The International partnership relations of Polish municipalities – the example of Lower Silesia. *Region and Regionalism*, 5, 105-114.
- FURMANKIEWICZ, M. 2003. Dimensions of co-operation of local communities in inter-communal networks. *Region and Regionalism*, 6, 2, 159-171.
- FURMANKIEWICZ, M. 2005. Town twinning as a factor generating international flows of goods and people – example of Poland. *Belgeo : Revue Belge de Géographie*, 1-2, 145-162.
- FURMANKIEWICZ, M. 2007. International co-operation of Polish Municipalities: Directions and Effects. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98, 3, 349-359.
- GABBE, J. 2002. Cezhraničná spolupráca a programovanie v rámci Európskej únie. In: Lišková, D., ed. *Spoločná stratégia cezhraničnej spolupráce a regionálneho rozvoja do roku 2006*. Zborník referátov z I. konferencie Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty. Trenčín : Región Biele Karpaty, 6-8.
- GABBE, J. 2004. The Euroregion as a Place for Transfrontier Cooperation Implementation. *Quarterly of International Sociology Cooperation and Euroregions*, 13, 3-4, 30-52.
- GABBE, J. [s.a.]. Legal status of cross-border co-operation structures – past, present and prospects. Gronau : AEER. [cit. 2023-12-20]. Dostupné na: https://egtcmonitor.cesci-net.eu/wp-content/uploads/2021/02/EUKIT_SZAKIR_Gabbe_Jens_2011_Legal_status_of_CBC.pdf.
- GABBE, J., MALCHUS, V. 2008. Cooperation between European Border Regions. Review and Perspectives. Baden-Baden : Nomos.
- GAJDOŠ, P. 2004. Vývojové zmeny sociálno-priestorovej situácie Slovenska s prihliadnutím na prihraničné regióny. In: Faltán, L., ed. *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*. Bratislava : NK UNESCO – MOST, Sociologický ústav SAV, 24-34.
- GAJDOŠECH, V. 2003. Vybrané teoretické aspekty cezhraničnej spolupráce a euroregiónov. *Geografie*, XIV, Brno, 16-20.
- GASPARINI, A. 1996. Border towns in Europe and the role of minorities. In: Eger, G., Langer, J., eds. *Border, region and ethnicity in Central Europe*. Klagenfurt : Nova Verlag.
- GASPARINI, A. 1999-2000. Borders dividing and borders uniting Europe. *ISIG Magazine*, 4, 1.
- GASPARINI, A. 2004. The Institutionalization of Co-operation. *Vademecum for a „Good“ Euroregion*. *ISIG Journal*, 13, 3-4.
- GASPARINI, A. 2011. SWOT 3 Cross-border co-operation in Europe: A Comprehensive Overview. Gorizia : Institute of International Sociology of Gorizia for Council of Europe. [cit. 2022-12-26]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16806f8313>.
- GASPARINI, A. 2014. The euroregion as an institutional technology for planing and managing the cross-border cooperation. *Teoria in Praksa*, suppl. Special Issue, 51, 262-284.
- GASPARINI, A., DEL BIANCO, D. 2011. Strategies and euroregions for cross-border co-operation in Balkan and Danube european countries. An analysis of Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threat. Gorizia : Institute of International Sociology. [cit. 2022-12-26]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16806f8313>.
- GAUNARD, M.-F. 1999. Transformation of Border Regions in France through the Creation of Euro-Regions Analysis of the multiculturalism in this European integration process. *Region and Regionalism*, 4, 117-124.
- GAUNARD, M.-F. 2001. New development strategies of urban areas along French borders. *Region and Regionalism*, 5, 7-16.
- GORZELAK, G., JALOWIECKI, B. 2002. European Boundaries: Unity or Division of the Continent? *Regional Studies*, 36, 4, 409-419.
- GORZYM-WILKOWSKI, W. 2005. Region transgraniczny na tle podstawowych pojęć geograficznych – próba syntezy. *Przegląd Geograficzny*, 77, 2, 235-252.
- GORZYM-WILKOWSKI, W. 2007. Euroregions in Poland. *Moravian Geographical Reports*, 15, 1, 14-20.
- GRÜNDLER, J. 2004. Karpatský euroregión. Spoločná história je zárukou spoločnej budúcnosti. *Euroreport*, 2004, September, 32-33.

- GRZESCAK, J. 1993. Euroregiony z udziałem polskim. In: Rościszewski, M., ed. Współczesna Geografia Polityczna. Conference papers 17. Warszawa : Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk, 85-96.
- GURŇÁK, D. 2003. Fenomén stability hraníc v priestore stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy. Geografie, XIV, Brno, 21-25.
- GURŇÁK, D. 2007. Prírodné a umelé štátne hranice v stredovýchodnej a juhovýchodnej Európe. In: Problémy geografického výskumu. Česka a Slovenska. Geografické informácie, 11, 74-79.
- GURŇÁK, D., BLAŽÍK, T., LAUKO, V. 2007. Úvod do politickej geografie, geopolitiky a regionálnej geografie. Bratislava : Geo-grafika.
- HAFTEC, P. 2003. An introduction to decentralized co-operation? Definitions, origins and conceptual mapping. Public Administration and Development, 23, 4, 333-345.
- HALÁS, M. 1997. Cezhraničné väzby a spolupráca okresu Skalica a ČR. [Diplomová práca]. Bratislava: Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- HALÁS, M. 2000. Vybrané aspekty hodnotenia vplyvu štátnej hranice na pohraničné územie (na príklade časti slovensko-českého pohraničia). Geografie – Sborník ČGS, 105, 1, 109-113.
- HALÁS, M. 2002a. Cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca (na príklade slovensko-českého pohraničia s dôrazom na jeho slovenskú časť). [Dizertačná práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- HALÁS, M. 2002b. Hranica a prihraničný región v geografickom priestore (teoretické aspekty). Geographia Slovaca, 18, 49-55.
- HALÁS, M. 2002c. Theoretical Preconditions of Cross-border Relationships in the Slovak-Czech Borderland. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States. 12. – 13. September 2002, Nitra : Constantine the Philosopher University, 58-63.
- HALÁS, M. 2004a. Migrácia obyvateľstva cez štátnu hranicu (na príklade pracovnej migrácie medzi SR a ČR). Acta Geographica Universitatis Comenianae, 45, 13-25.
- HALÁS, M. 2004b. Cezhraničná spolupráca a činnosť euroregiónov v slovensko-českom pohraničí. In: Balej, M., Jerábek, M., eds. Geografický pohľad na súčasné Česko. Acta Universitatis Purkynianae, 100, Studia Geographica 6, 206-212.
- HALÁS, M. 2005. Cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca: na príklade slovensko-českého pohraničia s dôrazom na jeho slovenskú časť. Bratislava : Univerzita Komenského.
- HALÁS, M. 2006. Potenciál a perspektívy rozvoja prihraničnej obce Kúty (porovnanie s mestami Šaštín-Stráže a Gbely). Folia Geographica, 10, 156-173.
- HALÁS, M. 2007. Development of cross-border cooperation and creation of euroregions in the Slovak Republic. Moravian Geographical Report, 15, 1, 21-31.
- HALÁS, M., ŘEHÁK, S. 2008. Příspěvek k „anatomii“ společného pohraničí České republiky a Slovenské republiky. Geografický časopis, 60, 3, 279-298.
- HALÁS, M., SLAVÍK, V. 2001. Cezhraničná spolupráca a euroregióny v SR (ciele, realita, perspektívy). Miscellanea Geographica Plzeň, 9, 171-180.
- HALL, P., HAY, D. 1980. Growth Centres in the European Urban System. London : Heinemann.
- HAMALOVÁ, M., BELAJOVÁ, A., GECÍKOVÁ, I., PAPCUNOVÁ, V. 2014. Teória, riadenie a organizácia verejnej správy. Bratislava : Wolters Kluwer.
- HAMPL, M. 2000. Pohraniční regiony České republiky: současné tendence rozvojové diferenciace. Geografie – Sborník ČGS, 105, 3, 241-254.
- HANSEN, N. 1977. Border Regions: A Critique of Spatial Theory and a European Case Study. Annals of Regional Science, 11, 1, 1-14.
- HARDI, T. 2007. Euroregions in Hungary. Moravian Geographical Report, 15, 1, 32-42, 57.
- HARDI, T. 2010. Výskyt suburbanizácie a jeho vplyv u nás a v zahraničí. In: Hardi, T., Lados, M., Tóth, K., eds. Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy. Győr – Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín, 11-26.
- HARDI, T. 2012. Cross-Border Suburbanisation: The Case of Bratislava. In: Csapó, T., Balogh, A., eds. Development of the Settlement Network in the Central European Countries: Past, Present, and Future. Berlin : Springer, 193-206.
- HARDI, T., LADOS, M., TÓTH, K., eds. 2010. Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy. Győr; Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín.

- HARDI, T., USZKAI, A. 2017. Theoretical Models of Cross-border Integration. *Sociální studia / Social Studies*, 14, 1, 9-30.
- HARRIS, E. 2017. Identity, Territory and Self-determination in Transborder Regions of Eastern and Central Europe. Euroborder Working Paper Series, 4. [cit. 2021-10-30]. Dostupné na: https://www.ibei.org/working-paper-04-euborders_145114.pdf.
- HASPROVÁ, M. 2005. Cestovný ruch – impulz regionálneho rozvoja Euroregiónu Kysuce. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitas Comenianae : Geographica, Supplementum*, 3, 180-185.
- HASPROVÁ, M., MIHÁLIKOVÁ, J. 2002. Kysuce – a part of the Beskydy Euroregion. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. 2002. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 144-151.
- HAVLÍČEK, T. 2001a. Česko-rakouské pohraničí. Bariera nebo prostor zprostředkování ve střední Evropě? *Geografie*, XII, Brno, 43-47.
- HAVLÍČEK, T. 2001b. Srovnání pohraničních okresů ČR a sousedních územních jednotek. In: Jeřábek, M., ed. *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Praha, Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR, 65-84.
- HAVLÍČEK, T. 2002. Pohraničí Česka a sousedních států. *Geografické rozhledy*, 12, 1, 2-3.
- HAVLÍČEK, T. 2004. Teorie vymezení pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T., a kol. *České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování*. Praha : Academia, 59-66.
- HAVLÍČEK, T. 2008-2009. Regiony v Evropské unii. *Geografické rozhledy*, 18, 3, 6-7.
- HAVLÍČEK, T., JEŘÁBEK, M. 2004. Přeshraniční spolupráce ve středoevropském prostoru. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T., eds. *České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování*. Praha : Academia, 179-186.
- HAVLÍČEK, T., KLEČKOVÁ, V. 2013-2014. Přeshraniční region Silva Nortica. *Geografické rozhledy*, 5, 28-29.
- HAVRLANT, M. 1996. Geografický výskum v česko-polském pohraničí. *Geografie – Sborník ČGS*, 101, 4, 320-322.
- HAVRLANT, M. 2001. Rozvoj pohraničí – geografický fenomén v regionálním a didaktickém kontextu na příkladu Euroregionu Beskydy. In: *Premeny Slovenska v regionálnom a didaktickom kontexte*. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Mattiae Belii, Geografické štúdie*, 8, 106-109.
- HEFFNER, K. 1993. Specyfika Śląska Opolskiego kontekście polskim i europejskim. In: Rościński, M., ed. *Współczesna Geografia Polityczna. Conference papers 17*. Warszawa : Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk, 107-124.
- HEFFNER, K. 1998. Kluczowe problemy demograficzno-osadnicze obszarów przygranicznych Polska-Czechy. *Opole : Instytut Slaski*.
- HEIGL, F. 1978. Ansätze einer Theorie der Grenze: Ihre Merkmale und Eigenschaften als Element der Raumplanung. Wien : Österreichische Gesellschaft für Raumforschung und Raumplanung.
- HEINTEL, M. 2005. Cross-border Cooperation and Regional Management. *Region and Regionalism*, 7, 1, 80-85.
- HEŘMANOVÁ, E. 2005. Socioekonomická integrace euroregionů a přihraničných regionů České republiky prostřednictvím společného fondu malých projektů. In: Peková, J., Zapletalová, J., eds. *Euroregiony, státní správa a samospráva. Sborník příspěvků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha, 2. 12. 2005*. Praha : Ústav geoniky AV ČR, 96-119.
- HIEPEL, C. 2020. Euregio. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-border Cooperation and European Integration. Border Studies/Borders and European Integration 1*. Bruxelles : Peter Lang, 316-317.
- Hlavné mesto SR Bratislava, 2014. Urbanistická štúdia rozvoja prihraničného územia Bratislavy a susedných rakúskych obcí – BAUM. Bratislava : Hlavné mesto SR Bratislava.
- Hlavné mesto SR Bratislava, 2023. Partnerské mestá. [cit. 2023-10-21]. Dostupné na: <https://bratislava.sk/mesto-bratislava/sprava-mesta/medzinarodna-spolupraca/partnerske-mesta>.
- HOBBS, H. H. 1994. City hall goes abroad: the foreign policy of local politics. Thousand Oaks : Sage Publications.
- HOLUB, M. 2002. Žiadna krajina neurobila taký pokrok (rozhovor Milana Holuba s Jens Gabbe). *Verejná správa*, 57, 14.
- HUSÁK, J. 2005. Možnosti přeshraniční spolupráce na příkladu Euroregionu Šumava-Bayerischer Wald-Mühlviertel. In: Peková, J., Zapletalová, J., eds. *Euroregiony, státní správa a samospráva*.

- Sborník příspěvků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha, 2. 12. 2005. Praha : Ústav geoniky AV ČR, 14-19.
- HUSTÁKOVÁ, S., MAREKOVÁ, B., OBUCH, M. 2013. Regionálna analýza územia programu cezhraničnej spolupráce Slovenská republika – Česká republika. Bratislava : Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoj vidieka SR.
- HUTTER, M. 2009. CENTROPE – Geographie und Geschichte einer Europaregion im Vier ländereck Österreich, Slowakei, Tschechien und Ungarn. Standort – Zeitschrift für angewandte Geographie, 33, 89-93.
- HŮLKOVÁ, G. , MERTENS, O. , VESELÁ, B., KOPPITZ, D. 2012. Současné trendy v partnerství měst a obcí. Sbírnka praktických příkladů mezinárodní spolupráce. Praha : Svaz měst a obcí České republiky.
- Charter of European Rural Communities. 2021. Charter members. [cit. 2021-09-25]. Dostupné na: <http://www.europeancharter.eu/chartermembers>.
- CHROMÝ, P. 1999. Teorie hranice a pohraničí. In: Jeřábek, M., ed. 1999. Geografická analýza pohraničí České republiky. Praha, Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR, 16-20.
- CHROMÝ, P. 2000. Historickogeografické aspekty vymezování pohraničí jako součást geografické analýzy. Geografie – Sborník ČGS, 105, 1, 63-76.
- Ipeľský euroregion, 2023. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://ipelskyeuroregion.wordpress.com>.
- IRA, V., SZÖLLÖS, J., ŠUŠKA, P. 2011. Vplyvy suburbanizácie v rakúskom a maďarskom zázemí Bratislavy. In: Andráško, I., Ira, V., Kallabová, E., eds. Časovo-priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR. Bratislava : Geografický ústav SAV, s. 43-50.
- IROMAR (Inštitút rozvoja obcí, miest a regiónov), 2002. Marketingová štúdia Euroregiónu Slaná-Rimava. Banská Bystrica : IROMAR.
- ISIG (Institute of International Sociology of Gorizia), 2023. Ideas, projects, results. [cit. 2023-08-30]. Dostupné na: <https://isig.it/en>.
- Ister-Granum EGTC, 2023. O nás. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://istergranum.eu/sk/o-nas/predstavenie/o-nas>.
- IŠTOK, R. 1995. The Importance of Borders and of Research in them in Political Geography. Acta Universitatis Matthiae Bellii, Geografické štúdie, 1, 10-13.
- IŠTOK, R., LOVACKÁ, S. 2006. North Border of Slovakia – Political-Geographical and Historical-Geographical Context. Acta Geographica Universitatis Comenianae, 48, 101-107.
- IVANIČKA, K. 1998. Transfrontier co-operation in the geopolitical strategy of the Slovak Republic. In: Ivanička, K., ed. European integration and transborder co-operation. Proceeding of the international conference. Scientific Script, 1. Banská Bystrica : Faculty of Political Sciences and International Affairs UMB, 10-29.
- IVANIČKA, K., ed. 1998. European integration and transborder co-operation. Proceeding of the international conference. Scientific Script, 1. Banská Bystrica : Faculty of Political Sciences and International Affairs UMB.
- IVANIČKOVÁ, A., VLČKOVÁ, V. 2005. Chápanie cezhraničnej spolupráce v navrhovanej regionálnej politike Európskej únie na programovacie obdobie 2007 – 2013. Medzinárodné vzťahy, 3, 2, 9-17.
- IVÁNEK, L. 2023. U Rohatce bude přes Moravu nová lávka, cyklistům pomůže s výlety k Baťovu kanálu. [cit. 2023_12_10]. Dostupné na: https://hodoninsky.denik.cz/zpravy_region/cyklostezky-batuv-kanal-rohatec-nova-lavka-pres-reku-moravu-naklady-vizualizace.html.
- JAGODIČ, D. 2010. Cezhraničná rezidenčná mobilita v blízkosti vnútorných hraníc EÚ. In: Hardi, T., Lados, M., Tóth, K., eds. Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy. Győr, Šamorín: Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín, 27-42.
- JANČZAK, J. 2017. Town twinning in Europe. Understanding Manifestations and Strategies. Journal of Borderlands Studies, 32, 4, 477-495.
- JASAŇOVÁ, K. 2004. Euroregión Slaná-Rimava (Skúsenosti a perspektívy). In: Falt'an, E., ed. Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny). Bratislava : NK UNESCO – Most, Sociologický ústav SAV, 151-158.
- JASCHITZ, M. 2020. Via Carpathia. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration Vol. 1. Bruxelles : Peter Lang, 812-813.

- JAYNE, M., HUBBARD, P., BELL, D. 2011. Worlding a city: Twinning and urban theory. *City*, 15, 1, 25-41.
- JAYNE, M., HUBBARD, P., BELL, D. 2013. Twin Cities: Territorial and Relational Geographies of 'Worldly' Manchester. *Urban Studies*, 50, 239-254.
- JEŘÁBEK, M. 2000. Tematický vstup – pohraničí v regionálním rozvoji a jeho výzkum. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 1, 1-9.
- JEŘÁBEK, M. 2000-2001. Pohraničí, přeshraniční spolupráce a euroregiony – evropský pohled a situace v Česku. *Geografické rozhledy*, 10, 1, 6-7.
- JEŘÁBEK, M. 2001. Přeshraniční spolupráce – atribut českého pohraničí v evropském (středoevropském) prostoru. *Geografie*, XII, Brno, 68-72.
- JEŘÁBEK, M. 2002a. Cross-border cooperation and development in Czech Borderland. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 37, 1, 45-60.
- JEŘÁBEK, M. 2002b. Population and Settlements of Euroregion Elbe/Labe in the 2nd half of 90's of 20th century. In: Dubcová, A., Kramářková, H., eds. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 33-45.
- JEŘÁBEK, M. 2002c. Česko-německá (Saská) přeshraniční spolupráce se zaměřením na Euroregion Elbe/Labe. *Geografie – Sborník ČGS*, 107, 3, 260-276.
- JEŘÁBEK, M. 2003. Czech-Polish and Czech-Slovak Borderland in Integrated Europe. In: Wilk, W., ed. *Geographical space at the turn of the century. Theoretical and methodological challenges*. Warszawa : Warsaw University, 181-186.
- JEŘÁBEK, M. 2004. Shodné a odlišné rysy trhu práce v česko-německém pohraničí na příkladu Euroregionu Elbe/Labe. In: Falt'an, L., ed. *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*. Bratislava : NK UNESCO – Most; Sociologický ústav SAV, 159-165.
- JEŘÁBEK, M. 2005. Přeshraniční aktivity v geografii na příkladu Euroregionu Elbe/Labe. In: Peková, J., Zapletalová, J., eds. *Euroregiony, státní správa a samospráva. Sborník příspěvků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha*, 2. 12. 2005. Praha : Ústav geoniky AV ČR, 20-25.
- JEŘÁBEK, M. 2006. Reflections on the position and living conditions in the Czech-Saxon borderland – example of a new inner border in the EU. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 48, 147-156.
- JEŘÁBEK, M. 2021. Euroregiony jako motory přeshraniční spolupráce. In: Jeřábek, M. a kol. *České pohraničí – Od periferní národní pozice ke stabilnímu prvku evropské integrace*. Praha : Studie NÚ J. Hlávky, 197-207.
- JEŘÁBEK, M., a kol. 2021. České pohraničí – Od periferní národní pozice ke stabilnímu prvku evropské integrace. Praha : Studie NÚ Josefa Hlávky.
- JEŘÁBEK, M., ed. 1999. *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Praha, Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR.
- JEŘÁBEK, M., ed. 2000. *Euroregion Elbe/Labe – v číslech, grafech a mapách*. Ústí nad Labem : UJEP.
- JEŘÁBEK, M. 2001, ed. *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Praha, Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR.
- JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T., a kol. 2004. *České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování*. Praha : Academia.
- JEŘÁBEK, M., KOWALKE, H., ORŠULÁK, T. a kol. 2005. *Atlas Euroregionu ELBE/LABE jako prostředek vzájemného přeshraničního poznávání*. Ústí nad Labem : UJEP.
- JIROUŠEK, J. 2004. Euroregióny na Slovensku. [cit. 2021-08-30]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/regionalny-rozvoj/opinion/euroregiony-na-slovensku>.
- JOENNIEMI, P., JAŇCZAK, P. 2017. Theorizing Town Twinning – Towards a Global Perspectives. *Journal of Borderlands Studies*, 32, 4, 423-428.
- JOENNIEMI, P., SERGUNIN, A. 2009. When two aspire to become one: City-twinning in Northern Europe. *DIIS Working Paper*, 21. Copenhagen : Danish Institute of International Studies.
- JOHNSON, C. M. 2009. Cross-border regions and territorial restructuring in Central Europe. Room or more transboundary space. *European Urban and Regional Studies*, 16, 2, 177-191.
- JONÁŠIOVÁ, P., FÁBEROVÁ, V. 2009. *Prehľad medzinárodných aktivít hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy za obdobie rokov 2007 – 2008 s výhľadom do roku 2010*. Bratislava : Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy.

- Journal of Borderlands Studies. Special Issues. [cit. 2021-12-20]. Dostupné na: www.tandf-online.com/journals/rjbs20/special-issues.
- JURCZEK, P. 2000. Komunální spolupráce propojením měst na hranici Saská a Bavorska. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 3, 99-102.
- JURCZEK, P. 2004. Euroregiony na východní hranici Spolkové republiky Německo. In: Balej, M., Jeřábek, M., eds. 2004. *Geografický pohled na současné Česko*. Acta Universitatis Purkynianae 100, Studia Geographica, 6, 161-166.
- KACZMAREK, T. 2005. Struktury terytorialno-administracyjne i ich reformy w krajach europejskich. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM.
- KADERÁBKOVÁ, J. 2005. Historické aspekty přeshraniční spolupráce. In: Peková, J., Zapletalová, J., eds. Euroregiony, státní správa a samospráva. Sborník příspěvků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha, 2. 12. 2005. Praha : Ústav geoniky AV ČR, 96-119.
- KALUSKA, B., KALUSKI, S. 2005. Dual Functions of Border Rivers in European Integration Processes. *Region and Regionalism*, 7, 1, 35-39.
- KALUSKI, S. 1994. Rzeki a granice polityczne. In: Kułtuniak, J., ed. *Rzeki – kultura – cywilizacja – historia*, Katowice : Wydawnictwo Śląskie, 67-84.
- KALUSKI, S. 2003a. Zamagurze Spiskie as transboundary region. *Region and Regionalism*, 5, 2, 87-93.
- KALUSKI, S. 2003b. Euroregions in the Geographical Space of Europe. In: Wilk, W., ed. *Geographical space at the turn of the century. Theoretical and methodological challenges*. Warszawa : Warsaw University, 175-179.
- KALUSKI, S. 2006. The Carpathian Euroregion – Geographical Aspects. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 48, 101-107.
- Karpatský euroregión, 2023. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: www.karpacki.pl/sk; www.karpatsky.sk/index.html.
- KÁRPÁTY, P., POPJAKOVÁ, D. 2011. K problému skúmania euroregiónov, cezhraničných teritoriálnych štruktúr a väzieb na Slovensku. Rukopis. 34 s.
- Kearney, 2008. The 2008 Global Cities Index. Chicago : Kearney. [cit. 2010-12-4]. Dostupné na: <http://www.atkearney.com/documents/10192/6d7465d2-4444-43d8-9f63-852e251eb2c7>.
- Kearney, 2020. New priorities for a new world. 2020 Global Cities Index. Chicago : Kearney. [cit. 2023-03-10]. Dostupné na: <https://vaventura.com/wp-content/uploads/2021/03/2020-Global-Cities-Index.pdf>.
- Kearney, 2021. Global Cities: divergent prospects and new imperatives in the global recovery – 2021 Global Cities Report. Chicago : Kearney. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: www. Kearney.com/service/global-business-policy-council/gcr/2021-full-report.
- Kearney, 2022. Readiness for the storm: the 2022 Global Cities Report. Chicago : Kearney. [cit. 2023-02-12]. Dostupné na: <https://www. Kearney.com/global-cities/2022>.
- KEREKÉŠ, J. 2004a. Miestna samospráva v procese rozvoja cezhraničnej spolupráce. In: Falt'an, L., ed. *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*. Bratislava : NK UNESCO – Most, Sociologický ústav SAV, 159-165.
- KEREKÉŠ, J. 2004b. Partnerstvo obcí, miest a regiónov. Euroreport, 28-29.
- KÉPEŠOVÁ, J., SPIŠIAK, P. 2008. Rozvoj prihraničného regiónu Veľký Krtíš. *Geographia Cassoviensis*, 2, 1, 64-68.
- KLADIVO, P., TOUŠEK, V., SZCYRBA, Z., FŇUKAL, M. 2009. Czech-Polish cross border cooperation (analysis of crossborder cooperation in 2000 – 2006 and possibilities of its aiming with Polish regions in period 2007 – 2013). In: Wilk, W., ed. *Global Changes: Their Regional and Local Aspects*. Warsaw : University of Warsaw, 136-144.
- KLIMA, E. 1998. Perception of the Carpathian euroregion. *Region and Regionalism*, 3, 178-185.
- KLIMA, E. 1999. Euroregion Tatr. *Region and Regionalism*, 4, 111-116.
- KLIMA, E. 2001. Euroregions – integration or desintegration of European states. *Region and Regionalism*, 5, 49-53.
- Kol. autorov, 2010. Pohraničie poľsko-slovenské. Ročenka Euroregiónu „Tatry“ 2008 – 2009. Nowy Targ : Związek Euroregion „Tatry“.
- KOLLAR, D. 2000. Slovenská migrácia za prácou do Rakúska – realita versus predstavy. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 1, 41-49.

- KOLLÁR, D. 2001. Obraz Rakúska a Slovenska u obyvateľov slovensko-rakúskeho pohraničia. *Geografický časopis*, 53, 1, 59-74.
- KOLLÁR, D. 2003a. Slovensko-rakúske pohraničie vo výskumoch slovenských humánných geografov a sociológov v 90-tych rokoch 20. storočia. In: Faltán, L., ed. *Mentálna hranica. Obraz suseda v slovensko-rakúskom pohraničí*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 11-22.
- KOLLÁR, D. 2003b. Euroregión Pomoravie – inštitucionálny rámec a geografické východiská. In: Vaishar, A., Ira, V., eds. *České a slovenské regióny na počátku třetího milénia*. Brno : Regiograph, 27-35.
- KOLLÁR, D., LACIKA, J., MALARZ, R. 1998. Slovensko-poľské Tatry. Bratislava : Dajama.
- KOLLÁR, D., OVEČKOVÁ, J., OVEČKOVÁ, M. 1996. Slovensko-rakúske Pomoravie. Bratislava : Dajama.
- KOLLÁR, D., SPIŠIAK, P. 1995. Problém zamestnanosti vidieckeho obyvateľstva v podhorskom regióne (na príklade Bielych Karpát). *Geographia Slovaca*, 10, 97-105.
- KOLODITSOVÁ, R. 2019. Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy s dôrazom na obce rakúskeho a maďarského pohraničia. [Bakalárska práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- Kongres miestnych a regionálnych samospráv Rady Európy, 2021. Európska charta miestnej samosprávy. Štrasburg : Kongres miestnych a regionálnych samospráv Rady Európy. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/european-charter-of-local-self-government-svk-a6/1680a18f46>.
- KOREC, P., MLÁDEK, J., BUČEK, J. 1998. The Influence of the Border Location of a City Quarter of Bratislava – on the Transformation of Petržalka's Social and Economic Structure. *Region and Regionalism*, 3, 278-284.
- KOŠČO, M. 2019. Pohraničné vidiecke obce Slovenska v kontexte miestnej krajiny. *Pedagogické rozhľady*, 28, 2, 5-10.
- KOŠČIAROVÁ, S. 218. Zákon o obecnom zriadení. Komentár. Bratislava : EUROKÓDEX.
- KOTER, M. 1995. A Genetic Classification of Frontier People and Multicultural Border Zone in Poland, Bohemia and Slovakia. In: Baran, V., ed. 1995. *The Boundaries and their impact on the territorial structure of region and state*. Acta Universitatis Matthiae Bellii, Geografické štúdium, 1, 22-25.
- KOTER, M. 1998. Frontier Peoples – Origin and Classification. *Region and Regionalism*, 3, 28-38.
- KOTER, M. 2003. Multicultural border regions od Europe – forms of ethnic composition and process of their differentiation. *Region and Regionalism*, 6, 1, 13-22.
- KOUTSKÝ, J. 2005. Měníci se postavení původně periferních pohraničních oblastí, případová studie Euroregion Krušnohoří. In: Novotná, M., ed. *Problémy periferních oblastí*. Praha : Univerzita Karlova, 123-129.
- KOVARIKOVÁ, M. 2020. Baťov kanál dobudujú a rozširujú. [cit. 2020-12-20]. Dostupné na: <https://zahorak.sk/11134/batov-kanal-dobuduju-a-rozsiruju>.
- KOWALCZYK, A. 1993. Border Regions in Geographical Perspective. *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego*, Nr. 1374. Katowice : Uniwersytet Śląski, 44-52.
- KÖHLE, B. 2005. Town Twinning. Jumelage. Kommunale Partnerschaften. Wien : Universität zur Weiterbildung Krems.
- KRAMÁREKOVÁ, H., ZÁHORÁKOVÁ, D. 2002. Natural landscape of the Danubian euroregions of the Slovak-Hungarian borderland and its protection. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. 2002. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 203-215.
- KRBOVÁ, J. 2005. Euroregion Silva Nortica: nejmladší euroregion. In: Peková, J., Zapletalová, J., eds. *Euroregiony, státní správa a samospráva. Sborník příspěvků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha*, 2. 12. 2005. Praha : Ústav geoniky AV ČR, 20-25.
- KRIVÝ, V. 1996. Regióny Slovenska: východisková situácia a nedávny vývin. In: Bútora, M., Hunčík, P., eds. *Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : Nadácia Sándora Máraiho, 257-273.
- KRIVÝ, V. 1997. Regióny. In: Bútora, M., ed. *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 315-332.
- KRIŽAN, F. 2004. Dostupnosť slovensko-maďarského pohraničia. In: Wahla, A. ed. *Geografie a proměny poznání geografické reality. Sborník příspěvků z Mezinárodní geografické konference*

- konané v Ostravě, 30. – 31. 8. 2004. 1. svazek. Ostrava : Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity, 266-272.
- KRIŽAN, F., ZEMAN, M., BILKOVÁ, K., KITA, P., BARLÍK, P. 2017. Cezhraničné nákupné správanie spotrebiteľov zo Slovenska: prípadová štúdia z Hainburg an der Donau. *Geographia Cassoviensis*, 11, 2, 124-136.
- KROGMANN, A. 2002. Tourism and transport of the Danubian euroregion of the Slovak-Hungarian borderland. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Coloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 2002, s. 240-247.
- KROGMANN, A. 2006. Application of Models in Geography of Tourism Based on an Example of Border Towns Komárno and Štúrovo. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 49, 115-123.
- KUDLÁČKOVÁ, E. 2015. Hodnocení přeshraniční spolupráce ČR – Slovensko. [Diplomová práce]. Brno : Ústav demografie a aplikované statistiky, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita.
- KUKLIŠ, P. 2002. Medziobecná spolupráca. *Právny obzor*, 85, 2, 141-154.
- KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M. 2000. Krajina v česko-rakouském pohraničí deset let po pádu železné opony. *Životné prostredie*, 34, 1, 20-24.
- LACOVÁ, A., POPJAKOVÁ, D. 1993. Karpatský euroregión (Predpoklady východoslovenských pohraničných oblastí pre medziregionálnu spoluprácu v rámci asociácie Karpatského euro-regiónu). *Miscellanea Geographica*, 1, Plzeň, 37-44.
- LACOVÁ, A., POPJAKOVÁ, D. 1995. Problematika euroregiónov z aspektu regionálnych štruktúr východného Slovenska. In: Hochmuth, Z., ed. *Reliéf a integrovaný výskum krajiny*. Prešov : Pedagogická fakulta UPJŠ, 123-129.
- LACOVÁ-MADZIKOVÁ, A., POPJAKOVÁ, D. 1998. Socioekonomická charakteristika slovenskej časti Karpatského euroregiónu. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis*, 29, *Prirodne vedy*, 211-248.
- LACNÝ, M. 2017. Cezhraničná spolupráca a regionálny rozvoj. Pracovný zošit, V, Prešov : ADIN, s. r. o. pre Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o. a Filozofickú fakultu Prešovskej univerzity.
- Landesinstitut für Gesundheit und Arbeit Nordrhein-Westfalen, 2008. Evaluation of Border Regions in the European Union (EUREGIO). Final Report LIGA. Fokus 1. Düsseldorf : LIGA.NRW. [cit. 2020-10-21]. Dostupné na: https://www.lzg.nrw.de/php/login/dl.php?u=/media/pdf/liga-fokus/LIGA_Fokus_1.pdf.
- LAUKO, V. 2001. Postavenie pohraničnej oblasti juhozápadného Slovenska v regionálnom rozvoji SR. *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis*, 9, Plzeň, 213-220.
- LEIMGRUBER, W. 1980. Die Grenze als Forschungsobjekt der Geographie. *Regio Basiliensis*. Basler Zeitschrift für Geographie Basel, 21, 1-2, 67-78.
- LEISTNER, F. 2001. General prospects and special examples of transborder cities co-operation in the Euro-region Neisse in the Polish-German border. *Region and Regionalism*, 5, 89-96.
- LIBERDA, E. 1996. Regionalentwicklung in Grenz-regionen: Eine Euregio als Regional-entwicklungsstrategie? Das Beispiel der Inn-Salzach-euregio an der bayerisch-österreichischen Grenze. *Müchener Geographische Hefte*, 74. Passau : Passavia Universitätsverlag.
- LIPOVSKÁ, Z. 2006. Euroregión Weinviertel-Jižní Morava-Pomoravie s osobitným zameraním na región a mesto Skalica. [Bakalárska práca]. Bratislava : Přírodovědecká fakulta, Univerzita Komenského.
- LIPSKÝ, Z. 2006. Landscape as transboundary phenomenon: European transfrontier landscapes. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 48, 109-123.
- LIŠKOVÁ, D., ed. 2002. Spoločná stratégia cezhraničnej spolupráce a regionálneho rozvoja do roku 2006. Zborník referátov z I. konferencie Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty. Trenčín : Región Biele Karpaty.
- LIŠKOVÁ, D., ed. 2010-2011. Euroregión Bílé-Biele Karpaty – skúsenosti a budúcnosť cezhraničnej spolupráce. Trenčín : Región Biele Karpaty, 2010; Zlín : Region Bílé Karpaty 2011.
- LIŠKOVÁ, D. [s.a.]. Vademecum cezhraničnej spolupráce na Slovensku. Praktický sprievodca pre každého, kto sa zaoberá cezhraničnou spolupracou. Trenčín : Región Biele Karpaty.
- Londonist, 2015. How Much Do You Know About Your Borough's Twin Towns? [cit. 2021-12-20]. Dostupné na: <https://londonist.com/2015/09/which-london-borough-has-the-most-twin-towns>.

- MADUROWICZ, M. 2006. The idea of the border in human world (Selected aspects). *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 48, 125-131.
- MADZIKOVÁ, A. 2010. Cezhraničná spolupráca Slovenska so zreteľom na regionálne štruktúry východného Slovenska. In: Mezei, I., Barabas, D., eds. *Geografické poznatky bez hraníc. Výber z maďarských a slovenských príspevkov z fyzickej a humánnej geografie*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 271-275.
- MADZIKOVÁ, A., KANCÍR, J. 2000. Euroregióny – nová téma vo vyučovaní geografie? In: Baran, V., Čižmarová, K., eds. *Európska dimenzia v geografickom vzdelávaní. Zborník z III. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nitra : Fakulta prírodných vied UKF, 69-73.
- Maire de Paris, 2015. Les pactes d'amitié et de coopération. Paris: Délégation générale aux relations internationales. [cit. 2021-12-21]. Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20210308095626/https://api-site.paris.fr/images/74497>.
- MAJO, J. 2008. Niektoré priestorové vlastnosti sociálnej hranice. *Geographia Cassoviensis*, 2, 1, 108-111.
- MAJO, J., KUSEDOVÁ, D. 2007. Vývoj etnickej hranice v okrese Galanta. *Geografický časopis*, 59, 3, 251-263.
- MAKKONEN, T., WILLIAMS, A. M. 2016. Border region studies: the structure of an 'offbeat' field of regional studies. *Regional Studies, Regional Science*, 3, 1, 693-705.
- MALÍKOVÁ, M. 1994. Cezhraničné kultúrno-spoločenské kontakty malých obcí. In: Belajová, A., ed. *Rozvoj vidieka. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie v Nitre 7. – 8. decembra 1994*. Nitra : Vysoká škola poľnohospodárska, 233-235.
- MAREK, D., TOUŠEK, V. 1998. Změny v zaměstnávání občanů Slovenska v okresech ČR moravsko-slovenského pomezí. *Geografie X*, Brno, 94-99.
- MARHULÍKOVÁ, O. 2000. Spolupráca regiónov zblízuje Európu. *Verejná správa*, 55, 8, 20-21.
- MARHULÍKOVÁ, O. 2001. Právny a inštitucionálny rámec cezhraničnej spolupráce na Slovensku. *Obecné noviny*, 6, 14-17.
- MARHULÍKOVÁ, O. 2004. Inštitucionálne aspekty cezhraničnej spolupráce v Slovenskej republike. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR.
- MARHULÍKOVÁ, O., GRUSMANOVÁ, E., MURAVSKÝ, J., eds. 2000. Slovensko a jeho susedia. Bratislava : Borgis, s. r. o.
- MARIOTTI, R. 2020. Euro-Institut. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration*, Vol. 1. Bruxelles : Peter Lang, 345-347.
- MARTAK, Z. 1999. Význam cezhraničnej spoločensko-kultúrnej spolupráce pre rozvoj rurálneho a suburbánneho priestoru na príklade okolia Bratislavy. *Geografie XI, časť A*, Brno, 148-150.
- MARTINEZ, O. J. 1994a. The dynamics of border interaction. In: Schofield Ch. ed. *Global Boundaries: World Boundaries*. London; New York : Routledge, 8-14.
- MARTINEZ, O. J. 1994b. Border people, life and society in the U.S. – Mexico borderlands. Tucson : University of Arizona Press.
- MATOUŠKOVÁ, A. 1999. Špecifické teoretické a praktické problémy výuky s regionálnou tematikou v euroregionu Egrensis. In: Minár, J., Trizna, M., eds. *Teoreticko-metodologické problémy geografie, príbuzných disciplín a ich aplikácie*. Bratislava : PRIF UK, SGS v spolupráci s Rakúskym ústavom pre východnú a juhovýchodnú Európu, 206-209.
- MATOUŠKOVÁ, A. 2001. Život v pohraničí očima jeho obyvateľ výzkumu. *Miscellanea Geographica*, 9, Plzeň, 227-231.
- MATOUŠKOVÁ, A. 2004. Pracovne podmienené migrácie v pohraničných oblastiach Českej republiky (na príklade modelových mikroregionů). *Miscellanea Geographica*, 10, Plzeň, 75-82.
- MATLOVÍČ, M., KANDRÁČOVÁ, V., TEJ, J. 2000. Bariéry a prekážky cezhraničnej spolupráce na príklade vzťahov medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou. In: *Človek v súradniciach multidimenzionálnej spoločnosti I*. Prešov : Manacon.
- MÁLIKOVÁ, L., KLOBUČNÍK, M., BAČÍK, V., SPIŠIAK, P. 2015. Socio-economic changes in the borderlands of the Visegrad Group (V4) countries. *Moravian Geographical Reports*, 23, 2, 26-37.
- MESZÁROSOVÁ-LAMPLOVÁ, Z. 2010. Za hranicami Bratislavy (Prípadová štúdia o bratislavských vysťahovalcoch žijúcich na území Horného Žitného ostrova a v okolí Rajky). In: Hardi, T., Lados, M., Tóth, K., eds. *Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy*. Győr – Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menších, 27-42.

- MIHÁLYI, G., KÁRPÁTY, P., eds. 2005. Euroregióny spoločne – Euroregions together. Košice : Euroregion Neogradiensis a Karpatský euroregión Slovensko.
- MICHNIAK, D. 2008. Medzinárodné väzby jednotlivých okresov Slovenska na báze priamych dopravných prepojení. *Geografický časopis*, 60, 1, 45-61.
- MICHNIAK, D. 2010. Accessibility of selected boundary regions in Slovakia. *Europa*, 21, 20, 161-173.
- MICHNIAK, D. 2011. Rozvoj cezhraničnej dopravnej infraštruktúry v slovensko-poľskom pohraničí po roku 1989. In: Andrásko, I., Ira, V., Kallabová, E., eds. *Časovo-priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR*. Bratislava : Geografický ústav SAV, 81-86.
- Ministerstvo financií SR. 2020. Moderné a úspešné Slovensko. Bratislava : Ministerstvo financií SR. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategie-materialy/ine-strategie-materialy>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 1996. Štatút Slovensko-poľskej medzivládnej komisie. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statut-slovensko-polskej-medzivladnej-komisie>
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001a. Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi (Rada Európy ETS No. 106/1981). [cit. 2020-10-21]. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?medzinarodne-europske-dokumenty>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001b. Protokoly č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi týkajúci sa interteritoriálnej spolupráce. [cit. 2020-10-21]. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?medzinarodne-europske-dokumenty>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001c. Doplnkový protokol k európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi. [cit. 2020-10-25]. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?medzinarodne-europske-dokumenty>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2002. Štatút Slovensko-českej medzivládnej komisie. [cit. 2023-04-08] Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statut-slovensko-ceskej-medzivladnej-komisie>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2004. Štatút Slovensko-ukrajinskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statut-slovensko-ukrajinskej-medzivladnej-komisie-pre-cezhranicnu-spolupracu>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2007. Protokol z 5. Zasadnutia Slovensko-ukrajinskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu, 21. – 22. jún 2007, Michalovce. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?protokoly-zo-zasadnuti-slovensko-ukrajinskej-medzivladnej-komisie>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2010. Schengenský dohovor – 2. konsolidované znenie. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR. [cit. 2023-05-31]. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/pravne_predpisy/schengensky_dohovor.pdf.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2011. Štatút Slovensko-maďarskej zmiešanej medzi vládnej komisie. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statut-slovensko-madarskej-zmiesanej-medzivladnej-komisie>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2023a. Protokoly zo zasadnutí Slovensko-českej medzivládnej komisie. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?protokoly-zo-zasadnuti-slovensko-ceskej-medzivladnej-komisie>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2023b. Protokoly zo zasadnutí Slovensko-maďarskej medzivládnej komisie. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?protokoly-zo-zasadnuti-slovensko-madarskej-zmiesanej-komisie>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2023c. Protokoly zo zasadnutí Slovensko-poľskej medzivládnej komisie. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?protokoly-zo-zasadnuti-slovensko-polskej-medzivladnej-komisie>.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2023d. Protokoly zo zasadnutí Slovensko-ukrajinskej medzivládnej komisie. [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?protokoly-zo-zasadnuti-slovensko-ukrajinskej-medzivladnej-komisie>.
- MIRRI (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky), 2008. Rozhodnutie ministra výstavby a regionálneho rozvoja SR o poskytnutí finančného príspevku na realizáciu projektov zameraných na zintenzívnenie cezhraničnej spolupráce v rámci systému podpory euroregionálnych aktivít na rok 2008. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://mirri.gov.sk/mpsr/irop-programove-obdobie-2014-2020/aktuality/rozhodnutie-ministra>.

- MIRRI (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie), 2022a. Program Slovensko 2021 – 2027. Bratislava : MIRRI. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: https://www.eurofondy.gov.sk/wp-content/uploads/2022/11/221115_PSK_Final.pdf.
- MIRRI (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie), 2022b. Správa o hodnotení strategického dokumentu Program Slovensko 2021 – 2027 podľa Zákona NR SR č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Bratislava : MIRRI.
- MIRRI (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie), 2022c. Programy cezhraničnej spolupráce. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://mirri.gov.sk/projekty/projekty-esif/programy-cezhranicnej-spoluprace>.
- MIRRI (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie), 2023. Register Európskych zoskupení územnej spolupráce. [cit. 2023-07-26]. Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/sekcie/ccko/politika-sudrznosti-eu/europske-zoskupenie-uzemnej-spoluprace/index.html>.
- Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, 2008. Studie rozvoje česko-slovenského pohraničí. Štúdia rozvoja slovensko-českého pohraničia. Praha; Bratislava : Ministerstvo pro místní rozvoj ČR; Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. [cit. 2020-10-15]. Dostupné na: <http://www.utok.cz/sites/default/files/data/USERS/u24/studie%20rozvoje%20prihranicni%20spoluprace.pdf>.
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2021. eTwinning. [cit. 2021-12-29]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/etwinning>.
- Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky, 1999. Vyhláška Ministerstva zahraničných vecí SR ktorou sa ustanovuje postup krajských úradov a okresných úradov pri nadväzovaní vzťahov s orgánmi verejnej správy iných štátov. Zbierka zákonov NR SR č. 207/1999 Z. z.
- MINGHI, J. V. 1963. Boundary studies in political geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 52, 3, 407-428.
- MLÁDEK, J., BUČEK, J., KOREC, P. 1998. Historical Aspects and Current Development of Relations in the Bratislava – Vienna Space. *Region and Regionalism*, 3, 264-269.
- MLÁDEK, J., ŠIMKO, D. 1994. Development of international cooperation between Bratislava and Vienna. In: Galluser, W. A., ed. *Political boundaries and coexistence. Proceedings of the IGU Symposium*. Basel – Bern : P. Lang, 219-224.
- MLÁDEK, J., ŠIMKO, D. 1996. Cooperation between Vienna and Bratislava: Development and new possibilities. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 38, 109-121.
- MOJZEŠ, M. 1993. Slovensko-české interregionálne vzťahy. In: Volko, V., Silvan, J., Thurzo, I., eds. *Kongres slovenskej vedy '93. Zborník referátov z rokovania X. sekcie: Územný rozvoj Slovenska na báze regionálnych vied*. Bratislava : Slovenská agentúra životného prostredia, 34-35.
- MORAVANSKÁ, K. 2004. Problémy ľudských potenciálov prihraničných regiónov Slovenska. In: Falťan, L., ed. *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*. Bratislava : NK UNESCO-Most, Sociologický ústav SAV, 35-47.
- MOT (Mission Opérationnelle Transfrontalière), 2008. *Atlas de la coopération transfrontalière. Dynamiques transfrontalières et projets de territoires*. Paris : MOT. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: www.espaces-transfrontaliers.org/fileadmin/user_upload/cartes/Atlas_en_ligne.
- MOT (Mission Opérationnelle Transfrontalière), 2023. Présentation. [cit. 2023-08-30]. Dostupné na: <http://www.espaces-transfrontaliers.org/la-mot/presentation-mot>.
- MUREŞAN, P. 2020. Centrope territory euroregion. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration*. Bruxelles : Peter Lang, 167-171.
- MUŠÁKOVÁ, M. 2004. Euroregióny. *Euroreport*, September, 38-44.
- MÜLLER, B., ROCH, I. 2002. Probleme von Grenzräumen und Perspektiven grenzüberschreitender Zusammenarbeit aus mitteleuropäischer Sicht. *Geografie – Sborník ČGS*, 107, 4, 383–395.
- Neustadt in Europa (Nové Mesto v Európe) 2021. Informácia. Mapa. [cit. 2021-08-26]. Dostupné na: <https://www.neustadt-in-europa.de/sk/>.
- Newcastles of the World, 2023. About. [cit. 2023-02-08]. Dostupné na: <https://newcastlesoftheworld.com>.
- NEWMAN, D. 2001. Boundaries, Borders and barriers: Changing Geographic Perspectives on Territorial lines. In: Albert, L., Jacobson, D., Lapid, Y., eds. *Identities, Borders and Orders, Rethinking International Relations Theory*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 137-151.

- NÉMETHOVÁ, J. 2002. Agriculture of the Danubian euroregion of the Slovak-Hungarian borderland. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 231-239.
- NIŽŇANSKÝ, V. 2003. Súčasťou reformy je medziobecná spolupráca. *Verejná správa*, 58, 8, 21-23.
- NOVOTNÁ, M. 2000. Hodnocení zemědělského využívání krajiny v pohraničním regione Pošumaví. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 1, 34-40.
- Obecné noviny, 2011. EZÚS pracujú už v šestnástich oblastiach. *Obecné noviny*, 11, 6, 21.
- OSKAY, G. 2020. Ister-Granum. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration Vol. 1*. Bruxelles : Peter Lang, 564-566.
- OSKAY, G., ed. 2020. 15 years of the EGTCs. Lessons learnt and future perspectives. Budapest : Central European Service for Cross-border Initiatives (CESCI).
- Official Journal of the European Communities, 2000. Court of Auditors Special Report No 5/99 concerning Phare cross-border cooperation (1994 to 1998), accompanied by the replies of the Commission (2000/C 48/01).
- OREMUSOVÁ, M. 2002. Preconditions of regional development of the Danubian euroregion of the Slovak-Hungarian borderland. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 265-267.
- OTTOVÁ, E. 2006. *Teória práva*. Šamorín : Heuréka.
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 1995. Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o cezhraničnej spolupráci. *Zbierka zákonov SR č. 45/1995 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2001a. Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi. *Zbierka zákonov SR č. 78/2001 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2001b. Doplnkový protokol k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi. *Zbierka zákonov č. 79/2001 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2001c. Protokol č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi. *Zbierka zákonov č. 116/2001 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2001d. Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o cezhraničnej spolupráci. *Zbierka zákonov SR č. 164/2001 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2001e. Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci. *Zbierka zákonov SR č. 172/2001 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky, 2001f. Európska charta o regionálnych jazykoch alebo jazykoch menšín. Slovenská verzia. *Zbierka zákonov SR č. 588/2001 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2002. Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi. *Zbierka zákonov SR č. 4/2002 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2004. Rámcová zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi. *Zbierka zákonov SR č. 407/2004 Z. z.*
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR, 2007. Vyhlásenie Slovenskej republiky k Európskej charte miestnej samosprávy o rozšírení záväzkov Slovenskej republiky na ďalšie ustanovenia charty. *Zbierka zákonov SR č. 587/2007 Z. z.*
- PAASI, A. 2002. Regional Transformation in the European Context: Notes on Regions, Boundaries and Identity. *Space and Polity*, 6, 2, 197-201.
- PAASI, A. 2009. The resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': Theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35, 121-146.
- PAASI, A. 2021. Problematizing „Bordering, Ordering and Othering“ as manifestation of sociospatial fetishism. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 112, 1, 18-25.
- Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2023. Návrhy na zápis do Svetového dedičstva. [cit. 2023-12-03]. Dostupné na: www.pamiatky.sk/svetove-dedicstvo/navrhy-na-zapis-do-svetoveho-dedicstva.
- PAPAGAROUFALI, E. 2006. Town Twinning in Greece: Reconstructing Local Histories Through 25 Translocal Sensory-Affective Performances. *History and Anthropology*, 16, 3, 335-347.

- Paris, 2022. Paris n'est jumelée qu'avec une seule ville, Rome. [cit. 2023-06-01]. Dostupné na: <https://www.paris.fr/pages/paris-n-est-jumelée-qu-avec-une-seule-ville-rome-7485>.
- PAVLAKOVICH-KOCHI, V., MOREHOUSE, B. J., WASTL-WALTER, D. eds. 2004. Challenged Borderlands – Transcending Political and Cultural Boundaries. London spišiak peter4: Routledge.
- PAVLIČKOVÁ, K., SPIŠIAK, P., KUSEDOVÁ, D. 2004. Ecological stability of the agrostructures in the border submountain region. *Ekológia*, 23, Supplement 1, 264-273.
- PAŠIAK, J., GAJDOŠ, P., FALŤAN, Ľ. 1998. Územná, regionálna a lokálna problematika Slovenska. In: Bútora, M., Ivantyšin, M., eds. Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 483-510.
- PAULOV, J. 1995. Some notes of border as geographical factor. *Acta Universitatis Matthiae Belii, Geographical Studies*, 1, 5-9.
- PEKOVÁ, J., ZAPLETALOVÁ, J., eds. 2005. Euroregiony, štátna správa a samospráva. Sborník príspevků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha 2. 12. 2005. Praha : Ústav geoniky AV ČR.
- PERKMANN, M. 2003. Cross-border Regions in Europe. Significance and Drivers of Regional Cross-Border Co-operation. *European Urban and Regional Studies*, 10, 2, 153-171.
- PERKMANN, M. 2007. Policy entrepreneurship and multi-level governance: a comparative study of European cross-border regions. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25, 6, 61-879.
- PEŠTOVÁ, K. 2023. Po takmer dvadsiatich rokoch postavia na Baťovom kanáli novú plavebnú komoru za milióny eur. [cit. 2023-12-10]. Dostupné na: <https://myzahorie.sme.sk/c/23210951/po-takmer-dvadsiatich-rokoch-postavia-na-batovom-kanali-novu-plavebnu-komoru-za-miliony-eur.-html>.
- PETRÍK, G. 1998a. Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi a Doplnkový protokol k dohovoru. *Obecné noviny*, 8, 18, 18-21.
- PETRÍK, G. 1998b. Slovenská republika dňa 7. septembra 1998 podpísala rámcovú dohodu a dodatočný protokol k dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi. *Obecné noviny*, 8, 49, 15.
- PEYRONY, J. 2020a. Should EGTCs have competences, and not only tasks? Underlying visions of cross-border integration. In: Ocskay, G., ed. 15 years of the EGTCs. Lessons learnt and future perspectives. Budapest : Central European Service for Cross-border initiatives (CESCI), 219-243.
- PEYRONY, J. 2020b. Mission opérationnelle transfrontalière (MOT). In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration, Vol. 1. Bruxelles : Peter Lang, 597-599.
- PEYRONY, J., SIELKER, F., PERRIN, T. 2022. Cross-border territorial cooperation between France and Germany: Evolution, convergence and perspectives. In: Gustedt, E., Grabski-Kieron, U., Demazière, Ch., Paris, D., eds. Cities and Metropolises in France and Germany. Hannover : ARL, 180-199.
- Pezinok, 2021. Oficiálne stránky mesta. Partnerské mestá. [cit. 2021-12-21]. Dostupné na: <https://www.pezinok.sk/?yggid=12>.
- PLESNÍK, P. 1971. Horná hranica lesa vo Vysokých Tatrách a v Belanských Tatrách. Bratislava : Vydavateľstvo SAV.
- PLESNÍK, P. 1980. Horná hranica lesa. In: Mazúr, E. a kol. Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Bratislava : SAV a SÚGK, 85.
- POPJAKOVÁ, D. 1993. Karpatský euroregión ako forma prirodzených regionálnych väzieb Slovenska na Poľsko a Ukrajinu. In: Novodomec, R., ed.: Geografia – aktivity človeka v krajine. Prešov : Pedagogická fakulta UPJŠ, 191-195.
- POPJAKOVÁ, D. 1995. Institutionalization and Organizational Shapes of Transfortier Cooperation. In: Baran, V., ed. The Boundaries and their impact on the territorial structure of region and state. Acta Universitatis Matthiae Bellii, Geografické štúdie, 1, 46-49.
- POPJAKOVÁ, D., MADZIKOVÁ, A. 1997. Možnosti rozvoja cestovného ruchu na území slovenskej časti Karpatského euroregiónu. *Urbánne a krajinné štúdie*, 2, 259-270.
- POPJAKOVÁ, D., POPJAK, P. 1993. Ťažiskové transhraničné väzby Slovenska na Poľsko a Ukrajinu. In: Volko, V., Silvan, J., Thurzo, I., eds. Kongres slovenskej vedy '93. Zborník referátov z rokovania X. sekcie: Územný rozvoj Slovenska na báze regionálnych vied. Bratislava : Slovenská agentúra životného prostredia, 35-37.

- POPKOVÁ, K. 2007. Atlas Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa ve vybraných tematickách. [Dizertačná práca]. Brno : Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita. [cit. 2023-01-02]. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/iendu/disertacni_prace_Klara_Popkova.pdf.
- POŠTOLKA, V., BRANDA, P. 2009. Cross-border cooperation, Euroregions and the Neisse-Nisa-Nysa Euroregion. *Regionální studia*, 1, 2-11.
- PRESCOTT, J. R. V. 1965. *Geography of Frontiers and Boundaries*. London : Routledge.
- PRESCOTT, J. R. V. 1987. *Political Frontiers and Boundaries*. London; Boston : Allen & Unwin.
- Príloha k Nariadeniu vlády SR č. 156/2023 Z. z. Hraničné priechody na prekročenie vnútorných hraníc. [cit. 2023-12-20]. Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/2023-156>.
- PULPITLOVÁ, M. 2002. Population and settlements of the Danubian euroregions of the Slovak-Hungary borderland. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 216-230.
- RAJČÁKOVÁ, E. 2001. Cezhraničná spolupráca ako jedna z foriem rozvoja regiónov. *Geografie*, XII, Brno, 159-163.
- RAJČÁKOVÁ, E. 2002a. Prihraničné regióny a cezhraničná spolupráca. *Folia Geographica*, 6, 161-165.
- RAJČÁKOVÁ, E. 2002b. Cross-border cooperation and regional development. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 79-85.
- RAJČÁKOVÁ, E. 2005a. Regionálny rozvoj a regionálna politika. Bratislava : Univerzita Komenského.
- RAJČÁKOVÁ, E. 2005b. Slovensko-rakúsky prihraničný región – cezhraničná spolupráca a regionálny rozvoj. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, Supplementum* 3, 489-502.
- RAJČÁKOVÁ, E. 2009. Regionálny rozvoj a regionálna politika Európskej únie a Slovenska. Bratislava : Geo-grafika.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. 2013a. Cross-border Cooperation in Slovak-Czech Border Region under EU Programmes. *European Countryside*, 5, 2, 133-145.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. 2013b. Vybrané predpoklady rozvoja inovácií a inovačnej infraštruktúry v slovensko-českom cezhraničnom regióne. *Geographia Cassoviensis*, 7, 1, 111-121.
- Región Neogradiensis, 2023. [cit. 2023-03-05]. Dostupné na: www.euroregion-neogradiensis.sk.
- Regionálne združenie Váh – Dunaj – Ipeľ, 2023. [cit. 2023-03-05]. Dostupné na: <http://vahdunajipeľ.eu>.
- REITEL, B. 2007. Are Cross-Border Urban Spaces European Integration Patterns at Local Level? Analysis of the Management of Urban Areas astride the „French Border“. In: Bauer, P., Darley, M., eds. *Borders of the European Union: Strategies of Crossing and Resistance*. CEFRES, 207, 148-176.
- REITEL, B., WASSENBERG, B., PEYRONY, J., RUBIO, J. 2015. *Territorial cooperation in Europe. A historical perspective*. Luxemburg : Publications Office of the European Union.
- ROZENKIEWICZ, A., LACH, J. 2010. Problematyka nazewnictwa regionalnego pogranicza polsko-czeskiego. In: Gramsz, B., ed. *Przyroda Sudetów*, 13, 293-300.
- ROZENKIEWICZ, A., LACH, J. 2012. Problems of the regional nomenclature of the Polish-Czech borderland. *Moravian Geographical Review*, 20, 3, 64-72.
- RUMLEY, D., MINGHI, J., eds. 1991. *The Geography of Border Landscapes*. London : Routledge.
- RYKALA, A. 2005. From borderland people to religious minority – origin, present situation and identity of Muslims in Poland. *Region and Regionalism*, 7, 2, 131-47.
- RYKIEL, Z. 1990. Koncepcje granic w badaniach geograficznych. *Przegląd Geograficzny*, 62, 1-2, 23-35.
- RYKIEL, Z. 1995. European boundaries in spatial research. *European Spatial Research and Policy*, 2, 1, 35-47.
- ŘEHÁK, S. 1997. Aktuální změny prostorových interakcí na moravsko-slovenském pomezí. Širší závěrečná správa o řešení grantového projektu GA ČR. Brno : Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity.
- ŘEHÁK, S. 1998a. Kontakty se Slovenskem na moravsko-slovenském pomezí (role vzdálenosti hranic). *Geografie*, X, Brno, 122-127.

- ŘEHÁK, S. 1998b. The Moravian-Slovak Borderlands: Some New Features following the Division of Czechoslovakia. *Moravian Geographical Review*, 6, 1, 14-17.
- ŘEHÁK, S. 2001. Analýza sídelného zázemí nejdůležitějších silničních hraničních přechodů ČR. In: Jeřábek, M., a kol. *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Praha, Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR, 47-53.
- ŘEHÁK, S. 2004. Geografický potenciál pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T., eds. *České pohraničí. Bariéra nebo prostor sprostředkování*. Praha : Academia, 67-74.
- ŘEHÁK, S., DANĚK, P. 1997. Změny prostorových interakcí v názorech obyvatelstva moravsko-slovenského pomezí : Analýza výsledků terénního výskumu. Brno : Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita.
- ŘEHÁK, S., DOKOUPIL, J. 2001. Perspektiva dalšího vývoje pohraničí ČR. In: Jeřábek, M., ed. *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Praha; Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR, 85-88.
- SAGEATA, R., DUMITRESCU, B., DAMIAN, N. 2010. Cross-Border Cooperation in the Danube-Lined Romanian-Bulgarian Border-Space. *Geographical Considerations. Geographica Pannonica*, 14, 2, 67-75.
- SCOTT, J. W. 1999. European and North American Contexts for Cross-border Regionalism. *Regional Studies*, 33, 7, 605-617.
- SCOTT, J. W. 2020. The European Groupings of Territorial Cooperation as a Process of Europeanisation. In: Ocskay, G., ed. *15 years of the EGTCs. Lessons learnt and future perspectives*. Budapest : Central European Service for Cross-border Initiatives (CESCI), 63-80.
- SEDLÁČKOVÁ, D. 2010. Proces formovania stredoeurópskeho regiónu CENTROPE. [Diplomová práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- SEGER, M., BELUSZKY, P. eds. 1993. *Bruchlinie Eiserner Vorhang. Regionalentwicklung im österreichisch-ungarischen Grenzraum*. Wien : Böhlau Verlag.
- SCHAFFER, H. 1999. *Euroregio Weinviertel-Südmähren-Westslowakei*. Zistersdorf : Weiviertel Management.
- SCHULTZ, H., JAJEŠNIAK-QUAST, D., STOKŁOSA, K. 2002. Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration. In: F.I.T. Discussion Paper, 4, 2.
- SCHULTZ, H. 2009. Twin towns on the border as laboratories of European integration. *Isig Journal*, 18, 3-4, 157-166.
- SIKOS, T., TINER, T., eds. 2009. A kelet-közép európai határ menti térségek kutatásának válogatott bibliográfiája. Komárom : Selye János Egyetem – SJE Kutatóintézet.
- SILVAN, J. 2000. Cezhraničná spolupráca – dynamický vývoj. *Scientific Script*, 3, 271-275.
- SINNHUBER, K. A. 1954. Central Europe – Mitteleurope – Europe Central: An analysis of a geographical term. *Transactions and Papers*, 20, 15-39.
- Sister Cities International, 2021. About us. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <https://www.sistercities.org/about-us/>.
- SITEK, S. 2016. Uwarunkowania rozwoju lokalnego na obszarach przygranicznych. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. [cit. 2023-01-08]. Dostupné na: https://sbc.org.pl/Content/391375/uwarunkowania_rozwoju_lokalnego.pdf
- SIWEK, T. 1996. Česko-polská etnická hranice. Ostrava : Ostravská univerzita, Filosofická fakulta.
- SIWEK, T. 2002. Vnímání hranice v nejvýchodnější části Česka. *Geografické informácie*, 7. Zborník z XIII. Kongresu SGS, II. diel Slovensko a integrujúca sa Európa. Nitra : Univerzita Konštantína filozofa, Fakulta prírodných vied, 165-170.
- SLAVÍK, V. 2000. Pohraničný región Skalica a cezhraničná spolupráca. *Životné prostredie*, 34, 1, 25-29.
- SLAVÍK, V. 2001. Euroregions in Slovakia with Specific Features to Euroregion Pomoravie-Weinviertel-Jižní Morava. *Region and Regionalism*, 5, 150-159.
- SLAVÍK, V. 2004. Cezhraničná spolupráca a euroregióny v SR a výskum ich doterajších aktivít. In: Falt'an, L., ed. *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*. Bratislava : NK UNESCO – Most, Sociologický ústav SAV, 91-108.
- SLAVÍK, V. 2020. *Právo pre geografov (Učebné texty)*. Bratislava : Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta.
- SLAVÍK, V. 2021. *Verejná správa (Učebné texty)*. Bratislava : Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta.

- SLAVÍK, V. 2022a. Geografia sídiel (Učebné texty). Bratislava : Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta.
- SLAVÍK, V. 2022b. Geografia verejnej správy (Učebné texty). Bratislava : Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta,
- SLAVÍK, V. 2023a. Sídelné systémy (Učebné texty). Bratislava : Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta.
- SLAVÍK, V. a kol. 2023b. Skalica. Sídelno-geografická analýza. Rukopis. 350 s.
- SLAVÍK, V., BAČÍK, V., KLOBUČNÍK, M., GRÁC, R., KOŽUCH, M., FALTĀN, V., FILA, R. 2016. Analýza mikroregiónov Slovenskej republiky. Bratislava : Univerzita Komenského.
- SLAVÍK, V., DRAHOŠOVÁ, V., HOFERKA, M., ZAJÍČKOVÁ, M., MICHALOVIČ, P., GAJDA, J. 2000. Vínna cesta – Záhorie (Výskumná správa). Skalica : Záhorské múzeum.
- SLAVÍK, V., GRÁC, R. 2008. Developing the capital city functions of Bratislava. *Moravian Geographical Reports*, 16, 1, 16-25.
- SLAVÍK, V., HALÁS, M. 1998. Cezhraničné väzby a cezhraničná spolupráca SR a ČR na príklade okresu Skalica. In: Dubcová, A., ed. Úlohy regionálnej geografie Slovenskej a Českej republiky v podmienkach transformujúcich ekonomík. Zborník štúdií UKF FPV v Nitre. Geografické informácie 5. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 65-75.
- SLAVÍK, V., HALÁS, M. 1999. Cezhraničná spolupráca SR a ČR a plánovacie dokumenty a projekty. *Geografie*, XI, Část A, Brno, 209-217.
- SLAVÍK, V., HALÁS, M. 2005. Time-space aspects of cross-border relations in the Slovak-Czech borderland. *Region and Regionalism*, 7, 1, 137-150.
- SLAVÍK, V., KOŠČO, M. 2018. Pohraničné mestá v Slovenskej republike a ich pozícia v systéme miest. In: Zborník abstraktov z 8. Medzinárodného geografického kolokvia. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
- SLAVÍK, V., MIČIETOVÁ, E. 2002. Cross-border running races as a form of cross-border cooperation. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 72-78.
- SLAVÍK, V., SKLENÁŘ, P., VAJLA, E., HLAVATÝ, J. 1998. Napojenia regiónu Skalica na Baťov kanál a riekú Moravu. Projekt Ecos/Ouverture – Inward II. Skalica : Mestský úrad.
- SLAVÍKOVÁ, N. 2018(a). Trendy migračných smerov mesta Skalica v dlhodobej perspektíve. [Bakalárska práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- SLAVÍKOVÁ, N. 2018(b). Trendy migračných smerov mesta Skalica. In: Stankovičová, I., Madová, J., eds. *Výpočtová štatistika 2018. Zborník abstraktov z 26. medzinárodného vedeckého seminára Výpočtová štatistika 2018 a zborník abstraktov a článkov z konferencie Prehliadka prác mladých štatistikov a demografov 2018 v Bratislave* 6. – 7. 12. 2018. Bratislava : SŠDS, 37-46.
- SOBCZYŃSKI, M. 1993. O potrzebie badania granic na gruncie polskiej geografii politycznej. In: Rościszewski, M., ed. *Współczesna Geografia Polityczna. Conference papers* 17. Warszawa : Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk, 125-128.
- SOBCZYŃSKI, M. 1998. The historical transborder region of Orava. *Region and Regionalism*, 3, 141-149.
- SOHN, CH., STAMBOLIC, N. 2013. The urban development of European border regions: a spatial typology. *Europa Regional*, 21, 4, 177-189.
- SOJA, M., ZBOROWSKI, A. 1998. Political borders versus national and social structures in the Polish, Czech and Slovak border region. *Region and Regionalism*, 3, 221-227.
- SOÓS, E., FEJES, Z. 2008. Hungarian Experiences of Cross-Border Cooperation. *Fundamentum*, 12, 5, 123-157.
- SPIŠIAK, P. 1996. Trvalo udržateľný rozvoj prihraničného regiónu Biele Karpaty. *Geografické informácie*, 4, 41-45.
- SPIŠIAK, P. 2001. Geografické aspekty euroregiónov Slovenska. *Miscellanea Geographica*, 9, 243-254.
- SPIŠIAK, P. 2004. Geografické aspekty euroregiónov Slovenska. Bližší pohľad na NUTS II – Slovensko juhozápad a Euroregión Bílé-Biele Karpaty. In: Falt'an, L., ed. *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*. Bratislava : NK UNESCO – Most, Sociologický ústav SAV, s. 109-130.
- SPIŠIAK, P., ŠČASNÁ, S. 1998. Obnova rurálneho priestoru Dolného Pomoravia. *Geografické informácie*, 5, 85-91.

- STAHEYEN, J. V. 1997. Európska metropola Lille: Politika metropoly v cezhraničnom regióne. In: Delmartino, F., Miháliková, S., Falt'an, L., eds. *Nové podoby verejnej správy (slovenská a flámska skúsenosť)*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 218-244.
- STRASSOLD-GRAFFENBERG, R., ed. 1973. *Boundaries and regions*. Trieste : Lint-Isig.
- SUHÁNYOVÁ, A. 2010. Záujmové združenia právnických osôb a euroregionálne združenia na Slovensku. In: Kotulič, R., ed. *Zborník vedeckých prác Katedry ekonómie a ekonomiky ANNO 2010*. Prešov : Prešovská univerzita, 212-228.
- SULIBORSKI, A. 1995. Theoretical and ideological dilemmas of transborder cooperation and Unification in Europe. *Acta Universitatis Matthiae Belii, Geographical Studies*, 1, 30-36.
- SÜLI-ZAKAR, I. 2010. Premena medzihraničných vzťahov vo východo-strednej Európe. In: Mezei, I., Barabas, D., eds. *Geografické poznatky bez hraníc, Výber z maďarských a slovenských príspevkov z fyzickej a humánnej geografie*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 128-131.
- SVENSSON, S. 2020. Challenges to further up-take of the EGTC too – a policy science approach to the critical moment of creation. In: Ocskay, G., ed. *15 years of the EGTCs. Lessons learnt and future perspectives*. Budapest : Central European Service for Cross-border Initiatives (CESCI), 81-102.
- SZÉKELY, A. 2007. Cross-border agglomerations. *Dunaújvárosi Főiskola Közleményei*, 29, 3, 239-246.
- SZÉKELY-KOTOSZ, A. 2005. Euroregions and/or Cross-border Regions? *Region and Regionalism*, 7, 1, 105-115.
- SZÉRENYINÉ, K. I., 2005. The appearance and role of micro-regional co-operation in the Hungarian spatial development. *Geografický časopis*, 57, 3, 229-246.
- SZOLGOVÁ, L. 2017. *Cezhraničná a zahraničná partnerská spolupráca miest a obcí regiónu Záhorie*. [Diplomová práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- SZYDAROWSKI, W., ROSSIGNOL, N., CHINA, A., PIERIK, S., eds. 2021. *Cross-border monitoring and observation in Europe*. Luxemburg : ESPON.
- ŠIMKOVÁ, H., TEJ, J. 2010. Možnosti cezhraničnej spolupráce v slovensko-poľskom pohraničí. In: Šoltés, V., ed. *National and Regional Economics Conference VIII, 13th – 15th October 2010*, Herľany. Košice : Technical University, 891-897.
- ŠIMKOVIČ, V. 2014. Poloha a osud mesta na hranici. In: Perrault, D., Bogár, M., Králik, L., Urban, E. a kol. *Bratislava metropolis*. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 55-81.
- ŠINDELÁŘ, M., JEŘÁBEK, M. 2018. Slovensko-rakouská přeshraniční spolupráce pohledem místních obyvatel a starostů. *Geografický časopis*, 70, 2, 179-194.
- ŠINDELÁŘ, M., JEŘÁBEK, M. 2023. Přeshraniční spolupráce s oblastí Weinviertel. *Geografické rozhledy*, 31, 5, 38-41.
- ŠINDLER, P. 1986. *Základy politické geografie*. Ostrava : Pedagogická fakulta v Ostravě.
- ŠINDLER, P. 1997. Transformace pohraničních oblastí a regionální rozvoj. In: *Aktuálne problémy regionálneho rozvoja. Zborník z medzinárodnej konferencie v Banskej Bystrici*, 28 – 29. 5. 1997. Banská Bystrica : IROMAR, 146-154.
- ŠINDLER, P. 1999a. Hranice státu jako politickogeografický fenomén. In: Šindler, P., ed. *Hranice a pohraničí jako geopolitický, ekonomický, historický, sociokulturní a filosofický fenomén*. Ostrava : Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 7-14.
- ŠINDLER, P., ed. 1999b. *Hranice a pohraničí jako geopolitický, ekonomický, historický, sociokulturní a filosofický fenomén*. Ostrava : Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- ŠIŠULÁKOVÁ, M. 2004. Euroregión Bílé-Biele Karpaty. Řešia dôsledky štátnej hranice. In: *Euroreport*, 2004, September, 37.
- ŠLACHTA, M. 1995-1996. Česko-slovenská hranice ještě jednou. *Geografické rozhledy*, 5, 140-141.
- ŠPAČEKOVÁ, Z., LABÁTOVÁ, A., ĎURECHOVÁ, S. 2012. *Medzinárodné partnerstvá miest a obcí. Príklady dobrej praxe – inšpirácie na úspešnú spoluprácu*. Bratislava : Združenie miest a obcí Slovenska.
- ŠTEFEK, E. 2012. *Spíšská Stará Ves ako centrum regiónu*. [Diplomová práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- ŠŤASTNÝ, Z. 1994. Cezhraničná regionálna spolupráca malých vidieckych sídiel. In: Belajová, A., ed. *Rozvoj vidieka. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie v Nitre* 7. – 8. decembra 1994. Nitra : Vysoká škola poľnohospodárska v Nitre, 53-56.
- ŠŤASTNÝ, Z., STRUSSOVÁ, M., MALÍKOVÁ, M. 1997. Slovensko a jeho susedia – možnosti a predpoklady cezhraničnej spolupráce. In: Delmartino, F., Miháliková, S., Falt'an, L., eds. *Nové*

- podoby verejnej správy (slovenská a flámska skúsenosť). Bratislava : Sociologický ústav SAV, 218-244.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2004. Vyhláška Štatistického úradu Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva klasifikácia štatistických územných jednotiek. Zbierka zákonov NR SR č. 438/2004.
- ŠVECOVÁ, A. 2002. Hodnotenie vybraných demografických javov a procesov na území euro-regiónov Slovenska. *Geografické informácie*, 7, 242-249.
- ŠVECOVÁ, A., RAJČÁKOVÁ, E. 2012. Euroregional cooperation in the Triple Danube Euroregion. In: Svobodová, H., ed. *Proceedings of 19th International Conference. Geography and geoinformatics: Challenge for Practise and Education*. Brno : Masaryk University, Faculty of Education, 61-67.
- ŠVEDA, M., ŠTEFKOVIČOVÁ, P., TOLMÁČI, L. 2020. Do Rajky alebo do Kitsee? Rozdielne prostredie cezhraničnej suburbanizácie. In: Šveda, M., Šuška, P., eds. *Suburbanizácia 2. Sondy do premien zázemia Bratislavy*. Bratislava : Geografický ústav SAV, 221-240.
- TEJ, J. 2003. Possibilities of cross-border co-operation in multicultural regions. *Region and Regionalism*, 6, 2, 107-116.
- TEJ, J., MATLOVIČ, R., KLAMÁR, R. 2002. Bariéry cezhraničnej spolupráce na juhu a severe Slovenska. In: Tej, J., ed. *Stály rozvoj regiónov: skúsenosti, problém, perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Prešov, 23. – 24. mája 2002. Prešov : ManaCon, 18-26.
- TELLE, S., SVENSSON, S. 2019. An Organizational Ecology Approach to EGTC Creation in East Central Europe. *Regional & Federal Studies*, 30, 1, 47-71.
- TEREK, J., DOBOS, E., eds., 2008. *Život medzi riekami*. Monografia krajinného manažmentu Medzibodrožia. Miskolc : Univerzita Miskolc.
- The Border and Regional Studies. [cit. 2021-12-26]. Dostupné na: <https://czasopisma.uni.opole.pl/index.php/p>.
- BBSR (The Federal Institute for Research on Building, Urban Affairs and Spatial Development), 2023. Start page. News. [cit. 2023-08-30]. Dostupné na: <https://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/home/node.html>.
- THEVENET, A. 2020. Transfortier Euro-Institut Network (TEIN). In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration*, Vol. 1. Bruxelles : Peter Lang, 776-777.
- Tokyo Metropolitan Government, 2021. About Our City/Appendices/Sister and Friendship City/State Relationships. [cit. 2021-12-20]. Dostupné na: <https://www.metro.tokyo.lg.jp/ENGLISH/ABOUT/APPENDIX/appendix03.htm>.
- TÓTH, A. 2008. Cezhraničná spolupráca Slovenska a Maďarska na príklade Euroregiónu Neogradiensis so zameraním na cestovný ruch. [Diplomová práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- TURNOCK, D. 2001. The Carpathian Euroregion: A New Initiative for Conservation and Sustainable Development. *Geographica Pannonica*, 5, 5, 16-23.
- TURNOCK, D. 2002. Cross-border cooperation: major element in regional policy in East Central Europe. *Scottish Geographical Journal*, 118, 1, 19-40.
- TVRDOŇ, J. 1995. Možnosti transhraničnej hospodárskej spolupráce v priestore Bratislava – Viedeň (z hľadiska makroekonomických vzťahov v európskom priestore). In: *Hospodárska politika a jej dopad na regionálny rozvoj*. Zborník referátov. Bratislava, 130-152.
- United Nations 2011. *World Urbanization Prospects 2011. Highlights*. Last updated 2019-04-26. [cit. 2019-04-27]. Dostupné na: http://esa.un.org/unup/pdf/WUP2011_Highlights.pdf.
- Úrad priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky, 2022. Dvojpísmenové kódové označenia krajín a medzinárodných organizácií (Štandard WIPO ST. 3). [cit. 2022-11-21]. Dostupné na: www.indprop.gov.sk/swift_data/source/pdf/standardy_a_odporucania/kody_krajiny_st3.pdf.
- Úrad vlády Slovenskej republiky, 1999. *Cezhraničná spolupráca – príručka pre miestne orgány štátnej správy a euroregióny*. Bratislava : Úrad vlády SR – Programová implementačná jednotka Cezhraničnej spolupráce Phare a Ministerstvo vnútra SR, Sekcia verejnej správy.
- Úrad vlády Slovenskej republiky, 2013. *Kompromis predsedníctva týkajúci sa Európskeho zoskupenia územnej spolupráce (EZÚS)*. Brusel : Rada Európskej únie. [cit. 2022-09-10]. Dostupné na: <https://www.vlada.gov.sk/europske-zoskupenie-uzemnej-spoluprace-ezus>.
- Úrad vlády Slovenskej republiky, 2023. *Partnerská dohoda – Programy cezhraničnej spolupráce*. [cit. 2023-06-01]. Dostupné na: <https://partnerskadohoda.gov.sk/programy-cezhranicnej-spoluprace>.

- Úradný vestník Európskej únie, 2006a. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1080/2006 o Európskom fonde regionálneho rozvoja, a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1783/1999. L 210, 1-18. [cit. 2023-03-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:02006R1080-20090610&from=IT>.
- Úradný vestník Európskej únie, 2006b. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1082/2006 z 5. júla 2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS), L 210, 19-24. [cit. 2023-03-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1082&from=EN>.
- Úradný vestník Európskej únie, 2006c. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 z 15. marca 2006, ktorým sa ustanovuje kódex Spoločenstva o pravidlách upravujúcich pohyb osôb cez hranice (Kódex schengenských hraníc). L 105, 1-32. [cit. 2023-12-20]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32006R0562>.
- Úradný vestník Európskej únie, 2006d. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1931/2006 z 20. decembra 2006, ktorým sa ustanovujú pravidlá malého pohraničného styku na vonkajších pozemných hraniciach členských štátov a ktorým sa menia a dopĺňajú ustanovenia Schengenského dohovoru. L 29/3. [cit. 2023-12-20]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32006R1931R%2801%29>.
- Úradný vestník Európskej únie, 2013. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1299/2013 o osobitných ustanoveniach na podporu cieľa Európska územná spolupráca z Európskeho fondu regionálneho rozvoja. L 347, 259-280. [cit. 2023-03-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32013R1299>.
- Úradný vestník Európskej únie, 2016. Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie. C 202. [cit. 2023-08-17]. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0021.01/DOC_3&format=PDF.
- Úradný vestník Európskej únie, 2021. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1059/2021 z 24. júla 2021 o osobitných ustanoveniach týkajúcich sa cieľa Európska územná spolupráca (Interreg) podporovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a vonkajších finančných nástrojov. L 231. [cit. 2023-03-10]. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2021.231.01.0094.01.SLK&toc=OJ%3AL%3A2021%3A231%3FULL.
- VAISHAR, A. 2000. Vnímání česko-rakouského a česko-slovenského pohraničí lokální populací. Geografie – Sborník ČGS, 105, 1, 94-97.
- VAISHAR, A. 2008. Rural Borderland of Czechia. In: Svatoňová, H. et al. Geography in Czechia and Slovakia. Brno : Masarykova univerzita, 288-292.
- VAISHAR, A., DVOŘÁK, P., NOVÁKOVÁ, E., ZAPLETALOVÁ, J. 2008. Settlement problems in the Czech borderland. Geografický časopis, 60, 3, 241-253.
- VAISHAR, A., ed. 2011. Regiony v pohraničí (Případová studie vybraných periferních regionů jednotlivých úseků českého pohraničí). Studia geographica, 103, Brno : Ústav geoniky AV ČR.
- VAISHAR, A., ŠTASTNÁ, M., TRNKA, P., DVOŘÁK, P., ZAPLETALOVÁ, J. 2013. South-Moravian Rural Borderland. European Countryside, 5, 2, 115-132.
- VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. 2005. Marginalizace moravsko-slovenského pohraničí. In: Novotná, M., ed. 2005. Problémy periferních oblastí. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 167-176.
- VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J., DVOŘÁK, P. 2008. Border Administrative Units in the Czech Republic. Moravian Geographical Reports, 16, 1, 46-54.
- VALÁŠKOVÁ, T. 2005. Vymezení euroregionu v kontextu přeshraniční spolupráce. In: Peková, J., Zapletalová, J., eds. Euroregiony, státní správa a samospráva. Sborník příspěvků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha, 2. 12. 2005. Praha : Ústav geoniky AV ČR, 88-95.
- VAN HOUTUM, H. J. 2000. An overview of European geographical research on borders and border regions. Journal of Borderlands Studies, 15, 1, 57-83.
- VAN HOUTUM, H. J. 2005. The Geopolitics of Borders and Boundaries. Geopolitics, 10, 4, 672-679.
- VAN HOUTUM, H. J. 2021. Beyond 'Borderism': Overcoming discriminative B/ordering and Othering. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 112, 1, 34-43.
- VAN HOUTUM, H. J., VAN NAERSSSEN, T. 2002. Bordering, Ordering and Othering. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 93, 1, 125-136.
- Verejná Správa, 2007. Na východe pribúdajú pozitívne zmeny. Protokol z 5. zasadnutia Slovensko-ukrajinskej (Ukrajinsko-slovenskej) medzivládnej komisie, ktoré sa uskutočnilo 21. – 22. júna v Michalovciach.. Verejná správa, 62, 17, 16-18.

- Verejná správa, 2008. Zlepšovanie správy na miestnej úrovni – Úvodné vystúpenie štátneho tajomníka Ministerstva vnútra SR Vladimíra Čechota na Európskej konferencii Rady Európy, ktorá sa konala v dňoch 17. – 18. v Piešťanoch. Verejná správa, 63, 11, s. 17.
- VILÁGI, A., STRÁŽAY, T., BENČ, V. 2006. Analýza cezhraničnej spolupráce a rozvoja prihraničných regiónov s krajinami V4 a definovanie priorít cezhraničnej spolupráce pre predsedníctvo SR vo V4. Bratislava : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku.
- VION, A. 2002. Europe from the Bottom up: Town Twinning in France during the Cold War. *Contemporary European History*, 11, 4, 623-640.
- VLAŠIČ, M. 2013. Sídlna analýza obcí SR pri Dunaji. [Diplomová práca]. Bratislava : Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského.
- WAACK, Ch. 1998. Divided border cities in the Baltic states. *Region and Regionalism*, 3, 271-277.
- WAHLA, A., ŠINDLER, P., LEDNICKÝ, V. 2001. Euroregiony a sdružení obcí a měst na česko-polském přhraničí. Ostrava : Ostravská univerzita.
- WASSENBERG, B. 2020. European Community (EC)/European Union (EU) and Cross Border Cooperation. In: Wassenberg, B., Reitel, B., eds. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration*, Vol. 1. Bruxelles : Peter Lang, 354-357.
- WASSENBERG, B., REITEL, B., eds. 2020. *Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Border Studies – Borders and European Integration*, Vol. 1. Bruxelles : Peter Lang.
- WASTL-WALTER, D., ed. 2011. *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Farnham : Ashgate.
- WIECKOWSKI, M., MICHNIAK, D. a kol. 2012. Poľsko-slovenské pohraničie z hľadiska dopravnej dostupnosti a rozvoja cestovného ruchu. Varšava – Bratislava : Institut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Geografický ústav SAV.
- WIECZOREK, I., SZEWCZAK, M. 2018. Współpraca międzynarodowa miast polskich. Doświadczenia JST. Łódź : Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego.
- WILLIAMS, A., BALÁŽ, V., BODNÁROVÁ, B. 2001. Border regions and trans-border mobility: Slovakia in economic transition. *Regional Studies*, 35, 831-846.
- WRÓBLEWSKI, Ł. 2020. Rethinking cross-border integration. A step to further discussion. *Border and Regional Studies*, 8, 3, 111-135.
- Združenie miest a obcí Slovenska, 2021. Zahraničná spolupráca. [cit. 2021-11-30]. Dostupné na: <https://www.zmos.sk/partnerstva-miest.html>.
- ZÁHORÁKOVÁ, D. 2002. Preconditions of regional development of the Danubian euroregions of the Slovak-Hungarian borderland. In: Dubcová, A., Kramáreková, H., eds. *Proceedings of the International Colloquy: State Border Reflection by Border Region Population of V4 States*. 12. – 13. September 2002, Nitra. Nitra : Constantine the Philosopher University, 203-215.
- ZACHAR, M. 2019. 15 svetových rekordov štátnych hraníc. [cit. 2019-04-27]. Dostupné na: <https://martinzachar.blog.sme.sk/c/507718/15-svetovych-rekordov-statnych-hranic.html?ref=tit>.
- Zákon č. 245/1921 Sb. o štátnych hraniciach.
- Zákon NR SR č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní.
- Zákon NR SR č. 298/1999 Z. z. o správe štátnych hraníc.
- Zákon NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch).
- Zákon NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch), aktuálne znenie l. 1. 2021.
- Zákon NR SR č. 453/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a menia a dopĺňajú sa niektoré ďalšie zákony.
- Zákon NR SR č. 90/2008 Z. z. o európskom zoskupení územnej spolupráce a o doplnení Zákona NR SR č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov.
- Zákon NR SR č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja.
- Zákon NR SR č. 479/2010 Z. z., úplné znenie zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.
- Zákon NR SR č. 70/2018 Z. z., úplné znenie zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.
- Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Zbierka zákonov ČSFR.
- Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, znenie platné k 1. 7. 2022.

- Zákon č. 312/2001 o státních hranicích a o změně zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (zákon o státních hranicích). Sbírka zákonů ČR.
- ZAPLETAL, J. 2010. The European grouping of territorial cooperation (EGTC): A new tool facilitating cross-border cooperation and governance. *Quaestiones Geographicae*, 29, 4, 5-26.
- ZAPLETALOVÁ, J. 2005. Geography of the Polish–Czech borderland: The case of Euroregion Beskydy. *Europa*, 21, 13, 161-172.
- ZAPLETALOVÁ, J., CETKOVSKÝ, S., MARTINÁT, S., KLUSÁČEK, P. 2005. Euroregiony na území České republiky a jejich parciální geografická analýza. In: Peková, J., Zapletalová, J., eds. Euroregiony, státní správa a samospráva. Sborník příspěvků z vědecké konference Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, VŠE Praha, 2. 12. 2005. Praha : Ústav geoniky AV ČR, 96-119.
- Závěrečná správa o vytýčení, vyznačení, a zameraní slovensko-českej štátnej hranice. 1996. Bratislava : Spoločná slovensko-česká komisia.
- Združenie Región „Tatry“, 2007. Spoločná slovensko-poľská Stratégia rozvoja Euroregiónu „Tatry“ na roky 2008 – 2015. Kežmarok : Združenie Región „Tatry“.
- ZELINSKY, W. 1991. The Twinning of the World: Sister Cities in Geographic and Historical Perspective. *Annals of the Association of American Geographers*, 81, 1, 1-31.
- ZEMKO, I., BUČEK, J. 2000. Problémy cezhraničnej spolupráce a jej inštitucionálneho rámca na príklade regiónu Bratislavy. *Geografické spektrum*, 2, 43-54.
- ZICH, F. 2004. Euroregiony na česko-německé hranici – některé aktuální problémy. In: Balej, M., Jeřábek, M., eds. Geografický pohled na současné Česko. *Acta Universitatis Purkynianae*, 100, *Studia Geographica*, 6, 174-178.
- ZUBRICZKÝ, G. 2010. Suburbanizácia Bratislavy. In: Hardi, T., Lados, M., Tóth, K., eds. Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy. Győr, Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín, 50-75.
- ŽAC, M. 2020. Karpatský euroregión. *Annales Scientia Politica*, 9, 1, 50-61.
- ŽÁRSKA, E. 1993. Vývoj mobility obyvateľstva v priestore Bratislava – Viedeň. In: Volko, V., Silvan, J., Thurzo, I., eds. Kongres slovenskej vedy '93. Zborník referátov z rokovania X. sekcie: Územný rozvoj Slovenska na báze regionálnych vied. Bratislava : Slovenská agentúra životného prostredia, 38-39.
- ŽÁRSKA, E. 2005. Regionálna spolupráca v medzinárodných vzťahoch Slovenskej republiky. In: Pekník, M., ed. Verejná mienka a politika. Medzinárodné vzťahy a zahraničná politika Slovenskej republiky. Bratislava : Ústav politických vied SAV, VEDA – Vydavateľstvo SAV, 101-128.
- Žilinská Univerzita, 2022. NSS – Národná služba pre elektronickú spoluprácu škôl. [cit. 2023-06-01]. Dostupné na: <https://www.etwinning.s>

Vladimír Slavík

**CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA
A ZAHRANIČNÁ PARTNERSKÁ SPOLUPRÁCA**

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2023

Korigoval autor

Návrh obálky: doc. Mgr. Vladimír Bačík, PhD., doc. RNDr. Vladimír Slavík, CSc.

Rozsah 225 strán, 21,69 AH, prvé vydanie,
vyšlo ako elektronická publikácia

ISBN 978-80-223-5768-5 (tlač)

ISBN 978-80-223-5769-2 (online)

Cezhraničná spolupráca sa odohráva v pohraničných regiónoch. Začala v západnej Európe po skončení 2. svetovej vojny, keď prvé formy spolupráce boli aktom zmierenia. Po demokratických zmenách v deväťdesiatych rokoch 20. storočia nastal dynamický rozvoj a rozšírila sa aj do štátov strednej a východnej Európy. Pozemné pohraničné regióny tvoria v Európe 40 % územia EÚ, na ktorom žije takmer 30 % obyvateľov. Cezhraničná spolupráca je súčasťou budovania Európy bez hraníc, európskej integrácie a europeizácie. Európska komisia dokonca zastáva názor, že je načas zintenzívniť cezhraničnú spoluprácu na všetkých frontoch, vo všetkých procesoch a naprieč sektormi. Cezhraničné regióny potrebujú na budovanie odolnosti podporu zo všetkých úrovní verejnej správy.

Zahraničná partnerská spolupráca bola v začiatkoch a aj doteraz je jednoznačne najfrekvencovanejšia na lokálnej úrovni (mestá a obce). Táto forma spolupráce začala v Európe v 40. rokoch a postupne sa rozšírila aj na iné svetadiely, ale počas celého doterajšieho vývoja najvyššiu intenzitu dosahovala v Európe. V posledných rokoch viacerí autori konštatujú neustále rastúci význam zahraničnej partnerskej spolupráce a potrebu skvalitňovania teoretického rámca twiningu a prípravy ďalších výskumných programov.

Učebnica sumarizuje poznatky o doterajšom vývoji cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce. Snaží sa inšpirovať ďalších záujemcov o túto problematiku. Po prvej učebnici o cezhraničnej spolupráci v Slovenskej republike určenej hlavne študentom politológie (Duleba, 2021) je táto učebnica prvou učebnicou, v ktorej je súčasne rozobraná problematika cezhraničnej spolupráce a zahraničnej partnerskej spolupráce. Tento trend pozorujeme v poslednom období aj vo svetovej literatúre. Vydanie učebnice je v súlade s prognózovaným smerovaním v tejto sfére. Významnú úlohu hybné sily cezhraničnej spolupráce by mali plniť univerzity, a to výchovou nových odborníkov, tvorbou nových učebníc, realizovaním nových smerov vo výskumoch.

Vysokoškolská učebnica je určená predovšetkým študentom vysokých škôl v odbore geografia, ďalej študentom a odborníkom z viacerých príbuzných študijných a vedných odborov a v neposlednom rade aj pracovníkom územnej samosprávy a štátnej správy.

Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave patrí už vyše 70 rokov k popredným pedagogickým a vedecko-výskumným pracoviskám zameraným na otázky ekonomickej, sociálnej a politickej geografie. Prispieva k poznávaniu priestorovej diferenciácie Slovenska, problémov mestského a vidieckeho priestoru, regionálnej politiky a regionálneho rozvoja, k hľadaniu optimálneho fungovania verejnej správy, k posilneniu procesov priestorového plánovania či aplikácií nástrojov GIS. Katedra venuje veľkú pozornosť taktiež štúdiu demografických procesov a štruktúr, demografickým prognózam, ako aj populačnej a sociálnej politike.

Vladimír Slavík je docent na Katedre ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Venuje sa geografii sídiel, geografii verejnej správy a cezhraničnej spolupráci.

ISBN 978-80-223-5769-2

9 788022 357692 >